

E-ISSN: 2717-7351

Cilt / Volume: 3

Yıl / Year: Eylül / September 2022

Sayı / Issue:2

Külliye

ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ
INTERNATIONAL JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES

kulliyedergisi@ybu.edu.tr

KÜLLİYE

Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi
International Journal of Social Sciences

Cilt/Volume 3 ▪ Sayı/Issue 2 ▪ Eylül/September 2022

ANKARA YILDIRIM BEYAZIT ÜNİVERSİTESİ, İNSAN VE TOPLUM BİLİMLERİ FAKÜLTESİ
ANKARA YILDIRIM BEYAZIT UNIVERSITY, FACULTY OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

Külliyeye

Cilt/Volume: 3 ▪ Sayı/Issue: 2 ▪ 2022

KÜLLİYE

ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ INTERNATIONAL JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi tarafından yayımlanan **Küllîye**, sosyal bilimler alanında makalelere yer veren, çift kör hakemli bir uluslararası dergidir.

Mart ve Eylül aylarında olmak üzere yılda iki sayı yayımlanır.

Küllîye, published by Faculty of Humanities and Social Sciences at Ankara Yıldırım Beyazıt University, is a double-blind peer-reviewed international journal that publishes articles on humanities and social sciences.

It is published twice a year in March and September.

Küllîye'nin tarandığı dizinler / Küllîye is indexing by: MLA (Modern Language Association) International Bibliography, Index Copernicus, İdealonline Veri Tabanı, Research Bible, Asos İndeks, Google Scholar, Scilit.

Dergide yayımlanan yazıların, her türlü bilimsel, etik, imlâ ve hukukî sorumlulukları yazarlarına aittir. Yazıların yayın hakları Dergimize devredilmiş sayılır. Bu devir her türlü yayımlanmayı kapsar.

All scientific, ethical, spelling and legal responsibilities of the articles published in the journal belong to the authors. Publication rights of the articles are deemed to transfer to our Journal. This transfer covers all kinds of publications.

Soru, görüş ve önerileriniz için editörlerimizle iletişime geçebilirsiniz.

For questions, comments and suggestions you may contact with our editors.

Küllîye

Cilt/Volume: 3 • Sayı/Issue: 2 • 2022

KÜLLİYE

Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi
International Journal of Social Sciences

DANIŞMA KURULU / ADVISORY BOARD*

- Prof. Dr. Adnan KADRİC (Bosna-Hersek Tarih Enstitüsü, Bosna-Hersek)
Prof. Dr. Adnan KARAIŞMAİLOĞLU (Kırıkkale Üniversitesi, Kırıkkale)
Prof. Dr. Ali TEMİZEL (Selçuk Üniversitesi, Konya)
Prof. Dr. Cem Şafak ÇUKUR (Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Ankara)
Prof. Dr. Cevat ÖZYURT (Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Ankara)
Prof. Dr. Erol KÜRÇÜOĞLU (Atatürk Üniversitesi, Erzurum)
Prof. Dr. Halil Rahman AÇAR (Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Ankara)
Prof. Dr. Hayri BOZGEYİK (Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Ankara)
Prof. Dr. Hüseyin ÇINAR (Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Ankara)
Prof. Dr. Hysen MATOSHİ (Albanoloji Enstitüsü, Kosova)
Prof. Dr. İrina YUHNNOVA (Nijniy Novgorod Lobaçevskiy Ulusal Devlet Araştırma Üniversitesi, Rusya Federasyonu)
Prof. Dr. İsmail ÇAKIR (Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Ankara)
Prof. Dr. Kerima FİLAN (Sarayova Üniversitesi, Bosna-Hersek)
Prof. Dr. Larisa RATSİBURSKAYA (Nijniy Novgorod Lobaçevskiy Ulusal Devlet Araştırma Üniversitesi, Rusya Federasyonu)
Prof. Dr. Marijan PREMOVİC (Karadağ Üniversitesi, Karadağ)
Prof. Dr. Murat DEMİRKOL (Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Ankara)
Prof. Dr. Musa Kazım ARICAN (Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi, Ankara)
Prof. Dr. Mustafa ERDOĞAN (Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Ankara)
Prof. Dr. Numan ARUÇ (Makedonya Bilimler ve Sanatlar Akademisi Üyesi, Makedonya)
Prof. Dr. Osmonakun İBRAİMOV (Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi, Kırgızistan)
Prof. Dr. Rahim AY (Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Ankara)
Prof. Dr. Rahman ADEMİ (Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Ankara)
Prof. Dr. Sait UYLAŞ (Atatürk Üniversitesi, Erzurum)
Prof. Dr. Semra TUNÇ (Selçuk Üniversitesi, Konya)
Prof. Dr. Yusuf ÖZ (Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Ankara)
Prof. Dr. Yusuf Ziya TAŞKAN (Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Ankara)
Prof. Dr. Zamira DERBİŞEVA (Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi, Kırgızistan)
Doç. Dr. İsmail BAYER (Artvin Çoruh Üniversitesi, Artvin)
Dr. Leon GOLDSMİTH (Otago Üniversitesi, Yeni Zelanda)
Dr. Mohammad AL-AHMAD (Georgetown Üniversitesi, ABD)
Dr. Saeedeh DASTAMOOZ (Alzahra Üniversitesi, İran)
Dr. Thomas PİERRET (Aix Marseille Üniversitesi, Fransa)

BU SAYININ HAKEMLERİ / REFEREES OF THIS ISSUE

- Prof. Dr. Ahmet TAŞĞIN (Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Ankara)
Doç. Dr. Bedia KOÇAKOĞLU (Akdeniz Üniversitesi, Antalya)
Doç. Dr. Betül MUTLU (Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, Zonguldak)
Doç. Dr. Emine Bilgehan TÜRK (Giresun Üniversitesi, Giresun)
Doç. Dr. Mustafa BAKIRCI (Giresun Üniversitesi, Giresun)
Doç. Dr. Mustafa DİNÇ (Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale)
Dr. Öğr. Üyesi Cemre TUYSUZ (Çukurova Üniversitesi, Adana)
Dr. Öğr. Üyesi Fatma DÖNMEZ (Balıkesir Üniversitesi, Balıkesir)
Dr. Öğr. Üyesi Muhammet Bilal TOLAN (Bingöl Üniversitesi, Bingöl)
Dr. Öğr. Üyesi Osman AKTAŞ (Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi, Ankara)
Dr. Öğr. Üyesi Serkan BALCI (Ardahan Üniversitesi, Ardahan)
Dr. Rumeysa PARTALCI (Sakarya Üniversitesi, Sakarya)

* Bu sayıda yer alan Hakemler, Danışma ve Yayın Kurulu unvan ve alfabetik olarak sıralanmıştır.

KÜLLİYE
Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi
International Journal of Social Sciences

Sahibi / Owner
Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi,
İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi adına
Prof. Dr. Hüseyin ÇINAR
Dekan V.

Yayın Kurulu / Editorial Boards
Prof. Dr. Larisa RATSİBURSKAYA (N. Novgorod Lobaçevskiy Ulusal Devlet Araştırma Üniversitesi)
Prof. Dr. Mehmet VURAL (Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
Prof. Dr. Münire Kevser BAŞ (Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi)
Doç. Dr. Musa ÖZTÜRK (Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
Doç. Dr. Arif BAKLA (Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Nuri SALIK (Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Saeedeh DASTAMOOZ (Alzahra Üniversitesi)

Baş Editör / Editor-in Chief
Doç. Dr. Reşat ŞAKAR

Editör Yardımcıları / Co-Editors
Dr. Kamil KARASU

Yabancı Dil Editörleri / Foreign Language Editors
Öğr. Gör. Dr. Yahya AYDIN (İngilizce)
Arş. Gör. Özge SEBAT (Rusça)

Dizin Sorumlusu / Index Manager
Arş. Gör. Esat TOSUN

Adres /Address
Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi,
İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi,
Esenboğa Külliyesi, Dumlupınar Mah.
06760, Çubuk / ANKARA

İletişim / Contact
Doç. Dr. Reşat ŞAKAR 03129061425
Dr. Kamil KARASU 03129061441

Yayın Türü / Publication Type
Sürelî Yayın / Periodical
Yılda İki Sayı Çıkar / Published Twice a Year
E-ISSN: 2717-7351

Yayınlanma Tarihi / Publication Date
Eylül / September 2022

Dergi Tasarım / Journal Design
Dr. Kamil KARASU

Kapak Tasarım / Cover Design
Arş. Gör. Özge SEBAT

SUNUŞ

Değerli bilim insanları, kıymetli okuyucular,

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi bünyesinde çıkardığımız *Külliye* dergisinin altı aylık bir aranın ardından altıncı sayısını sizlerle buluşturmanın mutluluğu içerisindeyiz. *Külliye* dergisi olarak bilim dünyasına nitelikli yayın sunma arzusu ve uluslararası standartlarda yayın yapma gayreti içerisindeyiz. Bu bağlamda, küreselleşen dünyada yerelden evrensel doğru yayılan ve insan faktörünü temel alan, niteliği önceleyen, alanında kuram ve yöntem çerçevesinde sosyal bilimlere katkı sağlayacak bir dergi olmayı önemsiyoruz. *Külliye*'nin önceki sayılarında olduğu gibi, tarafımıza gelen çalışmalara titiz ve nesnel bir şekilde yaklaşarak, alanında uzman hakemlerin incelemesi sonucunda 4 araştırma makalesi, 1 derleme makale ve 1 kitap değerlendirmesini okurlarımızın istifadesine sunuyoruz.

Dergimizin bu sayısının çıkarılma aşamasında önemli desteklerini gördüğümüz dergi yayın kuruluna, editoryal süreci azami dikkatle takip eden editör ekibine, yazarlarımıza, hakem olarak katkıda bulunan değerli akademisyenlerimize ve DergiPark'a, kısacası gayret gösteren, katkı sunan herkese teşekkür eder saygılar sunarım.

Doç. Dr. Reşat ŞAKAR

Külliye Dergisi Editörü

KÜLLİYE

Cilt/Volume 3 ▪ Sayı/Issue 2 ▪ Eylül/September 2022

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

1. Araştırma Makaleleri / Research Articles

Modern, Post-modern, Küresel Dönüşüm Süreçlerinde Dinin Durumu: Din Kuramlarına Eleştirel Katkı [82-107]

The Condition of Religion in Modern, Post-modern, Global Transformation Processes: Critical Contribution to Theories of Religion
Bahattin CİZRELİ & Cevat ÖZYURT

Karakter Aşınması Bağlamında Adalet Ağaoğlu'nun *Fikrimin İnce Güllü* Adlı Romanı [108-124]

In The Context of Character Erosion Adalet Ağaoğlu's Novel Fikrimin İnce Güllü
Kader DEDE

Büyülü Gerçekçilik ve *Bazuka* Kitabındaki Yansıması [125-141]

Magical Realism and Its Reflection in the Bazuka Book
Mustafa OKÇUL

Emîr Abdülkâdir el-Cezâirî'nin Divanında Edebî Sanatlar [142-164]

Literary Arts in the Diwan of Amir Abd Al-Qadir Al-Jaza'iri
Ramazan BEZCİ

2. Derleme Makale / Review Article

Sosyal Medyada Sharenting Kavramı ve Ulusal Mevzuatta İncelenmesi [165-183]

The Concept of Sharenting in the Social Media and its Analysis in National Legislation
Meryem Işıl ERDEM

3. Kitap İncelemesi / Book Review

Menâkıb-ı Evliyâ (*Buyruk*) [184-189]

Menâkıb-ı Evliyâ (Buyruk)
Rami İbrahim MAHMUT

DergiPark
AKADEMİK

<https://dergipark.org.tr/tr/>

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, *Küllîye*'nin dijitalleştirilmesi, korunması ve erişimi için DergiPark'tan altyapı desteği almaktadır.
Ankara Yıldırım Beyazıt University, Faculty of Humanities and Social Sciences receives infrastructure support from DergiPark for the digitization, protection and access to the Külliye.

Küllîye

Cilt/Volume: 3 ▪ Sayı/Issue: 2 ▪ 2022

KÜLLİYE

Yayın İlkeleri

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi tarafından yayımlanan *Külliyeye*, sosyal bilimler alanında makalelere yer veren, hakemli bir uluslararası dergidir. Mart ve Eylül aylarında olmak üzere yılda iki sayı yayımlanır. Yayımlanacak yazılarda bilimsel araştırma ölçütlerine uygunluk, alana bir yenilik getirme ve başka yerde yayımlanmamış olma şartı aranır. Bilimsel bir toplantıda sunulmuş bildiriler, yayımlanmamış olmak şartıyla kabul edilebilir. Soru, görüş ve önerileriniz için editörlerimizle iletişime geçebilirsiniz.

1. Kör Hakemlik ve Değerlendirme Süreci

Kör hakemlik, bilimsel yayınların en yüksek kalite ile yayınlanması için uygulanan bir yöntemdir. Bu yöntem, bilimsel çalışmaların nesnel (objektif) bir şekilde değerlendirilme sürecinin temelini oluşturmaktadır ve birçok bilimsel dergi tarafından tercih edilmektedir. Hakem görüşleri, Külliye Dergisi'nin yayın kalitesinde belirleyici bir yere sahiptir.

Külliyeye'ye gönderilen tüm çalışmalar aşağıda belirtilen aşamalara göre **çift-körleme yoluyla değerlendirilmektedir**. Çift-körleme yönteminde çalışmaların *yazar ve hakem kimlikleri gizlenmektedir*. **Bu sebeple yazarlardan sisteme makalelerini yüklerken isimlerini silmeleri talep edilir.**

1.1. İlk Değerlendirme Süreci

Külliyeye'ye gönderilen çalışmalar ilk olarak editör tarafından değerlendirilir. Bu aşamada, derginin amaç ve kapsamına uymayan, Türkçe, İngilizce ve diğer dillerde dil ve anlatım kuralları açısından zayıf, bilimsel açıdan kritik hatalar içeren, özgün değeri olmayan ve yayın politikalarını karşılamayan çalışmalar reddedilir.

Reddedilen çalışmaların yazarları, gönderim tarihinden itibaren en geç bir ay içerisinde bilgilendirilir. Yayın Kurulu tarafından uygun bulunan çalışmalar için ön değerlendirme süreci başlatılır.

1.2. Ön Değerlendirme Süreci

Ön değerlendirme sürecinde editör çalışmaların, giriş ve literatür, yöntem, bulgular, sonuç, değerlendirme ve tartışma bölümlerini dergi yayın politikaları ve kapsamı ile özgünlük açısından ayrıntılı bir şekilde inceler. Ayrıca Külliye, yazar rehberine göre makaleyi şekil açısından inceler. Düzeltmesi gerekenler için makale yazarı ile iletişim kurarak talep edilen düzeltmeleri en geç 7 gün içerisinde göndermesini ister. Verilen sürede gönderilmeyen çalışmalar sistemden silinir. Uygun bulunan çalışmalar ise hakem atama sürecine alınır.

1.3. Hakem Atama Süreci

Çalışmalara içeriğine ve hakemlerin uzmanlık alanlarına göre hakem ataması yapılır. Çalışmayı inceleyen editör ve yayın kurulu, Külliye Bilim Kurulu veyahut Hakem havuzundan uzmanlık alanlarına göre en az iki hakem önerisinde bulunur veya çalışmanın alanına uygun yeni hakem önerilebilir.

Alanına uygun hakem önerileri editör tarafından değerlendirilir ve çalışmalar hakemlere iletilir. Hakemler değerlendirdikleri çalışmalar hakkındaki hiçbir süreci ve belgeyi paylaşmayacakları hakkında garanti vermektedir.

1.4. Hakem Değerlendirme Süreci

Hakem değerlendirme süreci için hakemlere verilen süre **6 haftadır**. Hakemlerden veya editörlerden gelen düzeltme önerilerinin yazarlar tarafından "düzeltme yönergesi" doğrultusunda 10 gün

içerisinde tamamlanması zorunludur. Hakemler bir çalışmanın düzeltmelerini inceleyerek uygunluğuna karar verebilecekleri gibi gerekliyse birden çok defa düzeltme talep edebilir

2.Yazar Rehberi:

a. **Külliy**e (Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi) Dergisi uluslararası hakemli bir dergi olup, özel sayılar dışında yılda 2 sayı yayınlanır.

b. **Külliy**e, sosyal bilimler araştırmaları üzerine yazı yayınlayan bir dergidir.

c. Çalışmalarda özgünlük ve alana katkı sağlama ölçütleri aranır.

d. Dergimize makale gönderen/gönderecek üyelerin, kullanıcı kimlik bilgilerine **Orcid Numarası'nı** da eklemeleri gerekmektedir.

e. **Külliy**e Dergisi'ne gönderilen makaleler, daha önce hiçbir yerde yayımlanmamış ya da yayımlanmak üzere kabul edilmemiş olmalıdır.

f. **Külliy**e Dergisi'ne yayınlanması için makale göndermek isteyenlerin, çalışmalarını <https://dergipark.org.tr/tr/pub/aybukulliye> adresinde yer alan Makale Takip Sistemi'ne üye olarak, buradan göndermeleri gerekir.

g. Editör Kurulu'nun özel kararı dışında, özetleri 130 kelimedenden az, 200 kelimedenden fazla; ana metni 2200 kelimedenden az, 5000 kelimedenden fazla olan makaleler değerlendirmeye alınmaz.

h. Makalelerle birlikte <http://www.ithenticate.com/> sitesinden alınacak benzerlik raporu (hiçbir filtreleme yapılmamalı) da ek dosya olarak yüklenmelidir. (Yüksek Lisans / Doktora öğrencileri danışmanları aracılığıyla veya herhangi bir öğretim üyesinin hesabı ile benzerlik raporu alabilirler. Bağlı bulunulan üniversitenin iThenticate aboneliği varsa söz konusu siteden ücretsiz olarak benzerlik raporu alınabilir).

i. Herhangi bir yazının **Külliy**e Dergisi'nin elektronik sistemine eklenmesi, yazının yayınlanması için başvuru olarak kabul edilir ve yazının değerlendirilme süreci başlar. Yazılar için telif ücreti ödenmez.

j. **Külliy**e elektronik bir dergidir. Bu yüzden başvurunun yapılmasından yazının yayınlanması aşamasına kadar uzanan süreçteki tüm işlemler elektronik ortamda DergiPark sistemi içerisinde gerçekleşir.

k. Yayınlanması için **Külliy**e Dergisi'ne gönderilen yazıların basım ve yayın hakları dergiye devredilmiş olur. Bu yazılar dergi yönetiminden izin alınmaksızın bir başka yayın organında yayınlanamaz, çoğaltılamaz ve kaynak gösterilmeden kullanılamaz. Bunun için talep edilen telif hakkı formunun da sisteme ek dosya olarak yüklenmesi gerekmektedir.

l. Külliye Dergisi'ne gönderilmiş yazılardan kaynaklanması muhtemel herhangi bir yasal, hukuksal, ekonomik ve etik sorumluluk, söz konusu yazı yayınlanmış olsa bile yazarlarına aittir. Dergi herhangi bir yükümlülük kabul etmez.

m. Külliye Dergisi'nin yayın dili Türkçedir. Ancak İngilizce, Rusça, Almanca, Fransızca, Arapça, Farsça dillerinden gelen yazılar da değerlendirmeye tabi tutulur. Hakemler ve yayın kurulu tarafından yayımlanması uygun görüldüğü takdirde yayınlanır.

n. Makale takip sistemine yüklenecek olan makalenin başında **en fazla 200 kelimedenden** oluşan **Türkçe ve İngilizce özet**, 3-5 kelimelik anahtar kelime / keywords; **Türkçe ve İngilizce başlığa** yer verilmelidir. Türkçe ve İngilizce öz çalışmanın amacını, kapsamını ve sonuçlarını yansıtmalı, okuyucunun makalenin içeriğini kısa zamanda belirlemesine imkân vermelidir. Yabancı dilde yazılan makalelerde – Türkçe ve İngilizceye ek olarak – makale dilinde başlık, öz ve anahtar kelimeler yer almalıdır. Yabancı dildeki özetlerde dil yanlışları olmamasına özen gösterilmelidir. Özet içinde, yararlanılan kaynaklara, şekil ve çizelge numaralarına değinilmemelidir. Özet, 10 punto olarak yazılmalıdır. Öz ve Anahtar Kelimeler uluslararası standartlara uygun olmalıdır. Bu noktada örnek olarak “TR Dizin Anahtar Terimler Listesi, Medical Subject Headings, CAB Thesaurus, JISCT, ERIC v.b.” gibi kaynaklar kullanılabilir.

- o.** İçerikle uyumlu, onu en iyi ifade eden bir **başlık** olmalı, büyük harflerle 12 punto **koyu** yazı karakteriyle ortadan hizalanarak ve **paragraf başı** ve **girinti** olmadan yazılmalıdır. Başlığın mümkün olduğunca kısa olmasına özen gösterilmelidir.
- p.** Makale içerisindeki başlıklar koyu, her bir kelimesinin sadece ilk harfi büyük, sola dayalı olmalı, başka hiçbir biçimlendirmeye yer verilmemelidir.
- q.** Ana metin, IBM uyumlu bilgisayar ve Microsoft Word yazılım programı kullanılarak **beş bin** kelimeyi geçmeyecek şekilde yazılmalıdır.
- r.** Bir makalede sıra ile öz, İngilizce özeti, İngilizce genişletilmiş özet (Extended Abstract), ana metnin bölümleri, kaynakça ve (varsa) ekler bulunmalıdır. “Giriş” ve “Sonuç” bölümleri mutlaka bulunmalıdır. “Sonuç”, araştırmanın amaç ve kapsamına uygun olmalı; ana çizgileriyle ve öz olarak verilmelidir. Makalenin hazırlanmasında geçerli bilimsel yöntemlere uyulmalı, çalışmanın konusu, amacı, kapsamı, hazırlanma gerekçesi vb. bilgiler yeterli ölçüde ve belirli bir düzen içinde verilmelidir. Metinde sözü edilmeyen hususlara “Sonuç”ta yer verilmemelidir. Belli bir düzen sağlamak amacıyla ana, ara ve alt başlıklar kullanılabilir.
- s.** Makale **yayıma kabul edildikten sonra**, çalışmanın sonuç bölümünden sonra makalenin yaklaşık %5-15'i (500-750 kelimedenden oluşan) kadar İngilizce genişletilmiş özet (extended abstract) bulunmalıdır. Genişletilmiş özet, “öz”de olduğu gibi araştırma ile ilgili amaç, problem, yöntem, bulgular ve sonuç bilgilerini içermelidir. Yayımlanan makalelerin yurt dışında atıf alabilmesi için bu önemlidir. Araştırma metninde yer almayan herhangi bir bulgu veya sonuç bulundurmamalıdır. Genişletilmiş özetle metin içindeki bilgilere göndermede (Örn. Sayfa 2’de belirtildiği gibi; giriş kısmında da dile getirdiğimiz gibi vs.) bulunulmamalıdır. İngilizce yazılan makalelerde Extended Abstract (Genişletilmiş İngilizce Özet) bulunmasına gerek yoktur.
- t.** Bir araştırma kurumu/kuruluşu tarafından desteklenen çalışmalarda (BAP, TÜBİTAK, Kalkınma Bakanlığı vb.), söz konusu kurumun/kuruluşun ve projenin adı, varsa, tarihi ve sayısı dipnotla belirtilmelidir.
- u.** Kongre ve sempozyum bildirimlerinde toplantının adı, yeri ve tarihi belirtilmelidir.
- v.** **Kitap tanıtımı** ve **çevirilerde** “başlık, anahtar kelimeler ve öz”ün İngilizcesi mutlaka bulunmalıdır. Kitap tanıtımlarında yazının başında, tanıtılacak kitabın kapak resmi ve künyesi (basım tarihi, kaçınıcı baskı olduğu, basım yeri bilgileri) bulunmalıdır. Çevirilerde çeviri yapılan kitabın/yayımların künyesi dipnotla belirtilmelidir.
- w.** Atıf ve kaynakça yazımında dergimizin kurallarına göre hazırlanmayan makaleler düzeltilmedikçe **kabul edilmeyecektir.**

3. Yazım Kuralları

a. Yazılar, Microsoft Word programında yazılmalı ve sayfa yapıları aşağıdaki gibi düzenlenmelidir: Kaynak göstermede kullanılan format, APA (American Psychological Association) Style 6th Edition’dir. Gerek alıntılamaalarda gerekse de kaynakça kısmında yazarlar, Amerikan Psikoloji Derneği’nin yayımladığı Amerikan Psikoloji Derneği Yayım Kılavuzu’nda belirtilen yazım kurallarını ve formatını takip etmelidir. Ayrıntılı bilgi için lütfen aşağıdaki internet adresine bakınız: <http://www.apastyle.org/learn/tutorials/basics-tutorial.aspx>. APA 6’nın Türkçe tercümesi için lütfen tıklayınız.

Kâğıt Boyutu	A4 Dikey
Üst Kenar Boşluk	3 cm
Alt Kenar Boşluk	3 cm
Sol Kenar Boşluk	4 cm
Sağ Kenar Boşluk	3 cm
Yazı Tipi	Times News Roman
Yazı Tipi Stili	Normal

Yazı Boyutu (normal metin)	12
Yazı Boyutu (dipnot metni)	10
Tablo-grafik	10
Paragraf Girintisi (İlk Satır)	1 cm
Paragraf Aralığı	Önce 6 nk, sonra 0 nk (Tablo ve grafiklerde önce ve sonra 0 nk)
Satır Aralığı	(1,15)
Kaynakça	Asılı ve girinti 0,63 cm, Hizalama: Her iki yana yasla, Aralık önce 6 nk, sonra 0 nk, satır aralığı 1,15 cm.

b. Özel bir yazı tipi (font) kullanılmış yazılarda, kullanılan yazı tipi de, yazıyla birlikte gönderilmelidir.

c. Satır sonunda heceleme yapılmamalıdır. Paragraf başlarında “TAB” tuşu yerine “ENTER” veya “RETURN” tuşu kullanılmalıdır. Noktalama işaretleri kendilerinden önceki kelimelere bitişik yazılmalıdır. Söz konusu işaretlerden sonra bir harfli boşluk bırakılmalıdır.

d. Yazılarda sayfa numarası, üst bilgi ve alt bilgi gibi ayrıntılara yer verilmemelidir. Dipnotlar, sadece yapılması zorunlu açıklamalar için kullanılır ve “DİPNOT” komutuyla otomatik olarak verilir. Buradaki atıflar da parantez içinde yazarın soyadı, eserin yayım yılı ve sayfa numarası gelecek şekilde düzenlenmelidir. **Örnek:** (Kaya, 2000, s. 15). Dipnotta kullanılan eser kaynakçaya mutlaka konulmalıdır.

e. Alıntılar: Makalede birebir yapılan alıntılar tırnak içinde verilmeli ve alıntının sonunda kaynağı parantez içinde APA kurallarına göre belirtilmelidir. **Beş** satırdan az alıntılar cümle arasında italik olarak, **beş** satırdan uzun alıntılar ise sayfanın solundan 1 cm içeride ve satır başı girintisi 0,5 cm olacak şekilde blok hâlinde **italik** olarak verilmelidir. Birebir olmayan alıntılarının sonunda sadece parantez içerisinde kaynak gösterilmelidir.

f. Resimler parlak, sert (yüksek kontrastlı) olmalıdır. Ayrıca şekiller için verilen kurallara uyulmalıdır. **Şekil, tablo ve fotoğraflar** yazım alanı dışına taşmamalı, gerekiyorsa her biri ayrı bir sayfada yer almalıdır. Şekil ve tablolar numaralandırılmalı ve içeriğine göre adlandırılmalıdır. Numara ve başlıklar, şekillerin altına ve tabloların üstüne gelecek biçimde yazılmalıdır. Tablo ve şekillerin başlıklarının yalnızca ilk harfleri büyük olarak yazılmalıdır. Tablolar, “Microsoft WORD” programındaki tablo komutuyla yapılmalıdır. Zorunlu durumlarda ise “Microsoft EXCEL” tabloları kullanılabilir. Gerekliğinde açıklayıcı dipnotlar veya kısaltmalar, şekil ve tabloların hemen altında verilmelidir. Şekil, tablo ve resimler **on sayfayı** aşmamalıdır.

g. Kısaltma kullanılacaksa Türk Dil Kurumu Yazım Kılavuzu’nda belirtilen kısaltmalar esas alınmalıdır.

h. Makalede atıf sistemi olarak APA7 kullanılmalıdır. Makalenin sonunda mutlaka kaynakça bulunmak zorundadır.

4. Kaynak Gösterme

Metin içi göndermelerde (atıflarda) ve kaynakçada **APA7 sistemi** esas alınmıştır.

Doğrudan Alıntı (Metin İçi Alıntı)

Bir kaynaktan doğrudan alıntı yaptığımızda (herhangi bir değişiklik yapmadan bütün sözcükleri kullandığımızda), alıntı yaptığımız kısmı tırnak içine alınız ve metin içi alıntıya sayfa numarasını ekleyiniz. Kullanılabilecek iki temel biçim vardır:

Metin İçi Alıntı 1:

Evsizler, "genelde sorunlar ve evlilik uyumsuzluklarıyla dolu ailelerden geldikleri" için büyürken tipik olarak ihmal edilmişlerdir. (Rokach, 2005, s. 477).

Metin İçi Alıntı 2:

Rokach'ın (2005) belirttiği gibi, evsizlerin "çoğu zaman bakacak kimseleri yoktur ve hiç kimse onları yakından tanımaz" (s. 477).

Birinci seçenek, standart APA metin içi alıntı biçimidir. İkinci seçenek, alıntı yapılan eser için yazarın adı alıntidan önce cümle başında yazıldığında kullanılır.

Uzun Doğrudan Alıntılar

Alıntınız kırk kelimedenden fazlaysa, uzun bir alıntı olarak kabul edilir. Bu aynı zamanda bir blok alıntı olarak da ifade edilebilir.

Uzun Alıntı Kuralları

Normal alıntılardan farklı olan uzun alıntılar için geçerli 4 kural vardır:

1. Uzun alıntıyı göstermek için yazdığınız satırın sonuna iki nokta üst üste koyunuz.
2. Uzun alıntıyı metnin geri kalanından 0,5 cm girinti yaparak yazınız, böylece bir metin bloğu gibi görünür.
3. Uzun alıntıya tırnak işareti koymayınız.
4. Alıntı sonundaki noktayı, normal alıntılarda olduğu gibi, metin içi alıntınızdan hemen sonra değil, atıf parantezinin sonuna yerleştiriniz.

Uzun Alıntı Örneği

Sineklerin Tanrısı'nın sonunda çocuklar davranışlarının farkına vararak şaşırırlar:

Gözyaşları akmaya başladı ve hıçkırıklar onu sarstı. Adada ilk kez kendini onlara teslim etti; tüm vücudunu kasıp kavuran büyük, titreyen keder spazmları. Sesi, adanın yanan enkazının önünde kara dumanın altında yükseldi; ve bu duygudan etkilenen diğer küçük çocuklar da titremeye ve hıçkıra hıçkıra ağlamaya başladılar (Golding, 1960, s.186).

Açıklama

Kullandığımız bir kaynaktan kendi kelimelerinizle bilgi yazarken, aşağıdaki gibi başka sözcüklerle ifade edilen kısmın sonuna bir metin içi alıntı ekleyerek kaynak belirtiniz:

Açıklama örneği:

Anne-bebek bağlanması, John Bowlby'nin çalışmalarının yayınlanmasının ardından gelişimsel araştırmaların önde gelen konusu haline geldi (Hunt, 1993).

Not: Yazarın adına bir cümle içinde atıfta bulunursanız, metin içi alıntı parantezinde yazarın adını yeniden eklemek zorunda değilsiniz, bunun yerine yayın yılını adından sonra ekleyiniz:

Hunt (1993), John Bowlby'nin çalışmalarının yayınlanmasından sonra anne-bebek bağlanmasının gelişimsel araştırmaların önde gelen konusu haline geldiğini belirtmiştir.

Açıklama Örneği:

Orijinal bir kaynak:

Evsiz bireyler genellikle sorunlar ve evlilik uyumsuzlukları içinde olan ve ebeveynlerine yabancılaşmış ailelerden gelmektedir. Sık sık fiziksel ve hatta cinsel istismara uğramış, yer değiştirmiş ve birçoğunun evi terk etmesi istenmiş olabilirler veya gerçekten evden kovulmuş ya da alternatif olarak bakım evlerine veya koruyucu ailelerin yanına yerleştirilmişlerdir. Genellikle onlarla ilgilecek kimseleri yoktur ve hiç kimse onları yakından tanımaz.

Kaynakça:

Rokach, A. (2005). The causes of loneliness in homeless youth. *The Journal of Psychology*, 139, 469-480.

Yanlış açıklama örneği:

Evsizler sorunlu ailelerden gelir. Sıklıkla fiziksel veya cinsel istismara uğramışlardır ya da bakım evlerinde yaşamışlardır. Genellikle kimse onlarla ilgilenmez veya onları yakından tanımaz (Rokach, 2005).

Not: Yukarıdaki yanlış örnekte, yazı orijinal kaynağa çok benzemektedir. Yazar sadece birkaç kelimeyi değiştirmiş veya çıkarmış ve fikirleri yeni bir şekilde ifade etmemiştir.

Doğru Açıklama örneği:

Pek çok evsiz, kısmen çocukluklarında istismara veya ihmale maruz kaldıkları için tecrit yaşarlar (Rokach, 2005).

Not: Örnek, orijinal yazı fikrini korur, ancak onu yeni bir şekilde ifade eder.

Tek Yazarlı Kitap (Kütüphane Veritabanından Basılı veya e-Kitap)

Yazarın Soyadı, Adının Baş Harfi. Varsa İkinci İlk Harf. (Yayın yılı). Kitabın adı: Verilmişse alt başlık (verilmişse baskı -ilk baskı hariç-). Yayınevi (genellikle kısaltılarak).

Kaynakça

Watson, J. (2012). *Human caring science: A theory of nursing* (2nd ed.). Jones & Bartlett Learning.

Karahan, L. (1996). *Anadolu Ağzlarının Sınıflandırılması*. Türk Dil Kurumu Yayınları.

Açıklama: (Yazarın soyadı, Yıl)

(Watson, 2012); (Karahan, 1996)

Metin İçi Alıntı: (Yazarın soyadı, Yıl, s. Sayfa Numarası)

(Watson, 2012, s. 70)

İki Yazarlı Kitap (Kütüphane Veritabanından Basılı veya e-Kitap)

İlk Yazarın Soyadı, Adının Baş Harfi. Varsa İkinci Adının Baş Harfi & İkinci Yazarın Soyadı, Adının Baş Harfi. Varsa İkinci Adının Baş Harfi. (Yayın yılı). Kitabın adı: Varsa alt başlığı (varsal baskısı -ilk baskı hariç-). Yayınevi (genellikle kısaltılarak).

Not: Yazarların adları virgülle ayrılır. Alıntı yapılan son yazarın adının önüne virgül (,) ve ampersand işareti (&) konulur.

APA 7. baskı kullanılırken yayın yeri gerekli değildir. Kütüphane e-Kitapları için veritabanı gerekli değildir.

Kaynakça:

Taner, R. & Bezirci, A. (1981). *Edebiyatımızda Seçme Hikâyeler*. Gözlem Yayınları.

Açıklama

(Taner & Bezirci, 1981)

Metin İçi Alıntı

(Taner & Bezirci, 1981, s. 57)

İkiden Fazla Yazarlı Kitap (Kütüphane Veritabanından Basılı veya e-Kitap)

İlk Yazarın Soyadı, Adının Baş Harfi. Varsa İkinci Adının Baş Harfi, İkinci Yazarın Soyadı, Adının Baş Harfi. Varsa İkinci Adının Baş Harfi., & Son yazarın Soyadı, Adının Baş Harfi. Varsa İkinci Adının Baş Harfi. (Yayın yılı). Kitabın adı: Varsa alt başlığı (varsal baskısı -ilk baskı hariç-). Yayınevi (genellikle kısaltılarak).

Not: Yazarların adları virgülle ayrılır. Alıntı yapılan son yazarın adının önüne virgül ampersand işareti (&) konulur.

APA7 baskı kullanılırken yayın yeri gerekli değildir. Kütüphane e-Kitapları için veritabanı gerekli değildir.

Kaynakça:

Case, L. P., Daristotle, L., Hayek, M. G., & Raash, M. F. (2011). *Canine and feline nutrition: A resource for companion animal professionals* (3rd ed.). Mosby.

Açıklama:

(Case vd., 2011)
Metin İçi Alıntı:
(Case vd., 2011, s. 57)

Grup veya Kurumsal Yazarlı Kitap (Tüzel Kişi/Kurum) Yazarlı Kitaplar:

Kurumsal Yazar Adı. (Yayın Yılı). Kitabın Başlığı: Varsa Alt Başlığı (Varsa baskı sayısı -ilk baskısı hariç). Yayınevi (genellikle kısaltılarak).

Not: Kurumsal Yazar aynı zamanda kitabın yayıncısıysa, Yayıncı adı gerekli değildir. APA 7. baskı kullanılırken yayın yeri gerekli değildir.

Kaynakça:

American Psychological Association. (2010). *Publication manual of the American Psychological Association* (6th ed.).
Türk Dil Kurumu. (2012). *Yazım Kılavuzu* ( ).

İlk Açıklama (kısaltmayla birlikte): (National Institute of Mental Health [NIMH], 2003)
Sonraki Açıklama (kısaltılarak): (NIMH, 2003)
İlk Açıklama (kısaltmasız): (University of Pittsburgh, 2005)
Sonraki Açıklama (kısaltmasız): (University of Pittsburgh, 2005)
Metin İçi İlk Alıntı (kısaltmayla): (National Institute of Mental Health [NIMH], 2003, s. 5)
Metin İçi Sonraki Alıntı (kısaltmayla): (NIMH, 2003, s. 5)
Metin İçi Alıntı (kısaltmasız): (University of Pittsburgh, 2005, s. 2)

Editör(ler)i Olan Fakat Yazar(lar)ı Olmayan Kitap

Editörün Soyadı, Adının Baş Harfi. Varsa İkinci Adının Baş Harfi. (Ed.). (Yayın yılı). Kitabın adı: Varsa alt başlığı (varsın baskısı -ilk baskısı hariç-). Yayınevi (genellikle kısaltılarak).

Birden fazla editörü olan kitaplar için iki veya üç editörlü kitap atıf kurallarına bakınız.
Kaynakça:

Leitch, M. G. (Ed.). (2019). *A new companion to Malory*. D. S. Brewer.

Açıklama:

(Editörün soyadı, Yıl) (Leitch, 2019)

Metin İçi Alıntı:

(Editörün soyadı, Yıl, s. sayfa numarası) (Leitch, 2019, s. 55)

Bir kitap (antoloji ya da koleksiyon) içinden giriş, önsöz, sonsöz, bölüm, kısa hikaye, deneme veya makale

Yazarın soyadı, Adının ilk harfi. Varsa ikinci adının ilk harfi. (Yayın yılı). Giriş, önsöz, sonsöz, bölüm, kısa hikaye, deneme veya makalenin başlığı. Editörün adının ilk harfi. Varsa ikinci adının ilk harfi. Editörün Soyadı (Ed.), Kitabın Başlığı (varsın baskısı -ilk baskı hariç-, s. ilk ve son sayfa numarası). Yayınevi.

Not: Birden fazla editör varsa ilk editörün ardından diğerlerinin adının ilk harfini ve soyadını sıralarınız, sonuncusunun adından önce ampersand (&) işareti ekleyiniz.

Bir editör olduğunda (Ed.) olarak belirtilen editörün kısaltılmış biçimi birden fazla olduğunda (Eds.) olarak belirtilir.

Kaynakça:

Stockert, P. A. & Taylor, C. (2014). Sleep. In P. A. Potter, A. G. Perry, J. C. Ross-Kerr & M. J. Wood (Eds.), *Canadian fundamentals of nursing* (5th Cdn. ed., pp. 993-1016). Elsevier.

Not: Herhangi bir editör belirtilmemişse bu kısmı boş bırakabilirsiniz.

Açıklama: (Yazarın soyadı, yıl)

Örnek (İki Yazar): (Stockert & Taylor, 2014)

Metin İçi Alıntı: (Yazarın soyadı, yıl, s. sayfa numarası)

Örnek (İki Yazar): (Stockert & Taylor, 2014, s. 998)

Çeviri Kitap

Çeviri bir kitap söz konusuysa çevirenin/çevirenlerin adı eser adından sonra “Çev.” kısaltması, adının baş harfi ve soyadı ile belirtilir.

Kaynakça:

Fischer, S. R. (1999). *Dilin Tarihi*. Çev. M. Güvenç. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Açıklama: (Yazarın soyadı, yıl)

(Fischer, 1999)

Metin İçi Alıntı: (Yazarın soyadı, yıl, s. sayfa numarası)

(Fischer, 1999, s. 76)

Tek Yazarlı Bir Web Sitesinden e-Kitap

Yazarın Soyadı, Adının Baş Harfi. Varsa İkinci Adının Baş Harfi. (Yayın yılı). Kitabın adı: Varsa alt başlığı (varsayı baskı sayısı -ilk baskı hariç). Yayınevi. URL

Kaynakça:

Nightingale, F. (1860). *Notes on nursing: What it is, and what it is not*. Harrison and Sons. <http://www.gutenberg.org/files/17366/17366-h/17366-h.htm>

Açıklama:

(Yazarın soyadı, Yıl) (Nightingale, 1860)

Metin İçi Alıntı:

(Yazarın soyadı, Yıl, s. Sayfa Numarası) (Nightingale, 1860, s. 157)

İki Yazarlı Bir Web Sitesinden e-Kitap

İlk Yazarın Soyadı, Adının Baş Harfi. Varsa İkinci Adının Baş Harfi & İkinci Yazarın Soyadı, Adının Baş Harfi. Varsa İkinci Adının Baş Harfi. (Yayın yılı). Kitabın adı: Varsa alt başlığı (varsayı baskı sayısı -ilk baskı hariç-). Yayınevi. URL

Not: Yazarların adları virgülle ayrılır. Alıntı yapılan son yazarın adının önüne virgül ve ampersand işareti (&) konulur.

APA 7. baskısını kullanırken yayın yeri gerekmez. 20 yazara kadar olan yayınların kaynakçasında TÜM isimlere yer verilmelidir.

Kaynakça:

Allen, G. M., & Tozzer, A. M. (1910). *Animal figures in the Maya codices*. Salem. <http://www.gutenberg.org/ebooks/19042>

Açıklama:

(Allen & Tozzer, 1910)

Metin İçi Alıntı:

(Allen & Tozzer, 1910, s. 61)

Üç veya Daha Fazla Yazarlı Bir Web Sitesinden e-Kitap

İlk Yazarın Soyadı, Adının Baş Harfi. Varsa İkinci Adının Baş Harfi & İkinci Yazarın Soyadı, Adının Baş Harfi. Varsa İkinci Adının Baş Harfi. (Yayın yılı). Kitabın adı: Varsa alt başlığı (varsayı baskı sayısı -ilk baskı hariç-). Yayınevi. URL

Not: Yazarların adları virgülle ayrılır. Alıntı yapılan son yazarın adının önüne virgül ve ampersand işareti (&) konulur.

APA 7. baskısını kullanırken yayın yeri gerekmez.

20 yazara kadar olan yayınların kaynakçasında TÜM isimlere yer verilmelidir.

Kaynakça:

Price, P.C., Jhangiani, R., & Chiang, I. A. (2015). *Research methods in psychology* (2nd Canadian ed.). BCcampus. <https://opentextbc.ca/researchmethods>

Açıklama:

(Price vd., 2015)

Metin İçi Alıntı

(Price vd., 2015, s. 57)

Açık Ders Kitabı (Ücretsiz Çevrimiçi Ders Kitabı)

İlk Yazarın Soyadı, Adının Baş Harfi. Varsa İkinci Adının Baş Harfi, & İkinci Yazarın Soyadı, Adının Baş Harfi. Varsa İkinci Adının Baş Harfi. (Yayın yılı). Kitabın adı: Varsa alt başlığı (varsâ baskı sayısı -ilk baskı hariç-). Yayınevi. URL

Not: APA stili, bir e-Kitap biçimini tanımlamanızı gerektirmez (PDF, Kindle, ePUB). Ancak, derginin bunu veya başka herhangi bir ek bilgiyi eklemenizi istemesi durumunda, yönergeleri dikkatlice okuduğunuzdan emin olunuz.

20 yazara kadar olan yayınlar için referans listesinde TÛM isimleri içermelidir.

Kaynakça:

Price, P.C., Jhangiani, R., & Chiang, I. A. (2015). *Research methods in psychology* (2nd Canadian ed.). BCcampus. <https://opentextbc.ca/researchmethods>

Aımlama:

(Price, Jhangiani, & Chiang, 2015)

Metin İçi Alıntı:

(Price, Jhangiani, & Chiang, 2015, Ch. 1, Understanding section, para. 5)

Not: Açık ders kitapları genellikle birden çok biçimde (web, PDF, ePUB, Kindle) bulunur. Sayfa numarası olmayan (web) veya yeniden boyutlandırılabilir metin içeren (ePUB, Kindle) bir sÛrÛm kullanıyorsanız, sayfa numarası olmadan alıntı yapınız: yukarıdaki örnekte bölüm, kısım ve paragraf numarası verilmektedir.

Yazarı Olmayan Kitap

Yazarı veya yayıncısı belirtilmemişse, alıntıya alıntı yaptığınız içeriğın başlığı/adıyla atıf yapınız. İeriğın başlığını/adını takiben yayın tarihi ve diğeri alıntı ayrıntılarıyla devam ediniz.

Hatırlatma: bir yazar/yayıncı, örneğın Health Canada gibi bir kuruluş veya şirket olabilir. Eğer yazar olarak bir kişinin adı yoksa, ancak bir kurum veya kuruluşun adı varsa, yazar olarak o kurum/kuruluşun adını yazınız.

Anonim

Eğer bir içeriğın sadece Anonim olarak oluşturulduğu belirtilmişse, normalde yazarın adını koyduğunuz yere "Anonim" ibaresini kullanınız.

Metin İçinde

Herhangi bir yazar veya yayıncı verilmediyse, normalde yazarın soyadını gireceğınız yere başlığın kısaltılmış halini kullanınız.

Bir magazinden, gazeteden, dergiden veya ansiklopediden bir makale veya bir kitaptan bölüm ya da kısa hikaye gibi daha büyük bir çalışmanın parçası olan bir kaynaktan alıntı yapıyorsanız, metin içi alıntınızda kısaltılmış başlığı tırnak içine alınız.

Aımlama:

Örnek: ("Birkaç kelime", 2014)

Bir kitap, web sitesi, video vb. gibi bir çalışmanın tamamından alıntı yapıyorsanız, metin içi alıntınızda kısaltılmış başlığı italik yapınız.

Aımlama:

Örnek: (*Birkaç kelime*, 2014)

Aynı Yazarın Aynı Yıla Ait İki veya Daha Fazla Eseri

Bir yazarın aynı yıl yayımlanmış birden fazla çalışmasını ayırt etmek için yayın yılından sonra (a, b, c, vb.) harfleri eklenir. Bu harfler başlıkların alfabetik sırasına göre verilir. Bu harfler hem metin içi atıflarda hem de kaynakçada belirtilir.

Kaynakça:

Daristotle, J. (2015a). *Title of book used as first source*. Toronto, ON: Fancy Publisher.
Daristotle, J. (2015b). *Title of book used as second source*. Toronto, ON: Very Fancy Publisher.

Metin içi alıntı ve açıklama örneği:

Bu kısım, bu yazar tarafından birincil kaynaktan açıklama yapılmış içeriktir (Daristotle, 2015a).

"Şimdi aynı yazara ait ikinci kaynaktan alıntı yapıyorum." (Daristotle, 2015b, s. 50).

(Klobukov, 2016a, 25), (Klobukov, 2016b, 78); (Klobukov, 2016a), (Klobukov, 2016b)

Bir Web Sitesinden Dergi Makalesi - Tek Yazar

Yazarın soyadı, Adının baş harfi. Varsa ikinci adının baş harfi. (Yayın yılı). Makale başlığı: Varsa alt başlığı. Derginin adı, Cilt numarası (sayısı -verilmişse-). URL

Kaynakça:

Flachs, A. (2010). Food for thought: The social impact of community gardens in the Greater Cleveland Area. *Electronic Green Journal*, 1(30).
<https://escholarship.org/uc/item/6bh7j4z4>

Açıklama:

(Yazarın soyadı, Yıl) (Flachs, 2010)

Metin İçi Alıntı:

(Yazarın soyadı, Yıl, s. sayfa numarası) Örnek: (Flachs, 2010, sonuç bölümü, para. 3)

Not: Bu örnekte sayfa veya paragraf numaraları bulunmuyor, bu nedenle nereden alıntı yaptığınızı belirtmek için bölüm başlığını ve o bölümdeki paragraf numarasını belirtebilirsiniz.

Bir Web Sitesinden Dergi Makalesi

Yazarın Soyadı, Adının Baş Harfi. Varsa İkinci Adının Baş Harfi. (Yayın Yılı). Makalenin başlığı: Varsa alt başlığı. Dergi Adı, Cilt Numarası (Varsa sayısı), varsa ilk sayfa numarası-son sayfa numarası. URL

Kaynakça:

Freedman, D. H. (2012, June). The perfected self. *The Atlantic*.
http://www.theatlantic.com/magazine/archive/2012/06/the-perfected-self/8970/4/?single_page=true

Not: Cilt, sayı ve/veya sayfa numarası verilmemişse, alıntıda bunlara yer verilmeyebilir.

Açıklama:

(Yazarın Soyadı, Yıl) Örnek: (Freedman, 2012)

Metin İçi Alıntı:

(Yazarın Soyadı, Yıl, s. Sayfa Numarası veya Paragraf Numarası ya da Bölüm Başlığı)

Örnek: (Freedman, 2012, para. 1)

Not: Bu veride sayfa numarası yoktur, bu nedenle sayfa numarası yerine paragraf numarası kullanılır.

Basılı Dergi Makalesi - Tek Yazar

Yazarın soyadı, Adının baş harfi. Varsa ikinci adının baş harfi. (Yayın yılı). Makale başlığı: Varsa alt başlığı. Derginin adı, Cilt numarası (sayısı), ilk ve son sayfa numarası.

Kaynakça:

Jungers, W. L. (2010). Biomechanics: Barefoot running strikes back. *Nature*, 463(2), 433-434.

Açıklama:

(Yazarın soyadı, Yıl) Örnek: (Jungers, 2010)

Metin İçi Alıntı:

(Yazarın soyadı, Yıl, s. Sayfa numarası) Örnek: (Jungers, 2010, s. 433)

Aynı Yazarın Aynı Yılda Eserleri (Dergi makalesi)

Bir yazarın aynı yıl yayımlanmış iki farklı çalışmasını alıntıladığınızda, ayırt etmek için yayın yılından sonra (a, b, c, vb.) harfleri ekleyiniz. Bu harfler başlıkların alfabetik sırasına göre veriniz. Bu harfleri hem metin içi atıflarda hem de kaynakçada belirtiniz.

Kaynakça:

Daristotle, J. (2015a). İlk makalenin başlığı. *Made Up Journal*, 26(39), 18-19.

Daristotle, J. (2015b). İkinci makalenin başlığı. *Another Made Up Journal*, 35(1), 48-55.

Açıklama:

Bu yazarın ilk kaynağındaki içeriğin açıklanması (Daristotle, 2015a).

Metin İçi Alıntı:

“Şimdi aynı yazara ait ikinci kaynaktan alıntı yapıyorum” (Daristotle, 2015b, s. 50).

Bir Kütüphane Veritabanından veya Basılı Dergi Makalesinden - Tek Yazar

Yazarın Soyadı, Adının Baş Harfi. Varsa İkinci Adının Baş Harfi. (Yayın Yılı, varsa Ay Gün). Makalenin başlığı: Varsa alt başlığı. Dergi Adı, Cilt Numarası (Sayısı), ilk sayfa numarası-son sayfa numarası

Kaynakça:

Abramsky, S. (2012, Mayıs 14). The other America 2012. *Nation*, 294(20), 11-18.

Açıklama:

(Yazarın Soyadı, Yıl) Örnek: (Abramsky, 2012)

Metin İçi Alıntı:

(Yazarın Soyadı, Yıl), s. Sayfa Numarası) Örnek: (Abramsky, 2012, s. 14)

Bir Kütüphane Veritabanından veya Basılı Dergi Makalesinden - İki ila Yirmi Yazar

Yazarın Soyadı, Adının Baş Harfi. Varsa İkinci Adının Baş Harfi., & İkinci Yazarın Soyadı, Adının Baş Harfi. Varsa İkinci Adının Baş Harfi. (Yayın Yılı, varsa Ay Gün). Makalenin başlığı: Varsa alt başlığı. Dergi Adı, Cilt Numarası (Sayısı), ilk sayfa numarası-son sayfa numarası

Not: En fazla yirmi yazar adı yazılmalıdır. Yazarların adlarını aralarına virgül koyarak ayırınız. Listelenen son yazar için virgülden sonra, yazarın soyadından önce bir ve işareti/ampersand (&) ekleyiniz.

Kaynakça:

Gross, A., & Murphy, E. (2010, January/February). Seal of disapproval. *E: The Environmental Magazine*, 21(1), 34-37.

İki ilâ Yirmi Yazar Açıklama ve metin içi alıntı için tıklayınız

Kütüphane Veritabanından DOI'li Dergi Makalesi - Tek Yazar

Yazarın soyadı, Adının baş harfi. Varsa ikinci adının baş harfi. (Yayın yılı). Makale başlığı:Varsa alt başlığı. *Derginin adı*, Cilt numarası (sayısı), ilk sayfa-son sayfa numarası. <https://doi.org/doi-numarası>

Kaynakça:

Bailey, N. W. (2012). Evolutionary models of extended phenotypes. *Trends in Ecology & Evolution*, 27(3), 561-569. <https://doi.org/10.1037/rev0000126>

Açıklama:

(Yazarın soyadı, Yıl) Örnek: (Bailey, 2012)

Metin İçi Alıntı:

(Yazarın soyadı, Yıl, s. Sayfa Numarası) (Bailey, 2012, s. 562)

Kütüphane Veritabanından DOI'li Dergi Makalesi - İki ilâ Yirmi Yazar

Yazarın soyadı, Adının baş harfi. Varsa ikinci adının baş harfi., & İkinci yazarın soyadı, Adının baş harfi. Varsa ikinci adının baş harfi. (Yayın yılı). Makale başlığı:Varsa alt başlığı. *Derginin adı*, Cilt numarası (sayısı), ilk sayfa-son sayfa numarası. <https://doi.org/10.1016/j.appdev.2008.12.010t>

Not: Yazarların adlarını aralarına virgül koyarak ayırınız. Listelenen son yazar için virgülden sonra ve son yazarın soyadından önce bir ve (&)işareti/ampersand ekleyiniz.

Kaynakça:

Pempek, T. A., Yermolayeva, Y. A., & Calvert, S. L. (2009). College students' social networking experiences on Facebook. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 3(2), 227-238. <https://doi.org/10.1016/j.appdev.2008.12.010t>

İki ilâ Yirmi Yazar Açıklama ve metin içi alıntı için tıklayınız

Bir Kütüphane Veritabanından veya Basılı Dergi Makalesinden - Yazarı Bilinmeyen

Makale Başlığı: Varsa Alt Başlığı. (Yayın Yılı, varsa Ay Gün). *Dergi Adı*, Cilt Numarası (Sayısı), varsa ilk sayfa numarası-son sayfa numarası.

Kaynakça:

Syria's free army. (2012, June 11). Newsweek, 159(24).

Not: Bu makale için sayfa numarası verilmemiştir.

Açıklama:

("Başlıktan bir, iki veya üç kelime," Yıl) Örnek: ("Syria's", 2012)

Metin İçi Alıntı

("Başlıktan bir, iki veya üç kelime," Yıl) Örnek: ("Syria's", 2012, para. 1)

Not: Bu veride sayfa numarası yoktur, bu nedenle sayfa numarası yerine paragraf numarası kullanılır.

Bir Kütüphane Veritabanından veya Basılı Dergi Makalesi - Anonim İmzalı

Anonim/Bilinmeyen Yazar. (Yayın Yılı, varsa Ay Gün). Makalenin başlığı: Varsa alt başlığı. *Dergi Adı*, Cilt Numarası (Sayısı), varsa ilk sayfa numarası-son sayfa numarası.

Eğer çalışma sadece Anonim olarak belirtilmişse, yazarın adının olduğu yere "Anonim" ibaresini kullanınız. Eserin yazarı belli değilse ve "Anonim" olduğu belirtilmemişse "Bilinmeyen Yazar" ibaresini kullanınız.

Kaynakça:

Anonim. (2011). I was going to cheat. *Glamour*, 109(2), 166-167.

Açıklama:

(Anonim, Yıl) Örnek: (Anonim, 2011)

Metin İçi Alıntı

(Anonim, Yıl, s. Sayfa Numarası) Örnek: (Anonim, 2011, s. 166)

Basılı Ansiklopedi veya Sözlük Maddesi - Bilinen Yazar

Yazarın soyadı, adının baş harfi. Varsa ikinci adının baş harfi. (Yayın yılı). Madde Başlığı. Editörün adının baş harfi. varsa ikinci adının baş harfi. Soyadı (Ed.), Ansiklopedi veya Sözlük Adı. (cilt numarası, s. maddenin ilk ve son sayfa numarası). Yayınevi adı genellikle kısaltılarak.

Kaynakça

King, P. N., & Wester L. (1998). Hawaii. In *The world book encyclopedia* (Vol. 9, pp. 88-110). World Book.

Açıklama:

(Yazarın soyadı, Yıl) Örnek: (King & Wester, 1998)

Metin İçi Alıntı:

(Yazarın soyadı, Yıl, s. sayfa numarası veya bölüm adı ve paragraf numarası)
(King & Wester, 1998, s. 90)

Basılı Ansiklopedi veya Sözlük - Grup Yazarı

Topluluk/Grup Adı. (Yayın yılı). Madde Başlığı. Editörün adının baş harfi. varsa ikinci adının baş harfi. Soyadı (Ed.), Ansiklopedi veya Sözlük Adı (Varsa cilt numarası, s. maddenin ilk ve son sayfası veya s. maddenin bir sayfası. Yayınevi adı genellikle kısaltılarak.

Kaynakça:

Chambers Harrap. (2007). Crop circles. In U. McGovern (Ed.), Chambers dictionary of the unexplained (p. 27). Chambers.

Açıklama:

(Topluluk Yazarı, Yıl) Örnek: (Chambers Harrap, 2007)

Metin İçi Alıntı:

(Topluluk Yazarı, Yıl, s. Sayfa Numarası) Örnek: (Chambers Harrap, 2007, s. 27)

Kütüphane Veritabanından Çevrimiçi Ansiklopedi veya Sözlük - Bilinen Yazar – DOI'li

Yazarın soyadı, adının baş harfi. Varsa ikinci adının baş harfi. (Yayın yılı). Madde Başlığı. Editörün adının baş harfi, varsa ikinci adının baş harfi. Soyadı (Ed.), Ansiklopedi veya Sözlük Adı. (varsa - ilk baskı hariç- baskısı). [https://doi-numarası](https://doi.org/doi-numarası)

Kaynakça:

Stonard, J. (2016). Wall, Jeff(rey). In Grove art online. <https://doi.org/10.1093/gao/9781884446054.article.T096536>

Açıklama:

(Yazarın Soyadı, Yılı) Örnek: (Stonard, 2016)

Metin İçi Alıntı:

(Yazarın Soyadı, Yılı, s. sayfa numarası veya bölüm adı ve paragraf numarası) (Stonard, 2016, para. 1)

Not: Sayfa numaraları veya paragraf numaraları belirli olmadığında alıntınızın nereden geldiğini belirlemek için bölüm başlığını ve o bölümdeki paragraf numarasını belirtebilirsiniz.

Kütüphane Veritabanından Çevrimiçi Ansiklopedi veya Sözlük - Bilinen Yazar - DOI olmayan

Yazarın soyadı, adının baş harfi. Varsa ikinci adının baş harfi. (Yayın yılı). Madde Başlığı. Editörün adının baş harfi, varsa ikinci adının baş harfi. Soyadı (Ed.), Ansiklopedi veya Sözlük Adı. (varsa - ilk baskı hariç- baskısı, birden fazla ise cilt numarası, s. sayfa aralığı). Yayınevi.

Kaynakça:

Maher, J. (2010). Work and mothering. In A. O'Reilly (Ed.), *Encyclopedia of motherhood* (Vol. 3, pp. 1278-1283). SAGE.

Açıklama:

(Yazarın Soyadı, Yılı) Örnek: (Maher, 2010)

Metin İçi Alıntı:

(Yazarın Soyadı, Yılı, s. sayfa numarası veya bölüm adı ve paragraf numarası)

Örnek: (Maher, 2010, s. 1279)

Not: Sayfa numaraları veya paragraf numaraları belirli olmadığında, alıntınızın nereden geldiğini belirlemek için bölüm başlığını ve o bölümdeki paragraf numarasını belirtebilirsiniz.

Web Sitesinden Çevrimiçi Ansiklopedi veya Sözlük - Bilinen Yazar

Yazarın soyadı, adının baş harfi. Varsa ikinci adının baş harfi. (Yayın yılı). Madde Başlığı. Editörün adının baş harfi, varsa ikinci adının baş harfi. Soyadı (Ed.), Ansiklopedi veya Sözlük Adı. (varsa - ilk baskı hariç- baskısı). URL'den alınma tarihi.

Kaynakça:

Beck, J., & Foley, D. (2015). Music composition. In *The Canadian encyclopedia*. Retrieved January 20, 2020, from <https://thecanadianencyclopedia.ca/en/article/music-composition>

Açıklama:

(Birinci Yazarın Soyadı & İkinci Yazarın Soyadı, Yılı) Örnek: (Beck & Foley, 2015)
Metin İçi Alıntı:

(Birinci Yazarın Soyadı & İkinci Yazarın Soyadı, Yılı, s. sayfa numarası veya bölüm adı ve paragraf numarası) (Beck & Foley, 2012, para. 1)

Bir Web Sitesinden Çevrimiçi Ansiklopedi veya Sözlük – Grup/Topluluk Yazarı

Topluluk Yazarının Adı. (Yayın yılı). Madde Başlığı. Editörün adının baş harfi, varsa ikinci adının baş harfi. Soyadı (Ed.), Ansiklopedi veya Sözlük Adı. (varsa -ilk baskı hariç- baskısı). URL'den alınma tarihi.

Kaynakça:

Merriam-Webster. (n.d.). Plagiarism. In *Merriam-Webster.com dictionary*. Retrieved January 18, 2020, from <https://www.merriam-webster.com/dictionary/plagiarism>

Açıklama:

(Topluluk Yazarı, Yıl) Örnek: (Merriam-Webster, t.y.)

Metin İçi Alıntı:

(Topluluk Yazarı, Year, s. sayfa numarası veya bölüm adı ve paragraf numarası)
Örnek: (Merriam-Webster, n.d., The Kidnapping Roots of Plagiarize section)

Not: Bu girdinin yalnızca bölüm başlıkları vardır, bu nedenle alıntıya yalnızca bu bilgiler dahil edilebilir.

Yayımlanmış Tez

Yazarın soyadı, Adının baş harf(ler)i (Yıl). *Tezin başlığı* (..... tezi). Yer: Kurum adı. Erişilen veri tabanı adı. (Erişim veya Sıra Numarası)

Kaynakça:

Miranda, C. (2019). *Exploring the lived experiences of foster youth who obtained graduate level degrees: Self-efficacy, resilience, and the impact on identity development* (Publication No. 27542827) [Doctoral dissertation, Pepperdine University]. PQDT Open. <https://pqdtopen.proquest.com/doc/2309521814.html?FMT=AI>

Açıklama:

(Yazarın soyadı, Yıl) Örnek: Miranda (2019)

Metin İçi Alıntı:

(Yazarın soyadı, Yıl) Örnek: (Miranda, 2019)

Yayımlanmamış Tez

Yazarın soyadı, Adının baş harf(ler)i (Yıl). *Tezin başlığı*. (Yayımlanmamış ..... tezi). Yer: Kurum adı. Erişilen veri tabanı adı. (Erişim veya Sıra Numarası)

Kaynakça:

Harris, L. (2014). *Instructional leadership perceptions and practices of elementary school leaders* [Unpublished doctoral dissertation]. University of Virginia.

Açıklama:

(Yazarın soyadı, Yıl) Örnek: Harris (2014)

Metin İçi Alıntı:

(Yazarın soyadı, Yıl) Örnek: (Harris, 2014)

Konferans Sunumları ve Bildiriler

1. Konferans Sunumu

Kaynakça:

Evans, A. C., Jr., Garbarino, J., Bocanegra, E., Kinscherff, R. T., & Márquez-Greene, N. (2019, August 8–11). *Gun violence: An event on the power of community* [Conference presentation]. APA 2019 Convention, Chicago, IL, United States. <https://convention.apa.org/2019-video>

Açıklama:

Evans et al. (2019)

Metin İçi Alıntı:

(Evans et al., 2019, p. 13)

2. Konferans Sunum Özeti

Kaynakça:

Cacioppo, S. (2019, April 25–28). Evolutionary theory of social connections: Past, present, and future [Conference presentation abstract]. Ninety-ninth annual convention of the Western Psychological Association, Pasadena, CA, United States. <https://westernpsych.org/wp-content/uploads/2019/04/WPA-Program-2019-Final-2.pdf>

Açıklama:

Cacioppo (2019)

Metin İçi Alıntı:

(Cacioppo, 2019, p. 8)

3. Dergide Yayımlanan Konferans Bildirileri

Kaynakça:

Duckworth, A. L., Quirk, A., Gallop, R., Hoyle, R. H., Kelly, D. R., & Matthews, M. D. (2019). *Cognitive and noncognitive predictors of success. Proceedings of the National Academy of Sciences, USA*, 116(47), 23499–23504. <https://doi.org/10.1073/pnas.1910510116>

Açıklama:

Duckworth et al. (2019)

Metin İçi Alıntı:

(Duckworth et al., 2019, p. 11)

4. Kitap Olarak Yayımlanan Konferans Bildirileri

Kaynakça:

Kushilevitz, E., & Malkin, T. (Eds.). (2016). *Lecture notes in computer science: Vol. 9562. Theory of cryptography*. Springer. <https://doi.org/10.1007/978-3-662-49096-9>

5. Kitap Bölümü Olarak Yayımlanan Konferans Bildirileri

Kaynakça:

Bedenel, A.-L., Jourdan, L., & Biernacki, C. (2019). Probability estimation by an adapted genetic algorithm in web insurance. In R. Battiti, M. Brunato, I. Kotsireas, & P. Pardalos (Eds.), *Lecture notes in computer science: Vol. 11353. Learning and intelligent optimization* (pp. 225–240). Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-030-05348-2_21

Basılı Devlet Belgesi

Devlet Dairesi, Ajansı veya Kurulu'nun adı. (Yayın yılı). *Belgenin Başlığı: Varsa alt başlığı* (varsa -ilk baskısı hariç- baskısı). Yayınevi Adı.

Kaynakça:

Health Council of Canada. (2007). *Canadians' experience with chronic illness care in 2007*.

Not: Belgeyi oluşturan devlet dairesi, ajans veya kurul aynı zamanda yayıncıysa, yayıncının belirtilmesi gerekli değildir.

Açıklama:

(Devlet Dairesi, Ajansı veya Kurulu'nun adı, Yıl) Örnek: (Health Council of Canada, 2007)

Metin İçi Alıntı:

(Devlet Dairesi, Ajansı veya Kurulu'nun adı, Yıl, s. Sayfa Numarası)

Örnek: (Health Council of Canada, 2007, s. 4)

Bir Web Sitesinden Devlet Belgesi

Devlet Dairesi, Ajansı veya Kurulu'nun adı. (Yayın Yılı, Ay gün). *Belgenin Başlığı: Varsa Alt Başlığı* (varsa -ilk baskısı hariç- baskısı). Yayınevi Adı. URL

Kaynakça:

Ontario Ministry of Children and Youth Services. (2010, April 27). *Your preschool child's speech and language development*.
http://www.children.gov.on.ca/htdocs/English/topics/earlychildhood/speechlanguage/brochure_preschool.aspx

Not: Belgeyi oluşturan devlet dairesi, ajans veya kurul aynı zamanda yayıncıysa, yayıncının belirtilmesi gerekli değildir.

Açıklama:

(Devlet Dairesi, Ajansı veya Kurulu'nun adı, Yıl)
Örnek: (Ontario Ministry of Children and Youth Services, 2010)

Metin İçi Alıntı:

(Devlet Dairesi, Ajansı veya Kurulu'nun adı, Yıl, Bölüm Adı, para. Bölümde birden fazla paragraf varsa Paragraf Numarası)

(Ontario Ministry of Children and Youth Services, 2010, By Age Five section, para. 4)

Not: Sayfa veya paragraf numaraları belirli olmadığında, nereden alıntı yaptığınızı göstermek için bölüm başlığını ve o bölümdeki paragraf numarasını belirtebilirsiniz.

Basılı Gazete Makalesi

Yazarın Soyadı, Adının Baş Harfi. Varsa İkinci Adının Baş Harfi. (Yayın Yılı, varsa Ay Gün)
Makalenin başlığı: Varsa alt başlığı. *Gazete Adı*. Bölüm Sayfası.

Kaynakça:

Aulakh, R. (2012, Haziran 13). From surviving to thriving. Toronto Star, GT1, GT4.

Açıklama:

(Yazarın Soyadı, Yıl) Örnek: (Aulakh, 2012)

Metin İçi Alıntı

(Yazarın Soyadı, Yıl, s. Sayfa Numarası) Örnek: (Aulakh, 2012, s. GT1)

Bir Kütüphane Veritabanından Gazete Makalesi

Yazarın Soyadı, Adının Baş Harfi. Varsa İkinci Adının Baş Harfi. (Yayın Yılı, varsa Ay Gün).
Makalenin başlığı: Varsa alt başlığı. *Gazete Adı*, s. varsa bölüm sayfası.

Kaynakça:

Schachter, H. (2012, June 18). What does it take to be a good team player? *The Globe and Mail*, B7.

Not: Bir makale soru işareti veya ünlem işareti (!) ile bitiyorsa, başlığın sonuna nokta eklemenize gerek yoktur.

Açıklama:

(Yazarın Soyadı, Yıl) Örnek: (Schachter, 2012)

Metin İçi Alıntı:

(Yazarın Soyadı, Yıl, s. Sayfa Numarası) (Schachter, 2012, s. B7)

Yazarı Bilinmeyen Gazete Makalesi

Makalenin başlığı: Varsa Alt başlığı. (Yayın Yılı, varsa Ay Gün). *Gazete Adı*, s. Bölüm Sayfası.

Not: Makalenin yazarı yoksa ve makale "Anonim" olarak belirtilmişse, normalde yazarın adını koyacağınız yere "Anonim" yazınız. Anonim kelimesini yalnızca makale özellikle bu şekilde anılıyorsa kullanınız.

Kaynakça:

Get on board for train safety. (2012, Haziran 17). Toronto Star, A14.

Açıklama:

("Başlıktan bir, iki veya üç kelime", Yıl) Örnek: ("Get on board", 2012)

Metin İçi Alıntı:

("Başlıktan bir, iki veya üç kelime", Yıl, s. Sayfa numarası) Örnek: ("Get on board," s. A14)

Not: Kaynakçada makaleyi açıkça tanıtmaya yetecek kadar, başlıktaki ilk kelimelerden birini veya birkaçını seçiniz. Metin içi alıntıda da makalenin başlığından aldığınız kelimeleri çift tırnak işareti ile belirtiniz.

Bir Web Sitesinden Gazete Makalesi

Yazarın Soyadı, Adının Baş Harfi. Varsa İkinci Adının Baş Harfi. (Yayın Yılı, varsa Ay Gün). Makalenin başlığı: Varsa alt başlığı. *Gazete Adı*. URL

Kaynakça:

Aw, J. (2012, June 12). Stopping the soda bulge: Why we need to consider restricting sugary beverages. *National Post*. <https://nationalpost.com/health/stopping-the-soda-bulge-why-we-need-to-consider-restricting-sugary-beverages>

Açıklama:

(Yazarın Soyadı, Yıl) Örnek: (Aw, 2012)

Metin İçi Alıntı:

(Yazarın Soyadı, Yıl, s. Sayfa Numarası) Örnek: (Aw, 2012, para. 1)

Not: Bu veride sayfa numarası yoktur, bu nedenle sayfa numarası yerine paragraf numarası kullanılır.

Bir Haber Web Sitesinden Web Sayfası

Yazarın Soyadı, Adının Baş Harfi. Varsa İkinci Adının Baş Harfi. (Yayın Yılı, varsa Ay Gün). Makalenin başlığı: Varsa alt başlığı. Haber Sitesinin Adı. URL

Not: BBC News, HuffPost, CNN vb. çevrimiçi haber kaynaklarında yayınlanan makaleler için bu formatı kullanınız.

Kaynakça:

Tucker, E. & Miller, Z. (2020, Jan. 18). Dems gear up to make case for Trump's removal. HuffPost. https://www.huffpost.com/entry/dems-gear-up-to-make-case-for-trumps-removal_n_5e23569ec5b6321176149dbe

Açıklama:

(Yazarın Soyadı, Yıl) Örnek: (Tucker & Miller, 2020)

Metin İçi Alıntı:

(Yazarın Soyadı, Yıl, s. Sayfa Numarası) Örnek: (Tucker & Miller, 2020)

Not: Bu veride sayfa numarası yoktur, bu nedenle sayfa numarası yerine paragraf numarası kullanılır.

Röportajlar ve E-posta

Not: Röportajlar ve e-posta, APA tarzında kişisel iletişim olarak kabul edilir. Çalışmanızın metninde bunlara atıfta bulunulabilir, ancak kaynakçada yer verilmez. Atıfı, röportaj veya e-postadaki bir alıntı veya açıklamanın hemen ardından koyunuz.

Görüşülen veya e-posta gönderen kişinin Adının Baş Harfi. Biliniyorsa İkinci Adının Baş Harfi. Soyadı, kişisel iletişim, görüşmenin yapıldığı veya e-postanın alındığı Ay Gün, Yıl)

Açıklama ve Metin İçi Alıntı:

"Infections are often contracted while patients are recovering in the hospital" (J. D. Black, personal communication, May 30, 2013)

Not: Görüşülen kişinin adı alıntılanan ya da açıklaması yapılan içeriğin başında belirtiliyorsa metin içi alıntıda yeniden tekrar etmenize gerek yoktur.

J. D. Black explained that "infections are often contracted while patients are recovering in the hospital" (personal communication, May 30, 2013).

Not: Yayınlanmış röportajlar birçok kaynak türünde (dergi, gazete vb.) yer alabilir. Yayınlanmış röportajlardan alıntı yaparken, yayımlandığı kaynak türüne ilişkin yönergeleri/kuralları uygulayınız.

Kütüphane Veritabanından Kitap İncelemesi (Başlıklı)

İncelemenin yazarının soyadı, Adının baş harfi. (Yayın yılı). İncelemenin Başlığı. [*İncelenen Kitabın Başlığı: Varsa Alt Başlığı*, Kitabın Yazarının adının baş harfi. Varsa ikinci adının baş harfi. Soyadı]. Web sayfasının başlığı, URL.

Kaynakça:

Bell, M. S. (2006, December 31). Are you my mother? [*Review of the book Let the northern lights erase your name*, by V. Vida]. The New York Times Book Review, <https://www.nytimes.com/2006/12/31/books/review/Bell.t.html?ref-review>

Açıklama:

(Yazarın soyadı, Yayın yılı) Örnek: (Bell, 2018)

Metin İçi Alıntı:

(Yazarın soyadı, Yayın yılı) Örnek: (Bell, 2018)

Kütüphane Veritabanından Kitap İncelemesi (Başlıksız)

İncelemenin yazarının soyadı, Adının baş harfi. (Yayın yılı). [İncelenen Kitabın Başlığı: Varsa Alt Başlığı, Kitabın Yazarının adının baş harfi. Varsa ikinci adının baş harfi. Soyadı]. Derginin adı, cilt numarası (baskı numarası), ilk ve son sayfa numarası. Varsa <https://doi> numarası.

Kaynakça:

McKinley, A. (2018). [Review of the book Criminal investigative failures, by D. K. Rossmo]. Salus Journal, 6 (1), 82-84.

Açıklama:

(Yazarın soyadı, Yayın yılı) Örnek: (McKinley, 2018)

Metin İçi Alıntı:

(Yazarın soyadı, Yayın yılı, Sayfa numarası) Örnek: (McKinley, 2018, s. 83)

Bir Magazinden veya Dergiden Elde Edilen Görüntü

Not: Grafikler, Çizelgeler, Çizimler, Haritalar, Tablolar ve Fotoğraflar için geçerlidir

Şekil X. Resmin açıklaması veya resmin başlığı. "Makalenin Başlığı"ndan bir kesit, Makale Yazarının İlk Adının Baş Harfi. Varsa İkinci Adının Baş Harfi. Soyadı, yıl, gün, (magazin için) veya yıl (dergi için), Magazin veya Dergi Başlığı, cilt numarası, sayfa(lar). Telif hakkı sahibinin adına göre telif hakkı yılı.

Not: Görselle ilgili bilgiler, Çalışmanızda görselin hemen altına yerleştirilir. Resim değiştirilmişse, kaynak bilgisinden önce "Kimden" yerine "Uyarlandı" ifadesini kullanınız.

Örnek:

Şekil 1. Egzersiz Yapan Adam. A. N. Green, ve L. O. Brown tarafından "Yoga: Stretching Out,"tan uyarlanmıştır, 2006, Mayıs 8, Sports Digest, 15, s. 22. Telif Hakkı 2006 Sports Digest Inc.

Bir Web Sitesinden Elde Edilen Resim/Görüntü

Küllüye

Cilt/Volume: 3 • Sayı/Issue: 2 • 2022

Not: Grafikler, Çizelgeler, Çizimler, Tablolar ve Fotoğraflar için geçerlidir

Şekil x. Resmin açıklaması veya varsa resmin başlığı. "Web sayfasının başlığı"ndan Yazarın/Üreticinin Adının Baş Harfi. Varsa İkinci Adının Baş Harfi. Varsa soyadı tarafından uyarlanmıştır, varsa yayın tarihi, Web sitesinin başlığı. URL'den web sitesini en son görüntülediğiniz ay, gün, yıl. Telif Hakkı Sahibinin Adına göre Telif hakkı tarihi.

Not: Görselle ilgili bilgiler, çalışmanızda görselin hemen altına yerleştirilir. Görüntü değiştirilmemiş ancak yeniden üretilmişse, kaynak bilgiden önce "... dan uyarlandı" yerine "... dan" kullanınız.

Örnek:

A	B	C
7	55	9
--	~	~
İii	==	66

Şekil 2. Semboller Tablosu. G. A. Black tarafından Case One Study Results'tan uyarlanmıştır, 2006, Strong Online. <https://www.strongonline/casestudies/one.html>. Telif Hakkı 2010 G.L. Strong Ltd.

Türkiye İstatistik Kurumu - Cevrimici Belge

Türkiye İstatistik Kurumu. (Yayın yılı). Belgenin başlığı: Varsa alt başlığı (No. Varsa Rapor Numarası). URL

Not: Yayıncı ve yazarın her ikisi de TÜİK (veya herhangi bir istatistik kurumu) olduğundan, alıntılanan ifadenin bir parçası olarak TÜİK'i belirtmeniz gerekli değildir.

Kaynakça:

Türkiye İstatistik Kurumu. (2019). İstatistiklerle Gençlik, 2018 (No:30723) <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Genclik-2018-30723>

Açıklama:

(TÜİK, YIL) Örnek: (TÜİK, 2019)

Metin İçi Alıntı:

(TÜİK, Yıl, s. Sayfa Numarası) Örnek: (TÜİK, 2019, s. 1)

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) - Yazılı Belge

Türkiye İstatistik Kurumu (Yayın yılı). Belgenin başlığı: Varsa alt başlığı (No. Varsa Rapor Numarası). Ankara.

Not: Yazar ve yayıncının her ikisi de Türkiye İstatistik Kurumu olduğundan, yayıncının adı alıntıdan çıkarılır.

Kaynakça:

Türkiye İstatistik Kurumu. (2019). İstatistiklerle Gençlik, 2018 (No:30723). <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Genclik-2018-30723>. Ankara, AÇIK.

Açıklama:

(Türkiye İstatistik Kurumu, Yıl) Örnek: (Türkiye İstatistik Kurumu, 2019)

Metin İçi Alıntı:

(Türkiye İstatistik Kurumu, Yıl, s. Sayfa Numarası) (Türkiye İstatistik Kurumu, 2019, s. 1)

Bir Web Sitesinden Devlet Belgesi

Devlet Kurumu, Ajans veya Kurulunun Adı. (Yayın Yılı, Ay Gün). *Belgenin başlığı: Varsa alt başlığı* (varsayılan baskısı -ilk baskı hariç-). Yazardan farklıysa yayıncının adı. URL

Ontario Ministry of Children and Youth Services. (2010, April 27). Your preschool child's speech and language development. http://www.children.gov.on.ca/htdocs/English/topics/earlychildhood/speechlanguage/brochure_preschool.aspx

(Devlet Kurumu, Ajans veya Kurulunun Adı, Yıl) Örnek: (Ontario Ministry of Children and Youth Services, 2010)

(Devlet Kurumu, Ajans veya Kurulunun Adı, Yıl, Bölüm adı, para. Bölümde birden fazla paragraf varsa paragraf numarası)

Not: Sayfa veya paragraf numaraları belirli olmadığında, alıntı yaptığınız yeri belirtmek için bölüm başlığını ve paragraf numarasını belirtebilirsiniz.

Bireysel Yazar Tarafından Oluşturulan Bir Web Sitesinden Sayfa veya Bölüm

Yazarın Soyadı, Adının Baş Harfi. Varsa İkinci Adının İlk Harfi. (Web sayfasının en son güncellendiği/yayınlandığı yıl, varsa Ay Gün). *Sayfa başlığı: Varsa Alt başlığı.* Web sitesi adı. URL
Kaynakça:

Kmec, J. (2012, March 13). Where's the Boss? And What Counts as "Work"? The Society Pages. <https://thesocietypages.org/socimages/2012/03/13/wheres-the-boss-and-what-counts-as-work/>

Açıklama:

(Yazarın Soyadı, Yıl) Örnek: (Kmec, 2012)

Metin İçi Alıntı:

(Yazarın Soyadı, Yıl, Bölüm Adı, para. Bölümde birden fazla paragraf varsa Paragraf Numarası)

Örnek: (Kmec, 2012, para. 1)

Not: Sayfa veya paragraf numaraları belirli olmadığında, alıntı yaptığınız yeri belirtmek için bölüm başlığını ve paragraf numarasını belirtebilirsiniz.

Bir Şirket veya Grup Yazarı Tarafından Oluşturulan Bir Web Sitesinden Sayfa veya Bölüm

Şirket/Grup/Kuruluşun Adı. (Web sayfasının en son güncellendiği/yayınlandığı yıl, varsa Ay Gün).
Sayfa başlığı: Alt başlık (varsa). URL

Kaynakça:

Canadian Cancer Society. (2013, April 14). Cancer research. <http://www.cancer.ca/en/cancer-information/cancer-101/cancer-research/?region=on>

Açıklama:

(Şirket/Grup/Kuruluşun Adı, Yıl) Örnek: (Canadian Cancer Society, 2013)

Metin İçi Alıntı:

(Şirket/Grup/Kuruluşun Adı, yıl, Bölüm adı, para. Bölümde birden fazla paragraf varsa Paragraf Numarası)

Örnek: (Canadian Cancer Society, 2013, Behavioural research section, para. 2)

Not: Sayfa veya paragraf numaraları belirli olmadığında, alıntı yaptığınız yeri belirtmek için bölüm başlığını ve paragraf numarasını belirtebilirsiniz.

Yazarı Bilinmeyen Bir Web Sitesinden Sayfa veya Bölüm

Sayfa başlığı: (varsa) Alt Başlığı. (Web sayfasının en son güncellendiği/yayınlandığı yıl, varsa Ay Gün). Web Sitesinin Adı. URL

Kaynakça:

Timeline: Environmental movement (n.d.). The Canadian Encyclopedia. <https://www.thecanadianencyclopedia.ca/en/timeline/environment>

Veya sayfanın güncellenebileceğini vurgulamak için bir alma tarihi ekleyiniz:

Timeline: Environmental movement (n.d.). The Canadian Encyclopedia. Retrieved January 20, 2020, from <https://www.thecanadianencyclopedia.ca/en/timeline/environment>

Açıklama:

(Kısaltılmış başlık, Yıl) Örnek: (Timeline: Environmental, t.y)

Metin İçi Alıntı:

(Kısaltılmış başlık, Yıl, Bölüm adı, para. Bölümde birden fazla paragraf varsa Paragraf Numarası)

Örnek: (Timeline: Environmental, t.y, Canadian National Parks Act section)

Not: Sayfa veya paragraf numaraları belirli olmadığında, alıntı yaptığınız yeri belirtmek için bölüm başlığını ve paragraf numarasını belirtebilirsiniz. Bu örnekte, ilgili başlığın altında yalnızca bir paragraf olduğu için paragraf numarasına gerek yoktur.

Bir Web Sitesinden Rapor veya Belge – Kurumsal veya Grup Yazarı

Şirket/Grup/Kuruluşun Adı. (Raporun en son güncellendiği/yayınlandığı yıl, varsa Ay Gün). Raporun başlığı: Varsa alt başlığı (No. Varsa Yayın Numarası). Yazardan farklıysa Web Sitesinin Adı. URL

Kaynakça:

College of Nurses of Ontario. (2009). Practice standard: Ethics (Pub. No. 41034).
http://www.cno.org/docs/prac/41034_Ethics.pdf

Not: Yayın numarası yerine bölüm veya kısım numarası olsaydı, Bölüm numarası da başlıktan sonra yayın numarasıyla aynı yerde yer alırdı: (Bölüm xx) veya (Kısım xx).

Açıklama:

(Şirket/Grup/Kuruluşun Adı, Yıl) Örnek: (College of Nurses of Ontario, 2009)

Metin İçi Alıntı:

(Şirket/Grup/Kuruluşun Adı, Yıl, s. Sayfa Numarası) Örnek: (College of Nurses of Ontario, 2009, s. 4)

Kaynakça:

Magowan, A. (2013). Career resources at the library [Class handout]. Moodle.
<https://moodle.columbiacollege.bc.ca/login/index.php>

Açıklama:

(Eğitmenin Soyadı, Yıl) Örnek: (Magowan, 2013)

Metin İçi Alıntı:

(Eğitmenin Soyadı, Yıl, s. Sayfa Numarası) Örnek: (Magowan, 2013, s. 2)

Tüm Web Sitesi - Bir Şirket, Kurum veya Grup Tarafından Oluşturulan

Kurum/Grup/Kuruluş Adı. (Sitenin en son güncellendiği/yayınlandığı yıl, varsa Ay Gün). Web sitesinin başlığı. URL

Not: Genel olarak bir web sitesinden bahsederken, kaynakça veya metin içi alıntı kaynağı belirtmeniz gerekmez.(Aşağıdaki açıklamaya bakınız)

Kaynakça:

Jam Jar. (t.y.). Jam Jar Commercial. <http://www.jam-jar.ca/commercial>

Açıklama:

(Kurum/Grup/Kuruluş Adı, Yıl) Örnek: (Jam Jar, t.y.)

Not: Bu web sitesinde herhangi bir yayın tarihi bulunmadığı için tarih bilgisi t.y. olarak yazılmıştır. (tarih yok).

Metin İçi Alıntı:

(Kurum/Grup/Kuruluş Adı, Yıl, bölüm adı kısmı, para. Bölümde birden fazla paragraf varsa paragraf numarası belirtilir) Örnek: (Jam Jar, t.y., Our Story section)

Not: Sayfa veya paragraf numaraları belirli olmadığında, alıntı yaptığınız yeri belirtmek için bölüm başlığını ve paragraf numarasını belirtebilirsiniz.. Bu örnekte, seçilen başlığın altında yalnızca bir paragraf olduğu için paragraf numarasına gerek yoktur.

Bir web sitesinden genel olarak bahsedilmesi (Siteden hiçbir özel bilgi kullanılmaksızın)

Örnek: Tasarım ekibi Jam Jar için bir web sitesi oluşturdu (<https://www.jam-jar.ca/>).

Not: Bir web sitesinden belirli bir bilgi alınmadıysa, kaynak girişi veya metin içi alıntı atfı oluşturmayınız. Bunun yerine, metin içinde web sitesinin adını belirtiniz ve url'yi parantez içine alınız.

Tek Yazar Tarafından Oluşturulan Web Sitesi

Yazarın Soyadı, Adının Baş Harfi. Varsa İkinci Adının Baş Harfi. (Sitenin en son güncellendiği/yayınlandığı yıl, varsa Ay Gün). Web sitesinin başlığı. URL

Not: Genel olarak bir web sitesinden bahsederken, kaynakça veya metin içi alıntı kaynağı belirtmeniz gerekmez.

Kaynakça:

Mabillard, A. (2011, December 29). Shakespeare online. <http://www.shakespeare-online.com/>

Açıklama:

(Yazarın Soyadı, Yıl) Örnek: (Mabillard, 2011)

Metin İçi Alıntı:

(Yazarın Soyadı, Yıl, Bölüm Adı kısmı, para. Bölümde birden fazla paragraf varsa paragraf numarası) Örnek: (Mabillard, 2011, Elizabethan Fashion Faux Pas section)

Not: Sayfa veya paragraf numaraları belirli olmadığında, alıntı yaptığımız yeri belirtmek için bölüm başlığını ve paragraf numarasını belirtebilirsiniz.. Bu örnekte, seçilen başlığın altında yalnızca bir paragraf olduğu için paragraf numarasına gerek yoktur.

Bir web sitesinden genel olarak bahsedilmesi (Siteden hiçbir özel bilgi kullanılmaksızın)

Örnek: Amanda Mabillard maintains the Shakespeare Online website (<http://www.shakespeare-online.com/>).

Not: Bir web sitesinden belirli bir bilgi alınmadıysa, kaynak girişi veya metin içi alıntı atfı oluşturmayınız. Bunun yerine, metin içinde web sitesinin adını belirtiniz ve url'yi parantez içine alınız.

İki veya Daha Fazla Yazar/Editör için Metin İçi Alıntı tıklayınız

Anonim

Eğer bir içeriğin sadece Anonim olarak oluşturulduğu belirtilmişse, normalde yazarın adını koyduğunuz yere "Anonim" ibaresini kullanınız.

Kaynakçada Alfabetik Sıra

Çalışmaları alfabetik sıraya koyarken, kaynakların önündeki belirlilik ibarelerini dikkate almayınız (İngilizce için "the", "a" veya "an" gibi veya diğer diller için buna benzer belirlilik ibarelerini).

Başlık bir sayı ile başlıyorsa, sayıyı latinize edilmiş gibi alfabetik olarak sıralayınız. Örneğin, iş hayatında başarılı olmanın 5 yolu başlığı, sanki Beş kelimesiyle başlamış gibi B altında alfabetik olarak sıralanır.

Tarihi olmayan kaynaklar

Tarih belirtilmemişse, normalde tarihi koyduğunuz yere (t.y.) baş harflerini kullanınız.

Ayrıca, Wikipedia sayfası vb. yerlerde olduğu gibi içeriğin tarihini belirlemek zor ise (t.y.) baş harflerini kullanınız.

Sayfa numarası olmayan kaynaklar

Çevrimiçi materyaller gibi bazı içerikler için sayfa numaraları verilmeyebilir. Bu durumda:

Kaynakça

Normalde sayfa numarası olan fakat hiçbiri belirtilmeyen bir alıntının sayfa numarasını alıntıda da atlayınız.

Metin İçi Alıntı - Doğrudan Alıntı Yapma

Makalenizin metninde doğrudan alıntı yaparken, eğer varsa sayfa numaralarını da ekleyiniz. Sayfa numarası verilmemişse:

- Sayfa numarası yerine paragraf numarasından önce "para" kelimesini ekleyerek belirtiniz. Örnek: (Smith, 2012, para. 3)
- Başlıklar varsa, başlığın adını, ardından "bölüm" kelimesini ve bulunduğu bölüm içindeki paragrafın numarasını veriniz. Örneğin: (Smith, 2012, Tartışma bölümü, para. 3)
- Sadece bir paragraf varsa, yazarın soyadını ve yılını belirtiniz sayfa numarasını atlayınız.

Başlığı olmayan kaynaklar

Nadiren bir içeriğin başlığı olmayabilir. Belirli bir başlığı olmayan bir içerikten alıntı yapıyorsanız köşeli parantez içinde içerikten alınmış bir belirtici(kesit) yazınız. Bu kesiti, normalde başlığı koyduğunuz yerde parantez içine koyunuz.

Veritabanı Adı Olmayan kaynaklar

Kütüphanenin ana sayfasındaki arama çubuğundan bir makale bulursanız, makalenin hangi veritabanından olduğundan emin olamazsınız çünkü bu, birçok farklı veritabanında arama yapar.

Veritabanının adını birkaç yolla bulabilirsiniz:

Yöntem 1. Arama sonuçları listesinde makalenin başlığına tıklayınız. Bu sizi makalenin açıklamasını ve diğer faydalı bilgileri içeren bir sayfaya götürecektir. Bu bilgi listesinin en altına gidiniz ve en alta listelenen "Veritabanı"nı görebilirsiniz.

Yöntem 2. Veritabanının adını, arama sonuçları listesinde makale başlığının hemen altındaki bilgi özetinde de bulabilirsiniz. Şu şekilde bir veri görünecektir:

A Cross-National Study of Evolutionary Origins of Gender Shopping Styles: She Gatherer, He Hunter?

By: Dennis, Charles; Brakus, J. Joško; Ferrer, Gemma García; McIntyre, Charles; Alamanos, Eleftherios; King, Tamira. Journal of International Marketing. Dec2018, Vol. 26 Issue 4, p38-53. 16p. 1 Diagram, 3 Charts. DOI: 10.1177/1069031X18805505. , Database: Business Source Complete

Veritabanının adının en sonda listelendiğine dikkat ediniz.

Başka Bir Kaynakta Alıntılanan Eserler

Bazen bir kitabın, makalenin veya web sitesinin yazarı, o kaynaktan bir alıntı veya başka bir ifadeyle başka bir kişinin çalışmasından bahseder. Okumakta olduğunuz makalede adı geçen esere birincil kaynak adı verilir. Okuduğunuz makaleye ikincil kaynak denir.

Örneğin, Brown'ın (2014) yazdığı ve Snow'un (1982) bir makalesinden alıntı yaparak makalenize eklemek istediğiniz bir makalesini okuduğunuzu varsayalım. Kaynakçada sadece ikincil kaynak (Brown) için alıntı yapacaksınız. Kaynakçada birincil kaynak (Snow) için bir alıntı yapmıyorsunuz. Metin içi alıntı için, birincil kaynağı (Snow) belirleyiniz ve ardından ikincil kaynağı (Brown) "aktaran" yazınız. Birincil kaynağın yayın yılını biliyorsanız, metin içi alıntıya ekleyiniz. Aksi takdirde, atlayabilirsiniz. Aşağıdaki örneklere bakınız:

Metin içi alıntı örnekleri:

Snow (1982, aktaran Brown, 2014) tarafından yapılan bir araştırmaya göre, öğrencilerin %75'i öğretmenlerin gece ödevi vermemesi gerektiğine inanmaktadır.

Not: Snow'un makalesinin yayın tarihine sahip değilseniz, şu şekilde belirtirsiniz:

Snow tarafından yapılan bir araştırmaya göre (aktaran Brown, 2014), öğrencilerin %75'i öğretmenlerin gece ödevi vermemesi gerektiğine inanmaktadır.

Aslında, öğrencilerin %75'i öğretmenlerin gece ödevi vermemesi gerektiğine inanmaktadır (Snow, 1982, aktaran Brown, 2014).

Snow (1982, aktaran Brown, 2014), "gece ödevlerinin birçok öğrenci için büyük bir stres kaynağı olduğu" sonucuna varmıştır (s.34).

Kaynakça alıntı örneği:

Brown, S. (2014). Trends in homework assignments. *Journal of Secondary Studies*, 12(3), 29-38. <http://doi.org/fsfsbit>

İki veya Daha Fazla Yazar/Editör için Metin İçi Alıntı				
Yazar/Editör Sayısı	İlk kez Açıklama	İkinci ve daha sonrasındaki Açıklama	İlk Kez Alıntı	İkinci ve daha sonrasındaki Alıntı
İki	(Case & Daristotle, 2011)	(Case & Daristotle, 2011)	(Case & Daristotle, 2011, s. 57)	(Case & Daristotle, 2011, s. 57)
Üçten beşe kadar	(Case, Daristotle, Hayek, Smith, & Raash, 2011)	(Case vd., 2011)	(Case, Daristotle, Hayek, Smith, & Raash, 2011, s. 57)	(Case vd., 2011, s. 57)
Altı veya daha fazlası	(Case vd., 2011)	(Case vd., 2011)	(Case et al., 2011, s. 57)	(Case vd., 2011, s. 57)

21 veya Daha Fazla Yazar Olduğunda	
21 veya Daha Fazla Yazar Olduğunda: Kaynakça İlk on dokuz yazarı, ardından parantez içerisinde üç nokta (. . .) ve ardından son yazarın adını yazınız.	
Kaynakça	Kalnay, E., Kanamitsu, M., Kistler, R., Collins, W., Deaven, D., Gandin, L., Iredell, M., Sha, S., White, G., Woollen, J., Zhu, Y., Chelliah, M., Ebisuzaki, W., Higgins, W., Janowiak, J., Mo, K. C., Ropelelewski, C., Wang, J., Leetmaa, A., ... Joesph, D. (1996). The NCEP/NCAR 40-year reanalysis project. <i>Bulletin of the American Meteorological Society</i> , 77(3), 437-471. https://doi.org/fg6rf9
Açıklama	(İlk yazarın soyadı vd., Yıl) Örnek: (Nilsson vd., 2016)
Metin İçi Alıntı	(İlk yazarın soyadı vd., Yıl, s. alıntı yapılan sayfa numarası) Örnek: (Nilsson vd., 2016, s. 103)

KÜLLİYE

Publishing Principles

Külliyeye, published by Faculty of Humanities and Social Sciences at Ankara Yıldırım Beyazıt University, is a double peer-reviewed international journal that publishes articles on humanities and social sciences. The articles to be published are required to fulfil with scientific research criteria, to bring contribution to the field and not to be published elsewhere. Papers presented at a scientific meeting/conference can be accepted if they are not published before. It is published twice a year in March and September. For questions, comments and suggestions you may contact with our editors.

1. Blind Referee and Evaluation Process

Blind referee is a method applied for the publication of scientific publications with the highest quality. This method forms the basis of the objective evaluation process of scientific studies and is preferred by many scientific journals.

Referee opinions have a decisive place in the publication quality of Külliye Journal.

All works sent to the complex are evaluated by **double-blind** according to the following stages. In the double-blind method, the author and referee identities of the studies are hidden. **For this reason, the authors are asked to delete their names when uploading their articles to the system.**

1.1. Initial Evaluation Process

The works sent to Külliye are first evaluated by the editor. At this stage, works that do not comply with the purpose and scope of the journal, which are weak in terms of language and expression rules in Turkish, English and other languages, contain scientifically critical errors, have no original value and do not meet publication policies.

The authors of the rejected works are informed within one month at the latest from the date of submission. Preliminary evaluation process is initiated for the studies approved by the Editorial Board.

1.2. Pre-Evaluation Process

In the pre-evaluation process, the editor examines the sections of the studies, introduction and literature, method, findings, conclusion, evaluation and discussion in detail in terms of journal publication policies and scope and originality. In addition, Külliye examines the article in terms of form according to the writer's guide. For those who need correction, they contact the author of the article and ask that they send the requested corrections within 7 days at the latest. Works that are not sent within the given time are deleted from the system. The studies deemed appropriate are included in the process of appointing referees.

1.3. Referee Appointment Process

Referees are assigned to the works according to their content and the areas of expertise of the referees. The editor and editorial board reviewing the study suggests at least two referees from the Complex of Scientific Committee or Referee Pool according to their area of expertise or may suggest new referees suitable for the field of study.

Arbitrator suggestions appropriate to the field are evaluated by the editor and the works are sent to the referees. Referees are obliged to guarantee that they will not share any processes and documents about the work they evaluate.

1.4. Reviewer Evaluation Process

The period given to the referees for the referee evaluation process is **6 weeks**. The correction suggestions from the referees or editors are required to be completed by the authors within 10 days in accordance with the "correction directive". Referees can decide the suitability of a study by examining its corrections, and may request corrections more than once if necessary.

2. Author Guide

- a.** Journal of *Kulliye* (Ankara Yildirim Beyazit University International Journal of Social Sciences) is an international double peer-reviewed journal, and two issues are published annually except for special issues.
- b.** Journal of *Kulliye* publishes research articles on social science field.
- c.** Criteria of originality and contribution to the field are requested in studies.
- d.** Members who submit/will submit articles to our journal should also add the Orcid Number to their user credentials.
- e.** Articles submitted to *Kulliye* should not have been published anywhere or accepted for publication.
- f.** Those who want to submit an article for the publication to the Journal of *Kulliye* (Ankara Yildirim Beyazit University International Journal of Social Sciences) have to submit their work as a member of the Article Tracking System at <https://dergipark.org.tr/en/pub/aybukulliye>.
- g.** Except for the special decision of the Editorial Board, the abstracts of articles less than 130 words or more than 200 words and the main text less than 2200 words or more than 5000 words are not taken into consideration.
- h.** Along with the articles, the similarity report (no filtering should be done) from <http://www.ithenticate.com/> have to uploaded as an additional file. (M.Sc. / Ph.D. students can get a similarity report through their supervisors or the account of any faculty member. If the affiliated university has an iThenticate subscription, a similarity report can be obtained free of charge from this website).
- i.** The uploading of any article to the electronic system of the Journal of *Kulliye* (Ankara Yildirim Beyazit University International Journal of Social Sciences) is accepted as an application for the publication of the article. At the same time, the evaluation process of the article begins. No copyright fee is paid for the articles.
- j.** *Kulliye* is an electronic journal. For this reason, all the processes from the application to the publishing stage of the article take place electronically.
- k.** The printing and publishing rights of the articles sent to *Kulliye* (Ankara Yildirim Beyazit University International Journal of Social Sciences) for publication are transferred to the journal. These articles cannot be published, reproduced and used without showing the source without permission from the journal administration.
- l.** Any legal, economic and ethical responsibility that may arise from the articles sent to *Kulliye* (Ankara Yildirim Beyazit University International Journal of Social Sciences) belongs to their authors even if the article is published. The journal does not accept any liability.
- m.** The publication language of *Kulliye* Journal is Turkish. However, articles from English, Russian, German, French, Arabic and Persian languages are also evaluated. It is published by the referees and the editorial board, if deemed appropriate.
- n.** At the beginning of the article, which will be uploaded to the article tracking system, Turkish and English abstracts consisting of maximum 200 words, 3-5 words keywords; Turkish and English titles should be included. Turkish and English abstracts should reflect the purpose, scope and results of the study and allow the reader to determine the content of the article quickly. Articles written in a different language - except Turkish and English - should include title, abstract and keywords in the article language. Attention should be paid to avoid language mistakes in abstracts in a different language. In the abstract, the sources used, figures and table numbers should not be mentioned. The abstract should be written in 10 font size. Abstract and Keywords must be following international standards. At this point, sources such as "TR İntex Key Terms List, Medical Subject Headings, CAB Thesaurus, JISCT, ERIC etc." can be used.
- o.** It should be a title that is compatible with the content and expresses it best. It should be written in capital letters with a font size of 12 and bold, no heading and indent. Care should be taken that the title is as short as possible.

- p.** The titles in the article should be bright, only the first letter of each word should be capitalized, left-aligned, and no other formatting should be included.
- q.** The main text should be written not exceeding 5000 words by using an IBM compatible computer and Microsoft Word software program.
- r.** An article should include abstract in Turkish and English, an extended abstract in English, sub-sections of the main text, bibliography, and if applicable appendix. "Introduction" and "Conclusion" sections must be found. The "conclusion" should be in line with the purpose and scope of the research; it should be given in outline and essence. In the preparation of the article, valid scientific methods should be followed. Information such as the subject of the study, its purpose, scope, the reason for its preparation etc. should be provided in a sufficient and orderly manner. Issues not mentioned in the text should not be included in the "Conclusion". Primary and intermediate titles and subheadings can be used to provide a specific order.
- s.** After the article is accepted for publication, an extended abstract in English approximately 5-15% (consisting of 500-750 words) of the article should be added following the conclusion of the study. The extended abstract should include the purpose, problem, method, findings and conclusion information related to the research, as in "abstract". This is important for your article to be cited abroad. It should not contain any findings or results that are not included in the research text. In the extended abstract, reference should not be made to the information contained in the text (e.g. as stated on page 2; as mentioned in the introduction part, etc.). There is no need extended abstract for articles written in English.
- t.** In the studies supported by a research institution/organisation (BAP, TÜBİTAK, Ministry of Development, etc.), the name, date and number of the institution/organisation and the project, if any, should be indicated in footnotes.
- u.** The name, place and date of the meeting should be specified in the congress and symposium papers.
- v.** The English of "title, keywords and abstract" must be present in book introduction and translations. The cover image and identity of the book (date of publication, number of prints, and place of publishing information) to be introduced and it should be at the beginning of the article. The identity of the translated book/publication should be indicated in the footnotes.
- w.** Articles that are not prepared according to the rules of our journal in citation and bibliography will not be accepted unless they are corrected.

3. The Writing Rules

a. The papers should be written in Microsoft Word program, and page structures should be arranged as follows: The format used for citing is APA (American Psychological Association) Style 6th Edition. Both in quotations and the bibliography, the authors should follow the rules and format specified in the American Psychological Society Publication Guide published by the American Psychological Association. For detailed information, please see <http://www.apastyle.org/learn/tutorials/basics-tutorial.aspx>.

Paper Size	A4 Vertical
Top Margin	3 cm
Bottom Margin	3 cm
Left Margin	4 cm
Right Margin	3 cm
Font	Times News Roman
Font Style	Normal
Font Size (regular text)	12
Font Size (footnote text)	10

Table-Chart	10
Paragraph Indent (First Line)	1 cm
Paragraph Spacing	6 pt, then 0 pt (0 pt before and after in tables and charts)
Line Gap	(1,15)
References	Hanging and indentation 0.63 cm, Alignment: Snap to both sides, 6 pt before spacing, then 0 pt, line spacing 1.15 cm.

- b.** For articles that use a special font, the used font should be sent with the paper.
- c.** Spelling should not be done at the end of the line. "ENTER" or "RETURN" keys should be used at the beginning of the paragraph instead of the "TAB" key. Punctuation marks should be written adjacent to the words before them. One letter space should be left after the signs.
- d.** Details such as page number, header and footer should not be included in the articles. Footnotes are used only for explanations that are required and are given automatically with the "NOTE" command. Citations here should be arranged in brackets with the surname of the author, the year of publication of the work and the page number. For example: (Kaya 2000: 15). The study used in the footnote must be stated in the bibliography.
- e.** Quotations: Direct quotations in the article should be given in quotation marks, and the source should be stated in parentheses at the end of the quotation according to APA rules. Citations less than five lines should be given in italics between the sentence, and citations longer than five lines should be given in italics with 1 cm inside the left of the page and with a line break indent of 0.5 cm. When you are in text citation and it is not a direct quote, all that is required in parentheses is a reference to the author and year of publication.
- f.** Pictures should be bright and in high quality. Besides, the rules given for the figures must be followed. Figures, tables and photographs should not extend beyond the writing area; if necessary, each should be on a separate page. Figures and tables should be numbered and named according to their content. Numbers and titles should be written below the figures and above the tables. Only the first letters of the titles of the tables and figures should be written in capital letters. Tables should be made with the table command in the "Microsoft WORD" program. In compulsory situations, "Microsoft EXCEL" tables can be used. If necessary, explanatory footnotes or abbreviations should be given just below the figures and tables. Figures, tables and pictures should not exceed ten pages.
- g.** If the abbreviation is used, the abbreviations specified in the Turkish Language Institution Writing Guide should be taken as the basis.
- h.** APA7 must be used as a citation system in the article. There must be a bibliography at the end of the article.

4. Citation Rules

Quoting (In Text)

When you quote directly (i.e. use the exact words) from a source, enclose the words in quotation marks and add the page number to the in-text citation. There are two basic formats which can be used:

In-Text Quote 1:

The homeless were typically neglected growing up since they "commonly come from families who are riddled with problems and marital disharmony" (Rokach, 2005, p. 477).

In-Text Quote 2:

As Rokach (2005) notes, the homeless "often have no one to care for them and no one knows them intimately" (p. 477).

Option one is the standard APA in-text citation format for quoting. The second option is used when the author's name for the work being cited is written in the lead in sentence before the quote.

Long Quotations

If your quotation contains more than forty words, it is considered a long quotation. This can also be referred to as a block quotation.

Rules for Long Quotations

There are 4 rules that apply to long quotations that are different from regular quotations:

1. Place a colon at the end of the line that you write to introduce your long quotation.
2. Indent the long quotation 0.5 inches from the rest of the text, so it looks like a block of text.
3. Do not put quotation marks around the quotation.
4. Place the period at the end of the quotation before your in-text citation instead of after, as with regular quotations.

Example of a Long Quotation

At the end of *Lord of the Flies* the boys are struck with the realization of their behaviour:

The tears began to flow and sobs shook him. He gave himself up to them now for the first time on the island; great, shuddering spasms of grief that seemed to wrench his whole body. His voice rose under the black smoke before the burning wreckage of the island; and infected by that emotion, the other little boys began to shake and sob too. (Golding, 1960, p.186)

Paraphrasing

When you write information from a source in your own words, cite the source by adding an in-text citation at the end of the paraphrased portion as follows:

Paraphrasing

Mother-infant attachment became a leading topic of developmental research following the publication of John Bowlby's studies (Hunt, 1993).

Note: If you refer to the author's name in a sentence you do not have to include the name again as part of your in-text citation, instead include the year of publication following his/her name:

Hunt (1993) noted that mother-infant attachment became a leading topic of developmental research after the publication of John Bowlby's studies.

Paraphrasing Examples:

Original Source:

Homeless individuals commonly come from families who are riddled with problems and marital disharmony, and are alienated from their parents. They have often been physically and even sexually abused, have relocated frequently, and many of them may be asked to leave home or are actually thrown out, or alternatively are placed in group homes or in foster care. They often have no one to care for them and no one knows them intimately.

Source from:

Rokach, A. (2005). The causes of loneliness in homeless youth. *The Journal of Psychology*, 139, 469-480.

Example: Incorrect Paraphrasing

The homeless come from families with problems. Frequently, they have been physically or sexually abused, or have lived in group homes. Usually no one cares for them or knows them intimately (Rokach, 2005).

Note: In this incorrect example the writing is too similar to the original source. The student only changed or removed a few words and has not phrased the ideas in a new way.

Example: Correct Paraphrasing

Many homeless experience isolation in part due to suffering from abuse or neglect during their childhood (Rokach, 2005).

Note: The example keeps the idea of the original writing but phrases it in a new way.

Book with One Author (Print or eBook from Library Database)

Author's Last Name, First Initial. Second Initial if Given. (Year of Publication). Title of book: Subtitle if given (edition if given and is not first edition). Publisher Name often shortened.

Example:

Watson, J. (2012). *Human caring science: A theory of nursing* (2nd ed.). Jones & Bartlett Learning.

Karahan, L. (1996). *Anadolu Ağzılarının Sınıflandırılması*. Türk Dil Kurumu Yayınları.

In-Text Paraphrase:

(Author's Last Name, Year) Example: (Watson, 2012)

In-Text Quote:

(Author's Last Name, Year, p. Page Number) (Watson, 2012, p. 70)

Book with Two to Twenty Authors (Print or eBook from Library Database)

Last Name of First Author, First Initial. Second Initial if Given, & Last Name of Second Author, First Initial. Second Initial if Given. (Year of Publication). Title of book: Subtitle if given (edition if given and is not first edition). Publisher Name often shortened.

Note: Authors' names are separated by commas. Put a comma and an ampersand (&) before the name of the last author cited.

Must include ALL names in the reference list for publications with up to 20 authors.

Place of publication is not required when using APA 7th edition. For library eBooks, the database is not required.

Example:

Case, L. P., Daristotle, L., Hayek, M. G., & Raash, M. F. (2011). *Canine and feline nutrition: A resource for companion animal professionals* (3rd ed.). Mosby.

In-Text Paraphrase:

(Case & Daristotle, 2011)

In-Text Quote:

(Case & Daristotle, 2011, p. 57)

Book with Two to Twenty Authors (Print or eBook from Library Database)

Last Name of First Author, First Initial. Second Initial if Given, & Last Name of Second Author, First Initial. Second Initial if Given. (Year of Publication). Title of book: Subtitle if given (edition if given and is not first edition). Publisher Name often shortened.

Note: Authors' names are separated by commas. Put a comma and an ampersand (&) before the name of the last author cited.

Must include ALL names in the reference list for publications with up to 20 authors. Place of publication is not required when using APA 7th edition. For library eBooks, the database is not required.

Source:

Case, L. P., Daristotle, L., Hayek, M. G., & Raash, M. F. (2011). *Canine and feline nutrition: A resource for companion animal professionals* (3rd ed.). Mosby.

Book with Two to Twenty Authors In-Text Paraphrase & In-Text Quote see

Book With Group or Corporate Author

Name of Corporate Author. (Year of Publication). Title of book: Subtitle if given (edition if given and is not first edition). Publisher Name often shortened.

Note: If the Corporate Author is also the publisher of the book, omit the Publisher Name. Place of publication is not required when using APA 7th edition.

Example:

American Psychological Association. (2010). *Publication manual of the American Psychological Association* (6th ed.).

Türk Dil Kurumu. (2012). *Yazım Kılavuzu* ( ).

First Time Paraphrased with abbreviations: (National Institute of Mental Health [NIMH], 2003)

Second and Subsequent Times Paraphrased: (NIMH, 2003)

First Time Quoting without abbreviations: (University of Pittsburgh, 2005)

Subsequent Times Paraphrased: (University of Pittsburgh, 2005)

First Time Quoting: (National Institute of Mental Health [NIMH], 2003, p. 5)

Second and Subsequent Times Quoting: (NIMH, 2003, p. 5)

In-text Citation without abbreviations: (University of Pittsburgh, 2005, p. 2)

Book with Editor(s), but no Author(s)

Editor's Last Name, First Initial. Second Initial if Given. (Ed.). (Year of Publication). Title of book: Subtitle if given (edition if given and is not first edition). Publisher Name often shortened.

For a book with more than one editor, follow name conventions for a Book with Two to Twenty Authors.

Example:

Leitch, M. G. (Ed.). (2019). *A new companion to Malory*. D. S. Brewer.

In-Text Paraphrase:

(Editor's Last Name, Year) Example: (Leitch, 2019)

In-Text Quote:

(Editor's Last Name, Year, p. Page Number) Example: (Leitch, 2019, p. 55)

Chapters, Short Stories, Essays, or Articles From a Book (Anthology or Collection)

Author's Last Name, First Initial. Second Initial if Given. (Year of Publication). Title of chapter, article, essay or short story. In Editor's First Initial. Second Initial if Given. Editor's Last Name (Ed.), Title of book (edition if given and is not first edition, pp. first page number-last page number). Publisher Name often shortened.

Note: If you have more than one editor list their name(s) after the first editor listed in the book, giving their initials and last name. Put an ampersand (&) before the last editor's name.

When you have one editor the short form (Ed.) is used after the editor's name. If you have more than one editor use (Eds.) instead.

Example:

Stockert, P. A. & Taylor, C. (2014). Sleep. In P. A. Potter, A. G. Perry, J. C. Ross-Kerr & M. J. Wood (Eds.), *Canadian fundamentals of nursing* (5th Cdn. ed., pp. 993-1016). Elsevier.

Note: If there is no editor given you may leave out that part of the citation.

In-Text Paraphrase:

(Author's Last Name, Year) **See** chart here for in-text rules for 2 or more authors.

Example (2 authors): (Stockert & Taylor, 2014)

In-Text Quote:

Author's Last Name, Year, p. Page Number) **See** chart here for in-text rules for 2 or more authors.

Example (2 authors): (Stockert & Taylor, 2014, p. 998)

eBook From a Website with One Author

Author's Last Name, First Initial. Second Initial if Given. (Year of Publication). Title of book: Subtitle if given (edition if given and is not first edition). Publisher. URL

Example:

Nightingale, F. (1860). Notes on nursing: What it is, and what it is not. Harrison and Sons. <http://www.gutenberg.org/files/17366/17366-h/17366-h.htm>

In-Text Paraphrase

(Author's Last Name, Year) (Nightingale, 1860)

In-Text Quote:

(Author's Last Name, Year, p. Page Number) (Nightingale, 1860, p. 157)

eBook From a Website with Two to Twenty Authors

Last Name of First Author, First Initial. Second Initial if Given, & Last Name of Second Author, First Initial. Second Initial if Given. (Year of Publication). Title of book: Subtitle if given (edition if given and is not first edition). Publisher. URL

Note: Authors' names are separated by commas. Put a comma and an ampersand (&) before the name of the last author cited.

No place of publication is required when using APA 7th edition.

Must include ALL names in the reference list for publications with up to 20 authors. **See**

eBook From a Website with Three or More Authors

Last Name of First Author, First Initial. Second Initial if Given, & Last Name of Second Author, First Initial. Second Initial if Given. (Year of Publication). Title of book: Subtitle if given (edition if given and is not first edition). Publisher. URL

Note: Authors' names are separated by commas. Put a comma and an ampersand (&) before the name of the last author cited.

No place of publication is required when using APA 7th edition.

Must include ALL names in the reference list for publications with up to 20 authors.

Example

Price, P.C., Jhangiani, R., & Chiang, I. A. (2015). Research methods in psychology (2nd Canadian ed.). BCcampus. <https://opentextbc.ca/researchmethods>

In-Text Paraphrase

(Case et al., 2011)

In-Text Quote

(Case et al., 2011, p. 57)

Open Textbook (Free Online Textbook)

Last Name of First Author, First Initial. Second Initial if Given, & Last Name of Second Author, First Initial. Second Initial if Given. (Year of Publication). Title of book: Subtitle if given (edition if given and is not first edition). Publisher. URL

Note: APA style does not require you to identify the format of an eBook (PDF, Kindle, ePUB). However, be sure to read your assignment guidelines carefully in case your instructor would like you to include this or any other extra information.

Must include ALL names in the reference list for publications with up to 20 authors.

Example

Price, P.C., Jhangiani, R., & Chiang, I. A. (2015). *Research methods in psychology* (2nd Canadian ed.). BCcampus. <https://opentextbc.ca/researchmethods>

In-Text Quote

(Price, Jhangiani, & Chiang, 2015, Ch. 1, Understanding section, para. 5)

Note: Open textbooks are often available in multiple formats (web, PDF, ePUB, Kindle). If you are using a version without page numbers (web) or with resizable text (ePUB, Kindle), follow the advice on citing with no page numbers: the example above provides the chapter, section, and paragraph number.

Book without an Author

If no author or creator is provided, start the citation with the title/name of the item you are citing instead. Follow the title/name of the item with the date of publication, and then continue with other citation details.

Remember: an author/creator may be an organization or corporation, for example Health Canada. If you don't have a person's name as the author, but do have the name of an organization or corporation, put that organization/corporation's name as the author.

Anonymous

If and only if an item is signed as being created by Anonymous, use "Anonymous" where you'd normally put the author's name.

In-Text

When you have no author, use a shortened version of the title where you'd normally put the author's name.

If you're citing something which is part of a bigger work, like an article from a magazine, newspaper, journal, encyclopedia, or chapter/short story from a book, put the shortened title in quotation marks in your in-text citation:

Paraphrase:

Example: ("A few words," 2014)

If you're citing an entire work, like a book, website, video, etc., italicize the shortened title in your in-text citation:

Paraphrase:

Example: (*A few words*, 2014)

Two or More Works by the Same Author With the Same Year

When you are citing two different sources that share the same author and year of publication, assign lowercase letters after the year of publication (a, b, c, etc.). Assign these letters according to which title comes first alphabetically. Use these letters in both in-text citations and the Reference list.

Example:

Daristotle, J. (2015a). Title of book used as first source. Toronto, ON: Fancy Publisher.

Daristotle, J. (2015b). Title of book used as second source. Toronto, ON: Very Fancy Publisher.

Example In-Text Quote and paraphrase:

This is paraphrased content from the first source by this author (Daristotle, 2015a). "Now I am quoting from the second source by the same author" (Daristotle, 2015b, p. 50).

Book Review From Library Database (No Title)

Author of Review's Last Name, First Initial. (Year of Publication). [Review of the book Title of Book: Subtitle if Any, by Book Author's First Initial. Second Initial if Given Last Name]. Name of Journal, Volume Number(Issue Number), first page number-last page number. <https://doi> number if given:

Example:

McKinley, A. (2018). [Review of the book Criminal investigative failures, by D. K. Rossmo]. *Salus Journal*, 6(1), 82-84.

In-Text Paraphrase:

(Author's Last Name, Year of Publication): (McKinley, 2018)

In-Text Quote

(Author's Last Name, Year of Publication, Page Number) Example: (McKinley, 2018, p. 83)

Book Review from a Website (with Title)

Author of Review's Last Name, First Initial. (Year of Publication). Title of Review. [Review of the book Title of Book: Subtitle if Any, by Book Author's First Initial. Second Initial if Given Last Name]. Title of Website, URL

Example:

Bell, M. S. (2006, December 31). Are you my mother? [Review of the book Let the northern lights erase your name, by V. Vida]. *The New York Times Book Review*, <https://www.nytimes.com/2006/12/31/books/review/Bell.t.html?ref-review>

In-Text Paraphrase:

(Author's Last Name, Year of Publication) Example: (Bell, 2018)

In-Text Quote:

(Author's Last Name, Year of Publication) Example: (Bell, 2018)

Journal Article From Library Database with DOI - One Author

Author's Last Name, First Initial. Second Initial if Given. (Year of Publication). Title of article: Subtitle if any. Name of Journal, Volume Number(Issue Number), first page number-last page number. <https://doi number>

Example:

Bailey, N. W. (2012). Evolutionary models of extended phenotypes. *Trends in Ecology & Evolution*, 27(3), 561-569. <https://doi.org/10.1037/rev0000126>

In-Text Paraphrase:

(Author's Last Name, Year) Example: (Bailey, 2012)

In-Text Quote:

(Author's Last Name, Year, p. Page Number) (Bailey, 2012, p. 562)

Journal Article From Library Database with DOI - Two to Twenty Authors

Author's Last Name, First Initial. Second Initial if Given., & Last Name of Second Author, First Initial. Second Initial if Given. (Year of Publication). Title of article: Subtitle if any. Name of Journal, Volume Number(Issue Number), first page number-last page number. <https://doi number>

Note: Separate the authors' names by putting a comma between them. For the final author listed add an ampersand (&) after the comma and before the final author's last name.

Example:

Pempek, T. A., Yermolayeva, Y. A., & Calvert, S. L. (2009). College students' social networking experiences on Facebook. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 3(2), 227-238. <https://doi.org/10.1016/j.appdev.2008.12.010t>

Take the following examples as a basis for in text paraphrase and in-text citation.

In-Text Paraphrase and In-Text Quote **see**

Journal Article From a Website - One Author

Author's Last Name, First Initial. Second Initial if Given. (Year of Publication). Title of article: Subtitle if any. Name of Journal, Volume Number(Issue Number if given). URL

Example

Flachs, A. (2010). Food for thought: The social impact of community gardens in the Greater Cleveland Area. *Electronic Green Journal*, 1(30).
<https://escholarship.org/uc/item/6bh7j4z4>

In-Text Paraphrase

(Author's Last Name, Year) (Flachs, 2010)

In-Text Quote

(Author's Last Name, Year, p. Page Number)

Example:

(Flachs, 2010, Conclusion section, para. 3)

Note: In this example there were no visible page numbers or paragraph numbers, so you can cite the section heading and the number of the paragraph in that section to identify where your quote came from.

Journal Article In Print - One Author

Author's Last Name, First Initial. Second Initial if Given. (Year of Publication). Title of article: Subtitle if any. Name of Journal, Volume Number(Issue Number), first page number-last page number.

Example:

Jungers, W. L. (2010). Biomechanics: Barefoot running strikes back. *Nature*, 463(2), 433-434.

In-Text Paraphrase:

(Author's Last Name, Year) Example: (Jungers, 2010)

In-Text Quote:

(Author's Last Name, Year, p. Page number) Example: (Jungers, 2010, p. 433)

Works by the Same Author with the Same Year (Journal article)

When you are citing two different sources that share the same author and year of publication, assign lowercase letters after the year of publication (a, b, c, etc.). Assign these letters according to which title comes first alphabetically. Use these letters in both in-text citations and the Reference list.

Example:

Daristotle, J. (2015a). Name of first article. *Made Up Journal*, 26(39), 18-19.

Daristotle, J. (2015b). Title of second article. *Another Made Up Journal*, 35(1), 48-55.

In-Text Paraphrase and In-Text Quote:

Paraphrasing content from first source by this author (Daristotle, 2015a). "Now I am quoting from the second source by the same author" (Daristotle, 2015b, p. 50).

Magazine Article From a Library Database or in Print - One Author

Author's Last Name, First Initial. Second Initial if Given. (Year of Publication, Month Day if Given). Title of article: Subtitle if any. Name of Magazine, Volume Number(Issue Number), first page number-last page number.

Example:

Abramsky, S. (2012, May 14). The other America 2012. *Nation*, 294(20), 11-18.

In-Text Paraphrase:

(Author's Last Name, Year) Example: (Abramsky, 2012)

In-Text Quote

(Author's Last Name, Year, p. Page Number) Example: (Abramsky, 2012, p. 14)

Magazine Article From a Library Database or in Print - Two to Twenty Authors

Author's Last Name, First Initial. Second Initial if Given., & Last Name of Second Author, First Initial. Second Initial if Given. (Year of Publication, Month Day if Given). Title of article: Subtitle if any. Name of Magazine, Volume Number(Issue Number), first page number-last page number if given.

Note: Must spell out up to twenty author names. Separate the authors' names by putting a comma between them. For the final author listed add an ampersand (&) after the comma and before the final author's last name.

Example:

Gross, A., & Murphy, E. (2010, January/February). Seal of disapproval. *E: The Environmental Magazine*, 21(1), 34-37.

In-Text Paraphrase In-Text Quote **Two to Twenty Authors** see

Magazine Article From a Library Database or in Print - Unknown Author

Article title: Subtitle if any. (Year of Publication, Month Day if Given). Name of Magazine, Volume Number(Issue Number), first page number-last page number if given.

Example:

Syria's free army. (2012, June 11). *Newsweek*, 159(24).

Note: No page numbers were provided for this article.

In-Text Paraphrase:

("One two or three words from title," Year) ("Syria's," 2012)

In-Text Quote:

("One two or three words from title," Year) ("Syria's," 2012, para. 1)

Note: This entry has no page numbers, so a paragraph number is used instead.

Magazine Article From a Library Database or in Print - Signed Anonymous

Anonymous. (Year of Publication, Month Day if Given). Article title: Subtitle if any. Name of Magazine, Volume Number(Issue Number), first page number-last page number if given.

Note: If and only if the work is signed "Anonymous", use Anonymous where you'd normally put the author's name. If the work has no named author but is not signed "Anonymous", follow the example for Unknown Author.

Example

Anonymous. (2011). I was going to cheat. *Glamour*, 109(2), 166-167.

In-Text Paraphrase

(Anonymous, Year) Example: (Anonymous, 2011)

In-Text Quote

(Anonymous, Year, p. Page Number) Example: Anonymous, 2011, p. 166)

Magazine Article From a Website

Author's Last Name, First Initial. Second Initial if Given. (Year of Publication). Title of article: Subtitle if any. Name of Magazine, Volume Number(Issue Number if given), first page number-last page number if given. URL

Example:

Freedman, D. H. (2012, June). The perfected self. *The Atlantic*.
http://www.theatlantic.com/magazine/archive/2012/06/the-perfected-self/8970/4/?single_page=true

Note: If no volume, issue and/or page numbers are provided, skip them in the citation.

In-Text Paraphrase:

(Author's Last Name, Year) Example: (Freedman, 2012)

In-Text Quote:

(Author's Last Name, Year, p. Page Number or Paragraph Number or Section Heading)

Example: (Freedman, 2012, para. 1)

Note: This entry has no page numbers, so a paragraph number is used instead.

Online Encyclopedia or Dictionary From Library Database - Known Author - No DOI

Author's Last Name, First Initial. Second Initial if Given. (Year of Publication). Title of entry. In Editor's First Initial. Second Initial if given. Last Name (Ed.), Name of encyclopedia or dictionary

(edition if given and is not first edition, volume number if there is more than one, page range).
Publisher Name.

Example:

Maher, J. (2010). Work and mothering. In A. O'Reilly (Ed.), Encyclopedia of motherhood (Vol. 3, pp. 1278-1283). SAGE.

In-Text Paraphrase:

(Author's Last Name, Year) Example: (Maher, 2010)

In-Text Quote

(Author's Last Name, Year, p. page number or section name and paragraph number)

Example: (Maher, 2010, p. 1279)

Note: When there are no visible page numbers or paragraph numbers, you may cite the section heading and the number of the paragraph in that section to identify where your quote came from.

Online Encyclopedia or Dictionary From Library Database - Known Author - With DOI

Author's Last Name, First Initial. Second Initial if Given. (Year of Publication). Title of entry. In Editor's First Initial. Second Initial if given. Last Name (Ed.), Name of encyclopedia or dictionary (edition if given and is not first edition). [https://doi number](https://doi.org/number)

Example:

Stonard, J. (2016). Wall, Jeff(rey). In Grove art online. <https://doi.org/10.1093/gao/9781884446054.article.T096536>

In-Text Paraphrase

(Author's Last Name, Year) Example: (Stonard, 2016)

In-Text Quote:

(Author's Last Name, Year, p. page number or section name and paragraph number)

Example: (Stonard, 2016, para. 1)

Note: When there are no visible page numbers or paragraph numbers, you may cite the section heading and the number of the paragraph in that section to identify where your quote came from.

Online Encyclopedia or Dictionary From a Website - Known Author

Author's Last Name, First Initial. Second Initial if Given. (Year of Publication). Title of entry. In Editor's First Initial. Second Initial if given. Last Name (Ed.), Name of encyclopedia or dictionary (edition if given and is not first edition). Retrieved date from URL

Example:

Beck, J., & Foley, D. (2015). Music composition. In The Canadian encyclopedia. Retrieved January 20, 2020, from <https://thecanadianencyclopedia.ca/en/article/music-composition>

In-Text Paraphrase:

(First Author's Last Name & Second Author's Last Name, Year) Example: (Beck & Foley, 2015)

In-Text Quote:

(First Author's Last Name & Second Author's Last Name, Year, p. page number or section name and paragraph number) (Beck & Foley, 2012, para. 1)

Online Encyclopedia or Dictionary From a Web Site - Group Author

Name of Group Author. (Year of Publication). Title of entry. In Editor's First Initial. Second Initial if given. Last Name (Ed.), Name of encyclopedia or dictionary (edition if given and is not first edition). Retrieved from date URL

Example:

Merriam-Webster. (n.d.). Plagiarism. In Merriam-Webster.com dictionary. Retrieved January 18, 2020, from <https://www.merriam-webster.com/dictionary/plagiarism>

In-Text Paraphrase

(Group author, Year) Example: (Merriam-Webster, n.d.)

In-Text Quote

(Group author, Year, p. page number or section name and paragraph number)

Example: (Merriam-Webster, n.d., The Kidnapping Roots of Plagiarize section)

Note: This entry has only section headings so only this information can be included the citation.

Encyclopedia or Dictionary Entry In Print - Known Author

Author's Last Name, First Initial. Second Initial if Given. (Year of Publication). Title of entry. In Editor's First Initial. Second Initial if given. Last Name (Ed.), Name of encyclopedia or dictionary (Volume number, pp. first page of entry-last page of entry). Publisher Name often shortened.

Example:

King, P. N., & Wester L. (1998). Hawaii. In The world book encyclopedia (Vol. 9, pp. 88-110). World Book.

In-Text Paraphrase:

(Author's Last Name, Year) Example: (King & Wester, 1998)

In-Text Quote

(Author's Last Name, Year, p. page number or section name and paragraph number)
(King & Wester, 1998, p. 90)

Encyclopedia or Dictionary In Print - Group Author

Name of Group Author. (Year of Publication). Title of entry. In Editor's First Initial. Second Initial if given. Last Name (Ed.), Name of encyclopedia or dictionary (Volume number if any, pp. first page of entry-last page of entry or p. page number for one page entry). Publisher Name often shortened.

Example:

Chambers Harrap. (2007). Crop circles. In U. McGovern (Ed.), Chambers dictionary of the unexplained (p. 27). Chambers.

In-Text Paraphrase:

(Group Author, Year) Example: (Chambers Harrap, 2007)

In-Text Quote:

(Group Author, Year, p. Page Number) Example: (Chambers Harrap, 2007, p. 27)

Unpublished Thesis

When a dissertation or thesis is unpublished, include the description “[Unpublished doctoral dissertation]” or “[Unpublished master’s thesis]” in square brackets after the dissertation or thesis title.

In the source element of the reference, provide the name of the institution that awarded the degree.

Example:

Harris, L. (2014). *Instructional leadership perceptions and practices of elementary school leaders* [Unpublished ..... thesis]. University of Virginia.

In-Text Paraphrase:

(Author's Last Name, Year) Example: (Harris, 2014)

In-Text Quote:

(Author's Last Name, Year, p. Page Number) Example: (Harris, 2014, p. 56)

Published Thesis

A dissertation or thesis is considered published when it is available from a database such as ProQuest Dissertations and Theses Global or PDQT Open, an institutional repository, or an archive.

If the database assigns publication numbers to dissertations and theses, include the publication number in parentheses after the title of the dissertation or thesis without italics.

Include the description “Doctoral dissertation” or “Master’s thesis” followed by a comma and the name of the institution that awarded the degree. Place this information in square brackets after the dissertation or thesis title and any publication number.

In the source element of the reference, provide the name of the database, repository, or archive.

The same format can be adapted for other published theses, including undergraduate theses, by changing the wording of the bracketed description as appropriate (e.g., “Undergraduate honors thesis”).

Include a URL for the dissertation or thesis if the URL will resolve for readers (as shown in the Miranda and Zambrano-Vazquez examples).

If the database or archive requires users to log in before they can view the dissertation or thesis, meaning the URL will not work for readers, end the reference with the database name (as in the Kabir example).

ed dissertations or theses.

Examples:

Kabir, J. M. (2016). *Factors influencing customer satisfaction at a fast food hamburger chain: The relationship between customer satisfaction and customer loyalty* (Publication No. 10169573) [Doctoral dissertation, Wilmington University]. ProQuest Dissertations & Theses Global.

Miranda, C. (2019). *Exploring the lived experiences of foster youth who obtained graduate level degrees: Self-efficacy, resilience, and the impact on identity development* (Publication No. 27542827) [Doctoral dissertation, Pepperdine University]. PQDT

Open. <https://pqdtopen.proquest.com/doc/2309521814.html?FMT=AI>

Zambrano-Vazquez, L. (2016). *The interaction of state and trait worry on response monitoring in those with worry and obsessive-compulsive symptoms* [Doctoral dissertation, University of Arizona]. UA Campus Repository. <https://repository.arizona.edu/handle/10150/620615>

In-Text Paraphrase:

Kabir (2016), Miranda (2019), and Zambrano-Vazquez (2016)

In-Text Quote:

(Kabir, 2016; Miranda, 2019; Zambrano-Vazquez, 2016)

Conference Presentations and Papers

1. Conference Presentation

Evans, A. C., Jr., Garbarino, J., Bocanegra, E., Kinscherff, R. T., & Márquez-Greene, N. (2019, August 8–11). *Gun violence: An event on the power of community* [Conference presentation]. APA 2019 Convention, Chicago, IL, United States. <https://convention.apa.org/2019-video>

In-Text Paraphrase:

Evans et al. (2019)

In-Text Quote:

(Evans et al., 2019, p. 13)

2. Conference Presentation Summary

Cacioppo, S. (2019, April 25–28). Evolutionary theory of social connections: Past, present, and future [Conference presentation abstract]. Ninety-ninth annual convention of the Western Psychological Association, Pasadena, CA, United States. <https://westernpsych.org/wp-content/uploads/2019/04/WPA-Program-2019-Final-2.pdf>

In-Text Paraphrase:

Cacioppo (2019)

In-Text Quote:

(Cacioppo, 2019, p. 8)

3. Conference Proceedings Published in the Journal

Duckworth, A. L., Quirk, A., Gallop, R., Hoyle, R. H., Kelly, D. R., & Matthews, M. D. (2019). *Cognitive and noncognitive predictors of success. Proceedings of the National Academy of Sciences, USA, 116(47), 23499–23504.* <https://doi.org/10.1073/pnas.1910510116>

In-Text Paraphrase:

Duckworth et al. (2019)

In-Text Quote:

(Duckworth et al., 2019, p. 11)

4. Conference Proceedings Published as Books

Kushilevitz, E., & Malkin, T. (Eds.). (2016). *Lecture notes in computer science: Vol. 9562. Theory of cryptography.* Springer. <https://doi.org/10.1007/978-3-662-49096-9>

5. Conference Proceedings Published as Book Chapters

Bedenel, A.-L., Jourdan, L., & Biernacki, C. (2019). Probability estimation by an adapted genetic algorithm in web insurance. In R. Battiti, M. Brunato, I. Kotsireas, & P. Pardalos (Eds.), *Lecture notes in computer science: Vol. 11353. Learning and intelligent optimization* (pp. 225–240). Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-030-05348-2_21

Newspaper Article From a Library Database

Author's Last Name, First Initial. Second Initial if Given. (Year of Publication, Month Day if Given). Title of article: Subtitle if any. Name of Newspaper, p. SectionPage if given.

Example:

Schachter, H. (2012, June 18). What does it take to be a good team player? *The Globe and Mail*, B7.

Note: If an article ends with a question mark or exclamation mark (!), you do not need to add a period to mark the end of the title.

In-Text Paraphrase:

(Author's Last Name, Year) Example: (Schachter, 2012)

In-Text Quote:

(Author's Last Name, Year, p. Page Number) (Schachter, 2012, p. B7)

Newspaper Article From a Website

Author's Last Name, First Initial. Second Initial if Given. (Year of Publication, Month Day if Given). Title of article: Subtitle if any. Name of Newspaper. URL

Example:

Aw, J. (2012, June 12). Stopping the soda bulge: Why we need to consider restricting sugary beverages. *National Post*. <https://nationalpost.com/health/stopping-the-soda-bulge-why-we-need-to-consider-restricting-sugary-beverages>

In-Text Paraphrase

(Author's Last Name, Year) Example: (Aw, 2012)

In-Text Quote:

(Author's Last Name, Year, p. Page Number)

Example: (Aw, 2012, para. 1)

Note: This entry has no page numbers, so a paragraph number is used instead.

Webpage From a News Website

Author's Last Name, First Initial. Second Initial if Given. (Year of Publication, Month Day if Given). Title of article: Subtitle if any. Name of News Website. URL

Note: Use this format for articles published in online news sources such as BBC News, HuffPost, CNN, Salon etc.

Example:

Tucker, E. & Miller, Z. (2020, Jan. 18). Dems gear up to make case for Trump's removal. HuffPost. https://www.huffpost.com/entry/dems-gear-up-to-make-case-for-trumps-removal_n_5e23569ec5b6321176149dbe

In-Text Paraphrase:

(Author's Last Name, Year) Example: (Tucker & Miller, 2020)

In-Text Quote:

(Author's Last Name, Year, p. Page Number) Example: (Tucker & Miller, 2020)

Note: This entry has no page numbers, so a paragraph number is used instead.

Newspaper Article In Print

Author's Last Name, First Initial. Second Initial if Given. (Year of Publication, Month Day if Given).

Title of article: Subtitle if any. Name of Newspaper, SectionPage.

Example

Aulakh, R. (2012, June 13). From surviving to thriving. Toronto Star, GT1, GT4.

In-Text Paraphrase

(Author's Last Name, Year) Example: (Aulakh, 2012)

In-Text Quote

(Author's Last Name, Year, p. Page Number) Example: (Aulakh, 2012, p. GT1)

Newspaper Article with an Unknown Author

Title of article: Subtitle if any. (Year of Publication, Month Day if Given). Name of Newspaper, p. SectionPage.

Note: If instead of having no author, the article is signed as being written by "Anonymous", put the name "Anonymous" where you'd normally put the author's name. Only use the word Anonymous if the article is specifically credited that way.

Example:

Get on board for train safety. (2012, June 17). Toronto Star, A14.

In-Text Paraphrase

("One two or three words from the title", Year)

Example: ("Get on board", 2012)

Note: Choose one or more of the first words from the title, enough to clearly identify the article in the Reference list. Use double quotation marks around the words from the title of an article in the in-text citation.

In-Text Quote:

("One two or three words from the title", Year, p. Page Number)

Example: ("Get on board," p. A14)

Note: Choose one or more of the first words from the title, enough to clearly identify the article in the Reference list. Use double quotation marks around the words from the title of an article in the in-text citation.

Interviews and E-mail

Note: Interviews and e-mail are considered personal communications in APA style. They are cited within the text of your assignment, but do not get an entry on the References list. Put the citation right after a quote or paraphrased content from the interview or e-mail.

(First Initial of Person Who Was Interviewed or sent the e-mail. Second Initial if known. Last Name, personal communication, Month Day, Year interview took place or e-mail was received)

Example:

"Infections are often contracted while patients are recovering in the hospital" (J. D. Black, personal communication, May 30, 2013)

Note: If the name of the person who was interviewed is mentioned in the sentence leading into the quote or paraphrased content, you do not need to repeat it in the in-text citation.

J. D. Black explained that "infections are often contracted while patients are recovering in the hospital" (personal communication, May 30, 2013).

Note: Published interviews can appear in many types of sources (magazines, newspapers etc.). When citing published interviews, follow the guidelines for the type of source it was published in.

Book Review From Library Database (No Title)

Author of Review's Last Name, First Initial. (Year of Publication). [Review of the book Title of Book: Subtitle if Any, by Book Author's First Initial. Second Initial if Given Last Name]. Name of Journal, Volume Number(Issue Number), first page number-last page number. <https://doi> number if given

Example:

McKinley, A. (2018). [Review of the book Criminal investigative failures, by D. K. Rossmo]. *Salus Journal*, 6(1), 82-84.

In-Text Paraphrase:

(Author's Last Name, Year of Publication): (McKinley, 2018)

In-Text Quote

(Author's Last Name, Year of Publication, Page Number) Example: (McKinley, 2018, p. 83)

Book Review from a Website (with Title)

Author of Review's Last Name, First Initial. (Year of Publication). Title of Review. [Review of the book Title of Book: Subtitle if Any, by Book Author's First Initial. Second Initial if Given Last Name]. Title of Website, URL

Example:

Bell, M. S. (2006, December 31). Are you my mother? [Review of the book *Let the northern lights erase your name*, by V. Vida]. *The New York Times Book Review*, <https://www.nytimes.com/2006/12/31/books/review/Bell.t.html?ref-review>

In-Text Paraphrase

(Author's Last Name, Year of Publication) Example: (Bell, 2018)

In-Text Quote

(Author's Last Name, Year of Publication) Example: (Bell, 2018)

Image Reproduced From a Magazine or Journal

Note: Applies to Graphs, Charts, Drawings, Maps, Tables and Photographs

Figure X. Description of the image or title of the image. From "Title of Article," by Article Author's First Initial. Second Initial. Last Name, year, day, (for a magazine) or year (for a journal), Title of Magazine or Journal, volume number, page(s). Copyright year by name of copyright holder.

Note: Information about the image is placed directly below the image in your assignment. If the image has been changed, use "Adapted from" instead of "From" before the source information.

Example:

Figure 1. *Man exercising*. Adapted from "Yoga: Stretching Out," by A. N. Green, and L. O. Brown, 2006, May 8, *Sports Digest*, 15, p. 22. Copyright 2006 by Sports Digest Inc.

Image Reproduced From a Website

Note: Applies to Graphs, Charts, Drawings, Tables and Photographs

Figure x. Description of the image or image title if given. Adapted from "Title of web page," by Author/Creator's First Initial. Second Initial. Last Name if given, publication date if given, Title of Website. Retrieved Month, day, year that you last viewed the website, from url. Copyright date by Name of Copyright Holder.

Note: Information about the image is placed directly below the image in your assignment. If the image has not been changed but simply reproduced use "From" instead of "Adapted from" before the source information.

Example:

A	B	C
7	55	9
--	~	~
iii	==	66

Figure 2. *Table of symbols*. Adapted from Case One Study Results by G. A. Black, 2006, *Strong Online*. <https://www.strongonline/casestudies/one.html>. Copyright 2010 by G.L. Strong Ltd.

Page or Section from a Website Created by a Corporate or Group Author

Corporation/Group/Organization's Name. (Year webpage was last updated/published, Month Day if given). Title of page: Subtitle (if any). URL

Example:

Canadian Cancer Society. (2013, April 14). Cancer research. <http://www.cancer.ca/en/cancer-information/cancer-101/cancer-research/?region=on>

In-Text Paraphrase:

(Corporation/Group's Name, Year) Example: (Canadian Cancer Society, 2013)

In-Text Quote:

(Corporation/Group's Name, year, Section Name section, para. Paragraph Number if more than one paragraph in section)

Example: (Canadian Cancer Society, 2013, Behavioural research section, para. 2)

Note: When there are no visible page numbers or paragraph numbers, you may cite the section heading and the paragraph number to identify where your quote came from.

Page or Section from a Website Created by an Individual Author

Author's Last Name, First Initial. Second Initial if Given. (Year webpage was last updated/published, Month Day if given). Title of page: Subtitle (if any). Website name. URL

Example:

Kmec, J. (2012, March 13). Where's the Boss? And What Counts as "Work"? The Society Pages. <https://thesocietypages.org/socimages/2012/03/13/wheres-the-boss-and-what-counts-as-work/>

In-Text Paraphrase:

(Author Last Name, Year) Example: (Kmec, 2012)

In-Text Quote:

(Author Last Name, Year, Section Name section, para. Paragraph Number if more than one paragraph in section) Example: (Kmec, 2012, para. 1)

Note: When there are no visible page numbers or paragraph numbers, you may cite the section heading and the paragraph number to identify where your quote came from.

Page or Section from a Website with an Unknown Author

Title of page: Subtitle (if any). (Year webpage was last updated/published, Month Day if given).
Name of Website. URL

Example

Timeline: Environmental movement (n.d.). The Canadian Encyclopedia.
<https://www.thecanadianencyclopedia.ca/en/timeline/environment>

Or, to emphasize that the page could be updated, include a retrieval date:

Timeline: Environmental movement (n.d.). The Canadian Encyclopedia. Retrieved
January 20, 2020, from
<https://www.thecanadianencyclopedia.ca/en/timeline/environment>

Note: For further explanation of retrieval dates, see the Tips section on this page.

In-Text Paraphrase:

(Shortened title, Year) Example: (Timeline: Environmental, n.d)

In-Text Quote:

(Shortened title, Year, Section Name section, para. Paragraph Number if more than one
paragraph in section)

Example:

(Timeline: Environmental, n.d, Canadian National Parks Act section)

Note: When there are no visible page numbers or paragraph numbers, you may cite the section heading and the number of the paragraph to identify where your quote came from. In this example, there is only one paragraph under the specific heading, so no paragraph number is needed.

Report or Document from a Website – Corporate or Group Author

Corporation/Group/Organization's Name. (Year report was last updated/published, Month Day if given). Title of report: Subtitle if given (Pub. No. Publication Number if given). Website Name if different from author. URL

Example:

College of Nurses of Ontario. (2009). Practice standard: Ethics (Pub. No. 41034).
http://www.cno.org/docs/prac/41034_Ethics.pdf

Note: If there was a chapter or section number instead of a publication number, it would be included after the title in the same place as the publication number: (Chapter xx) or (Section xx).

In-Text Paraphrase:

(Corporation/Group's Name, Year) Example: (College of Nurses of Ontario, 2009)

In-Text Quote:

(Corporation/Group's Name, Year, p. Page Number) Example: (College of Nurses of
Ontario, 2009, p. 4)

Government Document From a Website

Name of Government Department, Agency or Committee. (Year of Publication, Month Day). Title of document: Subtitle if given (edition if given and is not first edition). Publisher if different from author. URL

Example:

Ontario Ministry of Children and Youth Services. (2010, April 27). Your preschool
child's speech and language development.
[http://www.children.gov.on.ca/htdocs/English/topics/earlychildhood/
speechlanguage/brochure_preschool.aspx](http://www.children.gov.on.ca/htdocs/English/topics/earlychildhood/speechlanguage/brochure_preschool.aspx)

In-Text Paraphrase:

(Name of Government Department, Agency or Committee, Year) Example: (Ontario
Ministry of Children and Youth Services, 2010)

In-Text Quote:

(Name of Government Department, Agency or Committee, Year, Section Name section, para. Paragraph Number if more than one paragraph in section)

(Ontario Ministry of Children and Youth Services, 2010, By Age Five section, para. 4)

Note: When there are no visible page numbers or paragraph numbers, you may cite the section heading and the number of the paragraph to identify where your quote came from.

Entire Website - Created by a Corporation, Institution or Group

Corporation/Group/Organization Name. (Year website was last updated/published, Month Day if given). Title of website. URL

Note: To mention a web site in general, do not create a reference list entry or an in-text citation.

Example:

Jam Jar. (n.d.). Jam Jar Commercial. <http://www.jam-jar.ca/commercial>

In-Text Paraphrase:

(Corporation/Group Name, Year) Example: (Jam Jar, n.d.)

Note: Since this website does not include any publication date, the date information is written as n.d. (no date).

In-Text Quote:

(Corporation/Group Name, Year, Section Name section, para. Paragraph Number if more than one paragraph in section)

Example: (Jam Jar, n.d., Our Story section)

Note: When there are no visible page numbers or paragraph numbers, you may cite the section heading and the number of the paragraph in that section to identify where your quote came from. In this example there is only one paragraph under the specific heading, so no paragraph number is needed.

General mention of a web site

(No specific information from the site is used)

Example: The design team created a web site for Jam Jar (<https://www.jam-jar.ca/>).

Note: If no specific information is drawn from a web site, do not create a reference list entry or an in-text citation. Instead, mention the name of the web site in-text and include the url in brackets.

Entire Website - Created by Individual Author

Author's Last Name, First Initial. Second Initial if Given. (Year website was updated/published, Month Day if given). Title of website. URL

Note: To mention a web site in general, do not create a reference list entry or an in-text citation.

Example:

Mabillard, A. (2011, December 29). Shakespeare online. <http://www.shakespeare-online.com/>

In-Text Paraphrase:

(Author's Last Name, Year) Example: (Mabillard, 2011)

In-Text Quote:

(Author's Last Name, Year, Section Name section, para. Paragraph Number if more than one paragraph in section)

Example: (Mabillard, 2011, Elizabethan Fashion Faux Pas section)

Note: When there are no visible page numbers or paragraph numbers, you may cite the section heading and the number of the paragraph in that section to identify where your quote came from. In this example there is only one paragraph under the specific heading, so no paragraph number is needed.

General mention of a web site

(No specific information from the site is used)

Example: Amanda Mabillard maintains the Shakespeare Online website (<http://www.shakespeare-online.com/>).

Note: If no specific information is drawn from a web site, do not create a reference list entry or an in-text citation. Instead, mention the name of the web site in-text and include the url in brackets.

No Author

If no author or creator is provided, start the citation with the title/name of the item you are citing instead. Follow the title/name of the item with the date of publication, and the continue with other citation details.

Note: an author/creator won't necessarily be a person's name. It may be an organization or corporation, for example Health Canada or a username on a site such a YouTube.

In-Text

If no author or creator is provided, use a shortened version of the title where you'd normally put the author's last name.

If you're citing something which is part of a bigger work, like an article from a magazine, newspaper, journal or encyclopedia, or chapter or short story from a book, put the shortened title in quotation marks in your in-text citation.

Example, paraphrasing: ("A few words", 2014)

If you're citing an entire work, like a book, website, video, etc., italicize the shortened title in your in-text citation

Example, 'paraphrasing: (*A few words*, 2014)

Anonymous

If and only if an item is signed as being created by Anonymous, use "Anonymous" where you'd normally put the author's name.

Alphabetical Order in References List

When putting works in alphabetical order, ignore initial articles such as "the", "a", or "an". For example the title *The best of Canada* would be alphabetized as if it started with the word *best* instead of the word *The*

If the title begins with a number, alphabetize it as if the number was spelled out. For example the title *5 ways to succeed in business* would be alphabetized under *F* as if it had started with the word *Five*.

No Date

If no date is provided, use the initials n.d. where you would normally put the date.

Also use the initials n.d. if the date of content is difficult to determine, such as on a Wikipedia page.

No Page Numbers

Page numbers may not be provided for some items, such as online materials. If this is the case:

References List

If a citation would normally include page numbers but none are provided, skip the page numbers in the citation.

In-Text Citation - Quoting Directly

When quoting directly in the text of your paper, you would normally include page numbers if they were given. If there are no page numbers given:

- Indicate the paragraph number instead of the page number with the word "para." before it. For example: (Smith, 2012, para. 3)
- If there are headings, give the name of the heading, followed by the word "section" and the number of the paragraph within the section it is from. For example: (Smith, 2012, Discussion section, para. 3)
- If there is only one paragraph, provide the author's last name and the year and omit the page number.

No Database Name

If you find an article through the search bar on the main library page, you might be unsure which database the article is from, because this searches across many different databases.

You can find the name of the database a few ways:

Method 1. Click on the title of the article in the search results list. This will bring you to a page with a description of the article as well as other useful information. Scroll down to the bottom of this list of information, and you should see "Database" listed near the bottom.

Method 2. You can also find the name of the database in the summary of information just below the title of the article in the search results list. It will look something like this:

A Cross-National Study of Evolutionary Origins of Gender Shopping Styles: She Gatherer, He Hunter?

By: Dennis, Charles; Brakus, J. Joško; Ferrer, Gemma García; McIntyre, Charles; Alamanos, Eleftherios; King, Tamira. Journal of International Marketing. Dec2018, Vol. 26 Issue 4, p38-53. 16p. 1 Diagram, 3 Charts. DOI: 10.1177/1069031X18805505. , Database: Business Source Complete

Notice the name of the database is listed at the end.

Works Cited in Another Source

Sometimes an author of a book, article or website will mention another person's work by using a quotation or paraphrased idea from that source. The work that is mentioned in the article you are reading is called the primary source. The article you are reading is called the secondary source.

For example, suppose you are reading an article by Brown (2014) that cites information from an article by Snow (1982) that you would like to include in your essay. For the reference list, you will only make a citation for the secondary source (Brown). You do not put in a citation for the primary source (Snow) in the reference list. For the in-text citation, you identify the primary source (Snow) and then write "as cited in" the secondary source (Brown). If you know the year of the publication of the primary source, include it in the in-text citation. Otherwise, you can omit it. See below for examples.

Examples of in-text citations:

According to a study by Snow (1982, as cited in Brown, 2014), 75% of students believe that teachers should not assign nightly homework.

Note: If you don't have the publication date of Snow's article, you just omit it like this:

According to a study by Snow (as cited in Brown, 2014), 75% of students believe that teachers should not assign nightly homework.

In fact, 75% of students believe that teachers should not assign nightly homework (Snow, 1982, as cited in Brown, 2014).

Snow (1982, as cited in Brown, 2014) concluded that "nightly homework is a great stressor for many students" (p.34).

Example of Reference list citation:

Brown, S. (2014). Trends in homework assignments. Journal of Secondary Studies, 12(3), 29-38. <http://doi.org/fsfsbit>

In-Text Citation For Two or More Authors/Editors				
Number of Authors/Editors	First Time Paraphrased	Second and Subsequent Times Paraphrased	First Time Quoting	Second and Subsequent Times Quoting
Two	(Case & Daristotle, 2011)	(Case & Daristotle, 2011)	(Case & Daristotle, 2011, p. 57)	(Case & Daristotle, 2011, p. 57)
Three to Five	(Case, Daristotle, Hayek, Smith, & Raash, 2011)	(Case et al., 2011)	(Case, Daristotle, Hayekm, Smith, & Raash, 2011, p. 57)	(Case et al., 2011, p. 57)
Six or More	(Case et al., 2011)	(Case et al., 2011)	(Case et al., 2011, p. 57)	(Case et al., 2011, p. 57)

When You Have 21 or More Authors	
When a journal article has twenty-one or more authors: References List List the first nineteen authors followed by three spaced ellipse points (. . .), and then the last author's name.	
Example	Kalnay, E., Kanamitsu, M., Kistler, R., Collins, W., Deaven, D., Gandin, L., Iredell, M., Sha, S., White, G., Woollen, J., Zhu, Y., Chelliah, M., Ebisuzaki, W., Higgins, W., Janowiak, J., Mo, K. C., Ropepelewski, C., Wang, J., Leetmaa, A., ... Joesph, D. (1996). The NCEP/NCAR 40-year reanalysis project. <i>Bulletin of the American Meteorological Society</i> , 77(3), 437-471. https://doi.org/fg6rf9
In-Text Paraphrase	(First author's last name et al., Year) Example: (Nilsson et al., 2016)
In-Text Quote	(First author's last name et al., Year, p. Page number quote is from) Example: (Nilsson et al., 2016, p. 103)

Modern, Post-modern, Küresel Dönüşüm Süreçlerinde Dinin Durumu: Din Kuramlarına Eleştirel Katkı

Bahattin CİZRELİ* & Cevat ÖZYURT**

Özet

Sosyoloji literatüründe din olgusunu konu edinen çalışmaların odak noktası, modernleşme sürecinde geleneksel sosyal kurumlarda gerçekleşen köklü dönüşümler olmuştur. XIX. ve XX. yüzyıl sosyal bilimlerdeki egemen yaklaşım, din ile modernite arasında uzlaşma imkânı olmayan bir gerilim bulunduğunu varsaymaktadır. Bu varsayım, kısmî ve yüzeysel analizler üzerine temellendiği için sorunludur. Sosyal örüntülere değil görüntülere odaklanmak, din olgusunu merkeze alarak sosyal değişmeyi irdeleyen kimi yaklaşımların temel zaafı olmuştur. Ontolojik anlam arayışının ve güvenliğin kaynağı olan dinin diğer sosyal kurumlar gibi sosyal değişmeye bağlı olarak form değiştirmesi bir gerçekliktir. Bu gerçeklikten hareket ederek temsillerin değişimini değil de toplumsallığın son beş asırlık tarihindeki büyük dönüşümlerin dine/kutsala etkisini ve karşılaştığı reaksiyonları analiz etmek, sosyo-kültürel değişimin yapısal özelliklerine ilişkin daha açıklayıcı bir kuramsal çerçeve sunar. Bu çalışmanın amacı, modernliğin başlangıcından itibaren hem din olgusunun dönüşümünün hem de dinin toplumsal dönüşümlere verdiği tepkinin ana hatlarını dönemsel olarak ortaya koyarak yeni kuramsal yaklaşımlara katkı sağlamaktır. Makalenin birinci kısmında radikal bir kültürel değişim olarak modernitenin, ikinci kısmında post-modernitenin, üçüncü kısmında ise küreselleşmenin etkileri karşısında dinin/kutsalın gösterdiği reaksiyonlar ele alınmaktadır. Son kısım ise dinin/kutsalın değişimini açıklamaya çalışan kavramsallaştırmaların imkân ve sorunları tartışılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Modernite, post-modernite, küreselleşme, sekülerleşme, din-toplum ilişkisi.

The Condition of Religion in Modern, Post-modern, Global Transformation Processes: Critical Contribution to Theories of Religion

Abstract

The focus of studies on the phenomenon of religion in the sociological literature has been the radical transformations that took place in traditional social institutions in the modernization process. The dominant approach in the social sciences of the 19th and 20th centuries assumes that there is an irreconcilable tension between religion and modernity. This assumption is problematic because it is based on partial and superficial analysis. Focusing on images, not social patterns, has been the main weakness of some approaches that focus on religion and analyze social change. It is a reality that religion, which is the source of the ontological search for meaning and safety, changes form depending on social change, like other social institutions. Based on this reality, analyzing the effects and reactions of the great transformations in the history of sociality on religion/sacred in the last five centuries, rather than the change of representations, offers a more explanatory theoretical framework regarding the structural features of social and cultural change. This study aims to contribute to new theoretical approaches by periodically revealing the main lines of both the transformation of the phenomenon of religion and the reaction of religion to social transformations since the beginning of modernity. Reactions of religion/sacred are discussed against the effects of modernity (as a radical cultural change) in the first part, post-modernity in the second part and globalization in the third part of the article. In the last part, the possibilities and problems of conceptualizations that try to explain the change of religion/sacred are discussed.

Key Words: Modernity, post-modernity, globalization, secularization, religion-society relation.

* Sorumlu Yazar (Corresponding Author), Arş. Gör. Dr., Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, Ankara / Türkiye, e-mail: bahattincizreli@gmail.com

ORCID : <https://orcid.org/0000-0002-7639-1138>.

** Prof. Dr., Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, Bişkek / Kırgızistan, e-mail: ozyurtcevat@gmail.com

ORCID : <https://orcid.org/0000-0002-1818-6312>.

Bu makaleyi şu şekilde kaynak gösterebilirsiniz / To cite this article (APA):

Cizreli, B. & Özyurt, C. (2022). Modern, Post-modern, Küresel Dönüşüm Süreçlerinde Dinin Durumu: Din Kuramlarına Eleştirel Katkı. *Küllüye*, 3(2), 82-106. DOI: 10.48139/aybukulluye.1038857.

Makale Bilgisi / Article Information

Geliş / Received	Kabul / Accepted	Türü / Type	Sayfa / Page
20 Aralık 2021	29 Nisan 2022	Araştırma Makalesi	82-106
20 December 2021	29 April 2022	Research Article	

Extended Abstract

In the field of sociology of religion, a holistic explanation of the state of religious experience in the periods of modernity, postmodernity, and globalization is still needed. The main focus of the article is the thesis that there is an irreconcilable tension between religion and modernity. The general aim of the article is to show that researchers in the field of sociology of religion would have a more coherent and realistic theoretical framework if they focus on religious patterns rather than images of the sacred in the transformation of religion. The findings of the article are reached through qualitative research. The prominent sources in the debates on modernity, postmodernity, globalization, and the relevant literature in the sociology of religion constitute the main data sources of the research. These sources are analyzed based on the comparative method and the findings are expounded in a theoretical form.

In the first part of the article, the phenomena reflecting the transformation of religion in the modernization period, as a radical cultural change, are examined. The secularization thesis and the approaches against it are evaluated. In the second part, the effect of relativism and eclecticism on religious thought in the advanced stage of modernity, which is called postmodernity, is discussed. In the third part, the views of the main theorists of globalization and the reactions of religion to the effects of globalization are discussed.

The analysis of religion and social change throughout the article shows that the processes of modernity, postmodernity, and globalization should be treated as intertwined social transformation processes, not as three different periods. Modernization is a radical change in culture and the transformation in the consciousness of people who experience this change due to the dominance of functional rationality. The structural differentiation of modern society and the division of labour based on functional rationality have caused both the rising of individualization and the fragmentation of human consciousness. With the development of communication and transportation technologies, the interaction between people and different meaning systems, and between people has accelerated. Under these conditions, like all social institutions, religious meaning systems change at a formal level. As a result of the analysis which was conducted in the article, the following conclusions have been reached:

1. In traditional societies, established and continuous relationships are more concrete. With the escalation of individualization, the religious experience becomes more abstract to the extent that relations become abstract. In this context, it is necessary not to look for the religious only in traditional religious institutions.

2. As modernity strengthens individualization, individual meaning systems are produced. Thus, religion gains an individual appearance by moving away from the influence of institutional authorities and community control.

3. Modern knowledge and discoveries lead to questioning of traditional meaning systems. When traditional institutions could not respond to current change, the trust of their members decreases. The search for individual meanings increases. In this context, it is not religion that weakens, it is the traditional form of religion. Religion could take on new forms.

4. In the process of weakening traditional religious meaning systems, there is active opposition to modern ideologies. However, despite this opposition, modern ideologies take over historical religious experience and become institutionalized and sanctified like traditional religions.

5. When trust in modern ideologies weakens in the postmodern era, traditional religions reappear in the public sphere.

6. As opposition to macro narratives such as modern ideologies and traditional religions increases, religious pluralism increases, and eclectic religious understandings emerges.

7. As a result of modernity, both relativist religious tendencies and fundamentalist religious movements emerge with the development of pluralism in the late modern (postmodern) period.

8. The increase and intensification of interaction between people, thanks to the advancement in communication and transportation technologies, also produces enhancement of hybrid religious orientations.

9. Religion is one of the dynamics of globalization and is under the influence of globalization. With the development of global networks, global religious movements have emerged.

10. Contradictions become global as inequalities become global. The inability to resolve social contradictions causes the revival of religious communities and the emergence of radical movements based on religious identity.

11. Traditional religious movements, while seemingly opposed to technology, quickly adapt to technical developments to increase their sphere of influence. As a result of this adaption, virtual religious communities are formed, and virtual religious rituals are practised.

Giriş

Modernite ile din arasındaki ilişki din sosyolojisinin temel sorunsalını oluşturmuştur. Modern dönüşümlerin etkisiyle dinin bireysel ve sosyal rolünün tasfiye mi edildiği yoksa sadece biçimsel düzeyde birtakım değişiklikler mi gerçekleştiğine ilişkin literatürdeki tartışma devam etmektedir. Din sosyolojisi alanında araştırma yürütenler, dinsel deneyimin modernite, post-modernite ve küreselleşme olarak adlandırılan dönemlerdeki durumunun dönemsel analizini gerçekleştirse de bütünlüklü bir açıklamaya hâlâ ihtiyaç duymaktadırlar.

Tarihin dar bir kesitine odaklanan kısmî ve yüzeysel yorumların din ile modernite arasında uzlaşma imkânı olmayan bir gerilim bulunduğu varsayımı, bu makalenin odaklandığı temel sorunsalı oluşturmaktadır. Sözü geçen varsayım “evrimci”, “doğrusal” din sosyolojisi paradigmasını besleyerek dinin, kutsalın ve ontolojik anlamın ölümünü/sonunu ilân etme aceleciliğine yol açmıştır. Günümüzde ise hem modernliğin farklı veçheleri hem de dinsel deneyimin formel değişimleri üzerine odaklanan karşılaştırmalı ve bütüncül kuramsal arayışlar din sosyolojisine daha tutarlı ve geçerli kuramsal genellemeler sunma imkânını amaçlamaktadır.

Makalenin genel amacı, din sosyolojisi alanındaki araştırmacıların dinin dönüşümü konusunda kutsalın tezahürlerine değil de dinsel örüntülere odaklanması halinde daha tutarlı ve gerçekçi bir kuramsal çerçeveye kavuşacağını göstermektir. Sadece dinin temsilleri üzerinden yapılan araştırmalar, ne toplumsal hayattaki sekülerleşmenin düzeyini tam olarak açıklayabilir ne de modern ideolojiler ve pratikler içindeki dinselliğin görülmesini sağlayabilir. Bu makalenin özel amacı, din olgusunun temel sosyal değişme dönemlerinde (modernite, post-modernite, küreselleşme) yaşadığı dönüşümlerin ana hatlarını ortaya koyarak, yeni kuramsal yaklaşımlara katkı sağlamaktır.

Makale dört boyutlu olarak hazırlanmıştır. Öncelikle okuyucunun temel konular ve sorunlar hakkında ilişiksel bağlamda bir kavrayış edinmesi için din-

toplumsal değişme ilişkisinin dönemselleştirilmesine yer verilmiştir. İkinci olarak din sosyoloji kuramlarının toplumsal değişme-din ilişkisini açıklamadaki yetersizlikleri dönem karşılaştırmalarıyla ortaya çıkarılmıştır. Üçüncü olarak alandaki kuramsal yetersizliklerin ve tutarsızlıkların giderilmesi için dikkat edilmesi gereken unsurlar bütüncül kuramsal yaklaşımla belirlenmiştir. Son olarak toplumsal değişme-din ilişkisi analizinde bütüncül kuramsal yaklaşımla ulaşılan temel genellemeler gösterilmiştir. Yukarıda belirttiğimiz birinci, ikinci ve üçüncü boyutlar makalede ardışıklık arz etmeyip modernite, post-modernite ve küresel süreçlerinin dönemselleştirilmesine uyarlanmıştır.

Makalenin sonuçlarına nitel bir araştırmayla ulaşılmaktadır. Modernite, post-modernite, küreselleşme tartışmalarında öne çıkan kaynaklar ve din sosyolojisi alanındaki ilgili literatür araştırmanın temel veri kaynaklarını oluşturmaktadır. Bu kaynaklar karşılaştırma yöntemine dayanarak analiz edilmekte ve elde edilen bulgular kuramsal bir formda aktarılmaktadır. Bütün kuramsal metinlerde görebileceğimiz deneme üslubu bu makalede de yer yer ön plana çıkabilmektedir.

Makalenin birinci kısmında radikal bir kültürel değişme olarak modernleşme döneminde dinin dönüşümünü yansıtan olgular irdelenmektedir. Sekülerleşme tezi ve ona karşı üretilen argümanlar ile dinin geleneksel olmayan biçimlerde yeniden inşası ve geleneksel dinlerin kamusal alanda yeniden varlık göstermeleri hakkındaki kuramsal yaklaşımlar değerlendirilmiştir. İkinci kısımda post-modernite olarak adlandırılan modernliğin ileri aşamasında göreceliliğin ve eklektisizmin dinî düşünce üzerindeki etkisi tartışılmaktadır. Üçüncü kısımda küreselleşme kuramcıları arasındaki temel isimlerin görüşleri ve küreselleşmenin etkileri karşısında dinin/kutsalın gösterdiği reaksiyonlar ele alınmaktadır. Son kısımda ise modernite, post-modernite ve küreselleşmenin etkisinde dinsel dönüşümlere dair temel kavramsallaştırmalar ve varsayımlar arasında karşılaştırma yapılarak, dinin/kutsalın değişimini açıklamaya çalışan başlıca yaklaşımların analizi ile edinilen sonuçlara yer verilmektedir.

Değer Kaynağının Rasyonelleşmesi/Sekülerleşmesi Olarak Modernitede Din

Geleneksel toplumlar gündelik yaşamın ve kamusal ilişkilerin büyük ölçüde din ekseninde düzenlendiği toplumlardır. Dinsel inançların etkisi ekonomiden estetiğe, tarımsal üretimden kılık kıyafete, dostluk ilişkilerinden evliliklere ve dahası çocukların sosyalleşmesine kadar hemen her alanda etkisini gösterir. Kişilerin ve toplumların gönenci, zaferleri, bunalımları ve yenilgileri metafizik varlıkların iradesi ve kader kavramıyla açıklanır (Tocqueville, 2021; Durkheim, 2006). Toplumlar arasında niceliksel farklılıklara rağmen aile, kabile, cemaat gibi kolektif aidiyet kaynakları dinsel atıflarla kutsallaşmış durumdadır (Tönnies, 2000). Din gerek örgütlü olarak gerekse cemaat bilinci sayesinde toplumsal değerlerin en aşkın (tartışılmaz) kaynağını oluşturur. Yaşamın temel düzenleyici kurumu olarak din elbette çatışmaların da ana kaynağını oluşturur. Bu nedenle siyaset kurumu da

doğrudan (din adamlarının egemenliğinde) veya dolaylı (yönetilen halkların değer sistemi) olarak dinsel ilkelerle veya bu ilkelerle doğrudan çatışma içinde olmayan örfi (geleneksel) ilkelerle yönetilir. En azından genel görünüm sembolik düzeyde de olsa böyledir. Örneğin kılıç kuşanma ve taç giyme törenleri dine ve din adamlarına saygının pekiştirildiği anlardır. Ordu savaşa çıkarken de din adamları dualarıyla manevî olarak orduya destek verir (Koselleck, 2012, 165-186). Modernite bir bakıma bu yapıda büyük bir kırılmanın ifadesidir (Turner, 2017).

Hıristiyan Orta Çağ'ına dayanan modern kavramı, erken zamanlarda Hıristiyanlık çağı ile eski pagan dünyayı ayırmak amacıyla oluşturulmuştur. Latince "Modo" kelimesinden türetilmiş olan modern "bugün", "son zamanlar" anlamını taşımaktadır (Kumar, 2013, 88). Kelime, son yüzyıllarda spesifik bir toplum tipine gönderme yapar biçimde yeniden kavramsallaştırılmıştır. Modern toplumlar veya modernite, genellikle sınıflı bir toplumsal yapı, sanayiye dayalı bir iktisadî model, demokrasiyi merkeze alan bir siyasî model, birey kültürünün yükselmesi, gündelik hayatın metalaşması ve rasyonelleşmesi olarak tanımlanmaktadır (Abercrombie vd., 1994, 270). XIX. yüzyıla kadar Batı toplumlarını açıklamak için kullanılan modernite kavramı, modernizasyon yoluyla coğrafi sınırları aşarak küresel bir olguya dönüşmüştür.

Modernitenin başlangıç dönemi konusunda fikir ayrılığı bulunur. Örneğin, modernliği Max Weber Protestanlığın doğuşuyla, Toynbee Avrupa'nın coğrafi keşifleriyle başlatır (Furseth ve Repstad, 2013, 145). Giddens (1994, 9) içinse modernite, XVII. yüzyılda Batı Avrupa'da başlayan fakat daha sonra tüm dünyayı etkileyen bir yaşam tarzı ve örgütlenme şeklidir.

XIX. yüzyıl sosyolojisinin odağında, Avrupa'da yaşanan modern sosyal değişim bulunur. Dönemin kimi kuramcılarını "ilerleme" düşüncesinin etkisi altındadır ve yeniçağı coşkuyla karşılanır. Auguste Comte (2001, 32), insanlık tarihini teolojik (kurgusal), metafizik (soyut) ve pozitif (bilimsel) adlandırmalarıyla üç ana evreye ayırır ve tüm toplumların aynı evrelerden geçmekte olduğunu iddia eder. Benzer şekilde Spencer, yeni bir çağa geçişin sosyal evrimin zorunlu sonucu olduğuna inanır. Spencer'a göre bu evrim sürecinde toplum benzeşik bir yapıdan farklılaşmaya doğru gelişmekteydi (Coser, 2011, 95-126). Bir diğer klâsik dönem sosyoloğu Emile Durkheim da farklılaşmaya vurgu yapar ve modern toplumlarda bireyselliğin geliştiğine inanır. Ona göre nüfusun yoğunlaşmasıyla gelişen iş bölümü sonucu toplum, mekanik dayanışmadan organik dayanışmaya doğru yol alır (Durkheim, 2006). Durkheim toplumsal dayanışmayı analizinin merkezine koyarken, Karl Marx toplumsal çatışmaya dikkat çeker. Marx ve Engels'e göre tüm insanlık tarihi, bir sınıf mücadeleleri tarihidir ve toplumsal dönüşümleri sağlayan sınıflar arasındaki mücadelelerdir (Marx ve Engels, 2014, 69). Marx'a göre kapitalizm, çelişkilerin düzenidir ve kendi sonunu hazırlar (Aron, 2007, 112). Bu bağlamda Marx'ın modernite anlayışı eşitsiz bir sosyal düzen olarak kapitalist üretim ilişkilerinin egemen olması biçiminde özetlenebilir.

Max Weber'in modernite analizinin ana teması rasyonelleşmedir. Weber'de rasyonalite en genel anlamda belli bir hedefi gözeten düzenleme ve hesaplama. Rasyonalite temas ettiği her şeyi rasyonelleştirir ve aktif bir güç olarak tarihi ileriye doğru götürür. Weber rasyonalizasyon kavramı etrafında Batı toplumlarının gelişim ve evrim süreçlerini ve bu süreçlerin Batı'ya özgün olduğunu açıklamaya çalışır. Fakat Weber'in modern toplumsal dönüşüme bakışı karamsardır. Weber'e göre insanlığın kapitalizmin ve rasyonel bürokrasinin tahakkümü altına girmesiyle (demir kafes) bireysel özgürlük yok olmaktadır. Kapitalist ruh galip gelmiş, fakat toplum ruhunu kaybetmiştir. Weber'in modernite eleştirisinde iki tema öne çıkar: "anlam kaybı" ve "özgürlük kaybı" (Çiğdem, 1997, 78, 151, 165). Kurtuluş vaat eden dinlerin güçlerini kaybetmesiyle anlam kaybı ortaya çıkar. Sanat ve bilim, dinin bıraktığı boşluğu dolduramaz. Max Weber'in modernite kuramının temel dayanağı, rasyonalizasyon süreci olsa da o hem moderniteyi hem de kapitalizmi çoklu bir nedensellik içinde anlamaya çalışır. Kapitalizmi tahlil ederken rasyonelleşmenin yanı sıra bürokrasi, tarihsel kapitalizm ve Protestanlığın bu dünyacı yaklaşımına vurgu yapan Weber'in (1999) modernite tahlili çok boyutludur. Marx'ın modernite analizinde iktisadî değişim merkezde iken Weber dini de kapsayan kültür alanındaki değişimi merkeze alır.

Çalışmalarında belirgin bir biçimde modernleşme kuramına odaklanmış olan Anthony Giddens, erken dönem sosyal bilim yaklaşımlarının modernliği sadece bir dinamiğe bağlı kalarak analiz etmesini eleştirerek, moderniteyi çok boyutlu bir olgu olarak kavramak gerektiğini vurgular. Ona göre moderniteyi kavramak için mevcut toplum bilim yaklaşımlarının dışına çıkılmalıdır. Modernliğin ne olduğunu anlamak için şu dört kurumsal boyuta bakmanın gerekli olduğunu belirtir; gözetim (enformasyon ve toplumsal denetlemenin kontrolü), kapitalizm (rekabetçi emek ve ürün piyasaları bağlamında sermaye birikimi), endüstriyalizm (doğanın dönüştürülmesi, "yapay çevre"nin gelişimi) ve askerî iktidardır (savaşın endüstrileşmesi bağlamında şiddet araçlarının kontrolü) (Giddens, 1994, 19, 23, 26, 32, 39, 58).

Peter L. Berger, Brigitte Berger ve Hansfried Kellner ile kaleme aldığı *Modernleşme ve Bilinç* (1985) kitabında modernliğin insan bilinci üzerinde yarattığı değişimi öne çıkarır. Modernizasyon teknik yeniliklerin ve bu yeniliklerin etkisiyle oluşan bir dizi değer paket hâlinde aktarım sürecidir (Berger vd., 1985, 13-34). Yeni üretim modelleri ile işlevsel teknolojinin toplumsal hayata egemen olması, insan bilincini ve ilişkilerini de baştan aşağı değiştirir. Üretim süreçlerinin parçalanmasının etkisiyle insan ilişkileri ve bununla beraber insan kişiliği de parçalanır. İnsan bilincine müdahale eden bir diğer modern gelişme bürokrasinin rasyonelleşmesidir. Rasyonel bürokrasi yoluyla kurulan geniş iş bölümü, düzenliliği ve sınıflandırmayı toplumsal hayatın her alanına yayar. Geleneksel dönemden farklı olarak modern toplumsal hayat radikal biçimde parçalanmıştır. Bireyin pek çok kurumsal yapının etkisi altında kalması ve çok sayıda rolünün olması, onun uzun vadeli programlar yapmasına ve bütünlüklü bir oto-biyografiye

sahip olmasına mâni olur. Bu süreç bireyde parçalanmışlık hissi yaratır. Bu hissini yanı sıra modern toplumun bir diğer ana özelliği, onun çoğullaşmış yapısıdır. Berger, Thomas Luckmann ile ortak çalışması *Modernite, Çoğulculuk ve Anlam Krizi* (2015) adlı eserde, modern hayatın bu çoğul yapısına ve modern insanın içinde bulunduğu anlam krizine dikkat çeker. Aynı toplum içinde birbirinden farklı çok sayıda değerler sisteminin bulunması (çoğulculuk) anlamın bir bütünlük içinde korunmasını ve kuşaktan kuşağa aktarılmasını zorlaştırmaktadır. Modern öncesi dönemde anlamın bütünlüğünü sağlayan ve toplumu bu anlam etrafında birleştiren din kurumu iken, modern çağda bu işlevi neyin yerine getireceği sorusu cevapsız kalmıştır. Bu bağlamda anlam krizine dair odaklanılması gereken konu, sekülerizm değil, çoğulculuktur (Berger ve Luckmann, 2015, 43-58). Her ne kadar modern insanın çoklu yorumlara maruz kalması ona yeni kavrayışlar kazandırsa da bu durum çağın insanının kendisini kaybolmuş ve güvensiz hissetmesine neden olmaktadır. Geleneksel dönemde insan için maddî ve toplumsal dünya daha belirgin iken günümüz insanı sürekli seçme özgürlüğü ile muhatap bırakılmaktadır. Modern dünyanın çoğulcu yapısı içinde geleneksel dinî anlam sistemleri, artık seçeneklerden sadece birine dönüşmüştür.

Bir diğer yakın dönem teorisyeni Anton C. Zijderveld, modernleşme kuramlarının değişimin teknik boyutuna odaklanarak kültürel değişme boyutunu yeterince ele almamasını eleştirmektedir. Ona göre, modernleşme, en köklü kültürel değişmedir (Zijderveld, 2013, 45). Zijderveld'in (1985) kuramında modernleşmeye dair iki temel tespit öne çıkar: işlevsel akılcılığın giderek genişleyerek özsel akılcılığı baskılaması ve bununla ilişkili olarak toplumun giderek soyutlaşması. Modern toplumsal hayatta insanların davranışları gitgide daha kısıtlanır ve incelik. Güdüler ve duygular daha yoğun kontrol edilir. Özel ve kamusal alan belirgin bir biçimde ayrılır ve farklılaşır. Çıkara dayalı olmayan her kültürel kurumsallaşma meşruiyetini yitirir. Her kültürel kurum ve sosyal kuruluşun işlevsel bir faydaya sahip olması beklenir. Modern kültürde araçlar amaçtan, uygulama fikirden ve form mahiyetten daha önemlidir. Yapısal farklılaşma, artan uzmanlaşma ve bunlarla birlikte bireyselleşmenin genişlemesiyle toplumsal etkileşimler belirsizleşir ve toplum soyut bir gerçekliğe dönüşür. Bu bağlamda Zijderveld'in dikkat çektiği iki tehdit bulunmaktadır: “yabancılaşma” ve “anomi”. Yabancılaşma kuşatıcı modern kurumların katı kuralcılığının, anomi ise bu kuralların belirsizliğinin bir sonucudur (Zijderveld, 2013, 140-141). Modern toplum bu iki olgunun birlikte deneyimlendiği soyut bir toplumdur. Geleneksel dönemdeki mutlak anlam düzenini kaybeden insan toplumuna ve kendisine yabancılaşarak anlamsızlığa gömülmüştür. Modern toplum rasyonelleşmekte iken insanın gündelik yaşamı irrasyonelleşmektedir.

***

Yukarıda temel sosyal kuramlar ışığında modernite analiz edilmektedir. Modernite-din ilişkisi veya modernitede dinin durumu analiz edilirken, gündelik yaşamın ve ekonomik ilişkilerin dinden bağımsızlaşması olarak *sekülerleşme*;

cemaatin parçalanması olarak *bireyselleşme*; siyasal değerlerin dinsel değerlerden ayrışması ve siyasal eksenli yeni kutsalların oluşumu gibi birkaç olgu merkezî ilgi odağı hâline gelir. Bu bölümde modernite-din ilişkisinde bu temel olgulara değinilmektedir.

Sekülerleşme

Sekülerleşme, sekularizasyon ya da sekularizm kavramları zaman zaman birbirleri yerine kullanılsa da bağlamına ve kullanan kimseye göre farklı anlamlar içermektedir. Sekülerleşme kavramı, kimi çevreler için dinsizleşmeyi, maddî yönelimliliğin artışı, değersizleşmeyi ifade ederken, kimi düşünürler için ilerleme ve gelişmeyi ifade etmektedir. Klâsik dönemde (XIX. yüzyıl boyunca ve XX. yüzyılın başlarında) neredeyse tüm sosyal bilimciler Aydınlanma düşüncesi, Fransız Devrimi, bilimsel buluşlar ve yeni toplumsal anlatıların tesiriyle dinin toplumsal hayattaki etkisinin azalacağına ve hattâ bu etkinin yok olacağına yönelik kehanetlerde bulunmuşlardı. Jose Casanova'nın (2014, 25) da belirttiği gibi, Tocqueville ve Pareto gibi birkaç isim haricinde, –sekülerleşme ifadesi kullanılsa da– toplumsal hayatın giderek dinsizleştiği yönündeki tez tüm klâsik dönem sosyolog, antropolog ve psikanalistleri tarafından dillendirilmekteydi.

Klâsik sosyoloji döneminde yaygın olarak savunulan sekülerleşme tezi, 1960'larda kuramsal bir nitelik kazanmıştır. Sekülerleşme tezinin XX. yüzyılda öne çıkan temsilcileri Bryan Wilson, Steve Bruce ve Harvey Cox olmuştur. Bu ilk isimlerle birlikte sekülerleşme tezinin modernleşme ile din arasında tam olarak nasıl bir ilişkiyi tanımladığı konusunda birbirinden farklı çok sayıda fikir ortaya atılmıştır. "Secular Society/Religious Population: Our Tacit Rules for Using the Term Secularization" makalesinde John Sommerville (1998), sekülerleşme konusunun ilgili bilimsel alan yazında altı farklı bağlamda ele alındığını belirtir:

- 1) Makro bağlamda sekülerleşme: Toplumsal kurumların (ekonomi, siyaset, hukuk, ahlâk) giderek özelleşerek birbirinden özerk hâle gelmesidir.
- 2) Tüzel kişilikler bağlamında sekülerleşme: Dinî kuruluşların seküler kuruluşlara dönüşmesidir. Örneğin eskiden dinî nitelikteki bir üniversitenin bu özelliğinden sıyrılmasıdır.
- 3) Faaliyetler bağlamında sekülerleşme: Ortak faaliyet alanlarının dinî kurumların kontrolünden uzaklaşmasıdır.
- 4) Zihniyet bağlamında sekülerleşme: Bireylerin uzun vadeli kaygılar (ölüm sonrası gibi) yerine daha yakın vadeli kaygılara odaklanmasıdır.
- 5) Demografik açıdan sekülerleşme: Toplumun bir düzeydeki dinî yaşantıdan uzaklaşarak bireyselleşmesidir.
- 6) Din bağlamında sekülerleşme: Dinî anlayışların çoğulculaşması ve ortak bir din duygusunun kalmamasıdır.

Sekülerleşme tezi ortaya atıldığı dönem itibariyle eleştirilerle karşılaşmıştır. Tezin Marksist veya rasyonalist tarih anlayışının etkisi altında üretildiği iddia edilmiştir (Martin, 1991, 465). XX. yüzyılın sonlarında bu tezi sarsacak bir gelişme olarak kamusal dinî faaliyetlerin yeniden etkinlik kazandığı öne sürülmüştür (Casanova,

2014). Din ile modernlik arasındaki klâsik uyumsuzluk paradigmasının sürdürülmesinin mümkün olmadığı ve dinin kuşaklar arası toplumsal hafıza aktarımında rol aldığı söylenmiştir (Hervieu-Leger, 2015, 326). Dinin köklerinin insan türünün tarihsel memnuniyetsizliğinde yattığı ve bu arayışın vazgeçilmez olduğu öne sürülmüştür (Swatos ve Christiano, 1999, 224-225).

Daha fazla yer verilebilecek bu eleştirileri Ali Bayer (2010) üç kategori altında toplar. Birinci kategoridekiler sekülerleşme tezinin aslında ideolojik bir üretim veya bir mit olduğunu ve hiçbir zaman gerçekleşmediğini savunanlardır. İkinci kategoridekiler sekülerleşmeyi dinin giderek etkisinin azalması olarak değil biçim değiştirmesi, evrimleşmesi olarak anlayanlardır. Son kategoridekiler ise XX. yüzyıl ve öncesinde bir sekülerleşme olsa da evrimci bir biçimde sekülerleşmenin genişleyerek sürmek zorunda olmadığını ve XX. yüzyılın ikinci yarısı itibariyle yeniden kutsala/dine dönüş olduğunu iddia edenlerdir.

Sekülerleşme kuramcılarının çağdaş temsilcileri bu eleştiriler karşısında tezlerini geliştirmeye çalıştılar. Karel Dobbelaere (2015, 61-63) açık sekülerleşme/gizli sekülerleşme ayrımıyla sekülerleşmenin zorunlu bir süreç ve bilimsel bir gerçeklik olduğu iddiasını yineledi. Benzer şekilde tezin reddedilemeyeceğini savunan Pippa Norris ve Ronald Inglehart kendi yönettikleri ve düzenli olarak tekrarlanan Dünya Değerler Araştırması'nın verilerine dayanarak ortaya mevcut gelişmelerle çelişmeyen bir sekülerleşme tezi koymaya çalıştılar. Bahsi geçen araştırmanın verilerinden hareketle ekonomik güvencenin (ve dolayısıyla zayıf varoluşsal güvenlik algısının) düşük olduğu toplumlarda, dinin kaygılarla mücadele etme ve belirsizliklere cevap bulmada daha işlevsel olduğunu iddia ettiler (Inglehart, 2004). Onlara göre geleneksel dinlerin egemen olduğu toplumlarda aile kurumu önemsenir, insanlar çocuk yapmaya teşvik edilir, boşanma ve kürtaj ayıplanır. Bu durum geleneksel dinlerin yaygın olduğu toplumların nüfusunun artmasına neden olurken zengin seküler toplumların nüfusu giderek azalmaktadır.

Bireyselleşme

Modernite-din ilişkisini sekülerleşme kuramına göre farklı bir perspektiften analiz eden bireyselleşme tezi, geleneksel dinî kurumların zayıflama nedenini dinin etkisinin azalmasına değil, bireyselleşmeye bağlı olarak dinin görünümünün değişmesine bağlar. Grace Davie sekülerleşmenin modernleşmenin doğal bir sonucu olmadığını, modernleşen toplumların kaçınılmaz olarak sekülerleşmeyeceğini iddia eder. Davie yalnızca kilisede gerçekleşen toplu dinî faaliyetlere katılım üzerinden dindarlık düzeyi ölçümünün yapılamayacağını belirterek, klâsik sekülerleşme kuramcılarının ölçme araçlarının güvenilirliğini sorgular. Bu ölçüm araçlarına dayanarak Avrupalıların dünyanın diğer bölgelerindeki insanlara göre daha az dindar olduğu söylenemez, çünkü onlar dini farklı biçimlerde deneyimlemektedir (Crovrsanin, 2015, 12). Bu temelde Davie “vekil dindarlık” ve “ait olmadan inanma” kavramlarıyla, ilgili alan yazına katkı

sunar. Ona göre insanlar geleneksel dinlerin kurumsal yapılarından uzaklaşsalar da farklı biçimlerde ve evlilik, vaftiz gibi önemli dönemlerde yine kiliseye giderek dinî duyguyu deneyimlemeye devam etmektedir.

Thomas Luckmann, modernleşme ile artan bireyselleşmeye vurgu yaparak değişen şartlar sonucunda dindarlığın biçimsel değişime uğradığını ifade eder. Dinler birer anlam sistemidir ve bu sembolik inşa yeni döneme uygun biçimde yeni formlarla sürmektedir. Ona göre, bireyselleşme ile geleneksel dinî kurumlar arasındaki gerilimi, zorunlu bir sekülerleşme süreci ya da ateizmin artması olarak yorumlamak yerine, birincil grupların birey üzerindeki denetiminin kalkmasının ve toplumsal hayattaki anlam çeşitliliğinin çoğalmasının olağan sonucu olarak okumak gerekir (Luckmann, 2013, 46, 56, 90-95).

Seküler/Sivil/Politik Dinler

Modernleşme ile din arasındaki ilişkinin, –gerilimli olduğu iddiasının aksine– karşılıklı etkileşimli bir süreç olarak anlaşılması, ideolojiler çağı olarak adlandırılan XIX. ve XX. yüzyıllar boyunca seküler dünya görüşlerinin (liberalizm, milliyetçilik, faşizm ve komünizm) bir bakıma insanın ontolojik anlam ihtiyacını cevaplamaya çalışmakla dinlerin rolünü üstlendiklerini göstermektedir. Sosyolojinin klâsik döneminden beri seküler ideolojilerin de aşkın içeriklerinden dolayı birer din gibi anlaşılabilmesine yönelik iddialar dillendirilmiştir. Durkheim (2011), her ne kadar bilimsel etkinlik genişledikçe dinsel alanın daralacağını iddia etse de modern ulusalcı kimliğin dinî nitelikleri olabileceğine dikkat çekmiştir.

Modern ideolojileri birer din gibi analiz etmek için “seküler din” kavramını ilk kez 1955 yılında Raymond Aron kullanmıştır. Aron’a göre (1979) ilâhî dinlerin yerine seküler dinleri koymak isteyen ilk kişiler Fransız aydınlarıdır. Rousseau’nun “sivil din” kavramı, Comte’un din kurma çabası ve Marksizm’in kehanetler ve dogmalar içeren ideolojisi bunlara birer örnektir. Marx adeta evrensel bir din kurmak istemiş ve Marksizm “aydınların afyonu” olmuştur. Daha sonraları Talcott Parsons, dinin modern toplumdaki önemini anlatmak için ortak ve birleştirici değerler olarak da tanımlanabilecek “seküler din” kavramını kullanır. Parsons hem modernliğin temelinde Protestan Hıristiyanlığının olduğunu iddia eder hem de bir bütünleşme bilinci yaratan Amerika Devrimi ve Anayasası ile ortaya çıkan seküler dinden bahseder (Özyurt, 2019). Hem Parsons’ın öğrencisi hem de bir Durkheimci olan Robert Bellah, Amerikan milliyetçiliğini din ile karşılaştırarak “sivil din” kavramını geliştirmiştir. Sivil din olarak adlandırdığı Amerikan milliyetçiliğinin kutsal günlerini, mekânlarını ve metinlerini bu kavram çerçevesinde analiz eder (Bellah, 1967). Peter F. Drucker ise Marksizm’i kritik etmek için “sivil din” kavramını kullanmıştır. Drucker’a göre Fransız Devrimi ile etkisini gösteren akımlar her ne kadar din karşıtı görünse de aslında birer dinî inançtır. Bir din olarak Marksizm’in en büyük vaadi yeryüzü cennetidir. Marksizm gibi sivil dinler, “toplum yoluyla selamete erme inancı” ekseninde taraftarlarına bir yaşam kalıbı sunar (Drucker, 1993).

XX. yüzyıl boyunca etkisini gösteren devrimci, milliyetçi ve sosyalist akımlar birer inanç hareketi gibi analiz edilirken “politik din” kavramı daha yaygın kullanılmaktadır. Özellikle bu yüzyıldaki totaliter rejimlerin kurumsallaşma biçimleri ile Katolik Kilisesi arasında benzerlikler kurulmaktadır. Nasyonal Sosyalizmi analiz ederken politik din kavramını ilk kullanan düşünür bir Alman siyaset felsefecisi olan Eric Voegelin’dir. Voegelin (2000) Mısır’ın firavunlar döneminden, Orta Çağ Katolik Kilisesi’ne ve oradan ütopycacı akımlara kadar bir çizgi takip ederek Nazizm’in dinsel köklerini tespit eder ve politik dinin kaynağını hümanist felsefede bulur. Hümanist düşünceden etkilenecek üretilen kahramanlıkları, politik dinin yeni azizleri olarak görür. Hümanizmin sonucu olarak Nasyonal Sosyalizm’de Tanrı Krallığı fikrinin yerini dünyevî vaatler almaktadır (Herz, 2004).

Milliyetçilik üzerine çalışmalar yapan Hayes de din benzetmesini kullanmaktadır. Dini insanın içine kök salmış bir his olarak yorumlar ve modern Batı’da pozitivizm, insancılık, bilimcilik, hürmasonluk gibi inançların geleneksel dinlerin yerini aldığını iddia eder. Ona göre tüm milliyetçiliklerin bir ilâhı vardır. Genellikle de milliyetçi lider bir halk tanrısına dönüşmektedir. Vatan için ölenler geleneksel dinlerdeki şehitler ve azizler gibi ölümsüz olarak kabul edilir; millî azizler için önemli törenler yapılır. Bağımsızlık günü, bayrak günü, şehitler-gaziler günü gibi kutsal günlerinde milliyetçilik dini, insanları kendi tapınaklarında toplar. Tarihi ve edebî eserler, milletin kutsandığı anayasalar ve bağımsızlık bildirileri ise milliyetçi dinlerin kutsal metinlerini oluşturur (Hayes, 2010).

Marksizm de politik bir din olarak analiz edilmektedir. Riegel (2007) Bolşevizmin örgütlenme sürecini bir yer altı mezhebine benzetir. Lenin’in etrafında buluşan inanmışlar topluluğu bir disiplin makinesi gibi çalışarak halkı kurtuluşa çağırır. Bolşevikler Hristiyan azizleri gibi hakikati yoksullarla paylaşır. Üçüncü Roma ya da Üçüncü Reich gibi Üçüncü Enternasyonal kurulur. Lenin’in sonrasında bu dini merkezî bir kilise gibi tüm ülkede kurumsallaştıran Stalin olur. Stalin döneminde devrim mahkemeleri Engizisyon mahkemeleri gibi çalışarak bu dinin günahkârlarını yargılar. Maoizm ile de bu din yeni ve evrensel bir boyut kazanır. Mao’nun Büyük Kültür Devrimi sürecinde cenneti kurmak için nice kurban verilir (Riegel, 2007). Ali A. Mazrui (2016) politik din kavramını kullanmasa da Marksizm’in Yahudilik’ten beslendiğini ifade eder. Yahudilerin Tanrı’nın seçilmiş halkı olması gibi işçi sınıfı Marksizm’de “tarihin seçilmiş sınıfı” olarak görülür. Hristiyanlıktaki ilk günah tezinin Marksizm’deki karşılığı ise bencilliktir. Mazrui’ye göre, Mao’nun Uzun Yürüyüşü, Musa’nın Kızıl Deniz’i yardığı kıssaya benzemekte ve sosyalist düşüncenin geleneksel dinlerle olan alışverişini ortaya koyar.

Yukarıda görüldüğü üzere XX. yüzyıl boyunca (seküler olarak adlandırılan) liberal milliyetçi modellerde sivil din, totaliter modellerde politik din, siyasal bir özerklik kazanmayan toplumsal formlarda ise seküler din kavramları ile dinselğin

deneyimlenmeye devam ettiği gösterilmektedir. Modern ideolojik organizasyonlarda açığa çıkan dinselliğin bu yeni formlarının yanı sıra geleneksel dinsel formlar da var olmaya devam etmiş ve hattâ XX. yüzyılın ikinci yarısında yeniden güçlenmiştir.

Geleneksel Dinlerin Yeniden Kamusallaşması

Sekülerleşme tezinin aksine XX. yüzyılın ikinci yarısında geleneksel dinler kamusal alanda yeniden görünürlük kazanmış ve hattâ kimi örneklerde iktidarın ortağı olmuşlardır. Beş ayrı ülkeyi örnek olarak ele alan Jose Casanova *Modern Dünyada Kamusal Dinler* adlı kitabında bu konuyu irdelemektedir. Her ne kadar Casanova sekülerleşmeyi reddetmese de modernite karşısında geleneksel dinlerin form ve pratiklerini değiştirerek var olmaya devam ettiğini savunur. Onun ele aldığı örnekler içerisinde İspanya, Brezilya ve Polonya'da Katolik Kilisesi'nin reform süreçlerinde aktif biçimde yer alması ve kimi dönemlerde Kilise'nin muhalefetin öncüsü konumuna gelmesi de bulunur. Amerika Birleşik Devletleri içerisinde bir taraftan Katoliklik-Amerikan kimliğine yeni bir biçim verilirken diğer taraftan Evanjelizm sivil hareketler aracılığıyla Hıristiyan sağıın temsilcisi konumuna gelmiştir (Casanova, 2014). Kamusal ve siyasal alanda dinin yeniden güçlenmesinin örneklerini tüm dünyada görmek mümkün: pek çok pos-komünist ülkede dinî canlanma gerçekleşmiş, İran'da İslâmî bir rejim kurulmuş, İsrail'de köktenci Yahudilik güçlenmiş, Türkiye'de İslâmcı hareketler yükselişe geçmiş, Budizm Batı'da takipçiler bulurken yeni Protestan mezhepler Güney Amerika ve Afrika'da yayılmıştır (Berger, 2015). Sahra Afrikası gibi Güney Kore'de de Hristiyanlığa olan ilgi artmış, İsrail'deki köktenci Yahudilik karşısında Filistin'de Hamas güçlenmiştir (Davie, 2015). Peter Van Der Veer (2017) ise Çin'de yüz yıla yakın süredir devam eden sekülerist ideolojik operasyonlara rağmen geleneksel dinlere inancın hâlen yok edilemediğini vurgular. Ona göre Çin'de din karşıtı politikalar bırakıldığında halk kalabalıklar hâlinde çeşitli dinlere geçiş yapacaktır. Özetle tüm bu örnekler ışığında kamusal alanda geleneksel dinlerin yeniden güçlenmesi sekülerleşme tezini tartışmaya açmıştır.

Değer Kaynağının Çoğullaşması/Görecelileşmesi Olarak Post-Modernitede Din

Sosyal bilim literatüründe post-modernite kavramı üzerinde modernite kavramında olduğu gibi tam bir uzlaşma yoktur. Üstelik post-modern düşüncenin kuramcısı olarak ifade edilen isimler, çeşitli görüşmelerde kendilerinin post-modernist olmadığını belirtmişlerdir. Sosyal teorisyenler arasında 1960'lardan itibaren toplumsal ve kültürel hayatta önemli değişmeler olduğu yönünde büyük ölçüde bir fikir birliği bulunmaktadır. Yaşanan kültürel ve sosyal değişmeler bilgi çağı, sanayi sonrası toplum, tüketim toplumu, gösteri toplumu, hiper-gerçeklik çağı ve post-fordist toplum gibi farklı biçimlerde tanımlanmak istenmiştir. Bu tanımlama çabasına eşlik eden isimlendirme girişimlerinden bağımsız bir şekilde denilebilir ki, modern çağın bu ileri aşamasında dinsel hayatta da dönüşümler

gerçekleşmiştir. Makalenin bu bölümünde dinsel dönüşümüne odaklanmadan önce özetle sosyal teoride modern sonrası dönem tartışmalarına mercek tutulmakta ve post-modernite kavramı kritik edilmektedir. Ardından diğer kısımda ileri modernliğin dinsel sonuçları (post-modernliğin dinsel görünümüleri) olarak ifade edilen köktencilik ve dinî eklektisizm olguları analiz edilmektedir.

Post-modernite, kelime olarak modernite sonrası ifade etse de kavramsal olarak sosyal hayatı düzenlemede modern değerler sistemine yapılan referanslardaki azalmayı veya bir meta-anlatı olan modern değerler sistemine yöneltilen itirazı ifade eder. Modern değerler sistemi, kendisine yöneltilen itirazlara rağmen, hiç şüphesiz birçok alanda iş görmeye hâlâ devam etmektedir. Bu nedenle, günümüz sosyal hayatının pratiğinde modern ve post-modern süreçlerin iç içeliğinden bahsetmek daha yerinde olacaktır. Modernleşme sürecinde savaş, açlık, yoksulluk, salgın hastalıklar gibi pek çok sosyal ve maddî sorunun bilim ve teknolojinin gelişmesi ve yaygınlaşmasıyla çözüleceğine dair bir inanç vardı. Bu inancı besleyen felsefi akım ve ideolojiler modern dönemle insanlığın daha iyi bir geleceğe doğru ilerlediğinden emindi. Modern bilimlerin gelişimi ve sağladığı faydalar bu iyimserliği besliyordu. Post-modernite kavramı, büyük anlatılar olarak bilinen, geleceğe dair iyimser olan ve evrensel meşruiyet iddiasına dayalı felsefelerin çöküşünü ifade eder (Furseth ve Repstad, 2013, 202) ve modernliğin doğurduğu krizlere ve sorunlara gönderme yaparak bu iyimserliği sorgular. İki dünya savaşının yarattığı korkunç tahribat, silâh teknolojisindeki ilerlemelerin yarattığı korku, eşitsizliklerin yayılması, 1970’lerden itibaren yapısal işsizliğin süregiden artışı, küresel ölçekli ekolojik sorunlar ve yeni salgın hastalıklar moderniteye dair iyimser ideolojilere olan ilginin kaybolmasına neden olmuştur.

Post-modern kuram başlangıçta, mimari, edebiyat ve resim gibi sanat alanlarında modernist biçim ve pratiklerden kopulduğunu ele alan bir tartışmaydı. Bu tartışma kapsamında modernizmin evrensel hakikat ve estetik iddiasını içeren yüksek sanatı yerine çeşitliliği vurgulayan “her şey gider” fikrinin egemen olduğu ve özgünlüğün yerine eklektisizmin geçerlilik kazandığı ifade edildi (Kellner, 1993, 227).

Post-modern toplum kuramcısı olarak adlandırılan ilk isimlerden biri olan Jean Baudrillard’a göre temeli endüstriyel üretim olan modernite çökmüş, yerini tüketimin esas olduğu ve taklitlerin gerçekliğin yerini aldığı hiper-gerçeklik dönemi başlamıştır. Gerçekliğin yok olduğu bu durumda anlamın, iktidarın, devrimin, tarihin ve toplumsalın sonuna gelinmiştir. Kopyalar gerçekliğe karşı zafer ilân etmiş ve aslında bu yeni dünyaya karşı görünen her şey onun bir parçasına dönüşmüştür. Baudrillard’a göre bu yapay gerçeklikler dünyasının en güzel örneği Disneyland’dır. Disneyland’da kurulan hayal dünyasının insanları içine çekerek gerçeğin yerini alması gibi içinde yaşanan tüketim toplumu da insanları yapay gerçekliklere hapsedmiştir (Baudrillard, 2010, 27-31).

Bir başka post-modernizm kuramcısı olan Lyotard, 1979 yılında yazdığı ve büyük etki uyandıran *Post-modern Durum* adındaki raporunda teknolojik gelişmelerin modern bilimlerin üzerindeki etkisini anlatır (Kellner, 1993, 237). Modern bilimin özünde bir hakikat iddiası olduğunu belirten Lyotard, bu iddianın çöktüğünü ifade eder ve yeni dönemi tanımlamak için post-modern kavramını kullanır. Post-modern durumda hakikat iddiası taşıyan büyük anlatılara şüpheyle yaklaşılmaktadır. Ona göre artık bilimsel bilgi meşruiyet kazanmak adına mantığa aykırı metotlara ihtiyaç duymaktadır (Lyotard, 1994, 11, 130-5). Modern sanatçı güçlü bir sunum amacını taşırken post-modern sanatçı kuralları hiçe saymaktadır (Kellner, 1993, 242). Post-modern sanat anlayışında sanatçı süreklilik, yenilik ve gelişme gayretinden vazgeçer. Tıpkı bilimde olduğu gibi sanatta da büyük ve soylu hedefler geride bırakılmış ve anlatılar küçültülmüştür. Bir diğer önemli kuramcı Frederic Jameson post-modern dönemi kapitalizmin yeni bir sosyo-ekonomik evresi olarak görmektedir. Jameson'a göre kapitalist ilişkilerdeki değişimler sonucunda kültür ve sanat parçalanmıştır (Kellner, 1993, 249).

Post-modern kavramını geçerli görmeyen kuramcılar da söz konusudur. Anthony Giddens, modernitenin devamı olarak gördüğü bu yeni evreye radikalleşmiş modernlik olarak adlandırmayı uygun görmektedir. Post-modernizm kuramcıları yeni çağı epistemoloji ve ahlâkın sonu olarak görürken, radikalleşen modernlik kavramıyla Giddens (1994, 135), yeni evreyi modern kurumsallaşmanın ulaştığı bir gelişim aşaması olarak değerlendirmekten yanadır. Giddens gibi Ritzer de (2011, 219) post-modern teorisyenlerin aceleci davrandığını modern sanayinin ve rasyonelleşmenin dünyada olabildiğince yaygınlaştığını vurgular. Jürgen Habermas, bu tartışmaları eleştiriye tâbi tutar ve post-modernizm kuramcılarını genç muhafazakârlar olarak niteler. Habermas'a göre post-modernizm kuramcılarının tüm yaptığı modernite karşıtı düşünceleri popülerleştirmektir (Kellner, 1993, 253). Habermas yeni muhafazakârlığın üç ana özelliği olduğunu ifade eder: entelektüelliğe dair eleştiri ve suçlama, modernliğin kültürel boyutunun iflas ettiği iddiası ve geleneğin olumlu işlevlerini öne çıkarma çabası (Çiğdem, 1997, 181). Bu yeni akım karşısında Habermas modernitenin estetik, bilişsel ve ahlâkî kazanımlarını korumaya çalışmaktadır.

***

Modernitenin ilerlemeye dair yarattığı büyük iyimserlik XX. yüzyılın ilk yarısından itibaren azalmaya başlamıştır. Evrensellik iddiasındaki sistemlerin sorgulanır hâle gelmesi, dinleri de etkilemiştir. Kurumsal bilgi otoritelerinin yokluğunda ve gelişen iletişim araçlarının bombardımanı altında modern çağın insanı çoklu gerçekliklere maruz kalır. Post-modern bir döneme geçildiği konusunda fikir birliği olmasa da belirsizliğin hâkim olduğu bir post-modern tutumun yaygınlaştığı söylenebilir. Post-modern tutum özce diğer insanlara bir dünya görüşü olarak dayatılabilecek tüm hakikat iddialarını kaybetmek veya reddetmektir (Wenzel, 2012, 285). Geçerli tek bir hakikatin olduğuna dair inancı

kaybetmek, görecelilik düşüncesinin yayılmasına ve insanın fikirsel anlamda yersiz, yurtsuz ve geleneksiz kalmasına neden olur. Yörüngesini kaybeden insan ya sarılacak bir kök arayışına girer ya da birden fazla dünya görüşünden oluşan melez bir anlam sistemine sahip olur.

Rölativizme Karşı Fundamentalizm

Post-modern, geç-modern ya da ileri modern fark etmez; adına ne denilirse denilsin görecelilik ve çoğulculuk sadece modern anlatı ve ideolojilerin değil geleneksel dinlerin de zeminini sarsmaktadır. Öyle ki Berger ve Zijderveld XXI. yüzyılın bir çoktanrıcılık çağı olduğunu ifade ederler. Rölativizm, insanın seçeneklerini çoğaltan modernitenin doğal bir sonucudur (Berger ve Zijderveld, 2018, 13, 38). Kesinliklerin yok olduğu bu durumda dinler de yamalı bohçalara dönüşür. Anlam sistemlerine seçici yaklaşan modern insan geleneksel dinlerin norm ve kurallarının bir kısmını kabul ederken bazılarını yeni çağa uymadıkları gerekçesiyle reddeder.

Rölativizmin en dramatik sonucu insanı bir bilinmezlik içine sürüklemesidir. Berger ve Zijderveld'e göre bu bilinmezliğe yönelik en sert tepkiyi fundamentalizm oluşturur. Fundamentalistler muhafazakârlar gibi görünüp, gelenekleri savunsa da aslında onlar köklere dönme iddiasıyla geleneğin altını oyarlar. Fundamentalistler ya kendilerini modern toplumsal etkileşimlere kapatarak küçük bir topluluk hâlinde yaşarlar ya da inançlarını tüm topluma dayatmaya çalışırlar. İnançlarının tümüyle toplumsal hayatta egemen olmasını isteyen fundamentalistler, bireysel yaşamın her yerine nüfuz edebilecekleri totaliter bir devlet kurmak isterler. Bu amacı taşıyan devletlerin ayakta kalmasının yolu ancak dünyayla iletişim kanallarını kesmeleriyle mümkündür. Berger ve Zijderveld'in mikro fundamentalizm dediği kapalı ve dar cemaatler ise modern bilgiye kapanarak modern kültür içinde bir alt kültüre dönüşürler. İster geleneksel dinlere isterse seküler ideolojilere inanmış olsun, bu türden kapalı ve dar cemaatler, "hakikate ulaşmış" mensuplarının dış dünyayla bağını keserek cemaate aidiyetlerini korumaya çalışır. Kimi örneklerde topluluk dışı evliliklere bile müsaade edilmez. Topluluğa ve taşıdığı anlam sistemine yönelik şüphelerin tümüyle yok edilmesi için grup liderinin manevî otoritesi ve karizması güçlendirilir.

Fundamentalistler modernliğe karşıt bir görünüme sahip olsalar da modernitenin (veya post-modernliğin) bir sonucudur. Yani fundamentalizm belirli bir dine özgü ve hattâ dinlere özgü bir eğilim değil, modern bir durumdur. XX. yüzyıl boyunca dünyayı milliyetçi ve komünist fundamentalist hareketler sarsarken yüzyılın sonuna doğru dinî fundamentalist hareketler küresel düzeyde etkinleşmiştir. Fundamentalist kavramı ilk defa ABD'de Protestanların kendi durumlarını tanımlama çabasının bir sonucu olarak 1919 yılında kullanılmıştır (Sahgal ve Yuval-Davis, 1992, 9). Ancak İran Devrimi ve Afganistan direnişi sonrasında fundamentalizm İslâm'ın üzerinde bir etiket olarak kalmıştır. Oysaki bu

yüzyılda hem de XX. yüzyılda İslâmcılık dışında Siyonist, Evanjelic Hristiyan, Hindu ve Budist fundamentalist hareketler de görülmüştür.

Anson D. Shupe (2012, 280-281) fundamentalizmi tanımlarken onun dört temel özelliğini öne çıkarır: karizmatik bir lider, toplumda yozlaşma ve ahlâkî çöküntü iddiası, kayıp kökleri bulma gayreti, modern teknoloji ve organizasyonlara uyuma rağmen modern bilime düşmanlık. Diğer taraftan Sahgal ve Yuval-Davis (1992) fundamentalizmi çok kültürlülüğe düşmanlık, kadın bedeni üzerinde tahakküm ve dinin siyasallaşması olarak tarif etmektedirler. Selman Sayyid (2015, 52-72), bu türden tanımlama çabalarının fundamentalizm ile geleneksel dinî akımlar arasındaki farklılıkları belirsizleştirdiğini ve hattâ fundamentalizm kategorisinin güncel durumu analiz etmeyi engellediğini söylemektedir. Ona göre öncelikle modern ideolojilerin başarısızlıkları, küresel eşitsizlikler ve demokratik katılımı dengesizlik kavranmalı ki özellikle İslâmcılık olmak üzere yeni dinî hareketlerin ortaya çıkışı analiz edilebilsin. Sayyid, bu çok boyutlu bakış olmaksızın ifade edilen fundamentalizm kavramının siyasal İslâmcılığa yönelik Batı merkezci bir yafta olarak kullanıldığını düşünmektedir.

Dinî Eklektizm

Sosyolojik çalışmalarda dinî kuruluşların kategorize edilmesi, Avrupa merkeziliğin etkisinde yapıldığı için (Bird, 2015, 65) bu tasnifler, mevcut dinî çeşitliliği açıklayamamakta ve XIX. yüzyılın sonunda ilk nüveleri açığa çıkan ve XX. yüzyılın ikinci yarısı itibariyle giderek sayıları artan yeni dinî hareketleri açıklamakta da yetersiz kalmaktadır. Oysaki modern çoğulculuğun dinsel alandaki yansıması olarak XX. yüzyıl boyunca pek çok eklektik dinî ve yarı-dinî hareket türemiş ve bu hareketler ilgili alan yazında yeni çağ hareketleri veya yeni dinî hareketler olarak isimlendirilmiştir.

Mevcut Hristiyan kurumlarına mesafeli ve geleneksel din ile gerilimli bir biçimde kendi değer alanlarını ve ritüellerini üreten yeni dinî hareketler ilk dönemlerinde senkretik ve eklektik bir yapıdaydı ve ağırlıklı Batı ülkelerinde görülmekteydi. Sekülerleşme tezini savunanlar yeni dinî hareketleri dinin etkisinin azaldığına bir kanıt olarak göstermekteydiler (Kirman, 2010, 118-122). Fakat aksine yeni dinî hareketler dinseliliğin yayılmasına neden oldu. Geleneksel dinin temsilcileri ise savunmacı bir reaksiyonla bu hareketleri heretik gruplar, mensuplarını psikolojisi bozuk kimseler olarak ilân etti. Ancak özellikle Budizm'den beslenen yeni dinî hareketler pek çok popüler sima dâhil olmak üzere eğitilmiş ve orta sınıflardan ilgi görmekteydi. Bu nedenle yeni dinî hareketlere dair muhafazakâr reaksiyonların yargılayıcı tanımlamalarının dışında akademik tanımlara ihtiyaç duyulmaktaydı. Bu grupların çok sayıda ve farklılıkta olması ortak bir tanımın geliştirilmesine engel olmaktadır.

Yaygın olarak Hristiyanlığın yanı sıra Budizm, Hinduizm, Taoizm, İslâm, Sihizm, Yahudilik ve modern dünya görüşleri arasında farklı kombinasyonlarda

eklektik hareketler ortaya çıkmıştı. Ezoterik eğilimleri olan kimi çağdaş düşünürler kaynağı hangi din olursa olsun hakikati temsil ettiğine inandıkları dini söylem ve uygulamaları mezcetmekten geri durmadı (2020, Aysoy, 21-28). Başkaca yeni dini inanışlar ise cinsellik ve ekolojizm temelli yeni sol görüşleri dinsel bir söylem altında sunmaya çalıştı. Bu çeşitlilik durumu ilgili alanın kategorize edilmesini zorlaştırmaktadır. İlgili alan yazında en sık kullanılan tasnifin sahibi Roy Wallis, yeni dinî gruplar arasında üçlü bir ayırım yapar: dünyayı reddedenler, dış dünyayla arasına bir mesafe koyanlar ve dünyayla uyum içinde olanlar (Kirman, 2013, 490). Yeni dinî hareketlerin sekülerleşme nedeniyle ortaya çıktığını düşünen din sosyoloğu Abdurrahman Kurt (2018, 285-317) ise bu grupların ortak noktalarını şu şekilde özetler: karizmatik bir manevî önder, bireyselleşmeye alternatif bir kolektif ruh, mahrumiyet hissine karşı aile duygusu, kendisini toplumdan dışlanmış hissedenlerin yeniden içerilmesi, modern kurumsallaşmaya karşı sosyal değişme imkânı taşımaları, senkretik ve eklektik bir yapıda olmaları, varlıklarını rasyonel tercihlere (başarı, kişisel gelişim, mutluluk veya huzur arayışı) dayandırmaları ve benzer toplumsal kesimleri (dışlanmış kimseler, eğitilmiş orta sınıflar, kadınlar) örgütlemeleri.

Değerlerin Karşılaşması ve Çatışması Olarak Küreselleşme Sürecinde Din

Küreselleşme kavramı, bir taraftan insanlar arasında iletişim ve ulaşımın hızlanması bağlamında dünyanın küçülmesi, diğer taraftan insanların tek bir ortak bilince ulaşması anlamlarında kullanılmaktadır. Yakın dönemde kullanıldığı biçimiyle küreselleşme kavramını ilk kullanan McLuhan'dır. McLuhan 1960'larda iletişim teknolojilerinin gelişmesi sonucunda dünyanın küresel bir köye dönüştüğünü ifade etmiştir (Özyurt, 2017, 20). 1980 sonrasında iletişim ve ulaşım teknolojilerindeki gelişimin hızlanması ve mekânsal uzaklıklara rağmen etkileşimin yayılması küreselleşme tartışmalarına olan ilgiyi arttırmıştır. Ancak çoğu araştırmacı küreselleşmeyi bu çağa özgü olarak değil tarihî bir olgu olarak ele almayı tercih etmiştir. Tarih boyunca imparatorluklar, din, teknoloji ve ekonominin küreselleşmenin dört ana motoru olduğu ifade edilmiştir (Mazrui, 2012, 10).

İnsan etkileşimlerinin giderek yaygınlaşması sonucunda din, siyaset ve ticaretin evrensel bir nitelik kazanması tarihsel bir olgu olmakla birlikte yakın dönemde sözü edilen küreselleşme, XVI. ve XVII. yüzyıllardan bu yana devam eden bir değişimin sonucu olarak görülebilir. Tarımsal ekonomiden sanayiye dayalı ekonomiye geçilmesi, emeğin ve sermayenin toprağa bağımlı olmaktan kurtulması, tüm dünyanın kapitalist bir pazara dönüşmesi ve işlevselliğe dayalı iş bölümünün gelişmesi sonucunda aşırı uzmanlaşma küreselleşmenin kaynaklarıdır. Güneş merkezli kozmoloji ve zaman anlayışının evrenselleşmesi, iletişim alanındaki icatlar, günlük haberleşmeyi sağlayan basın ve medyanın gelişmesi, ulaşımın hızlanması, küresel düzeyde etkinlik ve organizasyonlar küreselleşmenin yayılmasını sağlayan faktörlerdir. Ancak küreselleşme kavramının güncel ve somut

bir gerçeklik olarak gündeme gelmesini sağlayan temel etkenler şöyle sıralanabilir: 1945 sonrasında oluşan uluslararası kuruluşlar, büyük askerî güçler, yayılan iletişim teknolojileri ve insan haklarını merkeze koyan siyaset anlayışının evrensel düzeyde meşruiyet kazanmasıdır (Özyurt, 2017, 27, 90).

Giddens, küreselleşmenin modernliğin doğal sonucu olduğunu ifade eder. Modernlik yapısal olarak küreselleştiricidir. Kapitalist dünya ekonomisi, ulus-devlet sistemi, askerî dünya düzeni ve uluslararası iş bölümü ona göre küreselleşmenin dört önemli boyutudur (Giddens, 1994, 62, 68). Ulus-aşırı şirketler küresel ekonominin, ulus-devletler küresel siyasetin aktörleridir. Askerî süper güçlerin varlığı ise askerî dünya düzenini göstermektedir. İş bölümünün küreselleşmesi de modern teknolojilerin ve benzer üretim ilişkilerinin tüm dünyaya egemen olmasıyla gerçekleşmektedir.

Roland Robertson'a göre küreselleşme ortak bir mekânsal alanda farklılıkların bir arada yaşayabileceği ortak bir dünya bilincinin oluşmasıdır. Bu bağlamda küreselleşme aslında kültürel bir değişimdir. Robertson küreselleşme sürecini beş tarihî evreye ayırır. XV. yüzyıldan XVIII. yüzyılın ortalarına kadar devam eden "oluşum evresi"nde Avrupa'da Orta çağ düzeni çökmüş, ulus-devlet modeli ortaya çıkmış, modern mekân ve zaman perspektifi yayılmıştır. XVIII. yüzyılın ortalarından 1870'lere kadar geçen süreci "başlangıç evresi" olarak adlandırmıştır. Bu evrede üniter devlet modeli meşruiyet ve yaygınlık kazanmış, yurttaşlık, insanlık ve uluslararası ilişkiler fikirleri ortaya çıkmıştır. 1870-1920 arasındaki dönem "yükseliş evresi"dir ve bu dönemde uluslararası toplum fikri benimsenmiş ve küresel tören ve etkinlikler başlamıştır. 1920'lerin ortasından 1960'lara kadar olan evreyi "hegemonya için mücadele" biçiminde isimlendirmiştir. Sonrasında çağımıza kadar geçen süre "belirsizlik ve kriz evresi"dir. Yakın dönemde küresel kurumlar ve hareketler arttığı gibi küresel riskler de artmıştır. Belirsizlik evresinin bir diğer özelliği insan haklarının kültürelliği söylemine olan ilginin artmasıdır (Özyurt, 2017, 33-35). Robertson'a kıyasla daha eleştirel bakan Ali Mazrui (2012) küreselleşme ile Batı merkezlik arasında bir benzeşmenin olduğunu iddia etmektedir. Oysa Robertson'a göre küçülen bir dünyada tek bir kültürün veya anlatının hâkim olması mümkün değildir. Robertson küresel kültürün oluşmasıyla eş zamanlı olarak, yerel kültürlerin evrenselleşmesini açıklamak için "küyerelleşme" kavramını ortaya atmıştır (Özyurt, 2017, 38).

Robertson'ın iyimserliğine karşın Zygmunt Bauman, daha karamsardır. Bauman'a göre, küreselleşme belirsizliği hâkim kılmakta ve insanlara sahip oldukları şeyleri kaybettiği hissini vermektedir. Bauman siyasetteki kabileleşmeye dikkat çeker ve siyasetin yerelleşirken iktidarın küreselleştiğini vurgular (Özyurt, 2017, 45). Küreselleşmenin insanlık tarihi boyunca devam ettiğini ve sadece modern dönemin bir evresi olmadığını düşünen kuramcılar da bulunmaktadır. Örneğin Jan Aart Scholte, küreselleşmeyi insanlar arasındaki etkileşimlerin coğrafyaya dayalı sınırları aşarak sürekli gelişmesi olarak anlamaktadır. Ona göre

XIX. yüzyıla kadar pek belirgin olmasa da küreselleşme tarihsel bir olgudur ve XX. yüzyılın ortalarında belirginleşmiş ve sonrasında giderek hızlanmıştır. Georg Van Pelt Campbell, insanlık tarihi boyunca devam etmekte olan küreselleşme sürecinde dinin özel bir rolü olduğunu ifade eder. Özellikle evrensel dinlerin doğuşunu küreselleşmenin önemli dinamikleri olarak değerlendirir (Çapcıoğlu, 2011, 69-76).

***

Dinî Hareketlerin Küreselleşmesi ve Fundamentalizm

Küreselleşmenin etkisiyle insanlar ve kültürler arasında etkileşimlerin hızlanması ve yoğunlaşması, evrensel değerlerin oluşması, küresel çapta siyasi-kültürel krizler, küresel eşitsizlikler, modern ideolojilerin etkisini yitirmesi, dünyanın giderek tek bir pazara dönüşmesi, ulusal bilincin zayıflamasına ve kimlik hareketlerinin ön plana çıkmasına neden olmuştur. Modern ulus anlayışı karşısında sadece etnik kimlikler değil dinsel kimlikler de öne çıkmıştır. Din hem politik hem de akademik nitelikte küresel bir gündem hâline gelmiştir.

Küresel hareketlilik kültürel karşılaşmalara yol açtığı gibi küresel çatışmalara da yol açmıştır. Küresel bir kültürün oluşmasına karşın kültürel tikelci eğilimler de güçlenmiştir. Kültürel değişimin hızı karşısında endişe duyan insanlar kök arayışına girmiştir. Nasıl modern karşıtı hareketler modernliğin bir sonucu olarak ortaya çıkıyorsa küreselleşmeye muhalif hareketler de küreselleşmenin ürünü niteliğindedir (Özyurt, 2017, 194-5, 222, 270).

Küresel kültür olarak görünen Batı kültürünün yayılması karşısında dinsel hareketler gelişmiş ve hattâ bu hareketler de küresel bir nitelik kazanmıştır. Örneğin tüm dünyada eş zamanlı olarak İslâmcılığın yükselmesi küreselleşen Batı kültürüne karşı bir alternatif olma çabası olarak görülebilir. İslâmî hareketlerin küreselleşmesi söz konusu olduğunda genellikle siyasal İslâmcılık anlaşılrsa da aktif siyasal faaliyet yürütmeyen pek çok cemaat ve tarikat da küresel bir nitelik kazanmıştır. Müslüman topluluklar yardımlaşma faaliyetlerini küreselleştirirken Hıristiyan cemaatler de uluslararası organizasyonlarını güçlendirmiştir. Sahra Altı Afrika, Güney Asya ve Latin Amerika'da uluslararası Evanjelik birlikler yaygınlaşmıştır. XX. yüzyıl Budizm'in de Asya sınırlarını aşarak küreselleştiği bir evredir. Küreselleşme adeta yeniden kutsala dönüş veya desekularizasyon süreci olarak işlemiştir. Misyonerlik faaliyetleri gibi göç hareketliliği de dinî hareketlerin küreselleşmesine yol açmaktadır. Göçmenler yerleştikleri ülkelerde dinlerini korumaya çalışırken dayanışma sürecine girmektedir (Plüss, 2012, 300). Aynı dine inanan pek çok farklı ulustan göçmenin oluşturduğu dinî birlikler de uluslararası niteliğe sahiptir. Göçmenler bir taraftan yerleştikleri ülkede dinlerini temsil ederler diğer taraftan yerleştikleri ülkenin kültüründen de öğrenirler ve böylelikle melez inanışlar ortaya çıkar.

Din küreselleşmeden etkilendiği gibi küreselleşmenin kaynaklarındandır. Geçmiş çağlar da olduğu gibi bu yüzyılda da dinî hareketler kültürel etkileşimi

hızlandırmaktadır. Ancak yakın çağda küreselleşmenin hızlanması geleneklerin etkisini kırarak dinî hareketlerin otantikliğini kaybetmesine neden olur. Küreselleşmenin melezleştiren ve benzeştiren etkisi karşısında dindarlar dinî gelenekleri korumak adına radikalleşebilmekte ve eski kimliklerini tehdit altında hissederek fundamentalist hareketlere destek olabilmektedir. Örneğin küreselleşme süreciyle birlikte komünal tipte dinî yapılanmaların sayısında bir artış görülmüştür (Çapcıoğlu, 2011, 171).

Wallerstein'in analizlerine bakıldığında tabakalaşmanın da küresel bir biçim aldığı görülür. Küreselleşme ekonomik anlamda neo-liberal politikaların yaygınlaşması ve politik anlamda yeni dünya düzeni iddiasıdır. Ekonomik ve politik hedefleriyle küreselleşme yoksulluğu, güvencesizliği derinleştiren ve tabakalaşmaya küresel bir nitelik kazandıran bir süreç olarak seyretmektedir (Çapcıoğlu, 2011, 271). Küreselleşme sürecinin ekonomik ve kimlik grupları arasındaki eşitsizlikleri derinleştirmesi, coğrafya veya kimliğe dayalı bir tabakalaşmayı oluşturmaktadır. Küreselleşme ile sermayenin Batı ülkelerinde toplanması, Batı-dışı ülkelerde küreselleşme karşıtı hareketlerin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Kùltürler arası etkileşim bir taraftan küresel bir üst kimliğin oluşmasına diğer taraftan yerel kimliklerin küresel kimlik karşısında direniş geçmesine yol açmaktadır (Özyurt, 2017, 282). Bu bağlamda küresel tabakalaşma farklı dinî inanışlar arasındaki çatışmaların nedeni olarak analiz edilebilir. Bugün "üçüncü dünya ülkeleri" olarak tanımlanan ülkelerin pek çoğunda Müslümanlar yaşamaktadır. Şiddet araçlarını kullanan kimi grupların Müslüman olması, sadece dinî inanışla ilişkilendirilmemeli ve küresel tabakalaşmayı göz önüne alan kapsamlı analizler gerçekleştirilmelidir.

Sanal Cemaatler

XX. yüzyıl sonlarından itibaren iletişim teknolojilerindeki hızlı gelişim dinî cemaatlere internet üzerinden daha fazla insana ulaşabilme ve kendi içlerinde daha etkin bir iletişim kurma olanağı sunmuştur. Öncelikle internet siteleri ardından elektronik posta grupları kurulmuş, forum ve sosyal medya ağları ile dinî örgütlenmeler sanal bir nitelik kazanmıştır. İnternet uygulamaları kısa süre içerisinde bir tanışma alanı olmakla kalmamış sanal ritüellerin sergilendiği birer ağa dönüşmüştür. İnternet vasıtasıyla çevrimiçi dua seansları, kutsal mekân gezileri, vaaz programları, günah çıkarma törenleri uygulanmaktadır (Haberli, 2014, 107-120).

İnternet teknolojilerinin ucuzlaması ve internete erişimin kolaylaşması teknolojiye mesafeli duran dinî grupların da internet uygulamalarında yer almasına neden olmuştur. Böylelikle zaten modernleşmenin etkisiyle birer tüketim nesnesine dönüşen dinî söylemler internet ağı üzerindeki manevî süpermarketlerde müşteriye sunulur (Burnt, 2012, 177). Bu süpermarkette alıcılar kısıtlı bir biçimde de olsa farklı dinleri deneyimleyebilme imkânı edinebilmektedir. Buna karşın internet

sayesinde dinî bilginin dağıtım maliyeti düştüğü için çok farklı niyetlerle bu pazarda kendi düşüncesini sunanlar olmaktadır.

Sonuç

Din ve toplumsal değişme üzerine yukarıda yapılan analiz modernite, post-modernite ve küreselleşme süreçlerinin birbirinden ayrı üç farklı dönem olarak değil iç içe geçen toplumsal dönüşüm süreçleri olarak ele alınması gerektiğini göstermektedir. Modernleşme işlevsel (veya araçsal) akılcılığın egemenliği nedeniyle kültürde yaşanan köklü bir değişim ve kültürel etkileşimleri deneyimleyen insanların bilincinde yaşanan dönüşümdür. Modern toplumsal dönüşüm aşamalar halinde kesin bir biçimde dönemlere ayıramayacağı gibi, modernleşmeyi tek bir çizgi halinde (örneğin Batı merkezli olarak) yorumlamak da bilimsel nesnellığe sahip olmayacaktır. Modernitenin ilk defa ortaya çıktığı toplumlar kendi aralarında bu değişimi farklı farklı deneyimlediği gibi dünyanın geri kalanındaki her toplum da modernleşmeyi kendine özgü koşullara bağlı olarak farklı biçimde deneyimlemektedir.

Modern toplumun yapısal farklılaşması ve işlevsel akılcılığa dayalı iş bölümü hem bireyselliğin ön plana çıkmasına hem de insanın bilincinin parçalanmasına neden olmuştur. İletişim ve ulaşım teknolojilerinin gelişmesiyle insanlar arasında ve insanlar ile farklı anlam dünyaları arasında etkileşim hızlanmıştır. Sürekli ve yerleşik ilişkilerin dağılmasıyla geleneksel kültürel kurumlar etkisini kaybetmiştir. Bu şartlar altında tüm toplumsal kurumlar dönüşürken dinsel anlam sistemlerinin de biçimsel düzeyde değişmemesi beklenemez. Gerçekte din yok olmakta veya etkisini yitirmekte değildir. Yaşanan süreç dinsel deneyimin değişimi olarak analiz edilmelidir.

Din ve toplumsal değişme üzerine yukarıda yapılan genel betimlemelerden ve karşılaştırmalı analizlerden modernite, post-modernite ve küreselleşme süreçlerinde kültürel ve toplumsal değişimler karşısında dinsel deneyimin biçimsel dönüşümü ana hatlarıyla şöyle özetlenebilir:

1. Yerleşik ve sürekli ilişkiler daha somuttur. Bireyselleşmenin gelişmesiyle ilişkiler soyutlaştığı ölçüde dinî tecrübe de soyutlaşır. Bu bağlamda dinsel olanı sadece geleneksel dinî kurumlarda aramamak gerekir.
2. Modernite bireyselleşmeyi güçlendirir ve bireysel anlam sistemleri üretilir. Böylelikle din bireyselleşir.
3. Modern bilgi ve bulgular geleneksel anlam sistemlerinin sorgulanmasına neden olur. Geleneksel kurumlar mevcut değişime cevap üretmediği ölçüde mensuplarının güveni azalır. Sonunda zayıflayan din değil dinin geleneksel biçimleridir. Din yeni formlar kazanabilir.
4. Geleneksel dinî anlam sistemlerinin zayıflama sürecinde modern ideolojilerin aktif muhalefeti söz konusudur. Ancak bu muhalefete rağmen

modern ideolojiler, tarihsel dinî tecrübeyi devralır ve geleneksel dinler gibi kurumsallaşır.

5. Modern ideolojilere olan güven sarsıldığına, geleneksel dinler kendilerini yenilenmiş bir şekilde kamusal alanda yeniden gösterir.
6. Modern ideolojiler ve geleneksel dinler gibi büyük anlatılara olan muhalefet arttığı ölçüde dinsel çoğulculuk artar ve eklektik dinî anlayışlar ortaya çıkar.
7. Modernitenin bir sonucu olarak geç modern (post-modern) dönemde çoğulculuğun gelişmesiyle hem rölativist dinî eğilimler hem de fundamentalist dinî hareketler ortaya çıkar.
8. İletişim ve ulaşım teknolojilerindeki gelişimle insanlar arasındaki etkileşim arttığı ve yoğunlaştığı düzeyde, melez dinî anlam sistemleri açığa çıkar.
9. Din hem küreselleşmenin dinamiklerinden biridir hem de küreselleşmenin etkisi altındadır. Küresel ağların gelişmesiyle küresel dinî hareketler oluşmuştur.
10. Eşitsizliklerin küresel bir hâl almasıyla çelişkiler de küreselleşir. Çelişkilerden kaynaklanan gerilim dinî kimliğe sahip radikal hareketlerin ortaya çıkmasına neden olur.
11. Geleneksel dinî hareketler teknolojiye muhalif görünseler de etki alanlarını arttırmak için teknik gelişmelere hızla uyum gösterir. Sonucunda sanal dinî cemaatler oluşmakta ve sanal dinî ritüeller uygulanmaktadır.

Kaynakça

- Abercrombie, N., Hill, S., ve Turner, B. S. (1994). *The Penguin Dictionary of Sociology*. Penguin Books.
- Aron, R. (1979). *Aydınların Afyonu*. (Çev: İ. Tanju), Tur Yayınları.
- Aron, R. (2007). *Sosyolojik Düşüncenin Evreleri*. (Çev: K. Alemdar), Kırmızı Yayınları.
- Aysoy, M. (2020). *Modernlik ve Mârifet*. Altiva Yayıncılık.
- Baudrillard, J. (2010). *Simulakrlar ve Simulasyon*. (Çev: O. Adanır), Doğu-Batı Yayınları.
- Bayer, A. (2010). Sekülerleşme Din İlişkisi: Kuramsal Bir Yaklaşım. *KSÜ. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 149-190.
- Bellah, R. N. (1967). Civil Religion in America. *Journal of the American Academy of Arts and Sciences*, 1-21.
- Berger, P. L. (2015). Sekülerleşme Yanlışlandı. M. A. Kirman ve İ. Çapçioğlu içinde, *Sekülerleşme (Klâsik ve Çağdaş Yaklaşımlar)* (Çev: M. A. Kirman), (s. 223-234). Otto Yayınları.

- Berger, P. L., ve Luckmann, T. (2015). *Modernite, Çoğulculuk ve Anlam Krizi - Modern İnsanın Yönelimi*. (Çev: M. D. Dereli), Heretik Yayınları.
- Berger, P. L., ve Zijderveld, A. C. (2018). *Şüpheye Övgü*. (Çev: K. Canatan, R. Bal, H. Yar), Açılım Kitap.
- Berger, P. L., Berger, B., ve Kellner, H. (1985). *Modernleşme ve Bilinç*. (Çev: C. Cerit), Pınar Yayınları.
- Bird, J. (2015). *Din Sosyolojisi Nedir*. (Çev: A. Taştan, M. D. Dereli), Lotus Yayınevi.
- Bunt, G. (2012). Din ve İnternet. (Çev: A. Yıldız), P. B. Clarke içinde, *Din Sosyolojisi Çağdaş Gelişmeler* (s. 175-198). İmge Kitabevi.
- Casanova, J. (2014). *Modern Dünyada Kamusal Dinler*. (Çev: M. M. Şahin), Sakarya Üniversitesi Kültür Yayınları.
- Comte, A. (2001). *Pozitif Felsefe Kursları*. (Çev: E. Ataçay), Sosyal Yayınlar.
- Coser, L. A. (2011). *Sosyolojik Düşüncenin Ustaları*. (Çev: H. Hülür, S. Toker, İ. Mazman), De Ki Yayınları.
- Crnovrsanin, A. (2015). *Sekülerleşmenin Sonu Mu? Peter Berger ve Bosna – Hersek Örneğinde Sekülerleşmenin Sonu Tartışması*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Fatih Sultan Mehmet Üniversitesi Medeniyetler İttifakı Enstitüsü.
- Çapcıoğlu, İ. (2011). *Küreselleşme Kültür ve Din*. Otto Yayınları.
- Çiğdem, A. (1997). *Bir İmkân Olarak Modernite Weber ve Habermas*. İletişim Yayınevi.
- Davie, G. (2015). Yeniden Kutsallaşma. (Çev: M. A. Kirman), M. A. Kirman, ve İ. Çapcıoğlu içinde, *Sekülerleşme (Klâsik ve Çağdaş Yaklaşımlar)*. (s. 253-276). Otto Yayınları.
- Dobbelaere, K. (2015). Sekülerleşmenin Anlamı ve Kapsamı. M. A. Kirman ve İ. Çapcıoğlu içinde, *Sekülerleşme (Klâsik ve Çağdaş Yaklaşımlar)* (s. 57-74). Otto Yayınları.
- Drucker, P. (1993). *Kapitalist Ötesi Toplum*. İnkılap Kitabevi.
- Durkheim, E. (2006). *Toplumsal İşbölümü*, Cem Yayınları
- Durkheim, E. (2011). *Dinî Hayatın İlkel Biçimleri*. Eski Yeni Yayınları.
- Furseth, I., ve Repstad, P. (2013). *Din Sosyolojisine Giriş: Klâsik ve Çağdaş Kuramlar*. (Çev: İ. Çapcıoğlu, H. Aydınalp), Birleşik Yayınları.
- Giddens, A. (1994). *Modernliğin Sonuçları*. (Çev: E. Kuşdil), Ayrıntı Yayınları.
- Haberli, M. (2014). *Sanal Din*. Açılım Kitap.
- Hayes, C. J. (2010). *Milliyetçilik: Bir Din*. (Çev: M. Çiftkaya), İz Yayıncılık.

- Hervieu-Leger, D. (2015). Sekülerleşme, Gelenek ve Dindarlığın Yeni Şekilleri: Bazı Teorik Öneriler. (Çev: H. Aydınalp), M. A. Kirman ve İ. Çapçioğlu içinde, *Sekülerleşme (Klâsik ve Çağdaş Yaklaşımlar)* (s. 323-327). Otto Yayınları.
- Herz, D. (2004). The Concept of 'Political Religions' in the Thought of Eric Voegelin. H. Maier içinde, *Totalitarian Movements and Political Religion Volume I: concepts for the comparison of dictatorships* (s. 149-165). Routledge.
- Inglehart, R. (2004). Why Didn't Religion Disappear? *WZB-Mitteilungen*, 7-10.
- Kellner, D. (1993). Toplumsal Teori Olarak Postmodernizm: Bazı Meydan Okumalar ve Sorunlar. M. Küçük (Ed.) içinde, *Modernite Versus Postmodernite*. (Çev: M. Küçük), (s. 227-258). Vadi Yayınları.
- Kirman, M. A. (2010). *Yeni Dinî Hareketler Sosyolojisi*. Birleşik Yayınevi.
- Kirman, M. A. (2013). Yeni Dinî Hareketler. N. Akyüz ve İ. Çapçioğlu içinde, *Din Sosyolojisi El Kitabı* (s. 481-493). Grafiker Yayınları.
- Koselleck, R. (2012). *Kritik ve Kriz*. (Çev: E. Y. Murteza), Otonom Yayıncılık
- Kumar, K. (2013). *Sanayi Sonrası Toplumdan Post-modern Topluma Çağdaş Dünyanın Yeni Kuramları*. (Çev: M. Küçük), Dost Kitabevi.
- Kurt, A. (2018). *Din Sosyolojisi*. Sentez Yayınları.
- Luckmann, T. (2003). *Görünmeyen Din - Modern Toplumda Din Problemi*. (Çev: A. Coşkun, F. Aydın), Rağbet Yayınları.
- Lyotard, J. (1994). *Post-Modern Durum*. (Çev: A. Çiğdem), Vadi Yayınları.
- Martin, D. (1991). The Secularization Issue: Prospect and Retrospect. *The British Journal of Sociology*, s. 465-474.
- Marx, K., ve Engels, F. (2014). *Komünist Manifesto*. (Çev: L. Kavas), İthaki Yayıncılık.
- Mazrui, A. A. (2012). Küreselleşme, İslâm ve Batı: Türdeşleşme ve Tahakküm Arasında. A. Coşkun içinde, *Küreselleşme, Çokkültürlülük ve İslâm*. (Çev: A. Coşkun, O. Közleme), (s. 9-28). Rağbet Yayınları.
- Mazrui, A. A. (2016). *Dünya Siyasetinde Kültürel Etkenler*. (Çev: Ç. Taşkın), Hece Yayınları.
- Özyurt, C. (2017). *Küreselleşme Süreçlerinde Kimlik ve Farklılaşma*. Açılım Kitap.
- Özyurt, C. (2019). *Sosyolojinin Üç Meselesi (Kimlik, Demokrasi, Sekülerleşme)*. Liberte Yayınları.
- Plüss, C. (2012). Göç ve Küreselleşen Din. P. B. Clarke içinde, *Din Sosyolojisi - Yaşadığımız Dünya*. (Çev: İ. Şahin), (s. 295-316). İmge Kitabevi.
- Riegel, K. G. (2007). Marxism-Leninism as Political Religion. H. M. Schafer içinde, *Totalitarianism and Political Religions, Volume II Concepts for the*

- Comparison of Dictatorships: Theory and History of Interpretation* (s. 61-112). Routledge.
- Ritzer, G. (2011). *Toplumun McDonalddlaştırılması Çağdaş Toplum Yaşamının Değişen Karakteri*. (Çev: Ş. S. Kaya), Ayrıntı Yayınları.
- Sahgal, G., ve Yuval-Davis, N. (1992). Introduction: Fundamentalism, Multiculturalism and Women in Britain. G. Sahgal, ve N. Yuval-Davis içinde, *Refusing Holy Orders* (s. 7-31). Virago.
- Sayyid, S. (2015). *Fundamentalizm Korkusu: Avrupamerkezcilik ve İslâmcılığın Doğuşu*. (Çev: E. Ceylan), Açılım Kitap.
- Shupe, A. D. (2012). Dinî Köktencilik. P. B. Clarke içinde, *Din Sosyolojisi: Çağdaş Gelişmeler*. (Çev: M. Tan,), (s. 275-293). İmge Kitabevi.
- Sommerville, C. J. (1998). Secular Society/Religious Population: Our Tacit Rules for Using the Term 'Secularization'. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 249-253.
- Swatos, W., ve Christiano, K. J. (1999). Secularization Theory: The Course of a Concept. *Sociology of Religion*, 209-228.
- Tocqueville, A. (2021). *Eski Rejim ve Devrim*. (Çev: Turhan Ilgaz), İmge Kitabevi Yayınları
- Tönnies, F. (2000). Gemeinschaft ve Gesellschaft. Ahmet Aydoğan içinde, *Şehir ve Cemiyet* (185-218). İz Yayıncılık.
- Turner, B. (2017). *Din ve Modern Toplum*. (Çev: A. Tüfekçi), Sentez Yayıncılık.
- Veer, P. V. (2017). Tapınakları Yıkma, Kitapları Yakma: Hindistan ve Çin'deki Sekülerist Projelerin Karşılaştırılması. C. Calhoun, J. VanAntwerpen, ve M. Juergensmeyer içinde, *Laikliği Yeniden Düşünmek*. (Çev: T. Kılınç), (s. 389-408). Nika Yayınevi.
- Voegelin, E. (2000). The Political Religions. M. Henningsen içinde, *The Collected Works Of Eric Voegelin* (s. 19-73). University of Missouri Press.
- Weber, M. (1999). *Protestanlık Ruhu ve Kapitalizm Ahlakı*. (Çev: Z. Gürata), Ayraç Yayınevi.
- Wenzel, N. G. (2012). Postmodernizm ve Din. P. B. Clarke içinde, *Din Sosyolojisi - Kuram ve Yöntem*. (Çev: A. Ayten), (s. 281-312). İmge Kitabevi.
- Zijderveld, A. C. (1985). *Soyut Toplum*. (Çev: C. Cerit), Pınar Yayınları.
- Zijderveld, A. C. (2013). *Kültür Sosyolojisi - Kültür Sosyolojisine ve Metodolojisine Giriş*. (Çev: K. Canatan), Açılım Kitap.

Katkı Oranı Beyanı: Yazarlar makaleye eşit oranda katkı sunmuşlardır.

Çatışma beyanı: Makalenin yazarları, bu çalışma ile ilgili taraf olabilecek herhangi bir kişi ya da finansal ilişkileri bulunmadığını dolayısıyla herhangi bir çıkar çatışmasının olmadığını beyan ederler.

Karakter Aşınması Bağlamında Adalet Ağaoğlu'nun *Fikrimin İnce Gülü* Adlı Romanı

Kader DEDE*

Özet

Adalet Ağaoğlu romanları hem dönem hem zihniyet hem de psikolojinin egemen olduğu çok boyutlu, çok katmanlı bir yapıya sahiptir. Yazarın toplumsal gerçekçilik temelinde kaleme aldığı romanları, Türk toplumunun belirli dönemlerine ait tarihi ve sosyolojik incelemelere zemin oluşturur. Romanları, ele aldığı karakterlerin duygularını, düşüncelerini, ideallerini ve hayallerini yansıtan dili sayesinde karakterlerin gerek ruhsal gerek fiziksel değişimlerini gözlemlemeye olanak sunar.

Adalet Ağaoğlu'nun *Fikrimin İnce Gülü* adlı romanı daha önceki çalışmalarda sistem eleştirisi, yabancılaşma kavramı, yolculuk arketipi, nesne-karakter ilişkisi, fetişizm ve narsisizm gibi temeller üzerinde değerlendirilmiştir. Bu çalışma, kendisinden önce oluşturulan araştırma zemininin bir destekleyicisi niteliğinde olup; *Fikrimin İnce Gülü* adlı eserin Richard Sennett'in "karakter aşınması" teorisi bağlamında irdelenmesini ve yeni kapitalizmin "karakter" üzerindeki etkilerinin ortaya konulmasını amaç edinmiştir. İncelemede Richard Sennett'in üzerinde durduğu "sürüklenme, rutin, esneklik, okunaksızlık, risk, etik, başarısızlık ve cemaat özlemi" kavramları temel alınmış; eş güdümlü bir inceleme yöntemi izlenmiştir. Başta roman kahramanı Bayram olmak üzere metinde yer alan şahısların hemen hepsinde modernden postmoderne geçiş sürecine özgü -karakter aşınması bağlamında- ciddi bir dönüşümün söz konusu olduğu, devirlerin ve onların güncel yaşam kodlarının insanları aşındırdığı sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Adalet Ağaoğlu, Türk romanı, *Fikrimin İnce Gülü*, karakter aşınması, Richard Sennett.

In The Context of Character Erosion Adalet Ağaoğlu's Novel *Fikrimin İnce Gülü*

Abstract

Adalet Ağaoğlu's novels have a multiple sized and layered structure dominated by both the period, mentality and psychology. The novels written by the author on the basis of social realism form the basis for historical and sociological studies of certain periods of Turkish society. Her novels provide the opportunity to observe the mental and physical changes of the characters, thanks to dialect the feelings, thoughts, ideals and dreams of the characters she deals with.

Previous studies shows that Adalet Ağaoğlu *Fikrimin İnce Gülü* has been evaluated on the basis of system criticism, the concept of alienation, the archetype of travel, the object-character relationship, fetishism and narcissism. This study leads up to *Fikrimin İnce Gülü* aims to examine Richard Sennett's work in the context of "character erosion" theory and to reveal the effects of the new capitalism on "character". In the study, a coordinated analysis method was followed, based on the concepts of "drift, routine, flexibility, illegibility, risk, ethics, failure and longing for community" emphasized by Richard Sennett. It has been concluded that there is a serious transformation specific to the transition process from modern to postmodern -in the context of character erosion- in almost all of the people in the text, especially Bayram, the protagonist of the novel, and that the eras and their current life codes erode people.

Keywords: Adalet Ağaoğlu, Turkish novel, *Fikrimin İnce Gülü*, character erosion, Richard Sennett.

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Ankara / Türkiye, kadedede2@gmail.com

ORCID : <https://orcid.org/0000-0002-6290-4756>.

Bu makaleyi şu şekilde kaynak gösterebilirsiniz / To cite this article (APA):

Dede, K. (2022). Karakter Aşınması Bağlamında Adalet Ağaoğlu'nun *Fikrimin İnce Gülü* Adlı Romanı. *Küllüye*, 3(2), 108-124. DOI: 10.48139/aybukullüye.1037201.

Makale Bilgisi / Article Information

Geliş / Received	Kabul / Accepted	Türü / Type	Sayfa / Page
15 Aralık 2022	23 April 2022	Araştırma Makalesi	108-124
15 December 2022	23 April 2022	Research Article	

Extended Abstract

The new capitalism network affects modern life causes radical changes in the lives of individuals. People who believe that their tasks become more effortless through machines included in spheres of existence, in other words, they become deracinated from themselves. This leads to the alienation of individuals from themselves and the society. The state of alienation is accepted as a result of modern life and penetrates the individual completely. Individuals are dragged to a significant change in their character as well as in their actions and choices.

The positive or negative effects of social innovations can be observed through the character of the individual. In such a process where human beings are replaced by machines and depreciation of one occurs in many aspects of life where the individual is generally exposed to negative effects. For instance, authors emphasize this aspect of change in the characters they fictionalize.

Richard Sennett also discussed concepts such as drift, routine, flexibility, illegibility, risk, ethics, failure and longing for community in modern society through the heroes he coined. According to Sennett, these concepts, which are based on the outcomes of the modern process of the new capitalism, has a corrosive effect on the individual's character. In the field of new capitalism, individuals are exposed to this erosion unawarely. These concepts, which Sennett deals with, constitute the main theme of this study.

Adalet Ağaoğlu's novel titled *Fikrimin İnce Gülü* also discusses the process of alienation and abrasion starting from the childhood of the protagonist Bayram. The erosion in question is conveyed to the reader through the Mercedes brand car called "Balkız" as an object that Bayram attaches importance a lot and also in the background. For instance, these situations actually depicts the erosion in Bayram's character. In this respect, it has been determined that the novel *Fikrimin İnce Gülü* offers a practice in accordance with Richard Sennett's theory of "character erosion". The multidimensional structure of Adalet Ağaoğlu's novels including areas such as period, mindset and psychology has also prepared a suitable ground for the aforementioned examination.

In the literature review, it was stated that the related work was examined many times from different perspectives. However, it has been determined that these studies are generally built on the basis of system criticism, the concept of alienation, the journey archetype, the object-character relationship, fetishism and narcissism. In accordance with the additive and progressive nature of literary studies, this study supports previous studies; on the other hand, unlike other studies, it was built on the theory of "character erosion" solely. In line with the main purpose of the study, *Fikrimin İnce Gülü* was examined in the context of Richard Sennett's "character erosion" theory and was the source of the study to reveal the effects of new capitalism on the character of the individual. In accordance with the structure of the study, a coordinated examination model was preferred. Moreover, in some parts of the study Rico, the hero of Sennett and Bayram, the hero of Ağaoğlu are compared. Through this method, the effects of the new capitalism network on the individual were allowed to be examined by comparing two characters in different environments to reach common judgements.

Sennett embodies his theory of "character erosion" on the novel's character, Rico who tries to exist in the field of new capitalism. While Rico thought he was free in his choices, he actually acted depending on his father's instructions, moreover, devoted his life entirely to the benefits of the capitalist process as well. Bayram, the name on the other side of the coordinated analysis, lost his existence to the wheels of capitalism and left his country and settled in Germany. Bayram, whose only dream is to buy a good car, has devoted his years and efforts to this goal. Bayram, almost mechanized, left aside his human feelings such as friendship, love and longing and aimed to prove his existence through an object. The journey he embarked on for this purpose not only caused deterioration and wear on the structure of the object, but also has created an effective erosion on Bayram's character. Bayram has lost its essence among the wheels of capitalism; alienated from

himself, his past and his environment. The structure of the new capitalism network that keeps the object in the foreground has brought the end of Bayram's individual journey to emptiness and deprived him from purpose. With all these aspects, Adalet Ağaoğlu's Bayram and Richard Sennett's Rico can be considered as exemplary individuals of the new capitalism field for readers.

Giriş

Yirminci yüzyıl edebiyatının en önemli romancılarından olarak anılan Adalet (Sümer) Ağaoğlu, romanlarının dışında hikâyeleri, denemeleri, anıları ve tiyatro oyunları ile de döneminin ve günümüzün dikkat çeken isimleri arasında yer almaktadır. Yaşamının büyük bir kısmını Ankara'da geçiren yazar, edebiyat ile küçük yaşlardan itibaren ilgilenmeye başlamış; özellikle ortaokul yıllarında edebiyatın çeşitli türlerinde deneme çalışmaları yapmıştır (Andaç, 2000, s. 53).

1973 yılında *Ölmeye Yatmak* romanını kaleme alan yazar, 1976 yılında *Fikrimin İnce Gülü*; 1979 yılında *Bir Düşün Gecesi*; 1981 yılında *Yazsonu*; 1984 yılında *Üç Beş Kişi*; 1987 yılında *Hayır*; 1991 yılında *Ruh Üşümesi* ve 1993 yılında *Romantik Bir Viyana Yazı* adlı eserlerini kaleme almıştır.

Ağaoğlu'nun kaleme aldığı romanlarda bir devamlılık söz konusudur. Bu devamlılık, hiç kuşkusuz modern roman anlayışının bireyden hareketle toplumu anlamaya yönelik çabası ile olduğu kadar roman geleneğinin 20. yüzyılın ilk dilimindeki "nehir roman" geleneğiyle de ilgisi vardır. Elbette bu geleneğin kurucusu, romanın en büyük zirvelerinden birisi de olan, Honore de Balzac'tır ve onun *İnsanlık Komedyası* adlı serisi onlarca farklı romandan oluşan bir nehir roman karakteri gösterir. Michel Proust'un *Kayıp Zamanın İzinde* adlı metni de yedi farklı romandan oluşmakla birlikte, tıpkı Ağaoğlu'nun metinleri gibi, hepsi birbiriyle ilgili ve birbirinin devamı olan olay örgülerine sahiptir. Bu nedenle nehir roman olarak tanımlanabilirler.

Erol, söz konusu devamlılığı yaratan, "tipik Adalet Ağaoğlu" roman anlayışı dedirten şeylerin şunlar olduğunu belirtir:

- 1) Mimetik tarafı çok belirgin, kuvvetli bir toplumsal gerçekçilik. Romanlardaki olay örgüsünü yaratan, olayların gelişme ve akışını motive edip onu geliştiren, karakterleri ve problemlerini anlamlandıran hep dıştaki tarihi, sosyal gerçek ve gerçekçilik. 2) Her romanda bu gerçek ve gerçekçiliği tamamlayan fakat aynı zamanda ona baş kaldırıp, onu aşan, karakterlerin duygularını, ideallerini, hayallerini ortaya çıkaran simge yüklü, müzik ve renk dolu şiirsel bir iç dünya ve şiirsel bir iç dil var" (Erol, 2003, s. 6).

Erol'un da değindiği üzere Ağaoğlu'nun bütün romanları, Türk toplumunun belirli dönemlerinde gerçekleşen dönüşümlerin tarihi ve sosyolojik incelemesi olarak da okunabilmektedirler. Ağaoğlu'nun romanlarında yer verilen geniş zaman dilimi, karakterleri yaratan ve anlatan olguları, gelişmeleri, tansiyonları ortaya koymaktadır. Her karakter, belirli bir yerin ve zamanın ürünü sayılmaktadır (Erol, 2003, s. 7).

1950'lerden başlayarak 1970'lere kadar uzanan hayatın bir yansıması olarak kaleme alınan *Fikrimin İnce Gülü* romanı, Ağaoğlu'nun *Damla Damla Günler*'inde belirttiği üzere “kadın yazar” unvanından dörtlünela kaçtığı bir döneme denk gelmiştir. Kadın yazarların, roman ana kahramanlarını da kadın olarak seçmeleri, Ağaoğlu tarafından söz konusu unvana çanak tutmak olarak algılanmıştır. Yazar, kapitalist ilişkiler ağında insanoğlunun kendine yabancılaştığını düşünmüş ve onun bu parçalanışını kurcalamak istemiştir. Bu istek, Ağaoğlu'nu “erkek gözü” ile yazmaya itmiştir. Düşlediği yolculuğa “erkek gözü” ile çıkması gerektiğini kavrayan yazar; bu erkeğin kim olacağı, nerede ve nasıl birini temsil edeceği konularında ise belirsizlik yaşamıştır. Aydınlatıcı bir dürtü bekleyen Ağaoğlu, bir rastlantı ile aradığı keşif ânını bulmuş ve kendi deyimiyle bu ânın tekerlek izinden son noktaya kadar gelmiştir (Ağaoğlu, 2004, s. 259). Yazar, *Fikrimin İnce Gülü*'nü doğuran keşif ânının anısını şu şekilde anlatmaktadır:

Halim'le Karadeniz'in Trabzon'unda tuttuğumuz bir taksiyle Borçka-Murgul iş gezisi yolculuğu. Yol çok bozuk. Üstelik; yağış, yağış, yağış. Her yan çamur. Fakat taksi pırlı. Bal dök yala.

İyi de biz bu taksiyle altı saatte gidip gelinebilecek yolu yirmi dört saatte tamamlamış olduyduk. Sebep? Taksi şoförünün arabasına gösterdiği çılgın özen, titizlik. Bir kilometre gidiyor, ön cama sıçramış dört damla çamuru en ufak izi dahi kalmayacak kadar silip temizlemeden yola devam edemiyor. Lastikler, contalar, kapılar, tavan aynı işlem: “Canımın içi bu benum; başı ağrimesun” deyip durması da cabası. Hoş zaten ben, daha onun ilk damlaları temizlemeye atlayışını görür görmez, “Fikrimin İnce Gülü” şarkısını, hem de taşplaktaki Vedia Rıza Hanım'ın sesinden tutturmuş bulunuyordum ya, neyse. Adamın arabasıyla ilişkisine bak; işte onun gözünün nuruyla yaz romanı. Üretken ân buna derim ben” (Ağaoğlu, 2004, s. 260)!

Bir yol romanı olan *Fikrimin İnce Gülü*, yazarının verdiği karar ile yolda geçen bir hazırlık aşamasını kapsamıştır. Ağaoğlu, günlerinden notları kaleme aldığı *Damla Damla Günler* adlı eserinde Edirne'ye kadar gittiğini ve orada bir otelde kaldığını dile getirmiştir. Memlekete girişin en yoğun olduğu vakitlerde Kapıkule sınır kapısında bekleyen yazar, kahramanı ile aynı zamanda, aynı yerde bulunmanın derin hazzını tecrübe etmiştir (Ağaoğlu, 2004, s. 261).

Yolculuğun ana kahramanı Bayram, Erol'un değindiği üzere daha küçük yaşlarda Demokrat Parti'nin köyüne gönderdiği Ford marka araba ve gelecekte adını hep anımsayacağı Kezban ile aynı anda tanışmıştır. Erol'a göre Bayram'ın hissettiği ilk cinsel dürtü hem arabaya hem de Kezban'a karşı olduğu için Kezban ve araba, Bayram'ın psikolojisinde sevgi objesi olarak birbirine karışmıştır (Erol, 2003, s. 10). Küçük bir an, Bayram'ın gelecek yıllarını şekillendirmiş ve güzel bir araba hayalini yaşamının tek gerçek arzusu hâline getirmiştir.

Kezban'a karşı duygu ve davranışlarında tutarsız olan Bayram, fırsatını bulduğu ilk vakitte Almanya'ya gitmiştir. Erol, romanın Almanya'ya işçi olarak giden ilk kuşağın incelemesini, sebepleri ve sonuçları ile birlikte bir karakter

üzerinde yoğunlaşarak sunduğunu belirtmektedir (Erol, 2003, s. 10). Düşlediği arabasına kavuşan Bayram, âdeta bir hesaplaşma ânının hayaline dalmış ve muhteşem Mercedes'i ile köyüne döneceği günün planlarını yapmıştır. Roman, baştan sona Bayram'ın yolculuğunu okura sunmaktadır. Söz konusu yolculuk; Bayram'ın Almanya'sından köyüne mi, yoksa öz benliğinden bir yabancıнын kimliğine midir sorusu ise okurun tercihine bırakılmaktadır.

Karakter Aşınması Bağlamında *Fikrimin İnce Gülü* Romanı

Sennett, karakter kavramının insanın iç dünyasında beslediği ve herkes tarafından gözlemlenmesi mümkün olmayan arzuları içeren kapsayıcı bir terim olduğunu öne sürmektedir. Ona göre karakter, insanın kendisinde değerli bulduğu ve çevresindekilerin de aynı şekilde değer vermesini beklediği kişisel özellikleri kapsamaktadır (Sennett, 2008, s. 10-11). İç dünya ve kişisel özellikler bağlamında ele alınan karakter kavramının, kişinin içerisinde bulunduğu kültür çevresi ile bağı da göz ardı edilmemelidir. Şentürk'ün değindiği üzere karakter, bireyin içinde yaşadığı toplumda kabul gören gelenek ve görenek gibi kültürel kodlara göre şekillenmektedir (Şentürk, 2010, s. 114). Dolayısıyla karakter kavramının anlaşılması için bireyi ve kültürü içeren bütüncül bir yaklaşım gerekmektedir.

Bayram'ın karakter yapısı da tıpkı Sennett'in işaret ettiği gibi yalnızca bireysel bağlamda değerli olan arzu ve duyarlılıklarla doludur. Bayram'ın yegâne sevgilisi, kıymetlisi Mercedes marka arabası; Balkız'ıdır. Balkız, henüz yolculuğun başında küçük bir kazaya uğradığında Bayram, âdeta dünyasının karardığını hisseder. Telaşla insanları etrafına toplar, polis çağırır ancak umduğu karşılığı bulamaz. Çünkü Balkız'ın almış olduğu küçük hasar, diğer insanlar için bir önem teşkil etmeyen; yalnızca Bayram'ın odağında dikkate değer olan bir durumdur. Uçar'ın değindiği üzere Bayram, nesnelere bir onur nişanı ve varlığının belirleyici unsurları olarak görmekte; onları bilinçli varlığının bir uzantısı olarak algılamaktadır. Bu durumun kaçınılmaz bir sonucu olarak da söz konusu nesnelere zarar gördüğünde veya beklenen hayranlığı uyandırmadığında, Bayram'ın pamuk ipliğine bağlı özgüveni de zedelenmektedir (Uçar, 2012, s. 152). Bu durum, Bayram'ın karakterinin hassasiyetini ve aşınmaya müsait yapısını gözler önüne sermektedir. Şentürk, kişinin kültürel öğrenmişlikleri ile içerisinde bulunduğu sosyal sürecin sundukları arasındaki boşluğun "karakter aşınması"na neden olduğunu vurgulamaktadır (Şentürk, 2010, s. 114). Bayram henüz yolculuğun başında, yüzleşmek istemese de hayal kırıklığı ile tanışır. Bayram'ın yaşamış olduğu hayal kırıklığı da bu boşluğa örnek oluşturur. Modern bireyin kendisini içerisinde bulduğu sürüklenme, rutin, esneklik ve risk gibi faktörler karakteri olumsuz bir değişime maruz bırakmaktadır. Söz konusu boşluk ve yeni kapitalizm ağının getirisi olan faktörler, Sennett'in "karakter aşınması" teorisinin temelini oluşturmaktadır.

Üç kez hoplattı arabayı. Kendine güveninin sıfıra indiğini anladı. Kimse imrenerek, kimse hayranlıkla bakmadı ona. Kimse, bu arabanın yaşamında

tuttuğu yeri anlamadı. Kimse kutlamadı onu. Kimse arkadaki, belirsiz de olsa, artık varlığı akıldan çıkmayan o küçük göçüğe hayıflanmadı. [...] Bir kimse de elini Bayram'ın omzuna koyup:

“-Senin mi bu araba kardeş?” diye sormadı. Nasıl aldın? Kaça aldın? Kaç yılda? Otomatik mi? Değil mi? [...] (Ağaoğlu, 1977, s. 46).

Bayram'ın dilediği sorular ona kimse tarafından yöneltilmez; çünkü bahsettiği hususlar yalnızca bireysel değer yargılarını kapsar. Bu örnekteki “ilgi görme” isteğinde olduğu gibi Bayram'ın yegâne hedefini oluşturan, büyüdüğü köyün kahvesinin önünden Balkız'ı ile geçme arzusunun temelinde de “*hor görülme duygusundan kurtulmak, saygı duyulan bir adam olmak, kendisini ispatlamak*” (Narlı, 2002, s. 24) isteği bulunur.

Kapıkule'deki girişini bir türlü içine sindiremediğini anlıyor. Bu boşluğun yerini ilk fırsatta nasıl doldurmalı? Kime önemsetmeli kendine en önemli olanı? (Ağaoğlu, 1977, s. 56).

Bayram'ın aklından geçirdiği bu sözler, kendisine önemli olanı başkaları için önemli kılamadığında yaşadığı iç sıkıntısı, Sennett'in karakter tanımı ile birebir örtüşmektedir.

Sennett, yeni kapitalizm alanının örnek insanı olarak Rico'yu ele almaktadır. Rico, toplumda belirli bir yer edinmesine ve kendi hayatını yönetebilmesine rağmen çocuğunun aynı yaşamı tekrar etmeyerek sınıf atlamasını arzulayan bir babanın oğludur. Sennett'in kaleme aldığı karşılaşmada Rico; deri çantasında taşıdığı bilgisayar, pahalı takım elbisesi ve armalı yüzüğü ile babasının hayalini gerçekleştiren bir oğul konumundadır (Sennett, 2008, s. 13-16). Yılmaz'ın değindiği gibi modern toplumdaki bireyler temel gereksinimlerini karşılamak için değil, içinde buldukları toplumda kendilerine daha iyi bir yer edinebilmek ya da sınıf atlamak amacıyla tüketime yönelirler. Yine bu bireyler için tüketim mallarının sergilenmesi, toplumsal saygınlık kazanma inancını taşır. Ancak bu durum, bireylerin insani ilişkilerini ve kendilerini günden güne tüketerek topluma yabancılaşmalarını beraberinde getirir (Tomat Yılmaz, 2018, s. 979). Özden başlayarak topluma yayılan bu yabancılaşma hâli, bireylerin karakterleri üzerinde “zayıflatıcı, aşındırıcı” bir etki gösterir. Örneğin Rico, babasının arzularını ve hayallerini gerçekleştirdiği süreç içerisinde yaşam kontrolünü kaybetmiş, modern yaşamın sürükleyici akışına kapılmış ve nihâyetinde “karakter zayıflaması”na maruz kalmıştır. Almanya'ya işçi olarak giden ilk kuşağın örnek insanı olan Bayram, şartların farklılığında dahi birçok yönden Rico ile bağdaşmaktadır. Bayram, her ne kadar kendi arzularını gerçekleştirmek uğruna çabalıyor görünse de tpkı Rico gibi yaşamının kontrolünü kapitalist sisteme bırakmıştır:

Ancak, bir şey vardı. Koştukça, engellere dirsek ata ata koştukça Bayram'ı aynı noktada, hiç koşmamış gibi aynı kilometre taşı önünde tutan bir şey. Her yıl neye, hangi model arabaya nişan alsın; yıl boyu kendini o model içinde görmeye heveslendirse, daha o modele yaklaşmasına bin mark kala bir yeni model araba

geliyor. Göz açıp kapamadan daha. Ve üstüne iki bin mark fazla koymuş olarak... (Ağaoğlu, 1977, s. 52).

Sistem, Bayram'ın parası birikmeden yeni model bir arabayı daha pahalı bir fiyata ortaya çıkararak Bayram ve Bayram gibilerini daha çok çalışmaya, daha fazla mesai yapmaya ve yaşamlarından çalarak yalnızca bu döngüye hapsolmaya sürüklemektedir. Marx'a göre işçi ne kadar çok zenginlik üretir ve üretimini hacim bakımından ne kadar artırır o kadar yoksul duruma gelir. Bu süreçte insanların dünyasının değersizleşmesi, nesnelere dünyasının değer kazanması ile orantılı olarak artar (Marx, 2018, s. 21). Bayram tüm emeğini ortaya koyarken yeni model bir araba olarak karşımıza çıkan nesne, üreticisinden bağımsız şekilde ona karşı koymaktadır. Yine Marx'ın değindiği üzere bu durum, işçi için gerçekliğin yitirilmesine sebebiyet verirken “nesneye kölelik” olarak da adlandırılabilir. “[...] işçi kendi emeği içinde kendini ne kadar dışlaştırır, kendi karşısında yarattığı yabancı, nesnel dünya o kadar erkli bir duruma gelir; kendi kendini ne kadar yoksullaştırır ve iç dünyası ne kadar yoksul bir duruma gelirse, kendine özgü o kadar az şeye sahip olur” (2018, s. 21-22). “Kendine özgü o kadar az şeye sahip olmak” kişilerin benliklerinden uzaklaşmalarının ve dolayısıyla karakterleri üzerinde meydana gelen olumsuz değişimin açık bir ifadesidir. Benliğinden uzaklaşan birey özüne karşı gitgide yabancılaşmakta ve söz konusu yabancılaşma hâli “karakter aşınması”nı ortaya çıkarmaktadır.

Sennett tarafından ele alındığı üzere evli bir adam olan Rico, kendisinin ve eşinin kariyerleri gereği defalarca ev ve şehir değişikliği yapmak durumunda kalmakta; sürekli değişim hâli, çeşitli aile kaygılarına yol açmaktadır. Uzun vadenin olmadığı yeni yaşam alanında birey, sürekli değişim ve gelişim hâllerine mecbur olmaktadır. Uzun vadenin ortadan kalkması beraberinde güvensiz, sadakatsiz ve bağlılığın eksik olduğu ilişkileri doğurmaktadır. Ancak uzun vadenin varlığında kurulabilen sosyal bağlar, esnek ve gevşek organizasyonlar dâhilinde zayıflamaktadır. Sennett'e göre bahsi geçen uzun vadenin yokluğu, aile ilişkilerine yansıtıldığında daha yıkıcı bir hâl almakta ve “bırak git”, “kendini adama”, “fedakârlıkta bulunma” gibi anlamlar taşımaktadır. Kısa vadeye dayalı kapitalizm, Rico'nun karakterinin aşınmasına sebebiyet vermekte; söz konusu esnek davranış biçimleri ise bir baba yahut herhangi bir topluluk üyesi rolü üstlenmesi konusunda ona köstek olmaktadır (Sennett, 2008, s. 17-31). Bayram da başlangıçta sürekli değişimin rüzgârına kapılarak Kezban'ı geride bırakır ve ülkesini değiştirir. Uzun vadenin getirdiği kaygı, tıpkı Rico'nun yaşamını etki altına aldığı gibi Bayram'ın yaşamında da ağır basan etkendir:

Kezban ardından yürürken de bu: Aman Bayram, at kendini bir an önce Alamanya'lara. Yoksa her yan tuzak dolu. Şimdi gidemezsen, birdaha hiç gidemezsin. Beklerken beklerken bakmışım, bu Kezban'ın çakır gözlerine kanıvermişim!.. (Ağaoğlu, 1977, s. 163).

Kezban'la evlenip bir yuva kurmak Bayram'ı uzun vadeli bir ilişkinin içerisine çekecektir. Bayram, bu sebeple söz konusu evliliği ve dolayısıyla Kezban'ı, "kaçılması gereken bir tuzak" olarak görmektedir. Gitmek ve değişmek, Bayram ve Bayram gibileri için âdeta zorunlu eylemlerdir. Kısa vadeli değişim hâllerinin henüz başlangıç aşamasında olan Bayram, aile kaygısını çoktan edinmiş; zaman zaman pişman olsa da kısa vadeye dayalı kapitalizmin yıkıcılığına uyum sağlamıştır.

Yolculuğunun bir bölümünde Bayram, arabasını otoparka bırakacakken bir görevli ile karşılaşmaktadır. Bayram'ın görevliye karşı ilk tutumu: "*Tevekkeli bu adama içim kaynamadı!*" (Ağaoğlu, 1977, s. 63) olmaktadır. Ancak kısa sohbetleri sırasında park bekçisi kendisine göre gayet olağan olan, Bayram'ın ise onurunu okşayan cümleler sarf etmekte; arabasının ayrıntıları hakkında sorular sormakta, beğeniyle bakmakta ve daha da önemlisi Bayram'a "beyim" diye hitap etmektedir. Geçen bu sohbet, Bayram'ın park bekçisine karşı tutumunda hızlı bir değişikliğe neden olmaktadır: "*Ne vardı sanki hemen yetişecek? Ne güzel dertleşiyorduk adamcağızla şunun şurasında. Hiç mi soluk almasın bu herif? Hiç mi oh demesin? Bütün gün, güneşin altında girdir çıkar, girdir çıkar... Makbuz ekle, makbuz sök. Yazık bu adama be*" (Ağaoğlu, 1977, s. 64).

Park bekçisi, mesleği gereğince misafirleri karşılamakta; onlara yer ve yön göstermektedir. Bayram, park bekçisinin bu zorunlu tutumu karşısında kısa vadeli ilişkilere karşı oluşturduğu güvensiz ve sadakatten yoksun tavrı sergilemektedir. Beklentilerini karşıladığında park bekçisine karşı olumlu bir yaklaşımda bulunmakta ancak bekçi tarafından görmezden gelindiğini fark ettiğinde ise: "*Bununki de iş değil, köpeklik. Tam kendine lâyığını bulmuş işte. Bizim taksilerimizin önünden ardından havlayıp duracak böyle. Bin beter ol!*" (Ağaoğlu, 1977, s. 65) yorumuna geçiş yapmaktadır.

Bayram, vapurda geçirdiği süre içerisinde çarpıp özür dahi dilemeye tenezzül etmediği kadın ile tanışmaya karar vermiştir. Adının ardından bir Mercedes'e sahip olduğunu sık sık dile getiren Bayram, hedeflediği gibi kadının dikkatini çekmeyi başarmıştır. Kadın, kısa sürede hızlıca düşünerek:

Saf bir adam bu Bayram. Bana tutuldu. [...] Sakız gibi araba işte. Mercedes'li bir kısmet her zaman çıkmaz önüne. [...] Avrupa'lara gidersin. Şimdi bunların hepsi kelleyi kulağı düzdü. Bir araba, bir kat. [...] Evet, bir bakışta vurulmadım. Ama bakarsın, şu bu derken âşık da oluvermişim adama... (Ağaoğlu, 1977, s. 184).

Aslında tam da birbirlerinin düşünce yapısına uygun bir çifttir Ayfer Hanım ile Bayram. Bayram, henüz başlangıçta kendisini değil arabasını tanıtmış; Ayfer Hanım da tanıdığı arabadan, zenginlikten ve lüks yaşamdan etkilenecek görüşmeyi kabul etmiştir. Kurulmaya çalışılan bu kısa vadeli ilişkinin temeli güvensizlik ile örülmüş; zira, kolaylıkla da yıkılmıştır. Sadakat yahut bağlılıktan

bahsedilemeyecek olan bu kısa vadeli ilişki, Bayram'ın ve Balkız'ın hatırında sevimsiz bir anı olarak kalmış; hatalar ile yüzleşilmeden hataların izleri silinmeye çalışılmıştır.

Sennett tarafından değinildiği gibi rutin, ruhları öldürmekte; para, mal ve emek gibi öğelerin serbest dolaşımı ise insanları giderek daha fazla uzmanlaşmaya zorlamaktadır. Zamanla zararlı bir hâl almaya başlayan rutin, insanın kendi çabası üzerindeki kontrolünü yitirmesine neden olurken; çalışma zamanı üzerindeki kontrolü de yitirdiğinde bireyin zihnen ölümünü gerçekleştirmiş kılmaktadır. Yaptığı işi kontrol edemeyen işçi, "aptal ve cahil" bir yaratığa dönüşmekte; endüstriyel rutin, insan karakterini bütünüyle yok etme tehlikesini barındırmaktadır (Sennett, 2008, s. 36-38).

Bayram, Almanya'da çalıştığı fabrikada daha çok para kazanabilmek ve daha iyi bir araba için para biriktirebilmek adına daima yükselmenin yollarını aramaktadır. Bu arayış sürecinde kardeşlik gibi temaları tam anlamıyla yok sayan Bayram, daha yüksek maaş aldığı bildiği arkadaşlarının yerine gözünü dikmektedir:

Derken Bayram, kapağı montaj hattına attı. Önceleri bir yedek parçaydı Bayram. Dama taşı gibi oradan oraya. Ustabaşının gözüne girsin de, belki o zaman... Portekizli'nin tekerlek taktığını görüyor. Salt tekerlek takıyor Portekizli. Kendisi ise, dama taşı gibi oradan oraya aktarılırken hem fazla saat yapamıyor, hem ücreti düşük. [...] Oysa, tekerlek takan Portekizli'ye saatte altı mark. Huysuzun da biri. Her dakika hırgür çıkarıyor...

Gerçi benim, onun yerinde gözüm yoktu. [...] Benimle kendisi kavga etti. Hırı çıkaran o. Ustabaşı da bana inandı zaten. [...]

Bayram, tekerlek takma işine altı markla başladı[...] (Ağaoğlu, 1977, s. 52).

Bir araba uğruna kendisini işe ve daha çok para kazanmaya adayan Bayram, yavaş yavaş ruhunun öldüğünü fark etmemektedir. Amacını kendisi belirlemiş gibi görünse de daha iyi bir araba sahibi olmak, çıkan her yeni model için yeniden para biriktirmek, modern kapitalist toplumun bir dayatması olmakta; Bayram da bu dayatmalara uyum sağlamaktadır.

Rutin, Bayram'ın da yaşamını ele geçirmekte ve onu âdeta bir makineye dönüştürmektedir. Ne acıdır ki Bayram, bunun farkında olmasına rağmen kabullenmekte ve devam etmektedir:

Her an ayağı frende, ama her an da hep aynı hızda olmak. Her an durmaya hazır bulunmak, ama asla durmamak. Hep akmak. Hep gitmek. Hiç hızdan düşmemek. Bayram, montaj hattından daha amansız, daha hoşgörüsüz bir yer ve durumda bulunabileceğini hiç aklına getirmemişti. Orda hep makinesin. Herkes makine. Her şey makine (Ağaoğlu, 1977, s. 130).

Bayram'ın araba yolculuğu için aklından geçen düşünceler ve bu bağlamda gelişen tasvirler; onun yaşamını, özellikle de çalışma koşullarını özetler niteliktedir.

Sennett'in üzerinde durduğu diğer bir kavram da esnekliktir. Esneklik, yazara göre ağacın eğilip düzelme gücünü, ağacın formunun rüzgârda sınanmasını ve eski hâline dönmesini ifade eder. İdeal olarak esnek insan davranışları ise değişen koşullara uyum sağlamayı, onlardan zarar görmediği süreci kapsamaktadır. Değişime karşı duyulan açıklık ve koşullara ayak uydurabilme çabaları, özgür eylemi mümkün kılmaya yönelik adımlar olmaktadır. Ancak söz konusu esneklik arayışı, bireyi özgürleştirecek koşulları yaratmak yerine yeni kontrol yapılarının üremesine zemin hazırlamıştır (Sennett, 2008, s. 47-65).

Bayram'ın varlığı küçük yaşlardan itibaren kabul görmek üzerine inşa edilmiştir. Daha küçük yaşında köye gelen Ford sahibinin saygınlığına şahit olan Bayram, attığı her adımı bildiği tek saygınlık mertebesine ulaşmak adına atmaktadır. Söz konusu adımlar, her ne kadar Bayram'a özel ve onun amacına yönelik gibi görünse de aslında birçok benzeri gibi kapitalist kontrol mekanizmalarının etkisi altında olmaktadır.

Bayram'ın içerisinde bulunduğu kabul görme savaşı, beraberinde uyum sağlamayı getirmektedir. Bayram, kabul görebilmek için öncelikle değişimlere ayak uydurmalı, geride kalmamalı; arabanın en yeni çıkan modeline, gömleğin en çok moda olanına sahip olmalıdır. Bayram'ın kolay kabullenen kişiliği, uyum sağlama süreçlerinde ona kolaylık sağlamaktadır:

-Nerden geliyorsun?

Bayram, Nuran hanımın sorusuna sıçırıyor:

-Münhen'den...

-Niye Münhen diyorsun? Münih desene... Sevsinler...

-Münih'ten... (Ağaoğlu, 1977, s. 37).

Nuran Hanım'ın "*Münih desene... Sevsinler...*" ikazını reddetmeyen Bayram, her koşulda olduğu gibi burada da kolaylıkla uyum sağlamaktadır.

Bayram, yolculuğu sırasında karşılaştığı bir manzarayı şu şekilde ifade etmektedir:

Asfaltın kara yanına sıralanmış benzin istasyonları, yem ve yağ fabrikaları, bir kereste fabrikası, bir yoğurt fabrikası; ayçiçeklerini de, mısır tarlalarını da örten, boğan yeni yeni reklam panoları; ot-sap çatkısı mevsimlik gazinolar, lokantalar, kıyı yanına bakarak yine de dinlendirici. Yine de burada bütün yenme çabalarına karşı doğa direnci. Yolun deniz yanında ise kıyı, kıyılığında hiç direnmemiş. Kumsallar, 'Sahil Siteleri' dizisine çarçabuk boyun eğmiş (Ağaoğlu, 1977, s. 127).

Değişime direnmeyen ve yeniliklerin etkilerine boyun eğen olarak Bayram, karşılaştığı manzarada aslında kendi yansımaları görmektedir.

Sennett, yeni toplum düzeninde kitleler tarafından âdeta her gün üstlenilmesi gereken bir yük konumuna gelen risk faktörüne değinmektedir. Risk, yeni düzende yalnızca girişimci kapitalistlere ya da olağanüstü maceracılar için bir özellik olmaktan çıkmaktadır. Söz konusu dönem, işçileri de sık sık risk almaya zorlamakta

ve bunaltıcı bir anlam ile harmanlanmaktadır. Sürekli risk hâline maruz kalmak, bireylerin karakter duygularının aşınmasına neden olmaktadır. Modern risk kültüründe hareketsizlik başarısızlık olarak görünmekte; sabit kalmak ise ölümle eş tutulmaktadır (Sennett, 2008, s. 79-102). Bayram'ın köyünü, Kezban'ını geride bırakıp Almanya'ya uzanan göçü başlı başına yaşamındaki risk faktörünü oluşturmaktadır. Göreceklelerinin, geride bıraktıklarına değmeyecek ya da gittiği yabancı memleketlerde tutunamayacak olması kuvvetli ihtimaller arasında yer almaktadır. Ancak Bayram, kendisini kanıtlamak ve kabul görmek istiyorsa oraya gitmelidir. Bu noktada Bayram'ın göçü, âdeta zorunlu hâle gelmekte; modern risk kültürünün hareket isteğini karşılamaya yönelik olmaktadır.

Sennett'in bahsettiği otoritesiz iktidar tasavvuru, yeni bir insan tipini; "ironik insan"ı yaratmaktadır. Otorite ve sorumluluk yoksunluğundaki insan, benliğine ironik bir çerçeveden bakmakta ve kendisini dahi ciddiye almamaktadır; ancak bu durum her ne kadar eğlenceli karşılanırsa da zamanla birey için zararlı bir hâl almakta ve gerçeklik sorgulamasını doğurmaktadır (Sennett, 2008, s. 122). Sennett'in "ironik insan" tipi bağlamında, Emre de hem yazar anlatıcının üslubuna yansımış olarak hem de yarattığı kahramanların, önde gelen roman ya da anlatı kişilerinin üsluplarına, bakış açılarına sinmiş olarak okur karşısına çıkan "ironi"ye değinmektedir. Ona göre söz konusu "ironik" tavrın var olduğu metinlerde ironisi yapılan ya modern dünyaya ait bir düşünce, ironi, refleks ya da onun temellendirdiği, önem verdiği ve üzerine titredığı bir kurumdur (Emre, 2006, s. 164-165). Bu açıdan bakıldığında Bayram'ın karakterine, davranışlarına ve bakış açısına yansıyan ironik tavır, modern dünyaya ait bir düşüncenin -hatta modern yaşamın çarklarına kapılmış olan insanın- ironisi sayılabilmektedir.

Kapalı salon yolcuyla dolu. Daha da sert bir esinti, Bayram'ın kırmızı gömleğini iyice kurutuyor. Bayram, kapalıda canları sıkılmış yolcuların ilgisini çekebildiğini seziyor. Kemerini şöyle bir çekiştiriyor, göğsünü ileri çıkarıyor. Kalın kalın öksürüyor. Gene de herkes benim bugüne bugün Mercedes'li bir Bayram olduğumu anlıyor canım. Girişte de, yolda da onca kargaşa arasında kaynayıp gitmiştik. İnsanların görecekle hali olsa, niye görmesinler? Niye anlamasınlar, inadın elinden bir şey kurtulmadığını? Burdakiler nasıl görüyor, nasıl anlıyorlar işte, pekâlâ. İyi de, altımda Balkız yokken nasıl anlıyorlar peki? (Ağaoğlu, 1977, s. 148-149).

İç monolog tarzında kaleme alınan bu kesit, Bayram'ın taşıdığı ironik hâlin bir örneğidir. Dolayısıyla Bayram, Sennett'in öne sürdüğü yeni insan tipi olan "ironik insan"ın bir temsilcisi olarak kabul edilebilmektedir.

Kierkegaard'a göre her şey hakkında bilgisi olduğu yanılığın kapılan akılsızca şişirilmiş bir bilgelik karşısında yüreklendirici bir tavır takınmak, bu bilgilerle harekete geçmek ve bilgiyi giderek büyüyen bir delilik içinde sürekli yükseğe çıkarmak için kışkırtma amaçlı alkış tutmak ironik açıdan doğrudur; ama ironist tüm bu süreç boyunca olayın boş ve içerikten yoksun olduğunun farkındadır. Zevksiz ve anlamsız bir heyecanı sürekli yüceltip överek körüklemek de ironik

olarak doğrudur, ama ironist bu heyecanın dünyadaki en aptalca şey olduğunu bilir (Kierkegaard, 2003, s. 229-230).

Tıpkı burada belirtildiği gibi Bayram, zevksiz ve anlamsız bir heyecanın içerisinde—salondaki yolcuların kendisine baktığına inanmaktadır. Üstelik bu insanlar orada öylece duran Bayram'ın sadece Bayram değil, *Mercedes'li Bayram* olduğunu da kavramaktadır. Bu inanç ile kısa bir süre kendisini yücelten Bayram, ironik tavrının vurgusunu da kendi kendine yaparak yüceltme ânının büyüsunü bozmaktadır.

Bayram'ın sık sık vurguladığı “biz” zamiri, Sennett tarafından *tehlikeli bir zamir* olarak tanımlanmaktadır. Bir yer, orada yaşayanların “biz” zamirini kullanması ile birlikte cemaat formuna dönüşmektedir. “Biz”in kullanımı bir bağlılık duygusu gerektirmekte ve ulus içindeki insanların ortak inanç ve değerlerini gündelik pratiğe döküşünde cemaat hâlini almaktadır. Modern kapitalizm, yerin değerini artırmakta ve insanlarda cemaat özlemini yaratmaktadır. İnsanlar, güven ve bağlılık duygularından yoksun kaldıkça bunları aramaya yönelmektedir. Savunmacı bir tavır ile bağdaşan “biz” kelimesi, olmaması gereken bir dışlamayı da bünyesinde barındırmaktadır (Sennett, 2008, s. 143-152).

Bayram, Güldenhouse sürücüsünü polise şikâyet etmek için durduğunda şöyle bir diyalog gerçekleşmektedir:

-Ortada şikâyet edecek bir şey yokken elin adamını durdurtuyorsunuz bize. Pes doğrusu!

-Baktım anlaşmak zor olacak şimdi memur bey. Dilimizi bilmez. Yurdumuzu bilmez. El ellerinde... İçim elvermedi... Ne bileyim...

[...]

-Maalesef altmış lira ödeyeceksiniz. Otuz lira görev başında bizi oyaladığınız için. Öteki otuz lirası, size, yola devam, dendiği halde, yolu hâlâ işgal etmekte olduğunuz için...

[...]

Bayram'ın beyninde bir vınlama...

[...]

-Yapma allasen memur bey... Olur mu? Ben... (Ağaoğlu, 1977, s. 109).

Bayram, memleketinde “biz” kavramına yeniden kavuşmanın hayalini kurarken beklediği gibi bir karşılık bulamamaktadır. Bayram, “*dilimiz, yurdumuz, biz*” vurgularını yaparken polis memurları bu bağlılığa kayıtsız kalmaktadır. Söz konusu vurgular, Bayram'ın Güldenhouse sürücüsünü dışlama ve ona karşı savunmacı bir tavır takınma çabasını gözler önüne sermektedir. Almanya'daki çalışma hayatında modern kapitalizmin artırdığı cemaat özlemini memleketinde doya doya gidereceğini sanan Bayram'ın teşebbüsleri hüsrarla sonuçlanmaktadır.

Sennett, başarısızlığın en çok da amaçsız ve sonu belirsiz yolculuklarda hissedildiğini vurgulamaktadır. Amaç yoksunluğu, bir süre sonra boşuna yaşam anlayışını doğurmaktadır. Ancak kesin bir başarısızlığı tecrübe eden birey

içerisindeki aktif sesi açığa çıkarabilmektedir (Sennett, 2008, s. 124). Yolculuğun başında Bayram, amacını net olarak belirlemiş durumdadır. Yıllar sonra köyüne dönecek ve zamanında kendisini aşağılayan herkese bir ders verecektir. Köy kahvesinin önünden geçecek, Mercedes’i tüm köy halkının saygısını toplayacaktır. Bayram, yıllar sonra sahip olduğu Mercedes’ini geçmişin hesaplaşması noktasında bir aracı olarak kullanacaktır.

Mercedes, Bayram için salt araba kavramından daha fazlası olmaktadır. Akgül’ün belirttiği gibi Bayram’ın Mercedes’ine takıntılı bir boyutta bağlanması, bu nesnenin varlığına karmaşık iç dünyasından gelen pek çok anlamın -bilinçdışı olarak- yüklenmesinden kaynaklanmaktadır. Akgül’ün kaleme aldığı bir başka ifadeyle Mercedes, Bayram’ın hayatının çeşitli noktalarından kaynaklanan birden fazla sorunu bünyesinde toplayan; yani pek çok farklı öğeyle belirlenmiş bir nesne sayılmaktadır (Akgül, 2016, s. 160).

Yolculuk sürecinde başına gelen her türlü talihsizliği amacı uğruna atlatmayı başaran Bayram, ilerlemekten vazgeçmemiştir. Ancak Bayram’ın köyün girişinde karşılaştığı çoban, onun gerçeklerle yüzleşmesine vesile olmuş ve yolculuğun geri kalanını amaçtan yoksun bırakarak belirsizliğe mahkûm etmiştir.

Sennett’in bahsettiği gibi amaçsız ve sonu belirsiz yolculuklar, insana başarısız hissettirmektedir. Bayram, tam da bu noktada başarısızlık ile yüzleşmektedir. “Bayram, hangi yönü seçeceğini bilmeden, dört yol ayrımında bekliyor. Hiçbir yöne sapmayı gözü tutmuyor canı çekmiyor. Hiçbir yolun ucunda, kimse Bayram’ı beklemiyor” (Ağaoğlu, 1977, s. 325).

Bayram, benzer bir başarısızlık hikâyesini çocukluğundan hatırlamakta ve aslında, bugün geldiği noktada başarısızlığı tanıyarak bulunmaktadır.

Arkadaşlarına kendini göstermek. Onları yenmek, Kezban’ın önünde sırtına yediği taşın acısını çıkarmak için uzun ve ağır çalışıyor Bayram. Başını kaldırmadan. Sağında solunda nelerin olup bittiğine bakmadan. Ford’la gelen adama nasıl elpençe durdularsa bana da öyle duracaklar. Görür onlar! Beni koyun sandılar. Kanımı akıtacaklar sözde. Sözde, kurbanlık sayıp... Görürler onlar! Koşuyor. Yeniden okulda... Yazık ki ders saati çoktan bitmiş. Okul kapanmış (Ağaoğlu, 1977, s. 322).

Bu kısa hikâye, Bayram’ın yaşamının tamamını ele geçirmiş durumdadır. Bayram, sırtına taş atılan ve hınçla dolan konumundan bir türlü sıyrılamamakta; orada olduğu gibi yaşamı boyunca da hesaplaşma ânı için, sağında solunda neler olup bittiğine bakmadan çalışmakta ve geri döndüğünde kapanmış bir okul, bomboş bir köy ile karşılaşmaktadır. Artık her şey boşunadır; Bayram, gerçekleşmeyecek bir yüzleşme için yıllarını makineler arasında geçirmiş; kendisi de bir makine olup çıkmıştır.

Bayram, yaşamı boyunca kendisini çoğunluktan biri olarak var olmanın, “sanki her şey olabileceğinin en iyisiymiş gibi” insanı derinden yatıştırıcı etkisine

bırakmıştır. Pappenheim tarafından ele alınan bu yatışma, cazip olmasına rağmen çok yüksek bir bedel ödenmeden elde edilememektedir. Söz konusu bedel ise insanın kendi olmaya son vermesi, kendi benliğinden uzaklaşması olmaktadır (Pappenheim, 2002, s. 22).

Hep kaçmak. İnanmak ve görmek istemediği her şeyden kaçmak. Buna alışkın Bayram. En çok buna alışkın. Bu alışmaya taa, köyün içinde ilk Ford'u gördüğü zaman başlamadı mı? Gözünü tek o noktaya dikip bastığı yeri şaşırmadı mı? (Ağaoğlu, 1977, s. 317).

Bu satırlarda Bayram'ın kendi benliğinden uzaklaşma adımlarını henüz küçük yaşlarda attığı gözlemlenmektedir. Zira çoğunluktan biri olmak, çoğunluğun arasına karışmak; tam da Bayram'ın yaptığı gibi kaçmayı, görmezden gelmeyi ve nesnel bir hedefe odaklanmayı gerektirmektedir.

Almanya'dan Edirne'ye uzanan bu yolculuk, Balkız'ı bir hayli aşındırmakta; parçalarının yollarda kaybolmasına neden olmaktadır. Ancak yolculuk esnasında aşınan, aşındıkça benliğinin derinleri açığa çıkan ve her yeni yüzleşmede kendisine daha da yabancılaştığını fark eden bir de Bayram var olmaktadır.

Yolculuk sona erdiğinde ve Bayram, dilediği hedefe ulaşamadığında artık Balkız'ı dahi ona ağır gelmektedir.

Oralardaki yabancılığından bin beter bir yabancılık korkusu ansızın en çok ürkütüyor Bayram'ı. Sivrihisar önündeki o geniş dört yol ağzına geldiğinde, kendisini Münih'in Bahnhof'una indiği ilk akşamkinden daha da bitkin, daha da korkular, tedirginlikler içinde buluyor. Köyünün dibinde yalnız ve yabancı. Kendisini bu Mercedes içinde bu Bayram olarak görmekten kıvanç duyacak tek kişi düşünemiyor (Ağaoğlu, 1977, s. 325).

Marx, yabancılaşmayı insanın çevresine egemen olmasından ziyade; çevrenin, doğanın, diğer insanların ve hatta bizzat kendisinin kendi öz varlığına yabancı kalması olarak tanımlamaktadır (Tolan, 1980, s. 42). Bireylerin, kapitalist toplumdaki durumunu ifade eden yabancılaşma kavramı; kapitalist hayat şartlarının sonucu olarak bireyin kendi doğasına yabancılaşmasını içermektedir (Marx & Friedrich, 1998, s. 15).

Yabancılaşma ediminin bahsi geçen yönleri, Bayram'ın fiziksel yolculuğunun aslında başlı başına bir yabancılaşma yolculuğu olduğu fikrini destekler niteliktedir.

Sonuç

Adalet Ağaoğlu, Türk romanının önemli kalemlerinden birisidir. Nehir roman tarzında kurguladığı romanlarında özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrasında şekillenen yenedünya düzeninin ve ona bağlı olarak inşa edilen yeni insan ve toplum modelinin Türkiye'deki yansımalarını işlemiştir. Bu yönüyle onun romanları soğuk savaş dönemi Türkiye'sinin tarihsel, sosyolojik, psikolojik ve hatta pedagojik bir tahlili olarak da düşünülebilir. Romanlarında bireysel ve toplumsal dönüşüm,

bireyin toplum ve devlet karşısındaki tutumu, açmazları, yalnızlık ve melankolisi ile toplumun aşama aşama geçirdiği merhaleler roman estetiğinin imkânları çerçevesinde titizlikle ele alınmıştır. Elbette bütün bu tematik dağılımın süreçlere yansıyan resimleri belli oranda bir yabancılaşmayı, o yabancılaşma nispi bir özden kopuşu, o kopuş da bir “karakter aşınmasını” beraberinde getirmektedir.

Richard Sennett, kapitalist süreçteki uğraşların, eyleme biçimlerinin insanın doğasını ciddi şekilde etkilediğini, hatta çoğu olumsuz biçimde olmak üzere dönüştürdüğünü iddia eder. Ona göre birey, varlığını kapitalizmin dışlılarına kaptırdığı andan itibaren artık onun için doğasından uzaklaşmak kaçınılmazdır. Yeni kapitalizm alanında yaşamları etkisi altına alan sürüklenme, rutin, esneklik ve risk gibi faktörler, doğasından uzaklaşan bireyin tam manasıyla özüne yabancılaşmasına neden olur. Söz konusu uzaklaşma, yabancılaşma, özden kopuş hâlleri ve bunların bireyin karakteri üzerinde meydana getirdikleri olumsuz değişimler, Sennett’in “karakter aşınması” teorisinin temelini oluşturmaktadır.

Adalet Ağaoğlu’nun *Fikrimin İnce Gülü* romanının kahramanı Bayram’ın metin boyunca yaşadıkları neredeyse bütünüyle Sennett’in “karakter aşınması” teorisine uygun bir pratiği sunmaktadır.

Richard Sennett tarafından ortaya konulan karakter tanımı, insanın içinde beslediği ve dışarıdan gözlemlenemeyen arzularını kapsamaktadır. Roman karakteri Bayram, tıpkı Sennett’in işaret ettiği gibi yalnızca bireysel bağlamda değerli olan arzularla dolu bir karakter olarak okur karşısına çıkmaktadır.

Richard Sennett’in, yeni kapitalizm alanında var olmaya çalışan ve bu süreçte karakter zayıflamasına maruz kalan kişisi Rico; yeni bir model araba alabilmek için yaşamının kontrolünü kapitalizmin çarklarına kaptıran Bayram ile özdeşleşmektedir. Söz konusu yeni yaşam tarzı her iki karakterin sosyal ilişkilerine de yansımakta; ilişkiler, kısa vadeli ve güvensiz temeller üzerine kurulmaktadır. Rutinin insan aklını öldürdüğü bir ortamdaki esneklik arayışı ve bu bağlamda türeyen yeni kontrol yapıları; yaşamların özgürlük yerine kapitalizmin çarklarına adanışı; risk alma zorunluluğu ve cemaat mevhumuna duyulan özlem gibi hususlar, *Fikrimin İnce Gülü* romanının başkişisi Bayram’ın benliğinde açık bir şekilde etkilerini göstermektedir.

Başarısızlığın en çok da amaçsız ve sonu belirsiz yolculuklarda hissedildiğini vurgulayan Sennett, buna maruz kalan bireylerde açığa çıkan boşuna yaşam anlayışına değinmektedir. Bir yolculuk romanı olan *Fikrimin İnce Gülü*’nün kahramanı Bayram, başlangıçta kendisi için anlam dolu bir yolculuğa çıksa da karşılaştığı beklenmedik son ile yegâne amacını yitirmektedir. Yolculuğun geri kalan kısmı Bayram için boşunallığı, hatta belki de belli düzeyde bir hiçliği temsil ederken geriye kalan yalnızca yıpranmış bir araba; aşınmış, yabancılaşmış bir karakterdir.

Kaynakça

- Ağaoğlu, A. (1977). *Fikrimin İnce Gülü*. Remzi Kitabevi Yayınları.
- Ağaoğlu, A. (2004). *Damla Damla Günler I*. Alkım Yayınları.
- Akgül, A. (2016). “Yıpranan Nesne, Kaybolan Benlik: Fikrimin İnce Gülü Üzerine Psikanalitik Bir İnceleme”. *Monograf*, 5, 51-171. <http://monografjournal.com/sayilar/5/yipranan-nesne-kaybolan-benlik-monograf-sayi-5.pdf>
- Andaç, F. (2000). *Adalet Ağaoğlu Kitabı, Sen Türkiye'nin En Güzel Kazasıdır*. Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Emre, İ. (2006). *Postmodernizm ve Edebiyat*. Anı Yayıncılık.
- Erol, S. (2003). Toplumsal Dış Gerçeklik ve Kişisel İç Şiir: Adalet Ağaoğlu'nun Romanlarındaki İnce Ayar. N. Esen & E. Köroğlu (Ed.). *Hayata Bakan Edebiyat, Adalet Ağaoğlu'nun Yapıtlarına Eleştirel Yaklaşımlar* içinde (ss. 5-31), Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi. https://www.academia.edu/28903829/Hayata_Bakan_Edebiyat_Adalet_A%C4%9Fao%C4%9Funun_Yap%C4%B1tlar%C4%B1na_Ele%C5%9Ftirel_Yakla%C5%9F%C4%B1mlar
- Kierkegaard, S. (2003). *İroni Kavramı*. (Çev. Sıla Okur). İş Bankası Yayınları.
- Marx, K. & Friedrich E. (1998). *Komünist Parti Manifestosu*. (Çev. Sol Yayınları Yayın Kurulu). Sol Yayınları.
- Marx, K. (2018). *Yabancılaşma*. (Der. Barışta Erdost). Sol Yayınları.
- Narlı, M. (2002). Araba Sevdaları. *Türkbilig*, 4, 19-28. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/turkbilig/issue/52779/696890>
- Pappenheim, F. (2002). *Modern İnsanın Yabancılaşması*. (Çev. Salih Ak). Phoenix Yayınları.
- Proust, M. (1996). *Kayıp Zamanın İzinde*. (Çev. Roza Hakmen). Yapı Kredi Yayınları.
- Sennett, R. (2008). *Karakter Aşınması (Yeni Kapitalizmde İşin Kişilik Üzerindeki Etkileri)*. (Çev. Barış Yıldırım). Ayrıntı Yayınları.
- Şentürk, Ü. (2010). Değişen Ekonomik ve Sosyal Koşulların Bir Ürünü Olarak Karakter Aşınması. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7, 113-124. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/pausbed/issue/34718/383847>
- Tolan, B. (1980). *Çağdaş Toplumun Bunalımı/Anomi ve Yabancılaşma*. Ankara İktisadi ve Ticari Bilimler Akademisi Yayınları.

Tomat Yılmaz, A. (2018). Tüketim Toplumunda Yaşamlarını Tüketen Bireyler: Bayram ve Kumru Örnekleri. *Electronic Turkish Studies*, 13(28), 975-986. <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.14447>

Uçar, A. (2012). *Teselliyi Eşyada Aramak: Türkçe Romanda Nesnelere*. (Doktora Tezi). İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü. YÖK Tez Merkezi. (Kayıt No. 319536).

Çatışma beyanı: Makalenin yazarı, bu çalışma ile ilgili taraf olabilecek herhangi bir kişi ya da finansal ilişkileri bulunmadığını dolayısıyla herhangi bir çıkar çatışmasının olmadığını beyan ederler.

Büyülü Gerçekçilik ve *Bazuka* Kitabındaki Yansıması

Mustafa OKÇUL*

Özet

Büyülü gerçekçilik, Latin Amerika edebiyatıyla birlikte 1950'li yıllardan itibaren popüler olup dünya edebiyatında adını duyuran bir akımdır. Kavramı ilk defa Alman yazar Novalis eserlerinde kullanır. Edebî anlamda ise İtalyan Massimo Bontempelli ve Kübalı romancı Alejo Carpentier kullanırlar. Büyülü gerçekçi anlayışta gerçek ve gerçek üstü olgular birbiriyle çatışmadan ve biri diğerini reddetmeden aynı kurgusal düzlemde bulunur. Büyülü gerçekçi kurgu; folklor ve mitoloji unsurlarından yararlanırken insan gerçekliğini merkeze alan felsefe, sosyal antropoloji, psikoloji gibi bilimlere dayandırılarak oluşturulur. Bu sanatsal anlayış; dış dünya ile kendi iç gerçekliği arasındaki bireyin hayatına ve etkileşimde bulunduğu varlıkların bilinmeyen yönlerine odaklanır.

Büyülü gerçekçilik eğilimi; Türk edebiyatında 1980'li yıllardan itibaren Latife Tekin, Hasan Ali Toptaş, Onat Kutlar, Bilge Karasu gibi yazarların kurgusal metinlerinde görülmeye başlanır. Bu yazarlara 2000'li yıllardan itibaren eser vermeye başlayan Murat Uyrkulak da eklenebilir. Bu incelemede yazarın *Bazuka* kitabı, büyüülü gerçekçilik anlayışın Wendy B. Faris tarafından belirlenen özellikleri ve ilkeleri doğrultusunda ele alındı. *Bazuka* kitabında bulunan dokuz öykünün çoğunda; olağan dışılık, başka âlemlere ait unsurlar, hayaletlerin çeşitli eylemleri, mekân-zaman-kimlik aşınmaları gibi özellikler bakımından büyüülü gerçekliğe ait unsurlar iç içe kullanılır. Öykülerde, insan gerçekliği farklı boyutlara taşınarak düşsel, fantastik bir şekilde aktarılır. Metinlerde insan, hayalet ve ölülerin aynı düzlemde yer alması, gövdesiz insanların bulunması, başkaları tarafından fark edilmeyen veya aniden cinsiyet değiştiren kahramanların belirmesi gibi sıra dışı özellikler bakımından *Bazuka* öykü kitabı büyüülü gerçekçilik eğiliminden izler taşımaktadır.

Anahtar Sözcükler: Murat Uyrkulak, *Bazuka*, büyüülü gerçekçilik.

Magical Realism and Its Reflection in the *Bazuka* Book

Abstract

Magical realism is a trend that has been popular in Latin American literature since the 1950s and has made its name in world literature. The German writer Novalis uses the concept for the first time in his works. In a literary sense, they use Italian Massimo Bontempelli and Cuban novelist Alejo Carpentier. In magical realism, real and surreal phenomena exist on the same fictional plane without conflicting with each other and without rejecting one another. Magical realistic fiction; is created based on sciences such as philosophy, social anthropology and psychology, which centre human reality while benefiting from folklore and mythology elements. This artistic understanding; focuses on the life of the individual between the outer world and his inner reality and the unknown aspects of the beings he interacts with.

The tendency to magical realism; has been seen in the fictional texts of authors such as Latife Tekin, Hasan Ali Toptaş, Onat Kutlar and Bilge Karasu in Turkish literature since the 1980s. Murat Uyrkulak, who has started to write works since the 2000s, can be added to these authors. In this review, the author's *Bazuka* book was handled in line with the characteristics and principles of the magical realism understanding determined by Wendy B. Faris. In most of the nine stories in the *Bazuka* book; Elements of magical realism are used together in terms of features such as unusualness, elements belonging to other realms, various actions of ghosts, and space-time-identity erosion. In the stories, human reality is conveyed in an imaginary and fantastic way by moving to different dimensions. The *Bazuka* storybook bears traces of the magical realism trend in terms of extraordinary features such as the presence of humans, ghosts and the dead on the same plane in the texts, the presence of disembodied people, the appearance of heroes who are not noticed by others or suddenly change their gender.

Keywords: Murat Uyrkulak, *The Bazuka*, magical realism.

* Dr., Millî Eğitim Bakanlığı, İğdır / Türkiye, e-mail: mustafaokcul@gmail.com

ORCID : <https://orcid.org/0000-0002-2463-7511>.

Bu makaleyi şu şekilde kaynak gösterebilirsiniz / To cite this article (APA):

Okçul, M. (2022). Büyülü Gerçekçilik ve *Bazuka* Kitabındaki Yansıması. *Küllüye*, 3(2), 125-141.

DOI: 10.48139/aybukulluye.1162927.

Makale Bilgisi / Article Information

Geliş / Received	Kabul / Accepted	Türü / Type	Sayfa / Page
16 Ağustos 2022	23 Eylül 2022	Araştırma Makalesi	125-141
16 August 2022	23 September 2022	Research Article	

Extended Abstract

Magical realism is an artistic trend that breaks the boundaries between literary genres and presents different elements that are difficult to combine in other narrative styles. It aims to bring a new perspective to the relationship between the individual and the object in terms of ontological, political, sociological and geographical aspects. Magical realism encompasses a fairy-tale world in which extraordinary events are perceived as ordinary. Heroes are equipped with features beyond the valid laws of the world in which they live. These works show impossible situations, events and heroes as if they were normal in the nominal world. It combines reality and fantasy, naturally presenting everything. Thanks to this technique, extraordinary events are conveyed like ordinary events. Everything is accepted by people as part of normal life. Ghost, dead, elf, fairy, and supernatural events are presented as normal to human life. Magical realist fiction is built on opposing the destruction of the traditional self by the modern self through these extraordinary beings. In magical realism, the writer faces reality and tries to unravel it, to discover the mystery in things, life, and human actions. The author aims to present a diversity of perceptions and perspectives to the narrator, hero and reader by breaking the singular and homogeneous point of view imposed by modernity through magical reality. Magical realism aims to overthrow both the controversial dominance of literary realism over Western literature since the Enlightenment and the traditional genre canon established by Western criticism.

Magical realism becomes a universal voice in literature, especially with Marquez's novel *One Hundred Years of Solitude* (1967). This novel has put the term magical realism on the international literary map. With Marquez and Latin American writers showing a genre-specific tendency, interest in magical realism in the genre of fiction increased and it becomes widespread in world literature with the works of writers such as A. Robbe-Grillet, M. Butor, Julio Cortazar, Jorge Lois Borges, Günter Grass, Milan Kundera.

Magical realism is seen in Turkish literature in the 1980s. Latife Tekin, Nazlı Eray, Hasan Ali Toptaş, İhsan Oktay Anar, Onat Kutlar, Bilge Karasu, and Murat Uyrkulak are among the representatives of magical realism with their novels and stories. In this study, the storybook *Bazuka* by Murat Uyrkulak, one of the representatives of contemporary Turkish literature who draws attention with its fiction, is discussed in the context of the magical realism trend. The characters of Murat Uyrkulak's *Bazuka* stories generally take for granted living in a world that is the synthesis of the union of the real and the magical, and they see this as a natural action of life. Wendy B. Faris' aforementioned classification was taken as a basis while separating the magical realism issues that emerged in the *Bazuka* work. It has been determined that the prominent titles related to magical realism in the people and lifestyles in the work are “the phenomenal world”, “merging realms”, and “disruptions of time, space, and identity”.

In the *Bazuka* book, the features of magical realism are presented within the framework of the freedom offered by postmodernism. In the stories, literary realism is intertwined with the extraordinary. Contrasts such as human-ghost, good-evil, and modern-local are presented in the texts by combining the human world and the dead/ghost world. The merging of different realms in the texts is highlighted by describing extraordinary situations and events that are not encountered in everyday reality in the perception of other dimensions of reality. The coexistence of ghosts and humans, the existence of the living and the dead on the same plane, the disappearance of the human body and only the head visible, and the fact that people live in a life-death gap without being noticed by others are the prominent elements of magical realism in *Bazuka* work. Although the events experienced do not fit within the limits of reality in the dominant perception, they are normal situations for the story characters. The author aims to present the unity of the ordinary and the extraordinary by breaking the prevailing perception of time, space and identity.

Giriş

Gerçeklik kelimesi, alanlara göre farklı anlamlarda kullanıldığı için anlam sahası oldukça geniştir. “Gerçek olan, var olan şeylerin tümü, hakikat, hakikilik” (TDK, 2021, 09.05.2021 <https://sozluk.gov.tr/>) olarak tanımlanan gerçeklik, sanatın var oluşundan beri değişik anlamlarda kullanılmıştır. Gerçekliğin sanat metinlerindeki yansıması kültür, etnisite, sosyal rutinler, sanatçının algı ve bakışına göre farklılık gösterir. Bu yüzden sanatsal metinlerin yapısını meydana getiren gerçekçiliğe ait unsurların ne olduğu tartışma konusudur.

Edebiyatta gerçekçilik, çeşitli edebiyat teorisyenleri ve anlayışlarınca farklı biçimlerde tanımlanır. Pek çok farklı yaklaşım olduğu için bu konuda kesin ve ortak bir kanaate ulaşılmış olmamakla beraber yaygın kanaat, gerçekten kurgusal olana geçişi ifade ettiğiidir. Edebî gerçeklik, kavramsal olarak iki şekilde değerlendirilir: 1. Dış gerçeklik 2. İç gerçeklik. Dış gerçeklik, reel dünyayı; iç gerçeklik ise sanatçının dünyasını esas alır. “Dış gerçeklik insan yaşamının sürekliliği dâhilinde mutlak olan modeldir” (Toyman, 2006, s. 7). Bu modelin algılanması bireyin ruhsal yapısı, mizacı, kültürü ve tutumuna göre değişkenlik gösterir. Sanatçının iç âlemi, dış gerçekliğin algılanma biçiminde doğrudan etkilidir. Yani izafî bir durum söz konusudur. Bu noktada gerçek ile hayal edilenin birleşimiyle oluşan kurgunun melezliği ortaya çıkar. Melezlik durumu edebiyatta özellikle büyülü gerçekçilikle özdeşleşmiştir.

Büyülü gerçekçi metinlerde vurgulanmak istenen gerçeklik unsuru folklor, efsane, masal ve olağanüstü öğeler kullanılarak belirginleştirilir. Büyülü gerçekçilik, “yalnızca eski masal, efsane ve mitten değil, aynı zamanda batıl inanç içeren halk "bilgeliğinin" karanlık yönünden de” (Danow, 2004, s. 120) beslenir. Bu eğilim, gerçek ve fantezinin bir karışımı olarak doğmuştur. Büyülü gerçekçilik ile fantastik edebiyat her ne kadar birbirini anımsatsa da aralarında belirgin farklar bulunur. Fantastik edebiyatta dünyaya ve mevcut düzene alternatif evrenler yaratılır. Yaratılan bu evrende çoğu şey tanıdık değildir. Sadece okurun bu duruma adaptasyonunu sağlama adına kimi folklorik malzemelerden yararlanır. Fantastik metinlerde, olağan üstülük ve rasyonelliğin bir arada bulunması “okuyucunun hiçbirini kabul etmemesine neden olarak, aynı derecede olası değilmiş gibi” algılanmasına neden olur. Büyülü gerçekçi metinlerde bunların bir aradalığı doğrulanamaz fakat “her iki modelin de eşit derecede geçerli olduğu” (Hegerfeldt, 2005, s. 97) öne sürülür.

Büyülü gerçekçi metinlerde anlatılan dünya, gerçekte yaşanılan yerdir. Bu tür eserlerde yer alan “ülkeler, şehirler, kasabalar tüm büyülü özelliklerine rağmen bu dünyadadır” (Erdem, 2011, s. 182). Ayrıca “büyülü gerçekçi metinlerin fantastik, bilimkurgu, korku gibi türlerden ayrılmasını sağlayan” (2011, s. 176) ayırt edici bir özellik de metne yeni bir ekleme yapılmasıdır. Olağan ile sıra dışının harmanlanması esnasında yazar, gerçeklik ile büyüün sentezini kurgusal bir

başarıya ulaştırmak adına anlatım boyunca eklemeler yapar. Gerçeklik ile olağan üstü olan, gerçekliğin büyüdü dünyasında dengeli bir anlatım stratejisiyle sunulur. Bu denge sayesinde anlatıcı, kahraman, okur olağanla olağan dışının birlikteliğini yadırgamaz.

Büyüdü gerçekçilik, edebî türler arasındaki sınırları çiğneyen ve diğer anlatım tarzlarında bir araya gelmesi zor olan farklı unsurları bir araya getiren sanatsal bir eğilimdir. Birey ve nesne arasındaki ilişkiye ontolojik, politik, sosyolojik, coğrafi bakımdan yeni bir bakış getirme hedefindedir. Büyüdü gerçekçilik, olağanüstü olayların sıradanmış gibi algılandığı masalsı bir dünyayı kapsar. Kahramanlar yaşanan dünyanın geçerli yasalarının ötesindeki özelliklerle donatılmıştır. Bu eserler, gerçekleşmesi mümkün olmayan “durum, olay ve kahramanları, itibarı âlemden normalmiş gibi gösterir. Gerçeği ve fantastiği birleştirerek her şeyi doğal bir şekilde sunar” (Toyman, 2006, s. 26). Bu teknik sayesinde sıra dışı olaylar, olağan olaylar gibi aktarılır. Her şey, kişiler tarafından olağan hayatın parçası olarak kabul görür. Hayalet, ölü, cin, peri ve doğaüstü olaylar insan yaşamının normaliymiş gibi tasvir edilir. Büyüdü gerçekçi kurgu, bu sıra dışı varlıklar vasıtasıyla “geleneksel benliğin modern benlik tarafından yok edilmesine karşı” (Zamora, 2003, s. 544) çıkma üzerine bina edilir. Büyüdü gerçekçilikte “yazar gerçeklikle yüzleşir ve onu çözmeye, şeylerde, hayatta, insan eylemlerinde gizemli olanı keşfetmeye çalışır” (Leal, 2003, s. 121). Yazarın amacı büyüdü gerçeklik vasıtasıyla modernitenin dayattığı tekil ve homojen bakış açısını kırarak anlatıcıya, kahramana ve okura algı ve bakış çeşitliliği sunmaktır. Büyüdü gerçekçilik, hem “edebî gerçekçiliğin Aydınlanma'dan bu yana Batı edebiyatı üzerindeki tartışmalı egemenliğini” hem de “Batı eleştirisi tarafından kurulan geleneksel türler kanonunu” (Hegerfeldt, 2005, s. 115) yıkmayı hedef edinir.

Büyüdü gerçekçilik eğilimi, esas itibarıyla “Latin Amerika gerçekliğinden” (Danow, 2004, s. 71) beslenir. Bölge, yerel kültürü ve yüzyılın başındaki el değmemiş coğrafyasıyla kendine has mitsel, fantastik hayal gücüne sahip ayırt edici bir özelliğe sahiptir. Latin Amerika yerelliğinin özellikleri Afrikalıların ve Avrupalıların kültür ve inançlarıyla birleşerek büyüdü olanın gerçekle iç içe betimlemesiyle aktarılır.

Büyüdü gerçekçilik, Latin Amerika ile özdeşleşse de kavram olarak ilk kez Alman sanatçı Novalis tarafından on sekizinci yüzyılın sonlarında kullanılır. Novalis, büyüdü gerçekçi ifadesini felsefeyle ilişkili “büyüdü idealist” ve “büyüdü gerçekçi” (Guenther, 2003, s. 34) kavramları bağlamında kullanır. Sonraki dönemde Alman Franz Roh (2003, s. 15), resim sanatıyla ilgili eleştiri yazılarında büyüdü gerçekçilikten söz eder. Onun “büyüdü gerçekçilik dediği şey basitçe ekspresyonist/dışavurumcu resim” (Carpentier, 2003, s. 102) sanatıdır. Roh, büyüdü gerçekçilik terimini kullanırken ona özel bir anlam yüklemeyiz. Avrupa’da ortaya çıkan yeni sanat tarzını isimlendirmek amacıyla bu terimi kullanır ve terime dair bir açıklama yapmaz. Yine de edebiyat eleştirmenleri büyüdü gerçekçiliğe dair

kendi teorilerini açıklarken Franz Roh'un söz konusu kullanımına atıfta bulunurlar. Angel Flores (2003, s. 111), yirminci yüzyılın başlarında fotoğraf gerçekliği anlayışına dayanan sanatın çıkmaza girmesi neticesinde Birinci Dünya Savaşı döneminin tüm sanat dallarında, özellikle resim ve edebiyatta önemli yazar ve sanatçıların büyülü gerçekçiliği keşfe yöneldiğini söyler. Bu yönelişte Marcel Proust ve Franz Kafka kurmacada üslup ve anlatım tarzında değişikliğe giderler. Flores, Kafka'nın *Yargı* (1912) ve *Dönüşüm* (1916) eserlerinin gerçekçi ve hayali dünyayı büyülü gerçekçilik anlayışına benzer şekilde kurguladığını belirtir. Büyülü gerçekçiliğin edebî bir akım olarak doğuşunun ise Jorge Luis Borges'in 1935 yılında çıkan *A Universal History of Infamy*¹ adlı eseriyle olduğunu savunur (2003, s. 113). Luis Leal (2003, s. 120) ise büyülü gerçekçiliğin 1935'te başladığı fikrine karşı çıkararak 1950'li yıllardan itibaren edebî bir eğilim kimliği kazandığı görüşündedir.

Büyülü gerçekçilik özellikle Marquez'in *Yüzyıllık Yalnızlık* romanı (1967) ile edebiyatta evrensel bir sese dönüşür. "Büyülü gerçekçilik terimini uluslararası edebiyat haritasına yerleştiren" (Faris, 2004, s. 29), bu romandır. Marquez ve Latin Amerikalı yazarların türe özel bir eğilim göstermesiyle büyülü gerçekçilik akımına kurgu türünde ilgi artar ve A. Robbe-Grillet, M. Butor, Julio Cortazar, Jorge Lois Borges, Günter Grass, Milan Kundera gibi yazarların eserleriyle dünya edebiyatında yaygınlık kazanır.

Büyülü gerçekçilik, 1980'li yıllarda Türk edebiyatında görülür. Latife Tekin, Nazlı Eray, Hasan Ali Toptaş, İhsan Oktay Anar, Onat Kutlar, Bilge Karasu, Murat Uyrukulak roman ve/veya öyküleriyle büyülü gerçekliğin temsilcileri arasında yer alırlar. Bu çalışmada, güncel Türk Edebiyatının kurgularıyla dikkatleri üzerine çeken temsilcilerinden Murat Uyrukulak'ın *Bazuka* adlı öykü kitabı, büyülü gerçekçilik eğilimi bağlamında ele alındı.

Büyülü gerçekçilik, yüz yıla yakın bir süredir sanatsal bir eğilim olarak var olmasına rağmen eleştirmenler ve kuramcılar, eğilimin ilkeleri konusunda genel kabul görmüş, ortak bir yargıya ulaşmış değiller. Kavram, çeşitli disiplinlerdeki araştırmacılarca birbirine yakın olsa da farklı şekilde yorumlanmaktadır. Anne C. Hegerfeldt (2005, s. 47) büyülü gerçekçiliğin "eleştirel bir kavram, bir kategori, bir edebî akım, bir eğilim" ve söylem biçimi olarak çeşitli şekillerde tanımlandığı için ilkelerinin netleşmediğini belirtir. Akımın hem gerçek hem de büyülü olanı bir arada sunma özelliği, sınırlarının netleşmesini zorlaştırmaktadır. Büyülü gerçekçilik reel dünya ile hayaliyi tek âlemde bir araya getirir. Bir yanda gerçekçi kişiler ve yaşamları diğer tarafta gerçekçilik sınırlarının dışında kalan karakterler ve hayatları bu eğilimde iç içe yer alır. Büyülü gerçekçi âlemde cereyan eden hadiseler, bireyin algı sınırlarını aşmaktadır. İnsanlar, hayaletler, ölümler aynı mekân ve zamanın gerçekliğinde yer alırlar. İnsanlar ve sıra dışı varlıkların yaşantıları

¹ Borges, J. L. (2019). *Alçaklığın Evrensel Tarihi* (Çev. Celal Üster). İletişim Yayınları.

birbiriyle temas halindedir. İnsan mantığını aşan bu birlikteliğin benzeri hem fantastik hem de posmodernist edebiyatta yer aldığı için büyülü gerçekçiliğin sınırları netleşmemektedir. Faris (2004, s. 7) büyülü gerçekçiliğin beş özelliğinin öne çıktığını belirtir: 1. İndirgenemezlik ögesi (*the irreducible element*), 2. Olağan üstü dünya (*the phenomenal world*), 3. Rahatsız edici şüpheler (*unsettling doubts*), 4. Âlemlerin birleşimi (*merging realms*), 5. Zaman, mekân ve kimlik bozulması (*disruptions of time, space, and identity*).

Büyülü Gerçekçilik ve *Bazuka* Kitabındaki Yansımaları

Büyülü gerçekçilik “rasyonel ve irrasyonel arasındaki değişken ilişkiyi” (Stewart, 2003, s. 492) vurgulamayı amaç edinir. Mantıklı olan ile büyülü olan aynı düzlemde yer alır. İnsan algısında farklı âlemleri kapsayan sınırlar, büyülü gerçekçilikte silinir, yeniden çizilir. Olağan dışı dünyalara ait unsurlar, olağanın sınırlarına dâhil edilir. İnsan dünyasına ait normallikler ile farklı âlemlere ait olan ve “biz”ce anormal durumlar bir arada, biri diğerini yadırgamadan yer alır. Büyülü gerçekçilik “harikulade, doğaüstü, abartılı ve masalsı, olası olmayan tesadüfler ve olağanüstülük unsurlarını edebî gerçekçilik unsurlarıyla” (Hegerfeldt, 2005, s. 51) harmanlar. Farklı âlemlerin bir arada tasvir edilmesi “hâkim dünya görüşünün reddedildiği anlamına gelmez. Bunun yerine, alternatif dünya görüşü kültürel baskın görüşün bir tamamlayıcısı olarak yeniden ele” (Hegerfeldt, 2005, s. 141) alınarak birkaç dünya görüşünün yan yana bulunabileceği görüşü savunulur.

Murat Uyurkulak’ın *Bazuka* öykülerinin kişileri, gerçekle büyülü olanın birlikteliğinin sentezi olan bir dünyada yaşamayı genelde kanıksarlar ve bu durumu yaşamın doğal bir aksiyonu olarak görürler. *Bazuka* eseri incelemesinde ortaya çıkan büyülü gerçekçilik hususları ayrıştırılırken Wendy B. Faris’in sözü edilen sınıflandırması esas alındı. Eserde yer alan kişilerde ve yaşantı biçimlerinde büyülü gerçekçilikle ilgili öne çıkan başlıkların “olağan üstü dünya”, “âlemlerin birleşmesi”, “zaman, mekân ve kimlik bozulmaları” olduğu tespit edildi.

1. Olağan Üstü Dünya (*The Phenomenal World*)

Fenomenal dünya, büyülü gerçekçi metinlerde yer alan olağan dışılığı vurgulamak için Wendy B. Faris tarafından önerilen bir kavramdır. Bu tür eserlerde yazar, gerçekçi betimlemeler vasıtasıyla ayrıntıları yoğun işleyerek gerçek dünyaya benzeyen olağan üstü özellikler barındıran kurgusal bir âlem yaratır. Bu yeni dünyaya ait gerçeklik anlatılırken büyülü unsurlara ait detaylar gerçekliğin arasına titizlikle serpiştirilir. Yazar, gerçekliğin içindeki büyüsel yönleri, gerçekliğin öteki boyutu bağlamında sunar. Gündelik gerçeklikte yaşanması mümkün olmayan durumlar, büyülü gerçekçi metinlerde olağan hayatın bir parçası haline gelir. Evrenin yasaları, “mantık, tanıdık bilgi veya kabul edilen inanç” (David Young ve Keith Hollaman’dan aktaran: Faris, 2004, s. 7) esaslarına göre açıklanamayan şeyler, büyülü gerçekçi metinlerde yer alır. Bireyin duyusal algıyla doğrulayamayacağı olağan dışı olaylar, bu metinlerde sıradanmış gibi anlatılır.

Yazar, büyülü ögeyi sıradan olaylarla aynı anlatı düzleminde sunarak okura büyülü şeylerin “gerçekten” gerçekleştiği mesajını verir.

Bazuka kitabında gerçeklikle büyüün iç içe olması ile olağanüstü olayların olağanmış gibi anlatılması hususları özellikle “Tutkular Kitaplığı”, “Kuş Yuvası”, “Pembe”, “Şarap”, “Derviş” öykülerinde öne çıkmaktadır. Olağan üstülük unsuru, “Tutkular Kitaplığı” öyküsünde birbirini izleyen tuhaf kaçırılma olaylarıyla öne çıkar. Öykü ana kişisi, İstanbul’daki bir polis merkezinde dedektiftir. Polis merkezine gelen ihbarlara göre çeşitli kaçırılma olayları yaşanmıştır. Sırasıyla farklı zamanlarda gazete editörü, gazeteci, eleştirmen, edebiyatçı ve yayınevi editörü kaçırılır. Kaçıran kişi, kaçırdıklarını serbest bırakma fidyesi olarak yaşayıp şiir yazan fakat kamuoyunca bilinmeyen iki şairin, genç bir romancının, ölmüş ama yazdıkları derlenmemiş bir öykücünün eserlerinin “ülkenin en [çok] satılan gazetelerinde” (Uyurkulak, 2014, s. 11) tanıtılması taleplerinde bulunur. Öykünün sonunda kaçırma işlerinin bekâr bir kütüphaneci tarafından yapıldığı ve amacının da Türk edebiyatında eser verip yeterince tanınmadığına ya da değer görmediğine inandığı şair ve yazarları tanıtmak olduğu ortaya çıkar: “Kelepçelenirken, ‘Sanırım çoğuyla tanıştınız. Kamil Karlıdağ’a, Seyyidhan Kömürcü’ye, Hüseyin Kıran’a Ayhan Geçgin’e, Niyazi Zorlu’ya ve Reha Mağden’e selamlarımı söyleyin’ demişti, gülüşünü hiç düşürmeden” (Uyurkulak, 2014, s. 18).

Roland Walter, büyülü gerçekçilikte anlatıcı ve karakterlerin olağanüstü olaylara olağan durummuş muamelesi yaptığını belirtir. Bu türdeki eserlerde “gerçekliğin büyülü ve gerçekçi düzeyleri arasında bir çatışma yoktur. Anlatıcı da olayları sorgulayıcı ve açıklayıcı bir tutum içinde değildir, büyülü dünyayı sorgulamaksızın benimser” (Aktaran: Özüm, 2013, s. 181). Faris ise iki çelişkili unsur olarak nitelediği “gerçek” ile “büyü” arasında tereddüt yaşayan okurun şüpheye düşebildiğini söyler. Faris’e göre okurda oluşan “şüphe” anlatı sürecinde yerini “inanma”ya bırakmaya meyletse de tamamen ortadan kalkmaz.

Kültür, gelenek ve inanç farklılığı büyülü gerçekçilikte tasvir edilen dünyanın okur nezdinde olağan ya da olağan dışı olarak algılanmasında etkin algısal farklılıklardır. Bu yüzden “bazı kültürlerdeki bazı okuyucular inançlarına ve anlatı geleneklerine bağlı olarak diğerlerinden daha az tereddüt’e (Faris, 2004, s. 17) düşerler. Faris farklı düşünse de büyülü gerçekçilikte resmedilen duyular dışı fenomenlerle ilgili genel kanı, sunulan dünyanın anlatıcı, kahraman ve okurca kabullenildiğidir. Bu eğilimde gerçek ve mantık dışı olayların iç içe işlenmesi uyumlu bir senkronizasyonda tasvir edilir. Kullanılan bu yöntem sayesinde, işlenen alışılmadık olgular okur nezdinde yadırganmaz, yaşamın normal bir akışıymış gibi algılanır.

Büyülü gerçekçilikte tuhaf unsurlarla gerçekçi unsurlar harmanlanarak yan yana kullanılır. Fantastik unsurlar ile reel olguların bir arada olması “büyülü gerçekçi kurgunun en dikkate değer ve en çok dikkat çeken özelliğidir” (Hegerfeldt,

2005, s. 50). Doğüstü olay ve olgular ne öykü kahramanlarınca ne de okur tarafından yadırğanır. “Kurtuluş On İki” metninde alışılmış cenaze merasim konuşmalarının dışında tuhafliklar sergilenmesine rağmen, öykü kişileri bu garabet karşısında şaşırılmazlar:

Mehmet Bey’i musallaya koyup son duasına durduğumuz sırada, iriyarı, beyaz bereli bir genç caminin bahçesine girdi koşa koşa... ‘Az önce bi kapkaççıyı yakaladık, linç edicez, siz de buyurun,’ diye haykırdı [...]
Tam o sırada imam ‘Merhumu nasıl bilirdiniz?’ diye sordu...
Kalabalıktan, ‘Bilmezdik, yoktu öyle biri’ homurtusu yükselirken midem bulandı, eğildim kustum...
Kalabalık bir beğeni uğultusuyla karşıladı bu hareketimi: ‘Helal olsuuunnn!’...
(Uyurkulak, 2014, s. 22)

Büyülü gerçekçi eserlerin özelliklerinden olan folklordan faydalanma tekniği *Bazuka*’daki kimi öykülerin masal havasında anlatılmasıyla kendini gösterir. Yazar, “Pempe” öyküsünün kahramanının başından geçenleri masal üslubunda tasvir eder: “Maruzatıma geçmeden önce ben bir anlatayım, siz dinleyin [...] Kış mevsiminin yaklaştığı, sandıklardan naftalin kokulu kışlıkların ufak ufak çıkarıldığı bir vakit” (Uyurkulak, 2014, s. 35).

“Pempe” öyküsünde beliren masalsi anlatım, öykünün olay halkalarında da kendini gösterir. Kahramanın başından geçenler masalarda yaşanır cinstendir. Pembe renk yüzünden bir gözü kör olan kahraman, biri ile olan yakın arkadaşlığını pembe don giydiği için keser, sevdiği kadından pembe renk ağırlıklı doğum günü kutlaması yaptığı için ayrılır, pembe renk ambalajlara karşı çıktığı için iş kuramamış ve zengin olamamıştır. Kavga ettiği birini, pembe renk giydiği için öldürür, hapse düşer. Ve nihayetinde düştüğü koğuştta sadece kendisine “pembe battaniye” (Uyurkulak, 2014, s. 41) verilmesiyle öykü ana kişinin cezaevi müdürüne mektup yazması ve pembe yerine başka bir renk battaniye verilmesini talep etmesiyle eser son bulur. Mantık kurallarını zorluyor gibi görünmesine rağmen “Pembe” öyküsü gerçek ile sıra dışının birbirine dâhil olduğu alanlar oluşturması bakımından büyülü gerçekçi nitelikler taşır.

Büyülü gerçekçi eserlerde gündelik yaşam ayrıntılarıyla verilirken bu ayrıntıların büyülü doğası, realiteden uzak bir tasvirle sunulur. Bununla bağlantılı olarak tarihsel olaylar yeniden yaratılır, tarihsel gerçekliklere dayanan olayların farklı versiyonları oluşturulur. “Kuş Yuvası” öykü ana kişinin ismi ve yaşadığı aşk acısı halk hikâyesindeki Tahir’i anımsatır. Halk hikâyesinde beliren dağlar imgesi, öyküde cinsel bölünmüşlük şeklinde yansır. Olağan üstülük durumu metinde ayrıntılı betimlemelerle aktarılır:

Lakin o sabahtan tam bir yıl sonra [...] Tahir kapı zilinın acı acı çalınmasıyla yatağından fırladı ve kapıyı açıp Funda’yı karşısında görünce olduğu yere çöktü, hüngür hüngür ağlamaya başladı. Ağlaya ağlaya birbirlerine sarıldılar, yatağa nasıl vardıklarını, nasıl soyduklarını, birbirlerine nasıl dokunduklarını fark

etmediler bile. Sabah gözlerini açtıklarında, kuşlar pencere camlarını kırıp eve girmiş, kasıklarına konmuş, orada cıvıldıyorlardı. (Uyurkulak, 2014, s. 32)

Büyülü gerçekçi eserlerde yazar doğal olguları, çeşitli dil ve kurgu oyunları ile sıra dışı bir atmosferde tasvir eder. Bu eğilimin ilkeleri gereği yazarın olağan dışı olayları anlatırken herhangi bir açıklamada bulunmaması ve sorgulama yapmaması esastır. Bu kural ihlal edilirse “gerçek ve fantastiğin uyumlu bir bütünü olan büyülü gerçekliğin bu iki farklı düzeyi arasındaki denge bozulur” (Şen, 2018, s. 21). Büyülü gerçekçi eserlerde yazar, gerçek ile mantık dışı unsurları, birbiriyle çatıştırmaz fakat anlatıcı bu gerilimin varlığını “kabul ettiğinden” (Faris, 2004, s. 20) okuru da olağan ve olağan dışı hallerin bir aradalığı konusunda tereddüde teşvik edebilir. Anlatıcının tereddüdü kabul etmesi okuru metin dünyasına adapte etse de tereddüt, büyülü gerçekçi metinde kalma eğilimindedir. Okurun eser bittikten sonra yaşananların gerçek mi değil mi sorgulaması yapması, bunun sonucudur.

Okurun inanma ile şüphe arasında kalma hali “Şarap” metninde belirgindir. Öyküde Avrupalı ve Türk arkeologlar, Sivas’ın bir beldesinde araştırma yaparlar. Bilimsel bir kazının masalsi bir anlatım havasında anlatıldığı öyküde kahramanların beldeyi gezmeleri esnasındaki gözlemleri, gerçek ile büyü sarmalında sunulur. Yazar olağan üstü durumları aktarırken yaşananların gerçek mi büyü mü olduğuyula ilgili okuru şüpheye düşürmeye yönelik bir tavır içindedir:

Perukçudan sol elinde küçük bir paketle çıkan genç bir kadın gördüler, diğer elinde bir samuray kılıcı vardı. Baklavacıdan çıkan çok şişman bir adam, omzuna bir güvencin konunca ağlayarak yere diz çöktü süslü paketi adeta parçalayıp baklavaları art arda ağzına tıkmaya koyuldu. İhtiyar bir köpek gördüler sonra, kasabadaki yegâne seks shoptan çıkan; kulaklarının arasında, başının tam üstünde yani, Bağdat şehrinin miniminnacık bir maketini taşıyordu.

Yok, böyle olmadı. Dolunayın önünden bir bulut gelip geçti sadece. (Uyurkulak, 2014, s. 56)

2. Âlemlerin Birleşimi (*Merging Realms*)

Büyülü gerçekçi metinlerde insan dünyası ile başka âlemler bir aradadır. Dünyaya ait normlar ile öteki âlemlere ait kurallar aynı düzlemde yer alır. Büyülü gerçekçilik bu “iki dünyanın kesiştiği noktada, her iki yöne de yansıyan çift taraflı bir aynanın içindeki hayalî bir noktada var olur. Hayaletler ve metinler ya da hayalet gibi görünen insanlar ve kelimeler, çoğu zaman iki yaşam ve ölüm dünyası arasında yer alan bu iki taraflı aynalarda yaşar[lar]” (Faris, 2004, s. 21-22). Kurgusal gerçeklik, bu metinlerde insanı aşarak hayalet, ölü gibi varlıkları kapsayacak şekilde genişler. Yaşayanların diyarı ile hayalet/ölü diyarları arasında bağlantı ağı kurulur. İki âlem arasında bir kesişme değil, birleşme söz konusudur.

Büyülü gerçekçi kurgu, gerçekliği farklı bireylerin reel dünyasını odak noktası yapar. Amaç, dünyayı başka bir gözle göstermektir. Resmedilen suni dünya, insanların yaşadığı dünyamış gibi görünür. Bu yüzden hikâyedeki hayaletlerin ve ölülerin konuşması gibi mantık dışı figürler, öykü bittikten uzun süre sonra da

okurda etkisini devam ettirir. Okur, yaşananların gerçek mi “karakterin rüyası veya halüsinasyonu mu” (Faris, 2004, s. 17) yoksa mucize mi olduğuna karar vermekte zorlanır. Bu tür eserlerin gündelik gerçekliğinde insan ile ölümler, hayaletler aynı kurgusal atmosferde bulunur.

Büyülü gerçekçiliğin en temel kaygısı, bilinebilirlik olgusunun doğasını ve sınırlarını var kılabilmektir. Ajandasında moderniteyi eleştirmek de olan büyülü gerçekçilik, muhalifliğini sunma adına sıra dışı karakterleri kurgunun merkezine yerleştirir. Hayalet, modernite anlayışını temsil eden özerk ve bağımsız karakter biçimine alternatif bir kimliktir. Zamora (2003, s. 497-498) büyülü gerçekçi kurgunun edebî tanımı için elzem unsurlardan birinin hayaletler olduğunu belirtir. Bireysel yönlerinin haricinde mitik, katılımcı, birikimli, kolektif yönleri olmaları bakımından hayaletler büyülü gerçekçi kurguda sıklıkla tercih edilir. Hayaletler insan gibi sadece şimdide bulunmazlar, her yerde ve zamanda serbestçe gezmeleri bakımından irrasyonel varlıklar olduğu için kurguda yer alır. Büyülü gerçekçilik, bilinebilir olanın sınırlarının ötesine bakılmasını sağlamak amacıyla hayaletleri kurguda rehber olarak kullanır. Hayaletlerin kullanılma amacı “gerçekliğin her zaman tanımlama, anlama veya kanıtlama kapasitemizi aştığı ve edebiyatın işlevinin bu aşırı gerçekliği meşgul etmek, sezgisel olarak kavrayabileceğimiz ancak hiçbir zaman tam veya nihai olarak tanımlayamayacağımız şeyi onurlandırmak olduğu yolundaki temel” (Zamora, 2003, s. 498) hissi somutlaştırmaktır.

Büyülü gerçekçilikte, gerçekliğin aşırılığı sıklıkla vurgulanır. Bunun amacı sıradan bireyin büyülü olaylara tanıtılmasıdır. Birey, büyülü olanı normalleştirirken “gerçeğin olağandışı yönlerini ön plana çıkaran, altını çizen veya eleştiren bir koşulda tepki” (Faris, 2004, s. 13) vermeyi kanıksar. “Kurtuluş On İki” öyküsünde ana karakter bir hayalettir. İstanbul’da yaşar. Toplumla iç içedir; çalışır, yer, içer, gezer. İnsanların yanı sıra hayaletlerle de aynı eylemleri yürütür. Ayrıca diğer karakterlerden biri de ölüdür ama yaşayan insanlarla iletişim kurar. Bu noktada, büyülü gerçekçi eserin özelliklerinden olan insan, hayalet, ölü gibi farklı âlemlere ait varlıklar arasında kesişme söz konusudur. Bu kesişme öykü kahramanlarınca yadigarı olmaz; yaşamın doğal bir aksiyonu olarak görülür:

Mehmet Gökçepınar aradı.

Evet, ne dedi?

Ölmüş.

Kim ölmüş?

Mehmet Gökçepınar... (Uyurkulak, 2014, s. 21)

Büyülü gerçekçi eserler, kimi anlatılanların gerçek mi yoksa büyü mü olduğunun netleşmemesinden dolayı olağan dışı ile gerçeğin birleşimi anlatılar olarak tanımlanır. Farklı dünyaların bir aradığı melezlik olarak tanımlanır. Melezlik bu metinlerin ayırt edici özelliklerindedir. Melez anlatı mantık ile büyüün, tarih ile rivayetin, ampirik olan ile mistik olanın, “rasyonel akılla yerli düşüncenin, mimetik

olanla fantastik olanın, büyü ile gerçeğin karışımı olan” (Erdem, 2011, s. 182) bir türdür. Eserlerin yapısını, olay örgüsünü, temasını oluşturmak amacıyla “yaşam ve ölümün, tarihsel gerçekliğin ve büyüün, bilim ve dini inancın paradoksal boyutları arasında bir uzlaşma” (Cooper’dan aktaran: Turgut, 2003, s. 25) alanı belirlemek için melezliğe başvurulur.

3. Zaman, Mekân ve Kimliklerin Aşımı

Büyülü gerçekçi “kurgular zaman, mekân ve kimlik hakkında edinilmiş yaygın kanaati” (Faris, 2004, s.23) ve algıyı sarsar. Büyülü gerçekçilikte yeni bir mekân ve zaman yaklaşımı vardır. Realizm anlayışındaki homojen mekân, yerini çok boyutlu alana bırakır. Aynı durum zaman için de geçerlidir. “Eski ritüel, kutsal veya döngüsel zaman biçimlerinin” yerini çok boyutlu bir zaman anlayışı alır. Büyülü gerçekçilik, kimlikle ilgili modern algıyı da sarsar. Bu tür anlatılarda bulunan çok seslilik ve çok kültürlülük, karakterlerin çok kimlikli bireyler olarak belirmesini doğurur. Büyülü gerçekçilik, Batılı söyleme ve modernitenin bireye dair varsayımlarına muhaliftir. Modernitenin sunduğu gerçeklik sınırlarına büyüülü olanı katarak mevcut algıyı kırma hedefindedir.

Wendy B. Faris, büyüülü gerçekçiliğin mekân, zaman ve karakter bakımından “köklerinin modernizmde, dallarının ve yapraklarının adeta postmodernizmde olduğunu” (2004, s. 30) belirtir. Büyülü gerçekçi kurgu çoklu mekân, zaman ve kimlik bakımından modernizm akımıyla benzer görünür. Özellikle epistemolojik kaygıları, mitsel unsurları, yerelliği, psikolojik tahlilleri bünyesinde barındırması bakımından büyüülü gerçekçilik ile modernizmin sınırları kesişir. “Büyülü gerçekçiliği modernizmden ayıran şey, büyüülü gerçekçilikte bu çoklu zamanların, yerlerin veya kimliklerin varlığı değil, tasvir edilme biçimleridir” (Faris, 2004, s. 31). Büyülü gerçekçi anlatıda yer alan kişiler, belli bir etnisitenin, kültürün temsilcisi olmaktan ziyade insanlığın ortak mirasının taşıyıcıları gibidirler. Sosyal normlarca belirlenmiş sınırların ötesinde bulunan niteliklerle donatılmıştır. Büyülü gerçekçilik, “modern insanın yol gösterici bir felsefe ya da kozmolojiden yoksun” (Danow, 2004, s. 75) olduğu görüşündedir. Bireyin saf/ilkel halini bir çocuğa, özünden uzaklaşmış ve bozulmuş durumunu temsil eden moderniteyi yetişkine benzeten büyüülü gerçekçilik “çocuğun orijinal (hâlâ zarar görmemiş) bakış açısı ile yetişkinin bakış açısı arasındaki eşitsizlikten doğar” (s. 118). Bu eğilimde yazar, “çocuğun bakış açısının yetişkinde yaşamsal ve hâlâ işlevsel olduğunu” anlatma arayışındadır. Büyülü gerçekçilik büyüülü olanın varlığıyla ilgili ontolojik sorular sorması, farklı dünyalara ait söylemleri bir arada sunması ve edebî bir ruh taşıması bakımından postmodernizmle de yakınlaşmaktadır. Faris (2004, s. 22-23), gerçeklikleri farklı olan âlemlerin aracısız olarak sunulmasının “büyülü gerçekçiliğin gerçek ile kurgu arasındaki” sınırını bulanıklaştığını ve “büyülü

gerçekçiliği[n] postmodernizm içinde konumlandır[ılabilmesine]”² sebep olduğunu söyler.

Büyülü gerçekçilik, kimlik ile zaman ve mekân arasında kabul görmüş yargıları sorgular. David Mikics (2003, s. 382), büyülü gerçekçilikte hayalin abartılması yoluyla tarihsel olgulara yeni yaklaşımlar getirildiğini belirtir. Yazarın bundaki amacı tarihin yıkıcı yönünü yaratıcı bir gelecek duygusuna dönüştürmektir. Yazar bunu yaparken emperyalist iktidar baskılarının delilleri olarak metinde özellikle tarihî ve dinî yapılara ait harabeleri kullanır. Mikics’e göre bu kanıtlar emperyal iktidarın mekânsal olarak hem geçmişte kaldığını hem de yıpransa da devam ettiğini göstermektedir. *Bazuka* eserinde siyasal sistemin sebep olduğu kimi toplumsal ve politik olgular etnik kimlikler bağlamında irdelenir. Kitapta dikkat çeken en önemli kimliksel sorgulama Ermeniler hakkındadır. “Şarap” öyküsünde Sivas’ın Belveren kasabasında arkeolojik kazı yapan ekibin, şehirde gezmesi esnasında Ortodoks kilisesinden camiye dönüştürülen yapı imgesi çerçevesinde etnik ötekileşme sorunsalına vurgu vardır: “Peki nereye gitti bu kilisenin cemaati? [...] İşte, Türkiye’nin nicedir inkâr ettiği soykırımın kanıtı, bir kilise kisvesinde, çırılçıplak önlerinde duruyordu” (Uyurkulak, 2014, s. 58).

Büyülü gerçekçilikte birlikte resmedilen âlemde yerli/geleneksel olan ile modern olan bir aradadır. Olay, kişi ve izlekler büyü-gerçek sarmalında anlatılır. Toplumsal düzende yer alan ekonomik, politik ve sosyal hiyerarşi “Afrika, Avrupa, Asya ve Kızılderili ortak yaşamları” (Mikics, 2003, s. 374) şehirli-kırsal, modern-yerel, beyaz-siyah, biz-öteki, elit-halk eksenlerinde sunulur. Büyülü gerçekçilik, kendini modernitenin karşısında kendini konumlandırır. Hedefinde insan varoluşunun doğasında bulunan evrensel nitelikleri açığa çıkarmak var. Bu yüzden yazar, metnin kurgusal yapısını oluştururken kültürel farklılık ve fantastik analogiden hareket eder. “Derviş” öyküsünde, Mevlevî dervişin üç asır sonra uykusundan uyandırılması konusu işlenir. Uyandırıldığında kronolojik zamanın 2000’li yıllar olduğu “500 avro” ifadesiyle anlaşılır. Derviş, şeyhinin verdiği görevi yerine getirmek için üç yüz yıllık uykusundan uyandırılmıştır. Büyülü gerçekçi metinlerin özelliklerinden olan “geleneksel ve modern dünyalar[ın]” (Arargüç, 2017: 100) harmanlanmasından yararlanma tekniği bu öyküde imparatorluk-cumhuriyet, padişah-devlet başkanı, derviş-modern birey açılarından ele alınır. Yazar bu unsurlar vasıtasıyla zaman mefhumunun hızlı geçişlerini ve mekânın nitelik değiştirmesini bu metinde ön plana çıkarmaktadır:

FISILDADI: ‘Kalk derviş, kalkma vaktin geldi.’

Tanımadığım bu ses üç asırdır uyuyan paslı kulaklarımda yankılandı.

² Postmodern eserler, yapı ve kurguda getirdiği yenilikler bağlamında büyülü gerçekçilikle benzer nitelikler gösterir. Gerçek ve büyülü olanın yeni bir söylemle vücut bulduğu büyülü gerçekçi eserler hem teknik hem de içerik anlamında getirdiği söylemsel heterojenliği sayesinde postmodern edebî anlayışın gelişmesinde katkı sunmuştur (Faris, 2004, s. 1). Zamora (2003, s. 544) da büyülü gerçekçiliğin modern öncesi birey anlayışını güçlendirme çabası yönüyle postmodern olduğunu ifade eder.

‘Uyan üstad’ dedi, ‘sebepl olacağın hikâyenin tam zamanıdır, biz emin olduk bundan, affeyle...’

Gözlerimi araladım. Bağrı açık mintanımdan küf kokusu burnuma yükseldi, göğüs kıllarımın minik beyaz solucanlar misali mintanın kumaşına yapıştığını idrak ettim. (Uyurkulak, 2014, s. 63)

Klasik gerçekçi anlayışta yer alan birey–nesne ilişkisine dair anlayış, büyülu gerçekçi eserlerde terk edilir. Diğer kurgusal metinlerde insan-doğa, yaşam–ölüm, kadın-erkek, yerli-yabancı, ben–öteki arasında sınırlar belirgindir. Bu sınırlar, egemenin bakış açısı ve anlayışına göre şekillenir. Büyülü gerçekçilikte bu unsurlar arasındaki sınırlar çığınir. Farklı unsurlar arasındaki kesin ve net sınırlar yerine daha bulanık ve belirsiz bir durum vardır. Örneğin kişiler tek bir cinsel kimlikle belirmez; çok cinsli kimliklerle ortaya çıkarlar. Sanatçının amacı tek sesli bir söylem yerine zıt gibi görünen farklı unsurlar arasındaki çok sesliliği yansıtmaktır. Farklılıkları işleme tekniği, *Bazuka* kitabının kimi öykülerinde kahramanların farklı cinsel eğilimler sergilemesi şeklinde somutlanır. “Derviş” öykü ana kişisi, toplumla temas halinde olduğu durumlarda gözünü, nefisini, bedenini karşı cinsten korumak ve günaha girmemek için büyük hassasiyet sergileme eğilimindedir. Öte tarafta Mevlevi dergâhında kendisini uykudan uyandıran başka bir derviş ile sevişir. Bu paradoks, oradaki yaşamın doğal bir ritüeli olarak sunulur:

[G]özlerimi sesin sahibine çevirdim; güzel bir oğlandı, acıyla yekinipl yerimden, dudaklarından öptüm, dilinin ucu dilime değdi, dilini ısırđım sanırım, küf kokusu yerini vişne rengi kanın kokusuna terk etti.

Gözlerini hırıltılı bir nefes eşliğinde kapattı oğlan, alt dudağımın ucunu emerken, uzanıp elimi tuttu. (Uyurkulak, 2014, s. 63)

“Kuş Yuvası” öyküsünde, Köse Tahir adlı kahraman, cinsiyet köprüsünün kadın-erkek yakalarında sürekli gelgitler yaşayan sıra dışı bir karakterdir. Köse Tahir, köyde küçük bir çocukken kadındır fakat köydeki büyük adamların, küçük kız çocuklarına pedofili³ eylemleri neticesinde adama dönüşmeye başlar. Cins bakımından kadın olmasına rağmen daha çok erkek duyuş, düşünüş, algılayışına meyillidir. Bu meyil öykü boyunca Köse Tahir’in kadın erkek kimlikleri sarkacında gelgitler yaşamasına zemin olur: “Kimdi o? Erkek miydi kadın mı? [...] Ekmek sarılan gazetelerin birinde gördüğu afet misali mankene sırtında ürpermelerle dalıp giderken, nasıl olup da hemen yanındaki haberde pazu gösteren aygıra hazla kabaran tükürük bezlerini kontrol edemeden, ağzı aralık bakabiliyordu?” (Uyurkulak, 2014, s. 29). Köse Tahir, erkek ve kadın olmak üzere iki dünya arasında tutsaktır, gerçekten birine ya da diğerine ait değildir.

³ Freud, çocukları cinsel nesne olarak alan pedofil kişileri dönük olarak tanımlar. Bu kişilerin cesaretsiz ve güçsüz kişiler olduklarını belirtir. Pedofillerin ya zorunluluk hallerinde ya da daha uygun bir nesne bulamadıklarında bu eyleme yöneldiğini ifade eder. Freud, S. (1996). *Cinsiyet Üzerine* (Çev.: A. Avni Öneş), Say Dağıtım, s.33.

Bazuka kitabındaki öykülerde eşcinsel kimliklerin yanı sıra pedofili, cinsel kimliğin belirsizliği, ilk cinsel deneyim başarısızlığı, cinsel şiddet gibi durumlar da mevcuttur. Bireyi cinsel kimlik bakımından belirsizleştirme anlayışının neticesinde oluşan bu durum, büyülü gerçekçi metinlerin karaktere dair alışlagelmiş algılayış, duyuş, düşünüş kalıplarının dışında yeni bir perspektif getirme arayışının neticesidir.

Öykü kişilerinin çoğu seküler dünya görüşlerini sosyal ve politik yaşamlarında sergileme eğilimdedirler. Kahramanlar genelde tutucu, radikal, tek tipçi sosyal ve siyasal tavırları eleştirme, reddetme pozisyonundadır. Kişilerin liberal bir pozisyon takınması yaşamlarının iletişim biçiminde de kendini gösterir. Yer yer aşırı argolu bir dil ve üslup kullanılmasıyla kişilerin politik tutumları paralellik gösterir.

Büyülü gerçeklik, kimlikleri biz-öteki, güzel-çirkin, iyi-kötü yönlerinden ele alarak bunlar arasındaki mevcut algıyı bozmaya çalışır. *Bazuka* eserinde büyülü gerçekçilik işlenirken, kimliksel farklılıklara vurgu yapılır. Özellikle etnisiteye dayalı farklılıklar metinlerde “biz-öteki” geriliminde karşılaştırılır. Anadolu’da yaşayan Türk, Ermeni, Kürt, Laz, Yahudi, Arap, Çingene vb. milletler, gerek İmparatorluk gerekse de Cumhuriyet döneminde yaşanan politik, sosyal gerilimler ekseninde karşılaştırılır: “Kürtler mertti, dürüsttü ama haindi de. Fırsat varken topunu imha etmek lazımdı, ama iş işten geçmişti. Ermeniler çok Müslüman öldürmüştü, onları sürmesek ortalıkta Müslüman bırakmayacaklardı. Rumlar Yunanla birlik olmuş vatani işgal edip Bizans’ı tekrar kurmaya kalkmıştı.” (Uyurkulak, 2014, s. 78-79).

Etnik farklılık olgusu dinî ve kültürel ötekilik açılarıyla da aktarılır. Etnik ötekilik Türkler ve diğer Anadolu milletleri; dinî ötekilik ise İslam ve diğer inançlar ekseninde vurgulanır. Ayrıca Osmanlıca-Türkçe, sağ-sol, dindar-laik, heteroseksüel-homoseksüel olgulara egemenin bakışı ile eleştirel bakış bağlamlarında bir yaklaşım sergilenir. Yazar, söz konusu gerilimlerde çoğunlukla ikinci sırada bulunandan yana bir tutum sergiler.

Büyülü gerçekçi metinlerde zaman kronolojik bir seyir izlemez. Bu metinlerde geçmiş-şimdi-gelecek arasında oluşturulan sarkaçlı bir zaman vardır. *Bazuka* kitabındaki öykülerde anlatı zamanından ziyade vaka zamanına geçişler esastır. Yazar, bunu oluşturmak için genelde kahramanı ya da ilahi bakış açısına sahip bir anlatıcıyı devreye koyar. Zaman geçişleri öykülerde “bir yıl sonra”, “bir vakit”, “o sabah” gibi muğlak ifadelerle yapılır. Büyülü gerçekçilik masal, efsane gibi olağanüstü nitelikli metinlerde yaygın olan bu tür zaman kullanımını modern metinlere taşıyarak mitsel nitelikli bir zaman anlayışı oluşturur.

Melisa Stewart (2003, s. 492), büyülü gerçekçilikte yazarın akılcı olan ile akıl dışı olanın birlikteliğinden doğan paradoksal durumu kent ve kentli bireyi kurgunun merkezine alarak vurgulamayı amaç edindiğini açıklar. Yazarın metni oluşturma

sürecinde elini güçlendiren unsur ise modernist mekân algısını silikleştirme tekniğidir. *Bazuka* öykü kitabında yazar, İstanbul kent merkezli mekânları kullanır. Kitaptaki dokuz öykünün altısında mekân İstanbul'un çeşitli semtleridir. Taksim meydanı, Şişli, Galata, Harbiye, Adalar, Karaköy gibi tarihi ve kültürel yönleri ön planda olan yerler öykü kişilerinin yaşadıkları ana mekânlar olarak belirir. Bu mekânlar, sıra dışı olaylarla bezenerek büyülü gerçekliğin malzemesi haline getirilir.

Büyülü gerçekçilikte tarihsel metinlerden yararlanılması ve alıntılar yapılması da yaygındır. Yazar geçmişteki olay ve olguları, kendi eserindeki olaylarla iç içe verir. Postmodern kurguda olduğu gibi büyülü gerçekçilikte eserin kurgusu oluşturulurken insanlığın ortak mirasını oluşturan geçmişe ait eserlerden faydalanılır. Gerçek ile kurgu bu şekilde birbirinin içine işlenip önceki anlatılara yeni bir yorum verilir. *Bazuka* öykü kitabındaki bazı öyküler başka sanatçıların edebî metinleriyle harmanlanır. “Gülsüm” öyküsünde Sevim Burak'ın “Sedef Kakmalı Ev”⁴ öyküsüne parodi⁵ söz konusudur. “Sedef Kakmalı Ev” eserinin kişileri, “Gülsüm” metnin de ana kişilerdir. Murat Uyurkulak, *Bazuka* eserinde Sevim Burak'ın öyküsünde bulunan kişi, mekân ve zamanın işlevlerinde değişikliğe gider. “Sedef Kakmalı Ev” öyküsündeki Nurperi'nin Şişli'de bulunan konağı “Gülsüm” eserinde genelev olarak hizmet verir. Önceki metinde konağın hanımı olan Nurperi, yeni metinde genelev işletmecisine evrilir. Ziya Bey yerine de Nedim Bey konağın daimî müşterisi olarak belirir. *Bazuka*'daki diğer öykülerde Reha Mağden, Ayhan Geçgin gibi yazarların çeşitli eserlerine metinler arasılık bağlamında göndermeler söz konusudur.

Sonuç

Büyülü gerçekçi eğilim kurgusal gerçekliği, gerçekçilikte sihir olarak adlandırılan olayları içerecek şekilde genişletir. Eğilim, bu yöntemle gerçekliğin farklı boyutlarını yakalamayı amaçlar. Büyülü gerçekçilik, Aydınlanma sonrası ortaya çıkan deneysel mutlak gerçekçilik anlayışını kurgusal metinler vasıtasıyla sorgulama ve onunla ilgili algıyı sarsma hedefindedir. Modernite algısına ait kodu, kurgusal metinlerin büyülü gerçekçi dünyasındaki sıra dışı karakter-nesne ilişki vasıtasıyla değiştirme peşindedir. Diğer eğilimlerde uzlaşmaz görünen olası âlemlerin, alanların, sistemlerin ve kişilerin bir arada var olmasına imkân tanımaktadır. Hem gerçeği hem de büyülü olanı bir arada bulundurduğu için büyülü gerçekçilikte odaklanılan olgu belirsizdir, sunulan algı türleri tanımlanamaz ve kökenleri belirlenemez. Anlatı aynı anda birbiriyle çelişen perspektiften geldiği için odaksızlaştırılmıştır. Bu özelliğinden dolayı bağımsız bir eğilim mi yoksa fantastik ve postmodern anlatıların devamı mı olduğu tartışma konusu olmuştur. Genel

⁴ Burak, S. (2022). Sedef Kakmalı Ev. *Yanık Saraylar*. Yapı Kredi Yayınları, s. 7-16.

⁵ Bir önceki metinden sonraki metni yaratmak olarak değerlendirilen parodi, genelde postmodern kurguyla özleşmiş bir anlatım yöntemi olarak değerlendirilir. Sazyek, H. (2015). *Roman terimleri sözlüğü*. Hece Yayınları, s. 270.

kanaat çağdaş edebî hareketlerle benzer nitelikleri olsa da büyülü gerçekçiliğin kendine has bir edebî kimliği olduğu yönündedir.

Murat Uyurkulak, *Bazuka* kitabında büyülü gerçekliğe ait özellikleri postmodernizmin sunduğu serbestlik çerçevesinde anlatır. Öykülerde edebî gerçekçilik olağanüstülikle iç içe verilir. İnsan-hayalet, iyi-kötü, modern-yerel gibi zıtlıklar metinlerde insan dünyası ile ölü/hayalet dünyalarının birleştirilmesiyle tasvir edilir. Öykülerde farklı âlemlerin birleştirilmesi, gündelik gerçeklikte rastlanmayan olağan dışı durum ve olayların gerçekliğin diğer boyutları algısında betimlenmesiyle öne çıkarılır. Hayalet ile insanların bir aradalığı, canlı ve ölülerin aynı düzlemde bulunması, insan gövdesinin yok olup yalnızca başının görünür olması, kişilerin başkaları tarafından fark edilmeden hayat-ölüm arafında yaşamaları *Bazuka* eserinde büyülü gerçekçilikle ilgili öne çıkan unsurlardır. Yaşanılan olaylar hâkim algıda gerçeklik sınırlarına sığmamasına rağmen öykü kişileri için olağan durumlardır. Yazar zaman, mekân, kimlikle ilgili hâkim algıyı kırarak olağan ile sıra dışı olanın birlikteliğini yeni bir perspektifle sunar.

Kaynakça

- Arargüç, M. F. (2017). *Büyülü gerçekçilik ve louis de bernières'nin latin amerika üçlemesi*. Çizgi Kitabevi.
- Carpentier, A. (2003). The baroque and the marvelous real. *magical realism: theory, history, community*. L. P. Zamora & W. B. Faris (Eds.). 89-108, N.C. : Duke University Press.
- Danow, D. K. (2004). *The spirit of carnival: Magical realism and the grotesque*. The University Press of Kentucky.
- Erdem, S. (2011). Büyülü gerçekçilik ve halk anlatıları. *Milli Folklor*, 91, 175-188.
- Faris, W. B. (2004). *Ordinary enchantments: Magical realism and the remystification of narrative*. Vanderbilt university press.
- Flores, A. (2003). Magical realism in spanish american fiction. *magical realism: theory, history, community*. L. P. Zamora & W. B. Faris (Eds.). 109-118, N.C. : Duke University Press.
- Freud, S. (1996). *Cinsiyet üzerine*. Çev. A. A. Öneş. Say Yayınları.
- Guenther, I. (2003). Magic realism, new objectivity, and the arts during the weimar republic. *magical realism: theory, history, community*. L. P. Zamora & W. B. Faris (Eds.). 33-74, N. C. : Duke University Press.
- Hegerfeldt, A. C. (2005). *Lies that tell the truth: Magic realism seen through contemporary fiction from britain*. Rodopi B.V.

- Leal, L. (2003). Magical realism in spanish american literatüre. *magical realism: theory, history, community*. L. P. Zamora & W. B. Faris (Eds.). 119-124, N.C. : Duke University Press.
- Miciks, D. (2003). Derek walcott and alejo carpentier: nature, history, and the caribbean writer. *magical realism: theory, history, community*. L. P. Zamora & W. B. Faris (Eds.). 371-406, N.C. : Duke University Press.
- Özüm, A. (2013). Onat kutlar'ın *ishak* ve bilge karasu'nun *göçmüş kediler bahçesi*'ndeki büyülü Gerçekçi öğeler. *Bilig*, 66, 179-204.
- Roh, F. (2003). Magic realism: post-expressionism. *magical realism: theory, history, community*. L. P. Zamora & W. B. Faris (Eds.). 15-32, N.C. : Duke University Press.
- Sazyek, H. (2015). *Roman terimleri sözlüğü*. Hece Yayınları.
- Stewart, M. (2003). "Roads of "exquisite mysterious muck": the magical journey through the city in william kennedy's *Ironweed*, john cheever's "the enormous radio," and donald barthelme's "City life"". *magical realism: theory, history, community*. L. P. Zamora & W. B. Faris (Eds.). 477-495, N.C. : Duke University Press.
- Şen, C. (2018). *Dede korkut anlatıları'nda büyülü gerçekçilik* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Elazığ: Fırat Üniversitesi.
- TDK. (2021). "Gerçeklik". 09.05.2021, <https://sozluk.gov.tr/>
- Toyman, Y. Ö. (2006). *Nazlı Eray'ın Roman Dünyasında Düşü ve Büyülü Gerçekliğin Kurgusu ile Fantastik Unsurlar* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi.
- Turgut, C. Ö. (2003). *Latife tekin'in yapıtlarında büyülü gerçekçilik* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara: Bilkent Üniversitesi.
- Uyurkulak, M. (2014). *Bazuka*. Metis yayınları.
- Zamora, L. P. (2003). "Magical romance/magical realism: ghosts in u.s. and latin american fiction". *magical realism: theory, history, community*. L. P. Zamora & W. B. Faris (Eds.). 497-550, N. C.: Duke University Press.

Çatışma beyanı: Makalenin yazarı, bu çalışma ile ilgili taraf olabilecek herhangi bir kişi ya da finansal ilişkileri bulunmadığını dolayısıyla herhangi bir çıkar çatışmasının olmadığını beyan ederler.

Emîr Abdülkâdir el-Cezâîrî'nin Divanında Edebî Sanatlar Ramazan BEZCİ*

Özet

Emîr Abdülkâdir el-Cezâîrî, hem bir lider, hem bir mutasavvıf hem de şair kimliğiyle dikkatleri üzerine çeken tarihsel bir şahsiyettir. O, zekâsı, ilmi, cesareti vs. ile ön plana çıkan biriydi. Onun ailesi, dönemin Cezayir toplumunun en nüfuzlu ailelerinden biri olup Fransızların Cezayir'i işgali sırasında bu aile bağımsızlık mücadelesi önderliğini üstlenmiştir. Emîr, babası Muhyiddin b. Muhammed liderliğinde iki yıl Fransızlara karşı savaştıktan sonra, babası liderlik makamını ona bırakmıştır. O, savaş dehası ve cesareti ile Cezayir'in kurtuluş mücadelesinin simge ismi haline gelmiştir.

Bu çalışmada onun şair kimliğinin yansıması olarak divanındaki şiirlerinin barındırdığı edebi sanatlar ele alınacaktır. Zira Emîr Abdülkâdir, şöhreti ülkesinin sınırlarının dışına taşmış bir şahsiyettir. Onun Osmanlı dönemi şairi olması da çalışma açısından ayrı bir önem arz etmektedir. Böylece hem Arap edebiyat tarihçileri hem de Türk edebiyat tarihçileri tarafından gereken ilgiyi görmeyen Osmanlı Dönemi Arap edebiyatına da ışık tutulmaya çalışılacaktır. Emîr'in şiirlerini daha iyi değerlendirebilmek amacıyla onun hayatı hakkında kısa bilgiler verilmiş, sonra onun divanına yapılan tahkik ve baskılara değinilmiştir. Emîr'in divanındaki şiirlerinde yer verdiği sanatsal örgüler incelenerek, yeterli ve kısa açıklamalardan sonra çalışmanın boyutu çerçevesinde birkaç örnekle değerlendirilmeye çalışılmıştır. Sonuç olarak, Emîr'in divanındaki şiirlerinde nerdeyse bütün belagat unsurlarına yer verdiği görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Arap Dili ve Belagatı, Emîr Abdülkâdir el-Cezâîrî, Edebî Sanatlar, Divan

Literary Arts in the Diwan of Amir Abd Al-Qadir Al-Jaza'iri

Abstract

Amir Abd al-Qadir al-Jaza'iri is a historical figure who draws attention with his identity as a leader, mystic, and poet. He was a distinguished young man of his time with his intelligence, knowledge, courage and warrior character. His family was one of the most influential families in Algerian society at the time, and this family led the struggle for independence during the French occupation of Algeria. After the Amir had fought against the French for two years under the leadership of his father Mohammed b. Muhyiddin, his father relinquished the leadership position to him. With his genius and courage, he became a symbol of the Algerian liberation struggle.

In this study, the literary arts of his poems in his diwan will be discussed as a reflection of his poetic identity. Because Emir Abdulkadir is a person whose reputation has spread beyond the borders of his country. It is of particular importance that he is a poet of the Ottoman period. Thus, it will be tried to shed light on the Ottoman period Arabic literature, which did not receive the necessary attention by both Arab literary historians and Turkish literary historians. Short information about Amir's life is given in order to evaluate his poems better, and then the investigations and editions on his diwan are mentioned. While examining the artistic patterns that Amir included in his poems in his diwan, it was tried to be evaluated with a few examples within the framework of the size of the study after sufficient and short explanations. As a result, it was seen that Emir included almost all the elements of rhetoric in his poems in his diwan.

Keywords: Arabic Language and Rhetoric, Amir Abd al-Qadir al-Jaza'iri, Literary Arts, Diwan.

* Öğr. Gör., Necmettin Erbakan Üniversitesi, Yabancı Diller Yüksekokulu, Konya / Türkiye, e-mail: ramazanbzc15@gmail.com

ORCID : <https://orcid.org/0000-0002-6121-6599>.

Bu makaleyi şu şekilde kaynak gösterebilirsiniz / To cite this article (APA):

Bezci, R. (2022). Emîr Abdülkâdir el-Cezâîrî'nin Divanında Edebî Sanatlar. *Küllîye*, 3(2), 142-164. DOI: 10.48139/aybukulliyeye.1162572.

Makale Bilgisi / Article Information:

Geliş / Received	Kabul / Accepted	Türü / Type	Sayfa / Page
15 Ağustos 2022	29 Eylül 2022	Araştırma Makalesi	142-164
15 August 2022	29 September 2022	Research Article	

Extended Abstract

When the stages of Arabic poetry from the jahiliyya period are investigated, it does not escape the attention that each process has its own characteristics. Starting from the Jahiliyya period, Sadru'l-Islam, Umayyad, Abbasid, Mamluk and Ottoman periods represent the formation and maturation periods of Arabic poetry culture. Although Jahiliyya poetry was given priority by the Arabic literature authorities in later periods and it was seen as a criterion for literary products of the next period, it should not be ignored that each of these periods was nourished by the social and political structure of its own period, both in content and artistic terms.

It is seen that the majority of historians Arab literature describe the Ottoman period Arabic literature as a stagnation process. They claimed that Arabic literature came to the brink of collapse in this process. In this period, they drew a pessimistic picture by claiming that qualified poets did not grow and quality poems were not written.

We believe that this study will contribute to the researches made to shed light on the Arabic literature of the XVIII and XIX centuries Ottoman period. Because the divan of Emir Abdulkadir al-Cezâîrî, which is the subject of the study, is one of the products of Arabic literature that sheds light on the culture and civilization of the period. Emir Abdulkadir al-Cezâîrî's divan is a response to the criticism that the Ottoman period Arabic poetry was in decline, both with its depth of meaning and quality artistic weaves.

It is obvious that this study is also an answer to the claims that the Ottoman period Arabic literature was shallow in terms of content and content. Although the study deals with Emir Abdulkadir ec-Cezâîrî's divan in the context of literary arts, the integrity of the artistic facts in his poems with content should not be overlooked. If enough scientific and academic research was carried out about the Arabic poetry of the Ottoman period by going beyond the prejudices, it would be seen that the poems of the period were written with a rich content, contrary to what is claimed, in the context of the variety of content.

As a result, it is possible to say that in the light of Emir Abdulkadir al-Cezâîrî's diwan, Arabic poetry in the Ottoman period preserved its basic qualities in terms of content, form, language and style. As seen in the poet's poems, it is noteworthy that the literary works of this period both preserved their previous literary achievements and carried out the task of carrying the reflections of the Ottoman-Arab cultural interaction in the Arab-Turkish societies to the following centuries. Although the Ottoman period Arabic literature is labeled as a period of decline, it seems that this claim stems from the lack of scientific and academic research. This study and similar recent academic studies and studies reveal that the Arabic literature of this period, contrary to what is said, developed with its own content and artistic phenomena. It is hopeful that the gap in this field has been seen recently and that the prejudices carried out so far should be abandoned and the social and intellectual life of the period should be investigated in the light of scientific data.

Giriş

Emîr Abdülkâdir el-Cezâîrî'nin divanındaki şiirlerini, edebi sanatlar bağlamında incelemeye geçmeden önce, onun hayatı hakkında kısaca bilgi vermek faydalı olacaktır. Zira tarihte pek az kişinin erişebildiği bir milletin bağımsızlık savaşında önderlik rolüne ve bağımsızlık sembolü olma yönüne de değinmek onun şiirlerini doğru bir şekilde anlama açısından önem arz etmektedir. Onun şiirlerinde hayatının her bir kesitinin yansımalarının edebi sanatlarla bezenerek sunulduğunu görmek mümkündür. Hatta Emîr'in divanının, otobiyografi niteliği taşıdığını söylemek yanlış bir yargı olmayacaktır. Onun divanındaki şiirlerinde vermek

istediği duygu derinliğinin algılanabilmesi, Emîr'in inişli çıkışlı hayatına tam anlamıyla vakıf olmakla mümkün olacaktır.

Bu çalışmada, Emîr'in divanının el-Arabî Dahû tarafından ilki 2000 yılında basılan nüshası esas alınarak çalışılacaktır. Dahû, kendi nüshasının, önceki nüshalarda bulunmayan şairin diğer şiirlerini de kapsadığını ifade etmektedir. O, Emîr'in bütün şiirlerini kapsayan bu nüshanın, insanların yönelimini kazandığını ve 2005 ve 2007 yıllarında tekrar basıldığını ilave eder (Dahû, 2007, s. 72).

Emîr Abdülkâdir el-Cezâirî, her ne kadar Cezayir'in bağımsızlık simgesi bir şahsiyet olsa da onun şair kimliği Muhakkik el-Arabî Dahû'nun da ifade ettiği üzere insanlar tarafından gereken ilgiyi görmemiştir. Bu çalışmanın yapılmasına iten en önemli sebep, bütün bunların ötesinde Emîr'in bir Osmanlı dönemi şairi olmasıdır. Bu dönemin hem Araplar hem de Türkiye'deki Arap Edebiyatı tarihçileri tarafından yeterince araştırılmadığı, bunun sonucunda da Arap edebiyatının karanlık bir yüzü olarak kaldığı düşüncesini taşımaktayız. Zira Araplardan ve oryantalistlerden pek çok Arap edebiyatı tarihçisi, yeterince araştırmadıkları bu dönemi, Arap edebiyatı açışınan bir duraklama olarak görmektedir. Osmanlı dönemi Arap edebiyatı, akademik çevrelerce ele alınarak incelenirse Emîr Abdülkâdir el-Cezâirî gibi pek çok Arap şairin divanının gün yüzüne çıkacağı ve karanlıkta kalan bu dönemin aydınlanmasına katkı sağlayacağı aşikârdır.

Her ne kadar şairin şiirleri edebi sanatlar ve belagat açısından en üst seviyelerde olmasa, Buhturî (ö. 284/897), Ebû Temmâm (ö. 231/846), Mütenebbî (ö. 354/965) ve Ebu'l-A'lâ (ö.449/1057) gibi önde gelen şairlerin şiirlerinin gerisinde kalsa da Emîr'in, Mağrib bölgesinin özellikle de Cezayir'in simge ismi ve ilk şairi olmasından dolayı şiirleri, hem muhteva hem de sanatsal olarak dikkatleri üzerine çekmektedir (Bû Azîz, 1983, s. 146-147). Ayrıca onun, ailesinin Fransa'ya karşı yapılan mücadeledeki önderliği sebebiyle önceleri babasının yanında daha sonra da "emîr" olarak 17 yıllık bağımsızlık mücadelesi sırasında kaleme aldığı şiirleri, dönemin Cezayir toplumunun sosyal, siyasal ve kültürel yapısına da ışık tutmaktadır.

Onun divanı, çalışmanın boyutu çerçevesinde temel edebi sanatlar açısından ele alınarak incelenmiştir. Bu çerçevede onun, divanında nerdeyse bütün edebi sanatlara yer verdiği görülmüştür. Sanatsal değer olarak kendisinin hiçbir edebi eğitim almaması ve bölgenin ilk şairi olması düşünüldüğünde belagat açısından bütün sanatsal nitelikleri taşıdığı söylenebilir. Onun şiirlerinin muhteva olarak da incelenmeye tabi tutulmasının gerekliliği görülmüştür. Zira onun komutan kişiliği, şiirlerinde toplumun sosyal ve kültürel yapısını yansıtmaya hatta gazel türündeki şiirlerinin de incelenmesi Osmanlı Arap edebiyatına ışık tutacaktır.

1. Hayatı

Tam adı, Abdülkâdir b. Muhyiddin b. Muhammed b. Muhtâr b. Abdilkâdir'dir. Soyu, Hz. Hasan'a kadar uzanmaktadır. Ailesi Mağrib-i

Aksâ(Fas)'dan göç ederek Oran (Vahrân)'nın Kaytana beldesine gelmiştir (es-Sallâbî, t.y., s. 101).

Emîr Abdülkâdir'in hayatını üç döneme ayırarak incelemek mümkündür. 1. Kendisini hem ilim adamı hem de bir savaşçı olarak geliştirdiği çocukluk ve gençlik dönemi. 2. "Emîr" unvanı alması ve devlet teşkilatı kurarak Fransızlarla mücadele ile geçen dönem. 3. Fransızlara teslim olmasından sonraki esaret dönemi, Bursa ve Şam'da geçen inziva hayatı (İtyîn, 1997, s. 155).

Emîr Abdülkâdir, 26 Eylül 1807 yılında Cezâyir'in Vahran bölgesindeki Kaytana köyünde dedesinin kurduğu Kâdirî zâviyesinde dünyaya geldi. Yine bir Kâdirî şeyhi olan Muhyiddîn b. Muhammed'in dördüncü oğludur (Saîd, 2003, s. 19-20).

Doğru olduğuna inandığı şeyi savunma konusunda kesinlikle tavizsiz birisi idi. Ne kadar sert davranılırsa davranılsın prensiplerinden kesinlikle taviz vermezdi. Şiirlerinde öne çıkardığı çöl tabiatı tezahürlerini kendisinde tam olarak barındırıyordu (Hakkî, t.y., s. 6).

O, 4 yaşında iken babasının Kaytana'daki medresesine katılarak beş yaşında okuma yazmayı tamamen sökmüştür. On iki yaşına ulaşınca da hafızlığını tamamlamış ve sonraki iki yıl boyunca hadis ve hukuk usulü okumuştur. Bu iki yılın sonunda ders verme seviyesine ulaşarak babasının medresesinde bazı fikhî dersleri vermeye başlamıştır (İbnu's-Seb'î, 2000, s. 13).

İlim tahsil etmedeki yeteneğinin yanında savaşçı yeteneğini de fark eden babası, onun bu yönünü de geliştirmesi için teşvik etmiştir. Böylece o, kendini sadece ilim alanında değil binicilik ve silah kullanımında da geliştirerek ustalaşmıştır. 17 yaşına geldiğinde ise çok iyi at binen ve çok iyi ok atan bir savaşçı olmuştur (Zeydân, 2012, c. 1, s. 199).

Sonraki hayatına yön veren ve divanında da geniş yer tutan sûfî felsefenin Nakşibendî tarikatını Şam'da bulunan Şeyh Halid Nakşibendî'den, Kâdirîye tarikatının öğretilerini de Bağdat'taki Şeyh Mahmut Keylânî'den almıştır (Ebâza, 1994, s. 10).

1830 yılında Fransızların Cezayir'i işgaline direnme kararı alan Cezayir halkı, bu direniş için liderlik makamına dönemin önde gelen kişisi olarak Abdülkâdir'in babası Muhyiddin b. Muhammed'i seçmişlerdir. Emîr Abdülkâdir, babasının komutanlığında iki yıl savaşmış, onun cesaret ve savaş mahareti babasının ve yerel halkın dikkatini çekmiştir. Emîr'in babası Muhyiddîn, yaşlılığını ileri sürerek iki sene sonunda oğlu Abdülkâdir lehine Emîrlikten çekilmiş, ona "Emîru'l-Müminîn Nâsıruddîn" lakabını vermiştir. Bazı kimseler, ona "sultan" olarak biat etmek istemiş fakat o, Fas sultanlığının hükümdarlık yetkisini tanıdığını göstermek için "sultan" unvanını kabul etmeyerek "Emîr" lakabını kullanmıştır (Bû Azîz, 1983, s. 49-50).

Emîru'l-Müminîn Abdülkâdir, Fransızlara karşı kırka yakın savaş yapmış ve bunlarda pek çok başarı elde etmiştir. Fransızlar, ona destek veren Tilisman, Tagdempt ve Muasker gibi şehirlerdeki kadınları, çocukları ve yaşlıları katletmişler, Emîr'e erzak ve asker sağlayan bütün köyleri yakıp yıkmışlardır. Fransız zulmü karşısında çaresiz kalan halk ve Fas kralı, Emîr Abdülkâdir'e desteklerini kesmek zorunda kalmışlardır (Muslu, 2011, s. 54).

Zulüm ve işkenceler sonucu halktan ve Fas Sultanından destek alamayan Emîr, 23 Aralık 1847 tarihinde Fransızlara teslim olmak zorunda kalmıştır. Bu süreçte Emîr Abdülkâdir'e, İskenderiye veya Akkâ şehirlerinden birinde yaşayabileceğine dair verilen söz tutulmamıştır. O, Fransa'ya götürülerek beş yıl orada esir olarak tutulmuş, III. Napolyon'un tahta geçip kendisini ziyaret etmesiyle esareti yeni bir boyut kazanmıştır. III. Napolyon, Emîr'e verilen sözlerin tutulmadığını görerek kendisinden özür dilemiş, Cezayir'e bir daha dönmemesi şartıyla İslam ülkelerinden birine gitmesine izin vermiştir (Muslu, 2011, s. 56). 1852 yılı Ekim ayında serbest bırakılan Emîr, Osmanlı ülkesinde Bursa şehrine gelmiş ve 1855 yılına kadar burada kalmıştır. 1855 yılında ise Şam'a geçerek ölene kadar orada yaşamıştır. Bu süreçte Emîr, hiç siyasetle ilgilenmemiş, bütün zamanını ibadet ve ilime ayırmıştır. Cebelilübnan'da ortaya çıkan ve 1860 yılı Temmuz ayında da Şam'a ulaşarak orada yayılan Dürzî İsyanı esnasında bizzat Emîr'in kendisi pek çok masum Hristiyan'ın öldürülmesine engel olmuştur. 26 Mayıs 1883'te Şam'da vefat etmiş ve buraya defnedilmiştir (Kuran, 1988, c. 1, s. 232-233).

2. Divanı

1. Nüsha: Bu nüsha şairin oğlu Muhammed b. Emîr Abdülkâdir tarafından *Nüzhetü'l-Hâtır fî Karîdî'l-Emîr Abdil-Kâdir* adıyla Mısır'daki Dâru'l-Meârif Yayınevi tarafından basılmıştır. Bu, şairin divanının ilk nüshası olup divandaki şiirlerin nerelerde bulunduğu veya Emîr'in diğer şiirlerine değinilmemiştir. Ayrıca basım tarihi bilgisi de yoktur. Hamdele ve Salvele dâhil divanın bir sayfayı geçmeyen bir mukaddimesi bulunur. *Nüzhetü'l-Hâtır fî Karîdî'l-Emîr Abdil-Kâdir* adını taşıyan tek divan nüshası budur. Bu başlık muhtemelen şairin oğlunun baskı için kendisinin belirlediği bir isimdir. Zira şair, divanının hiçbir yerinde böyle bir ibareye yer vermemiştir. Böylelikle şairin şiirlerinin iki kapak arasına gelmesi sağlanmıştır. Bu nüsha, tam olarak tahkik niteliği taşımamaktadır. Çünkü dipnotlar ve açıklamalar, oldukça azdır. Daha sonra yapılan bütün tahkikler bu nüshayı temel alarak hazırlanmıştır. Ayrıca bu nüshada şiirlerin başlıkları bulunmamakta, sadece şiirlerin nerede veya nasıl söylendiği ile ilgili birkaç ibare yer almaktadır. Şiirlerin nerede veya nasıl söylendiği ile ilgili birkaç ibare vardır. Örneğin, “Emîrliğe ilk başladığında şöyle dedi” , “Tilimsân şehrini Fransızlardan aldığında şöyle dedi.” (Dahû, 2007, s. 29-30)

2. Nüsha: Muhammed Hakkî tarafından tahkik edilerek basılan bu nüshanın sayfa sayısı 244'tür. Bu sayfaların her birinde 10 veya 12 satır bulunmaktadır. Nüshanın kaçınıcı baskı olduğu veya kaç yılında basıldığı ile ilgili herhangi bir bilgiye yer verilmemiştir. Emîr'in divanının bu nüshası iki defa basılmış olup ilki Cezayir Fransız işgali altında iken ikincisi de 1964 yılında Cezayir'in Fransız işgalinden kurtuluşundan sonradır. Muhakkik, bu nüshada Emîr'in divanındaki şiirlerini hem muhtevasına göre ayırmış hem de isimlendirmiştir. Muhakkik, nüshanın başında bu çalışmasını Cezayir'in kahramanlarına ve Emîr'in na'sına ithaf ettikten sonra 7. ile 17. sayfalar arasında bir mukaddime kaleme almıştır. İkinci baskıda bu mukaddimesine bir sayfa daha ilavede bulunmuştur. Muhakkik, mukaddimedede Emîr'in şiiri bir övünç kaynağı olarak gördüğünü ve bir ayrıcalık ifade ettiğine inandığını aktarır. Muhakkik, şairin şiirlerinin bundan daha fazla olduğuna inandığını ifade ettikten sonra, "Bu iki kapak arasına toplanabilen şiirleri bile onun şairlikteki yeteneği ve döneminin şairleri arasındaki konumunu göstermeye yeterlidir." şeklinde bir açıklamada bulunur. (Dahû, 2007, s. 31-32)

3. Nüsha: Bu nüsha Emîr Abdülkâdir'in divanın üçüncü nüshasıdır ve Zekeriyâ Sıyâm tarafından tahkik edilerek basılmıştır. Bu nüsha "*Dîvânu Emîr Abdilkadîr el-Cezâirî*" adıyla, Matbûâtu'l-Câmi'yye matbaası tarafından 1988 yılında orta hacimli olarak 320 sayfa olarak basılmıştır. (Dahû, 2007, s. 34)

4. Nüsha: Çalışmada da temel alınan nüsha olup, el-Arabî Dahû tarafından 152 sayfa olarak basılmıştır. Muhakkik, Abdulkadîr el-Cezâirî'nin divanını ilk olarak 2000 yılında tahkik ederek basmıştır. İkinci baskıyı 2005 yılında yapmış ve 2007 yılında da üçüncü baskıyı yapmıştır. Abdulkadîr el-Cezâirî'nin Cezayir halkı için bağımsızlık simgesi olarak görüldüğü düşünülürse onun divanının bu kadar çok kişi tarafından tahkik edilerek basılması doğaldır. Muhakkik, ilk baskının mukaddimesinde ilk defa olarak Abdulkadîr el-Cezâirî'nin bütün şiirlerinin bir arada bulunduğu tek nüshanın bu olduğunu söylemiştir. Ayrıca Emîr'in önceki nüshalarda bulunmayan, *el-Mevâkîf* adlı eserindeki şiirlerini ve şairin Fransa'nın Tolon şehrinde bulunduğu sırada kaleme aldığı *el-Müzekkirât*'ndaki şiirlerini de bu baskıya ilave ettiğini söyler. Muhakkik, bu nüshada başta Kur'an iktibasları olmak üzere bütün iktibasları tespit ettiğini, önceki nüshalarda açıklanmayan pek çok kapalı lafzı açıkladığını, daha düzenli ve sistemli bir tahkik sunduğunu zikreder. (Dahû, 2007, s. 33-34)

3. Divanındaki Edebi Sanatlar

3.1. Mecâz (المَجَاز)

المَجَاز lafzı, جَاز/يَجُوزُ fiilinden türetilmiştir. المَجَاز kelimesi, sarfta ismi zaman, ismi mekan ve masdar-ı mîmîdir. Bu bağlamda anlamı, "geçilen yer", "geçilen zaman" ve "geçmek"tir. Terim olarak ise, "herhangi bir lafzın bir alakadan dolayı,

hakiki veya ilk konulduğu anlamın dışında, hakiki anlamın kastedilmesine engel bir karine ile beraber zikredilmesidir” (Cürcânî, t.y., s. 351).

Mecâzda gerçek mana ile mecâzî mana arasındaki alakanın müşâbehet(benzerlik) veya benzerlik dışında herhangi bir şey olması bakımından ikiye ayrılır.

3.1.1. Mecâzı Mürsel (المَجَازُ الْمُرْسَلُ)

Mecâzı Mürsel, “lafzın kullanıldığı mana ile hakiki manası arasındaki alâka benzerlik dışında bir şey olan” mecâz çeşididir. Mecâzı mürselde alâka, mahalliyet, sebebiyyet, müsebbebiyyet, cüz’iyyet, külliyyet, hâliyyet, gelecek zamana itibar etme veya geçmiş zamana itibar şeklinde tezahür edebilir (el-Kazvîni, 2003, s. 205-206).

إِذَا لَمْ يَكُنْ فِي الْحَبِّ سَخَطٌ وَرَضَى فَأَيْنَ حَلَاوَةُ الرِّسَائِلِ وَالْكُتُبِ

Eğer sevgide öfke veya rıza yoksa mektupların ve kitapların lezzeti/tadı nerde? (Tavîl), (Dahû, 2007, s. 72).

Bu beyitte şair, mektup ve kitapların lezzetinden bahsetmektedir ki aslında kitap veya mektupların tadı ve lezzeti yoktur. Bu mektup veya kitaplarda yazılan şeyler, hoş veya güzel olabilir. Zira mektuplar veya kitaplar kâğıttan yapılmakta olup esas lezzet bu kâğıtta yazılan kelimelerdedir. Burada şair mektup veya kitapları zikrederek onlarda yazılı olan şeyleri kastetmiştir ki bu mecâzı mürsel örneğidir ve burada alakanın mahalliyet olduğu görülür.

أُطْلُونُ أَغْمَرْتَنَا بِالْبَسْطِ وَالْبِعَمِ أَنْلَتْنَا كَرَمًا بِالْفَضْلِ مُنْفَعِمِ

Ey Tolon, sen bizi nimetlere boğdun, sen bize lütfunla bol bol ikramda bulundun (Basît), (Dahû, 2007, s. 136).

Bu beyitte şair nimet verme olgusunu Tolon şehrine nispet etmiştir. Fakat şaire ikramda bulunan şehrin kendisi değil orada yaşayan halk veya yetkililerdir. Buradaki mecâzı mürselde de alaka yine mahalliyattır. Yani mekân zikredilmiş fakat orada yaşayanlar kastedilmiştir.

3.1.2. İstiâre (الِاسْتِعَارَةُ)

الِاسْتِعَارَةُ lafzı, عَارَ fiilinin istif’âl babına girmiş formu olan اِسْتَعَارَ fiilinin masdarıdır ve “ödünç istemek” anlamındadır. (el-Fîrûzâbâdî, 2000, s. 1160) Mecâz sanatının, alakası müşâbehet olan çeşididir. Terim anlamı; “bir lafzın hakiki anlama gelmesine engel olan bir karinenin varlığı sebebiyle, aralarındaki benzerlikten dolayı başka bir anlamda kullanılmasıdır.” (el-Hâşimî, 1999, s. 258).

A. İstiâre-i Mekniyye (الاستِعَارَةُ الْمَكْنِيَّةُ)

Müşebbeh bih(benzetilen)in hazfedilerek müşebbeh (benzeyen)in zikredildiği ve müşebbeh bih (benzetilen) ile ilgili temel bir niteliğin zikredilmesi ile yapılan istiâredir (Nasîf & Deyyâb, 2004, s. 125).

رَكْبِنَا لِلْمَكَارِمِ كُلِّ هَوْلٍ وَ خُصْنَا أَبْحَرًا وَهَا زَجَالٌ

Biz, yüce ahlak değerleri için bütün korkulara bineriz ve (dalga) sesi olan denizlere açılırız (Vâfir), (Dahû, 2007, s. 46).

Bu dizede şair, هَوْلٌ “korkular”ı gemiye benzetmiştir. Şair, binmek ve denizlere açılmaktan bahsetmektedir ki, kendisine binilerek denizlere açılmak, gemilerin temel niteliğidir. Böylelikle müşebbeh (benzeyen) konumundaki هَوْلٌ “korkular” zikredilmiş, müşebbeh bih (benzetilen) konumundaki “gemi” zikredilmemiş ve geminin temel niteliği olan “binilerek denizde açılma” zikredilerek gemiye işaret edilmiştir.

B. İstiâre-i Tasrîhiyye (الاستِعَارَةُ التَّصْرِيحِيَّةُ)

Müşebbeh bih (benzetilen)’in açıkça zikredilerek müşebbeh (benzeyen)’in hazfedildiği istiâre çeşididir. Örneğin, “Bir aslan gördüm” ibaresinde görüldüğü üzere müşebbeh bih (benzetilen) olan “aslan” kelimesi zikredilmiş, aslana benzetilen kimsenin ismi zikredilmemiştir (İbnu’n-Nâzım, 1989, s. 130).

لِدَاكَ عُرُوسُ الْمَلِكِ كَانَتْ حَظِيْبِي كَفَجَاءَةِ مُوسَى بِالنُّبُوَّةِ فِي طَوَى

Tuvâ'da Musa'nın birdenbire peygamber olduğu gibi, işte böyle hükümdarlık (Emîrlik) gelini de (benim) nişanlım oluverdi (Tavîl), (Dahû, 2007, s. 54).

Şair, bu beyitte Fransızların Cezayir’i işgali sırasında “Emîrlik” makamının hiç beklemediği bir anda kendisine tevdi edilmesini dillendirmiştir. Fakat o, görüldüğü üzere “Emîrlik” lafzını doğrudan zikretmemiş, عُرُوسُ “gelin” lafzı ile geline benzeterak sanatsal bir boyut katmak istemiştir. Böylece müşebbeh (benzeyen) konumundaki “Emîrlik” zikredilmeyip müşebbeh bih (benzetilen) konumundaki عُرُوسُ “gelin” zikredilerek istiâre-i tasrîhiyye sanatı icra edilmiştir. Beytin devamında Hz. Musa’nın ansızın peygamberlikle görevlendirilmesi örneği ve الْمَلِكِ “hükümdarlık” lafzı, burada kastedilenin gerçek anlamdaki “gelin” olmadığına işaret etmektedir.

3.1.3. Mecâzı Aklî (الْمَجَازُ الْعَقْلِيُّ)

Mecâzı aklî, “bir olgunun asıl sahibine nispet edilmesine engel bir karine sebebiyle başka birine veya başka bir şeye nispet edilmesidir.” (Sekkâkî, 1987, s. 393-394).

يَا يُوسُفُ رُدِّيْ مِنْ قُرْبِكُمْ نَظْرًا كَرْدَهُ بِقَمِيصٍ، أَنْتَ مُهْدِيهَا

Ey Yusuf, senin hediye ettiğin gömlekle iade edildiği gibi, sen de yakınlığınla “görmeyi” bana iade et (Basît), (Dahû, 2007, s. 75).

Şairin yukarıdaki dizelerinde Hz Yakup’un kaybettiği görme yetisini Hz. Yusuf’un gönderdiği gömlekle tekrar kazanmasına atıf vardır. Bu dizede şair, iki mecâzı aklî sanatı icra etmiştir. Birincisi Hz. Yusuf’tan körlüğünü giderip gözlerini açmasını istemekle, ikincisi de geçmişte babası Hz Yakup’un gözlerini onun gömleğinin açtığını zikretmekle. Zira gözlerin körlüğünü giderip açan Allah’tır. Bu dizede gözlerdeki körlüğü giderme olgusu, esas sahibi olan Allah yerine önce Hz. Yusuf’a sonra da onun gömleğine nispet edilmiştir.

3.2. Teşbîh (التشبيه)

التشبيه lafzı, “bir şeyi başka bir şeye benzetmek” anlamındaki شَبَّ fiilinin masdarıdır (İbn Manzûr, t.y., s. 503). Teşbîh, Arap dilinde en çok kullanılan beyân üsluplarından biridir. Teşbîh, mecâz içinde değerlendirilmez çünkü kelimeler asıl anlamlarıyla kullanılır ve kendine özgü benzetme lafızları vardır (er-Râzî, 2004, s. 126). Terim olarak ise “iki veya daha fazla şeyin bir veya daha fazla vasıfta birleştirilmesidir.” Teşbîhin rükünleri, müşebbeh (benzeyen), müşebbeh bih (benzetilen), vechü’ş-şebbeh (benzetme yönü) ve edâtü’t-teşbîh (teşbih edatı) olmak üzere dördtür (es-Saîdî, 1999, c. 3, s. 13)

Edâtü’t-teşbîh (teşbih edatı) zikredilip zikredilmemesi bakımından teşbîh sanatı ikiye ayrılır (es-Saîdî, 1999, c. 3, s. 67).

A. Teşbîh-i Mürsel (التشبيه المرسل)

Edâtü’t-teşbîh(teşbih edatı) zikredilen teşbîh çeşididir (es-Saîdî, 1999, c. 3, s. 67).

كَمْ لَيْلَةٍ بَيْتَهَا مَتْحَسِرًا كَمِيبَتِ أَرْمَدٍ فِي شَقَا وَتَمَلُّمِ

Nice geceler, kör kimsenin sıkıntı ve tedirginlik içinde gecelediği gibi ben de kederli bir halde geceledim (Kâmil), (Dahû, 2007, s. 84).

Şair bu beytinde geceleri çektiği sıkıntıyı kör birinin çektiği sıkıntılara benzeterak ifade etmiştir. Görüldüğü üzere beyitte edâtü’t-teşbîh (teşbih edatı) zikredildiğinden dolayı bu teşbîh, bir teşbîh-i mürsel örneğidir.

B. Teşbîh-i Müekked (التشبيه المؤكَّد)

Edâtü't-teşbih (teşbih edatı) hazfedilen teşbîh çeşididir (Atîk, 1985, s. 80).

وَقَدْ بَدَتْ لِي طُلُوعَ الشَّمْسِ مُسْفَرَةً فَطَالَ تَرْدَادُ عَيْنِي بَيْنَ شَمْسَيْنِ

O, bana güneşin sapsarı doğuşu gibi göründü, gözlerim iki güneş arasında uzun süre gidip geldi (Basît), (Dahû, 2007, s. 77).

Şair, bir ahababının kasidesini övdüğü bu beytinde “kaside”yi “güneş”e benzetir. Müşebbeh bih (benzetilen), olarak “güneş” zikredilmiş ve vechü’ş-şebeh (benzetme yönü) olarak da “sapsarı doğma” zikredilmiş fakat edâtü't-teşbih (benzetme edatı) zikredilmemiştir. Şairin bu beyitte müşebbeh bih (benzetilen), vechü’ş-şebeh (benzetme yönü) zikrederek, edâtü't-teşbih (benzetme edatı) hazfederek yaptığı teşbih, bir teşbih-i müekked örneğidir.

Teşbih, vechü’ş-şebeh (benzetme yönü)’nün zikredilip zikredilmemesi bakımından da ikiye ayrılır (es-Saîdî, 1999, c. 3, s. 67).

A. Teşbih-i Mufassal (التشبيه المفصَّل)

Vechü’ş-şebeh (benzetme yönü) zikredilen teşbihtir. (el-Kazvînî, t.y., s. 277).353

أَنَا كَأْسٌ أَنَا حَمْرٌ أَنَا أَسْقِي أَنَا أُمْلِي

Ben bardağım, ben şarabım su veririm ve ilham ederim (Remel), (Dahû, 2007, s. 130).

Şair, bu beyitte de kendisini hem كَأْسٌ “bardak”a hem de حَمْرٌ “şarab”a benzetmektedir. O, kendisini كَأْسٌ “bardak”a benzetirken أَسْقِي “su verme”yi vechü’ş-şebeh (benzetme yönü) olarak zikretmiş ve yine kendisini حَمْرٌ “şarab”a benzetirken de vechü’ş-şebeh (benzetme yönü) olarak أُمْلِي “ilham vermek”i zikrederek, teşbihü'l-mufassal örneği icra etmiştir.

B. Teşbîh-i Mücmel (التشبيه المُجمَل)

Vechü’ş-şebeh (benzetme yönü) zikredilmeyen teşbihtir (Nasîf & Deyyâb, 2004, s. 159).

تَوَالَتْ عَلَيْهِ جُوعَةٌ بَعْدَ جُوعَةٍ أَخُوكُمْ لَهَا قَدْ صَارَ كَالْقَلَمِ الْمُبْرَى

Ona, açlık sonra yine açlık art arda musallat oldu. Bu açlıklar sebebiyle kardeşiniz yontulmuş kalem gibi oldu (Tavîl), (Dahû, 2007, s. 74).

Şair, zikredilen beyitte rahatsızlığı sebebiyle doktorun kendisine verdiği diyetteki açlıktan duyduğu sıkıntıyı dillendirmektedir. O, burada açlık sebebiyle zayıflamış halini, الْقَلَمُ الْمُبْرَى “açılmış/yontulmuş kalem”e benzeterek sanatsal bir örgüyle anlatmaya çalışmıştır. Beyitte müşebbeh (benzeyen) أَخُوكُمْ “kardeşiniz”, müşebbeh bih (benzetilen) الْقَلَمُ “kalem”, edâtü’t-teşbîh “ك” zikredilmiş fakat vechü’ş-şebeh “zayıflama-incelme” zikredilmemiştir.

C. Teşbîhü'l-Belîğ (التشبيه البليغ)

Vechü’ş-şebeh (benzetme yönü) ve edâtü’t-teşbîh (benzetme edatı)in ikisi de zikredilmeyen teşbîhtir. (el-Hâşimî, 1999, s. 242)

أَنَا بَدْرٌ أَنَا شَمْسٌ أَنَا صَبْحٌ قَدْ تَجَلَّى

Ben ayım, ben güneşim, ben ortaya çıkan (doğan) sabahım (Remel), (Dahû, 2007, s. 130).

Şair bu beytinde kendisini sırasıyla بَدْرٌ “ay”a, شَمْسٌ “güneş”e ve صَبْحٌ “sabah”a benzetmiştir. Görüldüğü üzere vechü’ş-şebeh (benzetme yönü) ve edâtü’t-teşbîh (benzetme edatı)in zikredilmediği bu teşbîh örneği, teşbîhü'l-belîğ olmaktadır.

3.3. Cinâs (الجناس)

الجناس lafzı, müfâale babındaki جَانَسَ fiilinin فَعَالٍ babındaki masdarıdır (İbn Manzûr, t.y., s. 43). Bedî ilminin muhassinât-ı lafziyye kısmında değerlendirilen cinâs, “Anlamları farklı iki kelime arasındaki lafız benzeşmesi” şeklinde tarif edilir. Zira cinâs, lafzı güzelleştiren bedî sanatlarından ve anlamla ilgili bir olgu değildir (İbn Ma’sûm, 1969, s. 97). Bu sanat, okuyucuların ve dinleyicilerin zevklerine hitap eden, aynı zamanda edebiyatçıların kelimeleri kullanmadaki becerilerini ortaya koyan bir sanattır (İyişenyürek, 2019, 186).

Cinâs sanatında lafızlar arasındaki benzerlik dört şekilde gerçekleşir (Nasîf & Deyyâb, 2004, s. 173).

1. Harflerin hareke ve sükûnlarında benzerlik
2. Harflerin sayısında benzerlik
3. Harflerin çeşidinde benzerlik
4. Harflerin dizilişinde benzerlik

İki kelime arasındaki benzerlik, zikredilen dört benzeşme yönünden tümünde meydana gelirse buna “cinâsı tâm”, dört benzeşme yönünden herhangi biri eksik ise buna da “cinâsı gayrı tâm” adı verilir (el-Kazvînî, 2003, s. 288).

اِحْسُنْ يَطْهَرُ فِي بَيْتَيْنِ رَوْقَهُ بَيْتٌ مِنَ الشِّعْرِ اَوْبَيْتٌ مِنَ الشِّعْرِ

Güzelliğin parıltısı iki beyitte ortaya çıkar: şiirden beyit veya kıldan beyit(çadır/ev) (Basît), (Dahû, 2007, s. 85).

Zikredilen beyitte şair بَيْتُ kelimesini hem “şiir beyti” hem de “ev” anlamında kullanmıştır. Böylelikle بَيْتُ kelimesi iki ayrı anlamda ve zikredilen yukarıdaki bütün benzeşmeleri barındırdığı için bir cinâs-ı tâm örneğidir.

تَهْدِي إِلَى طَرَائِفِهَا وَظَرَائِفِهَا وَ لَطَائِفِهَا وَتَعَطَّرُ وَتَعَسَّلُ

Güzelliklerine, zarafetlerine ve letafetlerine hoş kokusu ve bal gibi tadıyla rehberlik eder(ulaştırır) (Kâmil), (Dahû, 2007, s. 85).

Bu beyitteki طَرَائِفِهَا “güzellikler”, ظَرَائِفِهَا “zarafetler” ve لَطَائِفِهَا “letafetler” kelimeleri arasındaki benzerlik, zikredilen dört olgunun hepsinde gerçekleşmediği, ilk harfleri farklı olduğu için bu cinâs, cinâs-ı gayr-ı tâm örneğidir.

İki kelime arasında farklı olan harflerin mahreçleri birbirine yakın ise buna “mudârî cinâs” adı verilir (es-Saîdî, 1999, s. 740).

حَنِينِي اُنْبِي زَفْرَتِي وَ مَضْرَبِي دُمُوعِي خُضُوعِي قَدْ اَبَانَ الَّذِي عِنْدِي

Özlemim, inlemem, iç çekmem, gözyaşlarım, teslimiyetim bendekini(sıkıntı) ortaya çıkarıyor (Tavîl), (Dahû, 2007, s. 61).

Zikredilen beyitteki cinâs sanatını barındıran حَنِينِي ve اُنْبِي kelimelerindeki farklı harfler olan “ح” ve “أ” harflerinin her ikisinin de mahreçleri “boğaz”dır. Böylelikle bu cinâs, bir mudârî cinâs örneği olmaktadır.

Cinâs bulunan iki kelime aynı harflerden oluşuyor, lakin harflerin dizilişi her iki kelimedede farklı ise buna “cinâs-ı kalb” adı verilir (Atîk, 2015, s. 211-212).

يَسْرِي وَلَوْ أَنَّ الظَّلَامَ عُدَاتَهُ وَيَسِيرُ لَوْ كَانَ النُّهَارُ الْمُرْهَفَا

Karanlık onun düşmanı olsa da o, gece yolcuğu yapar; gündüz de kılıç gibi keskin olsa o (yine de) yürür(yürümesine devam eder) (Kâmil), (Dahû, 2007, s. 88).

Zikredilen beyitte يَسْرِي “gece yolcuğu yapar” ve يَسِيرُ “yürür” kelimeleri aynı harflerden oluşmakla birlikte harflerin dizilişinin farklı olduğu görülür. Bu, bir cinâs-ı kalb örneğidir.

Aralarında benzerlik bulunan iki lafız arasındaki fark, sadece “hareke”den ibaret ise buna “muharref cinâs” adı verilir (el-Kazvîni, t.y., s. 389).

أَوْقَاتٌ وَصَلِّكُمْ عِيدًا وَأَفْرَاحًا يَا مَنْ هُمُ الرُّوحُ لِي وَالرُّوحُ وَالرَّاحُ

Size vuslat vakitleri, bayram ve mutluluktur ey kendileri benim için ruh, esenlik ve şarap olanlar (Basît), (Dahû, 2007, s. 114).

Şairin bu beytinde الرُّوح ve الرُّوح kelimelerinin harfleri ve bu harflerin dizilişi aynı olduğu halde, bu iki lafız arasındaki fark, harekeden ibaret olduğu için bu cinâs, muharref cinâstır.

Aralarında benzerlik bulunan iki lafız arasındaki fark, sadece noktadan ibaret ise buna “musahhaf cinâs” denir (İbn Ma’sûm, 1969, s. 180).

لَيْلِي أُنَادِي وَالْفَوَادُ مُتَيِّمٌ وَنَارُ جَوَى تَشْوِي لِمَا قَدْ حَوَى الصَّدْرُ

Kalbim kara sevdalı ve göğsümün barındırdığı (kara sevda)dan dolayı, aşk ateşi göğsümü kavururken, ben geceleri feryat ediyorum (Tavîl), (Dahû, 2007, s. 103).

Görüldüğü üzere şairin bu beytinde جَوَى ve حَوَى kelimelerinin harf ve hareketleri aynı iken aralarındaki fark noktadan ibarettir. جَوَى ve حَوَى kelimelerinin bu şekilde kullanımı, musahhaf cinâs örneği olmaktadır.

İki kelime arasındaki benzerlik kelimelerin aynı asıldan türemeleri şeklinde olursa buna “cinâs-ı iştikâk” adı verilir (el-Kazvîni, 2003, s. 293).

لَا تَعْجَبُوا مِنْ حَدِيثِي جَلَّ عَنْ عَجَبٍ حَقِيقٌ قَوْلِي لَا لَعْوٌ وَ لَا

Benim sözüme şaşırmayın. Çünkü o, gariplikten çok uzaktır; benim sözüm gerçektir, boş veya yalan değildir (Basît), (Dahû, 2007, s. 119).

Zikredilen beyitteki تَعْجَبُوا ve عَجَبٍ kelimelerinin biri isim diğeri fiil olsa da aynı kökten geldiği görülür. Zira عَجَبٍ kelimesi masdar olup, تَعْجَبُوا kelimesi ise ondan türemiş muzârî bir fiildir. Bu durumda şair biri diğerinden türemiş iki kelimeyi kullanarak cinâs-ı iştikâk icrâ etmiştir.

3.4. Kinâye (الكِنَايَةُ)

الكِنَايَةُ lafzı, “bir şeyi açıkça söylememek, asıl mananın kastetmediğini söylemek” (Mecme’u’l-Lugati’l-Arabiyye, 2004, s. 805) anlamındaki كَنَى fiilinin masdarıdır. Istılâhî anlamı ise, “bir lafzın aslî manasının kastedilmesine engel olmayacak bir karine ile başka bir manada kullanılmasıdır.” (el-Hâşimî, 1999, s. 287-288).

عَرِيقٌ حَرِيقٌ هَلْ يَمِثُّ ذَا؟ فَفِي الْقَلْبِ نَارٌ وَالْمِيَاهُ عَلَى

Boğulan, yanan bunun gibi midir? Kalpte ateş, yanakta gözyaşı vardır (Tavîl), (Dahû, 2007, s. 61).

Zikredilen beyitte, الْمِيَاهُ kelimesinin gerçek anlamı “sular” dır. Fakat cümledeki الْحَدَّ “yanak” kelimesi, الْمِيَاهُ lafzının gerçek anlamı olan “su” anlamında olmayıp “gözyaşları” anlamında olduğunun karinesidir. Fakat burada kastedilenin gerçek anlamıyla “su” da olabilir, zira yanak üzerinde suyun bulunması imkânsız bir şey değildir. Fakat beytin akışındaki “üzüntü”, “keder”, “kalpteki yangın” ve الْحَدَّ “yanak” lafızları, burada الْمِيَاهُ kelimesi ile kastedilenin yıkama veya yağmur vb. sebeple ıslanan yanak değil, ağlamadan kaynaklı “gözyaşları” olduğuna işaret etmektedir.

3.5. İktibâs (الاقْتِبَاس)

الاقْتِبَاس kelimesi “almak” anlamındaki قَبَسَ fiilinin iftiâl babında olup “faydalanmak” anlamındadır. اِقْتَبَسْتُ مِنْهُ عِلْمًا “Ben ondan ilim faydalandım.” şeklinde kullanılır. Daha önceleri bu sanat اِسْتِفَادَةٌ olarak da bilinirdi. Nablusî (ö. 1143/1731) terim olarak iktibâsı şöyle tanımlar, “iktibâs, düz yazı veya şiirde Kur’an-ı Kerîm veya hadisten bir şeyleri çok değiştirmeden ve de onun Kur’an’dan bir ayet veya hadis olduğuna işaret etmeden kullanmaktır.” (Akkâvî, 1996, s. 194)

فَدَلِكْ فَضْلُ اللَّهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَاءُ   وَلَيْسَ عَلَى ذِي الْفَضْلِ حَصْرٌ

İşte bu Allah’ın istediğine verdiği lütfudur; lütf sahibine hiçbir kısıtlama ve sınırlama olamaz (Basît), (Dahû, 2007, s. 109).

Şair bu beytinde Cuma Suresi’nin 4 ayetinden iktibâs yapmıştır. Ayet şöyledir:

ذَلِكَ فَضْلُ اللَّهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ

Bu Allah’ın dilediğine verdiği lütfudur; Allah büyük lütf sahibidir (Cuma, 62/ 4).

وَشَهِدَتْ أَرْضًا زُلْزَلَتْ زُلْزَالَهَا   أَلْفَتْ مَا فِيهَا وَالْجِبَالُ دَكًّا دَكًّا

Sen yeryüzünün sarsılışına, içindekileri çıkarmasına ve dağların yerle bir oluşuna şahit olursun (Kâmil), (Dahû, 2007, s. 129).

Şair bu beytindeki زُلْزَلَتْ زُلْزَالَهَا ve أَلْفَتْ مَا فِيهَا kısmını Zilzâl Sûresi’nin şu ilk ayetlerinden iktibâs yapmıştır:

إِذَا زُلْزِلَتِ الْأَرْضُ زِلْزَالَهَا، وَأَخْرَجَتِ الْأَرْضُ أَثْقَالَهَا

Yeryüzü (dehşetli şekilde) sarsıldığı ve ağırlıklarını dışarı attığı zaman (Zilzâl, 99/1-2).

Şair, aynı beytin sonundaki دَكَّا دَكَّا lafızlarını da Fecr Suresi 21. ayetin sonundan iktibas yapmıştır. Ayetin tamamı şöyledir.

كَلَّا إِذَا دُكَّتِ الْأَرْضُ دَكًّا دَكًّا

Hayır hayır, yeryüzü param parça olduğunda (Fecr, 89/1-2).

3.6. Tazmîn (التَّضْمِينُ)

Tazmîn, “bir şairin başka bir şairden bir mısra veya daha fazlasını alıntı yaparak şiirinde yer vermesidir.” Tazmîn sanatında en önemli olgu, alıntı yapılan kısmın kime ait olduğunun belirtilmesi veya bu kısmın edebiyatçılar arasında meşhur olması gerekir. Eğer alıntı yapılan kısım edebiyatçılar arasında meşhur değilse bu kısmın kime ait olduğuna işaret edilmesi gerekir. Tazmîn yapan şairin alıntı yaptığı kısımda küçük değişiklikler yapmasında herhangi bir sakınca yoktur (el-Kazvîni, 2003, s. 396); (Bulut, 2013, s. 326).

نَحْنُ الْمُلُوكُ فَلَا تَعْدِلْ بِنَا أَحَدًا وَأَيَّ عَيْشٍ لِمَنْ قَدَبَاتِ فِي خَفْرِ

Biz hükümdarlarız, hiç kimseyi ve de koruma altında geceleyenin yaşamını bize denk tutma (Basît), (Dahû, 2007, s. 51).

Şair, zikredilen beytinde bir diğer şair Zibrikân b. Bedr(ö. 45/665)’in aşağıdaki beytinden değişiklikler yaparak tazmîn yapmıştır.

نَحْنُ الْكِرَامُ فَلَا حَيَّ يُعَادِلُنَا مِنَّا الْمُلُوكُ وَفِينَا تُنْصَبُ الْبَيْعُ

Bizler saygın kişileriz, hiçbir canlı bize denk değildir. Krallar bizdendir, bize biat edilir.

3.7. Telmîh (التَّلْمِيحُ)

Telmîh, sözlükte “göz ucuyla bakmak; dikizlemek, yıldız vs. parıldamak” anlamlarındaki لَمَحَ fiilinin تَفْعِيلِ.babının masdarıdır. (el-Fîrûzâbâdî, 2000, s. 1486). Telmîh sanatını ilk defa literatüre kazandıran İbn Mu'tez(ö. 296/908) olup, o bu sanatı, حُسْنُ التَّضْمِينِ “hüsnu't-tazmîn” olarak, Fahreddin er-Râzî(ö. 606/1210)ise التَّلْوِيحِ “telvîh” olarak isimlendirmiştir.(el-Halî, 1992, s. 328) Edebi bir terim olarak ise, “şiir veya düz yazıda çokça bilinen bir hikâyeye, bir şiire veya bir darbı mesele

detayını vermeden göndermede bulunmaktır.” (el-Kazvînî, 2003, s. 320); (Akkâvî, 1996, s. 422).

وَلَوْ أَنِّي فَاسْتَمْتِكُمْ كُلَّ مَا لَنَا كَمَا قَالَهُ الْأَنْصَارُ وَالْفَاضِلُ الْحَبْرُ

Ensârın ve faziletli, bilge kimsenin dediği gibi, her şeyimizi sizinle paylaştım (Tavîl), (Dahû, 2007, s. 73).

Zikredilen beyitte Ensârın, Mekke’de her şeylerini bırakarak Allah rızası için Medine’ye hicret eden mühâcirlere mallarının ve mülklerinin yarısını paylaşmasına atıf vardır.

لِدَاكِ عَرُوسُ الْمَلِكِ كَانَتْ خَطِيبِي كَفَجَاءَةِ مُوسَى بِالنُّبُوءَةِ فِي طُوًى

Böylece, Tuvâ’da Musa’nın ansızın nübüvvetindeki gibi, işte böyle hükümdarlık(Emîrlik) gelini de (benim) nişanım oluverdi (Tavîl), (Dahû, 2007, s. 54).

Zikredilen beyitte şair, birden bire yüklendiği “Emîrlik makamı”nı, Hz. Musa’nın Tûvâ Dağı’nda ansızın peygamberlikle görevlendirilmesine atıfta bulunarak dillendirmiştir. Böylece geçmişteki bir olaya atıfta bulunularak telmîh sanatı icra edilmiştir.

3.8. Murââtu’n-Nazîr (مُرَاعَاةُ النَّظِيرِ)

Murââtu’n-nazîr, bedî ilminin muhassinât-ı mâneviyye kısmında değerlendirilen edebi bir sanat olup, ıstılâhî anlamı ise “aralarında zıtlık dışında anlam bağlantısı olan lafızların bir arada zikredilmesidir.”(Taftazânî, 1892, s. 420);(el-Kazvînî, t.y., ss. 354-355);(Sekkâkî, 1987, s. 424)

حَنِيبِي أَنِيبِي زَفْرَتِي وَ مَضْرَبَتِي دُمُوعِي خُضُوعِي قَدْ أَبَانَ الَّذِي عِنْدِي

Özlemim, inlemem, iç çekmem, zararım, gözyaşlarım, boyun eğmem içimdekini(keder) ortaya çıkarıyor (Tavîl), (Dahû, 2007, s. 61).

Bu beyitte şairin, aralarında zıtlık bağlantısı bulunmayan ve bir üzülmeye, keder, sıkıntı halinin göstergesi olan حَنِيبِي “özlem”, أَنِيبِي “inleme”, زَفْرَتِي “iç çekme”, مَضْرَبَتِي “zarar”, دُمُوعِي “gözyaşları”, خُضُوعِي “boyun eğme” kelimelerini bir arada ve ustaca kullandığı görülmektedir. Aralarında zıtlık olmayan bu kelimelerin hoş bir anlamsal örgü içinde kullanılması murââtu’n-nazîr örneğidir.

عِيَادِي، مَلَادِي، عُمْدَتِي ثُمَّ عُدَّتِي وَكَهْفِي إِذَا أْبَدَى نَوَاجِدَهُ الدَّهْرُ

Zaman azı dişlerini çıkardığı zaman (sen benim) sığınmam, barınmam, desteğim sonra donanımlım(teçhizatım) ve mağaramsın(Kâmil), (Dahû, 2007, s. 108).

Tasavvuf konulu bu dizede şair, zamanın kendisine getirdiği sıkıntılardan bahsederken, عِيَادِي “sığınma”, مَلَاذِي “barınma”, عُمْدِي “destek”, كَهْفِي “donanım(teçhizat)” “mağara” kelimelerini bir arada kullanmıştır. Bu kelimeler arasında zıtlık bulunmadığı ve herhangi bir sıkıntıda “kurtuluş yolları” şeklinde aralarında bir bağlantı olduğu görülür ki böylece şair murââtü'n-nazîr yapmıştır.

3.9. Tıbâk (الطباق)

الطباق lafzı, “bir şeyi diğer bir şeye uygun hale getirmek” anlamındaki müfâale babındaki طَبِقَ fiilinin masdarıdır. (Mecme'u'l-Lugati'l-Arabiyye, 2004, s. 550) Bu sanat, الْمُطَابَقَةُ “mutâbakat” ve التَّضَادُّ “tezat” olarak da isimlendirilir (İbnü'l-Mu'tez, 2012, s. 48). Tıbâk, bedî ilminin muhassinât-ı maneviyye kısmındaki sanatlardandır. İstılâhî anlamı ise, “iki zıt lafzı, düz yazı veya şiirde birlikte kullanmaktır.” Bu iki lafız iki fiil, iki isim, iki harf veya biri isim diğeri de fiil olabilir (es-Saîdî, 1999, c. 4, s. 4-6).

وَ قَدْ وَافَيْتُ عِزًّا فِي فَرْنَسَا   وَ لِينًا فِي الْأَصَاغِرِ وَ الْكِبَارِ

Fransa'da küçük-büyük herkes arasında izzet ve nezaketle karşılaştım 158
(Vâfir), (Dahû, 2007, s. 135).

Bu beyitte şair, birbirine zıt olan الْأَصَاغِرِ “küçük” ve الْكِبَارِ “büyük” kelimelerini birlikte zikrederek tıbâk sanatının güzel bir örneğini icra etmiştir. Bu iki zıt lafız görüldüğü üzere “isim”dir.

وَ أَبْكِيهَا فَتَضْحَكُ مَلَأَ فِيهَا   وَ أَسْهَرُ وَ هِيَ فِي طَيْبِ الرُّقَادِ

Ben ona ağlarken o, ağız dolusu gülüyor. Ben uyuyamazken o, en güzel uykularda (Vâfir), (Dahû, 2007, s. 58).

Zikredilen ayette ise tıbâk, أَبْكِي “ağlıyorum” ve تَضْحَكُ “gülüyor” kelimeleri arasında olup, her iki kelime “fiil”dir.

Aynı beyitte أَسْهَرُ “uyumuyorum” ve الرُّقَادِ “uyku” lafızları arasında da tıbâk olup, bu defa tıbâk biri “fiil” diğeri “isim” olmak üzere iki farklı kelime çeşidi arasında icra edilmiştir.

3.10. Mukâbele (المقابلة)

Mukâbele, bedî ilminin muhassinât-ı mâneviyye kısmındaki sanatlardan olup, قَابِلٌ fiilinin masdarıdır. Sözlükte “karşılaşmak, bir araya gelmek, mukayese etmek,

karşısında olmak” anlamlarına gelmektedir (Mecmeu'l-Luğatî'l-Arabiyye, 1989, s. 489). Bir bedî sanat olarak ıstılâhî anlamı ise, “birbirlerine zıt olmayan iki veya daha fazla kelimeyi kullandıktan sonra bunların zıt anlamlarını sıra ile bir arada zikretmektir (el-Halî, 1992, s. 75).

إِذَا نَمْتُ أَمْسَى لِي ضَجِيعاً مُلَازِماً وَإِنْ قُمْتُ أَضْحَى لِي كَالغَرِيمِ بِنَا مُغْرَى

(Açlık) uyuduğum zaman benim için ayrılmayan yatak arkadaşı, gündüz de bize düşkün (hiç ayrılmayan) bir hasım gibidir (Tavîl), (Dahû, 2007, s. 74).

Görüldüğü üzere birinci şatırdaki نَمْتُ “uyumak, yatmak” kelimesinin zıddı olarak ikinci şatırda قُمْتُ “kalkmak, uyanmak” kelimesi zikredilmiştir. Yine birinci şatırdaki أَمْسَى “akşamlamak,” kelimesinin zıddı olarak da أَضْحَى “kuşluklamak, sabahlamak” zikredilmiştir. Şair birinci şatırda sırasıyla نَمْتُ ve أَمْسَى kelimelerini kullanmış, ikinci şatırda ise yine sırasıyla bu iki kelimenin zıddı قُمْتُ ve أَضْحَى kelimelerini kullanmıştır.

3.11. Tebdîc (التَّبْدِيعُ)

التَّبْدِيعُ, kelimesi, süslemek anlamındaki دَبَّحَ fiilinin masdarıdır (Mecme'u'l-Luğatî'l-Arabiyye, 2004, s. 268). İlk defa İbn Ebî İsbâ' el-Mısrî (ö. 654/1256)'nin edebi literatüre kazandırdığı tebdîc, bedî ilminin muhasinâtı maneviyye kısmında değerlendirilen sanatlardandır. Terim anlamı, “nesir veya düzyazıda renkleri, övgü, vasıf, yergi gibi sanatsal amaçlarla başka şeylerin yerine kullanmaktır.” (İbn Ma'sûm, 1969, c. 6, s. 118);(Akkâvî, 1996, s. 298)

مَا الْمَوْتُ بِالْبَيْضِ الرَّفَاقِ نَقِيسَةً وَالنَّقْصُ عِنْدَهُمْ بِمَوْتِ الْهَمَلِ

Keskin beyazlarla(kılıçlarla) ölmek eksiklik(kusur) değildir, Onların yanında eksiklik(kusur), (yatakta) sükûnet içindeki ölümdür (Kâmil), (Dahû, 2007, s. 86).

Zikredilen beyitte şair, askerlerinin cesaretini övmekte ve askerlerinin yatakta sakın bir ölüm yerine savaşta kılıçla ölümü tercih etmelerinden bahsetmektedir. Bir tebdîc örneği olarak şair burada البَيْضُ “beyazlar” kelimesi ile “kılıçları” kastetmiştir.

الضَّارِبُونَ بَبَيْضِ الْهِنْدِ مُرْهَفَةً تَخَالُهَا فِي ظَلَامِ الْحَرْبِ نِيرَانًا

(Onlar), savaşın karanlığında ateş zannedeceğin keskin Hint beyazlarıyla (kılıçlarıyla) vuranlardır (Basît), (Dahû, 2007, s. 92).

Bu dize de şair بَبَيْضِ “beyaz” kelimesini “kılıç” anlamında kullanılmıştır. Zira savaşta “beyaz” ile vurulmaz ve “beyaz” keskin olmaz. “Kılıç”ın keskin kısmı

beyaz ve parlak olduğu için “beyaz” lafzının Arap edebiyatında “kılıç” anlamında kullanması yaygın bir olgudur.

3.12. Teşhîs (التَّشْهِيسُ)

Teşhîs, “kişileştirme” sanatı olarak bilinir. Teşhîs sanatı, Arap edebi sanatlarında özellikle istiâre-i mekniyye, istiâre-i tahyîliyye ve aklî mecaz başlığı altında incelenmiştir. Çünkü mecâzî aklî, eylemlerin gerçek öznesi ve ilgisinin dışındaki şeylere isnat edilmesine veya onlarla ilişkilendirilmesine dayanır. Bu sanat, cansız ve soyut varlıklara insanların eylem ve sıfatlarının yüklenmesi ve bunların insanlar gibi konuşturulmasına dayanır (Durmuş, 2011, c. 40, s. 565).

وَكَانَ لَنَا الزَّمَانُ بِكُمْ ضَحُوكًا فَصَارَ لَنَا بِفَقْدِكُمْ عَبُوسًا

Zaman sizinle bize gülümsedi, sizi kaybettikten sonra ise bize somurtur oldu (Vâfir), (Dahû, 2007, s. 95).

Bu beyitte de şair zamana, insanın iki özelliğini nispet etmiştir. Beytin birinci şatırında “zamanın gülümsemesi”nden ve ikinci şatırında da “zamanın somurtması”ndan bahsetmektedir ki zaman ne insan gibi gülümser ne de somurtur. Burada insana has iki ayrı nitelik zamana yüklenerek teşhîs sanatı yapılmıştır.

3.13. Raddu'l-Acz Ala's-Sadr (رَدُّ الْعَجْزِ عَلَى الصِّدْرِ)

Raddu'l-'acz ala's-sadr, bedî ilminin muhassinât-ı lafziyye ile alakalı sanat çeşitlerinden biridir. Acz, şiirde beytin ikinci kısmının, sadır ise beytin birinci kısmının adıdır. Raddu'l-'acz ala's-sadr, ıstılâhî olarak ise “beytin veya cümlelerin sonundaki bir lafız ile, lafız ve manada aynı, mütecânis veya mütecânise mülhak bir diğer kelimeyi, birinci şatırın başında, ortasında, sonunda veya ikinci şatırın başında zikretmektir.” (Ebû Hilâl el-Askerî, 1952, s. 385); (İbnü'l-Mu'tez, 2012, s. 110).

أَنَا الْعَبْدُ الْمَعْبُودُ فِي كُلِّ صُورَةٍ سَلِيلُ الْمُصْطَفَى عَبْدِ الْكَرِيمِ

Ben her şekilde hem efendiyim hem de bir kulum, ben kul iken de bir efendiyim (Basît), (Dahû, 2007, s. 120).

Şairin tasavvuf konulu ve vecd halinde söylediği yukarıdaki beytin sonundaki الْعَبْدُ kelimesinin lafız ve manada aynı olan الْعَبْدُ ve aynı kökten türemiş olan الْمَعْبُودُ kelimeleri sadrın başında zikredilerek raddu'l-'acz ala's-sadr sanatı yapılmıştır.

فَدَا دِيْوَانُ سَيِّدِنَا الْكَرِيمِ سَلِيلُ الْمُصْطَفَى عَبْدِ الْكَرِيمِ

İşte bu, yüce(Allah)ın kulu (Muhammed) Mustafa'nın torunu asil(şerefli) efendimizin divanıdır (Vâfir), (Dahû, 2007, s. 97).

Beytin sonundaki **الْكَرِيمِ** (Allah) kelimesinin, lafız olarak aynı fakat anlam olarak farklı olan **الْكَرِيمِ** (asil/şerefli) lafzının sadrın sonunda kullanıldığını görmekteyiz. Böylece şair, bir diğer raddu'l-'acz ala's-sadr sanatını icra etmiştir.

3.14. Mübalağa (المُبَالَغَة)

المُبَالَغَة lafzı, “ulaşmak, olgunlaşmak ve yaklaşmak” anlamındaki **بَلَغَ** fiilinin müfâale babındaki şekli olan **بَالَع** fiilinin masdarıdır. (Mecmeu'l-Luğati'l-Arabiyye, 1989, s. 61) Bedî ilminin muhassinâtı mâneviye kısmındaki sanatlardandır. İstılâhî anlamı ise, “bir vasfın gerçek olması imkânsız veya imkânsıza yakın bir seviyeye çıkarılarak işlenmesidir.” (el-Kazvîni, 2003, s. 275)

وَمِنْ عَادَةِ السَّادَاتِ بِالْجَيْشِ تَحْتَمِي وَيِي يَحْتَمِي جَيْشٍ وَتَحْرُسُ الْأَبْطَالَ

Ordularla himaye edilmek efendilerin adetlerindedir, benim ordum ise benimle himaye edilir ve kahramanlar da benimle korunur (Tavîl), (Dahû, 2007, s. 49).

Şair bu beyitte mubâlağa sanatına yer vermiştir. Burada şair, efendilerin ordularla korunduğunu zikrettikten sonra bu efendileri koruyan ordularında kendisiyle korunduğunu söylemiştir. Hatta kahramanların bile kendisi ile korunup güvende olduğunu ifade etmiştir ki bu şekilde bir ifade, mübalağalı bir anlatım tarzıdır. Kendisi her ne kadar kahraman bir komutan olsa da orduyu ve kahramanları kendisinin koruduğunu söylemek mübalağalı bir söylemdir.

وَمِنْ عَجَبِ تَهَابِ الْأَسْدِ بَطْشِي وَيَمْنَعُنِي غَزَالٌ عَنْ مُرَادِي

Aslanlar, benim şiddetinden korkarken, bir ceylanın beni muradımdan alıkoyması gariptir (Vâfir), (Dahû, 2007, s. 59).

Şairin zikredilen beytinde yine mübalağa sanatına yer verdiği görülür. Zira “aslanların onun şiddetinden korktuğu” ifadesi abartılı bir söylemdir. Zira aslanların bir insandan bu şekilde korkması düşünülemez.

3.15. İrsâlü'l-Mesel (إِرْسَالُ الْمَثَلِ)

İrsâlü'l-mesel, “şiir veya nesirde anlatımı güçlendirmek amacıyla atasözü, vecîze veya deyim kullanmaktır.” (Eren & Uzunoğlu, 2014, s. 107)

وَاسْتُرْتَهُمْ بِرِدَائِ الْحِفْظِ يَا أَمَلِي بِحُرْمَةِ السَّرِّ: بَيْنَ الْكَافِ وَالتَّوْنِ

Ey umudum(Rabbim), kâf ve nûn arasındakilerin sırrı hürmetine, onları koruma elbisesiyle ört (Basît), (Dahû, 2007, s. 77).

Zikredilen beyitteki **بَيْنَ الْكَافِ وَالنُّونِ** deyimsel bir ifadedir. Bu deyimsel ifade ile **إِنَّمَا أَمْرُهُ إِذَا أَرَادَ شَيْئًا أَنْ يَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ** Bir şeyi istediğinde onun buyruğu “ol” demeyten ibarettir, hemen olur. (Yâsîn, 36/82) ayetine atıf vardır. Bu deyimsel kullanım, “Allah’ın bir şeyi dilemesi ve onu gerçekleştirmesi” anlamındadır.

Sonuç

Emîr Abdülkâdir el-Cezâirî, 19. yüzyıl Osmanlı döneminde Libya’da yaşamıştır ve dönemin Libya’sının en nüfuzlu ailesine mensuptur. Babası daha o çocukken ondaki zekâ ve bedeni yetenekleri fark ederek onun hem İslâmi ve akli ilimlerde en iyi şekilde eğitim alması hem de bedeni olarak en iyi şekilde yetişmesi için onun eğitimi ile bizzat kendisi ilgilenmiştir. Hayatının ilk dönemi diyebileceğimiz bu dönemde ilmi ve bedeni olarak en iyi şekilde yetişmesi, onun ileriki hayatına yön vermiştir ve “Emîru’l-Müminîn” makamına kadar yükselmesinde önemli katkısı olmuştur. Onun çocukluğundan başlayarak vefat edene kadar bütün hayatında ilim, tasavvuf ve edebiyat her zaman var olmuş hatta 1852 yılında özgürlüğüne kavuşmasından 1883 yılında vefat edene kadar, Bursa ve Şam’daki inziva hayatı da tamamen ilim, tasavvuf ve edebiyat odaklı olmuştur.

Onun divanındaki şiirler incelendiğinde 25 yaşında başlayan ve 40 yaşına kadar devam eden mücadele ile dolu 15 yıllık Emîrlik yılları, Fransa’daki 5 yıllık esaret yılları ve Osmanlı topraklarındaki 31 yıllık inziva hayatının her anının onun dizelerinde yer bulduğu görülür.

Onun şiirlerinin basit ve edebi değerden yoksun olduğu yönündeki eleştirilere gelince bu söylemin doğru bir yaklaşım olmadığı, bilakis onun kendi döneminin şiir ustalarından olduğunu söylemek yanlış bir yargı olmayacaktır. Zira Emîr’in divanındaki pek çok şiirin döneminin şairleriyle yazışmalarından ve Osmanlı Devleti ve padişahını övdüğü şiirlerden oluştuğu düşünülürse onun şiirlerinin döneminin diğer şairlerin şiirlerinden daha kalitesiz olduğu yargısı doğru gözükmemektedir.

Sonuç olarak çalışmanın boyutu çerçevesinde Emîr’in divanındaki şiirleri, bütün edebi sanatlar açısından ele alarak değerlendirmek mümkün olmamıştır. Onun divanındaki şiirlerin teşbîh, cinâs, kinâye gibi en temel edebi sanatlardan, onlar kadar yaygın olmayan raddu’l-acz ale’s-sadr ve tebdîce kadar hemen hemen bütün edebi sanatları en güzel şekliyle barındırdığı görülmüştür. Emîr, bu sanatsal olgularla anlatımını güzelleştirmiş ve şiirlerindeki mana yoğunluğunu daha da derinleştirmiştir. Ayrıca onun bütün bu sanatları şiirlerinin insicamına zarar vermeden, yerli yerinde kullanmaya özen gösterdiği anlaşılmaktadır. Dizelerinde yer verdiği bu sanatsal olgular toplumun her kesiminin anlayabileceği basitliktedir. Şiirlerinde lafız ve mana uyumunun başarılı olup, dinleyici de derin bir etki bırakacak ahenge ve duygusal yoğunluğa sahip olduğu görülmüştür.

Kaynakça

- Akkâvî, İ. F. (1996). *el-Mu'cemü'l-mufasssal fî ulûmi'l-belâğa* (2. bs). Dâru'-Kütübi'l-İlmiyye.
- Atık, A. (t.y.). *İlmu'l-bedî* (2. bs). Dâru'n-Nehdati'l-Arabiyye.
- Bolelli, N. (2015). *Belâgat, Beyan-Meânî-Bedî İlimler*, Arap Edebiyatı (9. bs). M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.
- Bû Azîz, Y. (1983). *el-Emîru'l-Abdülkâdir râidü'l-kifâhu'l-Cezâirî* (3. bs). ed-Dâru'l-Arabiyye lil'Kitâb.
- Bulut, A. (2013). *Belâgat, Meânî-Beyân-Bedî*. M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.
- Cârim, A., & Emîn, M. (1999). *el-Belâgatü'l-vâdiha*. Dâru'l-Meârif.
- Cürcânî, A. (t.y.). *Kitâb-u esrâri'l-belâğa*. Matbaatü'l-Medenî.
- Dahû, A. (2007). *Dîvânü'ş-şâiri'l-Emîr Abdülkâdir el-Cezâirî* (3. bs).
- Durmuş, İ. (2011). Teşhîs. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (C. 40, ss. 565-566). TDV Yayınları.
- Ebâza, N. (1994). *el-Emîr Abdülkâdir el-Cezâirî el-âlimü'l-mücâhid*. Dâru'l-Fikr.
- Ebû Hilâl el-Askerî, A. (1952). *Kitâbü's-sinâateyn*. Dâru İhyâi Kütübi'l-Arabiyye.
- el-Fîrûzâbâdî, M. (2000). Harfû'l-'ayn. *el-Kâmûsu'l-Muhît* (2. bs). (ss. 1039-1181). Dâru'l-İhyâi't-Türâsi'l-Arabî.
- el-Halî, S. (1992). *Şerhu'l-kâfiyeti'l-bedîyye* (2. bs). Dâr-u Sâdır.
- el-Hâşimî, A. (1999). *Cevâhiru'l-belâğa fî'l-meânî ve'l-beyân ve'l-bedî*. el-Mektebetü'l-Asriyye.
- el-Kazvîni, C. (t.y.). *et-Telhîs fî ulûmi'l-belâğa*. Dâru'l-Fikri'l-Arabî.
- el-Kazvîni, C. (2003). *el-İdâh fî ulûmi'l-belâğa*. Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- er-Râzî, F. (2004). *Kitâbü'l-icâz fî rivâyeti'l-icâz*. Dar-u Sâdır.
- Eren, A. C., & Uzunoğlu, M. V. (2014). Mecâzı Luğavî . *Belâgat Terimleri Sözlüğü*. (ss. 171-172). Rağbet.
- Eren, A. C., & Uzunoğlu, M. V. (2014). Musahhaf Cinâs . *Belâgat Terimleri Sözlüğü*. (s. 50). Rağbet.
- Eren, A. C., & Uzunoğlu, M. V. (2014). İrsâlü'l-Mesel . *Belâgat Terimleri Sözlüğü*. (s. 107). Rağbet.
- es-Saîdî, A.-M. (1999). *Buğyetü'l-idâh li telhîsi'l-miftâh*. Mektebetü'l-Âdâb.
- es-Sallâbî, A. (t.y.). *Sîratü'l-Emîr Abdi'l-Kâdir*. Dâru'l-Mârife.
- Hakkî, M. (t.y.). *Dîvânü'l-Emîri'l-Abdülkâdir el-Cezâirî*. Dâru'l-Yegazati'l-Arabiyye.

- İbn Manzûr, C. (t.y.). Faslu's-Şîn. *Lisânü'l-Arab* (C. 13, ss. 503-506). Dâr-u Sâdır.
- İbn Ma'sûm, S. A. (1969). *Envâru'r-rabî fî envâi'l-bedî*. Matbaatü'n-Nu'mân.
- İbnu'n-Nâzım, B. (1989). *el-Misbâh fî'l-meânî ve'l-beyân ve'l-bedî*. Mektebetü'l-Âdâb.
- İbnu's-Seb'î, A. (2000). *el-Emîr Abdülkâdir el-Cezâirî ve Edebühû*. Müessesetü'l-Câizeti Abdilazîz Suûd.
- İbnü'l-Mu'tez, A. (2012). *Kitâbü'l-bedî'*. Müessesetü'l-Kütübi's-Sekâfiyye.
- İtyîn, B. (1997). *el-Emîr Abdülkâdir el-Cezâirî*. Dâru'l-Atıyye li'n-Neşr.
- İyişenyürek, O. (2019). İbn Ma'tûk'un Dîvân'ındaki Peygamber Methiyeleri. *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 47(1), 145-194.
- Kuran, E. (1988). Abdülkâdir el-Cezâirî. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (C. 1, ss. 232-233). TDV Yayınları.
- Mecme'u'l-Lugati'l-Arabiyye. (2004). Bâbu'l-kâf. *el-Mu'cemu'l-vasît* (4. bs). (s. 771-809). Mektebetü's-Şurûkî'd-Devliyye.
- Mecmeu'l-Luğati'l-Arabiyye. (1989). Harfü'l-ķâf. *el-Mu'cemu'l-vecîz*. (ss. 487-523). Dâru't-Tahrîr.
- Muslu, R. (2011). *Emîr Abdülkâdir el-Cezâirî, Hayatı ve Tasavvufî Görüşleri*. İnsan Yayınları.
- Nasıf, H., & Deyyâb, M. (2004). *Dürûsu'l-belâĝa*. Mektebet-ü Ehli'l-Eser.
- Saîd, Â. (2003). *el-Buĝdu'r-Rûhiyyu li Müĝâvemeti'l-Emîr Abdilkâdir el-Cezâirî* [Yüksek Lisans Tezi]. Câmîatü'l-Cezâir.
- Sekkâkî, Y. (1987). *Miftâhu'l-ulûm* (2. bs). Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- Taftazânî, S. (1892). *el-Mutavvel ale't-telhîs*. Matbaat-ü Senede.
- Zeydân, C. (2012). *Terâcimu meşâhiri's-şark fî'l-karni'tâsisi'i aşar* (C. 1). Hindâvî.

Çatışma beyanı: Makalenin yazarı, bu çalışma ile ilgili taraf olabilecek herhangi bir kişi ya da finansal ilişkileri bulunmadığını dolayısıyla herhangi bir çıkar çatışmasının olmadığını beyan ederler.

Sosyal Medyada Sharenting Kavramı ve Ulusal Mevzuatta İncelenmesi

Meryem Işıl ERDEM*

Özet

Geleneksel medyadan, sosyal medya çağına geçilmesi ile birlikte sosyal medya platformları hayatımızda önemli bir yer kaplamaya başlamıştır. Sosyal medya mecralarında ortaya çıkmaya başlayan popüler kültür ise toplumu farklı açılardan etkisi altına almaktadır. Özellikle, son yıllarda sosyal medyanın kullanımının artması ve yaygınlaşması toplumda sosyolojik ve psikolojik değişimler yaratmıştır. Bu değişimler ebeveyn-çocuk ilişkilerine de yansımaktadır. Günümüzde ebeveynler, çocuklarını ve onların özel anlarını sosyal medya platformlarında paylaşmaktadır. Bu durumun hukuk dünyasına yansımaları ise kaçınılmaz olmuştur. Bu çalışmada, ebeveynleri tarafından küçük yaşlarda dijital ayak izi oluşturulan çocukların hakları ile ilgili inceleme velayet hakkı kapsamı esas alınarak hazırlanmıştır. Konunun daha iyi anlaşılabilmesi için öncelikle sharenting kavramı ve nedenleri açıklanmıştır. Ardından sharenting eyleminin çocuklar üzerindeki olumsuz etkileri incelenmiştir. Çalışmada anne ve babaların, çocuklarının özel hayatlarını sosyal medyada yayınlamalarının hukuki boyutu, ulusal mevzuat göz önünde bulundurularak incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Velayet Hakkı, Sharenting, Sosyal Medya, Hukuki Sorumluluk.

The Concept of Sharenting in the Social Media and its Analysis in National Legislation

Abstract

With the transition from traditional media to the era of social media, social media platforms have started to occupy a significant place in our lives. Popular culture, which has started to emerge in social media channels, affects society from different perspectives. In particular, the increase and widespread use of social media in recent years has created sociological and psychological changes in society. These changes are also reflected in parent-child relationships. Today, parents share their children and their special moments on social media platforms. The reflection of this situation on the legal world was inevitable. This study was prepared based on the right of custody to examine the rights of children whose digital footprints were created by their parents at an early age. To better understand the subject, firstly, the concept of sharenting and its reasons are explained. Then, the negative effects of the act of sharing on children were examined. In the study, the legal dimension of parents' publishing their children's private lives on social media has been examined by considering national legislation.

Keywords: Custody, Sharenting, Social Media, Legal Liability.

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Özel Hukuk Ana Bilim Dalı, Ankara / Türkiye, e-mail: mrym.isil.rdm@gmail.com

ORCID : <https://orcid.org/0000-0003-0339-8408>.

Bu makaleyi şu şekilde kaynak gösterebilirsiniz / To cite this article (APA):

Erdem, M. I. (2022). Sosyal Medya Çağında Sharenting Kavramı ve Ulusal Mevzuatta İncelenmesi.

Külliyeye, 3(2), 165-183. DOI: 10.48139/aybukulliyeye.1057938

Makale Bilgisi / Article Information

Geliş / Received	Kabul / Accepted	Türü / Type	Sayfa / Page
14 Ocak 2022	07 Haziran 2022	İnceleme Makalesi	165-183
14 January 2022	07 June 2022	Review Article	

Extended Abstract

Social media has left its mark on the whole world in the 21st century. It has influenced every field from social life to education, from health to economy. It only takes a few seconds for a social media user to interact with other users. The easy accessibility of technological devices and social media causes social and legal problems. The negative effects of social media can be reduced by the cooperation of many professionals, especially lawyers, social scientists, sociologists and psychologists.

Social media has led to the emergence of new types of crimes by enabling many crimes to be easily transferred to the online environment. Users are faced with many types of crimes such as insults, threats, violation of privacy, use of personal data, and fraud on social media. In addition, the unconscious use of social media causes social and family corruption. Because of the most important condition of keeping up with innovations in education. In these platforms, where it is possible to earn income in many different ways, users need to have information about their rights and responsibilities in the IT world. The study has been prepared to emphasize the legal

Today, many parents actively use social media. Parents share their children's private images and videos on their social media accounts, sometimes emotionally and sometimes out of concern for gain. These shares, called "Sharenting", can cover every moment of children. Parents create virtual identities for their children even before they are born. Lawyers have an important duty to protect children from the harms of the digital world, every moment of which is reflected on social media platforms by their parents, such as their birth moments, toilet training, special days and holiday photos.

Legal norms must be dynamic to be effective and valid in the face of social needs and technological developments. However, a certain time is needed for technological developments to enter the lives of individuals and for protective and preventive measures to be taken. For this reason, sharenting, which is a very new concept for Turkey and increasing rapidly, could not be evaluated separately in the legislation. However, with the relevant provisions of many legal regulations, especially the Constitution, Turkish Civil Code, Turkish Penal Code, Child Protection Law, Personal Data Protection Law, Regulation of Publications Made on the Internet and the Law on Combating Crimes Committed Through These Publications, children are tried to be protected from the harms of the virtual world.

The first thing to consider when evaluating the sharenting action is the quality of the shares. Every sharing of parents about their children is not included in this concept. While evaluating the sharenting action, the purpose, quality and frequency of the sharing should be considered. Sharing that causes the Sharenting may violate the personality rights of the minor. The child's best interests and the limits of the parent's right of custody may come into conflict. While it violates the privacy of the child's private life, it also causes damage to the concept of privacy. In addition, considering the difficulty of eliminating the data in the virtual environment, the minor's right to be forgotten is also violated.

Users who make their parenting status a profession share their children's private moments on their public social media accounts without privacy settings. There are even parents who advertise to reach more followers. Children can be exposed to hurtful and destructive criticism on social media platforms that can be accessed even with fake profiles. This situation leaves children vulnerable to pedophiles in the virtual environment. This situation creates problems in terms of children's development and psychology.

To protect children, it is necessary to inform parents that even sharing in good faith can lead to dangerous consequences in the virtual environment. The awareness level of society should be increased through traditional media and new media. Judicial protection should be applied effectively

by preparing special legal and penal regulations on the subject. This study, it is aimed to contribute to the legal literature by examining the act of sharing in the Turkish legal system. The study also expands the academic knowledge by emphasizing the legal dimension of the harms of sharenting and giving information about the rights and responsibilities of the users. The findings will help to improve the Turkish legal system within the scope of the development and protection of children.

Giriş

İnternet ve teknolojinin gelişmesiyle birlikte radyo, televizyon, gazete gibi geleneksel iletişim araçları yerini yeni medya araçlarına bırakmaya başlamıştır. Önceleri tüketici konumunda bulunan bireylerin, yeni medya ile birlikte üretici hale gelmesi kullanıcıların internet ortamında aktif rol oynamasına sebep olmuştur (Medin, 2017). İnternet henüz 20. yüzyılda hayatımıza girmiş olsa da insanlık tarihine etkisi açısından sanayi devrimi ile dahi karşılaştırılmaktadır (Koç & Kaynak, 2009). Bilim, eğitim, ticari, eğlence gibi birçok amaca hizmet eden internet artık hayatımızın vazgeçilmez bir parçası haline gelmiştir (Acun, 2000). Çift yönlü iletişim, kolay erişilebilirlik gibi donanımlara sahip (Vural & Bat, 2010) web 2.0 tabanlı sosyal medya uygulamalarının ortaya çıkması ile birlikte, dünya genelindeki kullanıcılar arasında bulunan fiziki sınırı ortadan kaldırmıştır. Bu sayede internete bağlı olan kullanıcılar diledikleri anda fikirlerini, düşüncelerini veya özel anlarını farklı içerik formatları ile tüm dünyanın erişebileceği şekilde paylaşma olanağı elde edebilmektedir. Bunun için birçok farklı sosyal medya platformu bulunmaktadır. Anlık mesajlaşma ihtiyacımızı WhatsApp ile, önemli dokümanlarımızı iletme ve iş iletişimi gereksinimini e-maillerle karşılamak artık modern çağın bir parçası olmuştur. Bunun yanında şahsi fotoğraflarımızı, videolarımızı ve düşüncelerimizi Facebook, Instagram, Snapchat, Twitter, Youtube vb. birçok sosyal medya mecraları ile gerçekleştirebilmekteyiz. Hatta günümüzde sosyal medya platformları kazanç elde etme amacıyla dahi kullanılmaktadır (Maraşlı Dinç, 2019). Youtuber, blogger, fenomen, influencer gibi çeşitli kavramlar adı altında farklı mecralardan yüksek meblağlarda kazanç elde eden kullanıcılar bulunmaktadır.

Sosyal medya ile farklı ve yeni meslek dallarının ve kavramların oluştuğu gözlemlenmiştir. Sosyal medya danışmanlığı, sosyal medya uzmanlığı, marka temsilcisi, kitle yöneticiliği, influencerlık, youtuber vb. yeni meslek dalları oluşurken halihazırda var olan birçok meslek de dijital dünyaya taşınmaya başlamıştır. Örneğin, gurmelik ile ilgilenen içerik üreticiler instagram ve youtube benzeri platformlarda yeme-içme-tadım tanıtımlığı yaparak; aşçılık mesleğini, videolar veya bloglarda yemek tariflerini paylaşarak dijital platformlara taşımışlardır. Hatta mankenlik/ modellik gibi meslekler bile sosyal medya da farklı versiyonlarda yapılmaktadır. İçerik üreticiler birtakım kombinler yapıp takipçilerine paylaşımına sunarak kazanç elde edebilmektedir. Benzer şekilde güzellik salonlarının diğer bir alternatifi olarak makyaj, güzellik ve bakım tüyoları vererek kazanç sağlayan çok fazla kullanıcı bulunmaktadır. Eğlenceden eğitime, sağlıktan siyasete kadar her alanda ve sektörde farklı mesleklerin alternatifi olarak

dijital dünyada kendine yer bulan kullanıcılar bu durumu aile ve özel hayatlarından ne kadar uzak tutabilmektedir?

Sosyal medya platformları ile ebeveynlik anlayışı da değişime uğramaya başlamıştır. Sosyal medyada, blogger anneler ve dijital çocuklar olarak nitelendirilebileceğimiz yeni bir kitle oluşmaktadır. Popüler kültürün etkisi ile oluşan yeni model ebeveynler, çocuklarının her anını sosyal medya hesaplarından paylaşmaktadır. Hatta ebeveynler, çocuklarını paylaştığı gönderilerin daha fazla kişiye ulaşması için emek harcamaktadır.

Sosyal medya yakın geçmişte hayatımıza girmiştir. Doğal olarak, sosyal medya ile ortaya çıkan ebeveynlik modelinin tarihi de oldukça yakın geçmişe dayanmaktadır. Geleneksel aile ortamında, yabancılarla konuşulmaması tembihlenerek büyütülmüş insanları, çocuklarının tüm özel görüntülerini dijital dünyaya taşıyan ve herkese ulaşması için emek harcayan ebeveynler haline getiren bu kültürün hem hukuki hem de sosyolojik boyutu incelenmelidir.

Dijital Ebeveynler ve Sharenting Kültürü

We are social 2021 raporuna göre Türkiye’de nüfusun %77,7’ si internet kullanıcısı olup, %70,8’i aktif sosyal medya kullanıcısıdır. Instagram, Youtube, Facebook sık kullanılan sosyal medya platformları arasındadır. Yetişkin nüfusun yaklaşık %69’u Instagram, %65’i Youtube, %57’si Facebook kullanmaktadır (WeAreSocial & Hootsuite, 2021). Sosyal medya kullanım oranının artmasıyla birlikte, kullanıcılar daha geniş kitlelerle etkileşim kurmak istemektedir. Bu amaçla bireyler, sosyal medya mecralarında kendilerine bir sanal kimlik oluşturmaktadır (Uzun, 2020). Bazı anne ve babalar, bu sanal kimliklerini ebeveynlik rolü üzerinden oluşturmaktadır. Ancak sosyal medya ebeveyni olmanın ilk koşulu, görüntülerinin ve birçok özel anının paylaşılabilmesi dijital çocukların varlığıdır. Ne yazık ki, bazı ebeveynler sosyolojik ve hukuki sonuçlarını düşünmeden, beğenilme kaygısının ön planda olduğu bu platformlarda çocuklarını sıklıkla paylaşmaktadır.

Çocuğun her anının ve görsellerinin sosyal medyada ebeveynler tarafından sıklıkla paylaşılması anlamına gelen ‘sharenting’ kavramı, İngilizce de share (paylaşmak) ve parenting (ebeveyn) kelimelerinin birleşmesiyle oluşmuştur (Dursun, 2019; Uzun, 2020). ‘Sharenting’ kavramı ilk kez Collins sözlüğünde tanımlanmış olup, çocuk hakkında çok fazla bilgi ve veri paylaşımı anlamına gelmektedir (Collins, 2022). Tanımının sınırları ise tam olarak belli olmamakla birlikte ihlale yol açabilecek paylaşımların sınırları tartışılan noktalardandır (Uzun, 2020). Dijital ebeveynlik cinsiyetten ayrı bir kavram olmasına rağmen bu tür paylaşımların sosyal medyada kadınlar tarafından daha çok yapılmasından bahisle çalışmalarda daha çok dijital annelik üzerinde durulmaktadır (Ayhan & Öztürk, 2021).

Modern Çağda, birçok kadın gebe kaldıkları andan itibaren çocukları adına Instagram hesabı açmaktadır. Ebeveynler bireysel hesaplarında yahut çocukları için

açmış oldukları bu hesaplarda, çocuklarının ultrason fotoğraflarından başlayıp her anlarını paylaşmaktadır (Brosch, 2016). Sosyal medyadaki gizlilik ayarları herkese açık olan kullanıcılar, paylaşımlarının daha fazla kitleye ulaşması amacıyla hashtag (etiketleme) yapmaktadır. Bu sayede çok hızlı bir şekilde paylaşımları diğer kullanıcıların sayfalarına düşmektedir (Çimke et al., 2018). Doğumdan hemen sonra veya doğumdan önce çocuklarına dijital kimlik oluşturan ebeveynler maddi ve manevi kazanç sağlarken, bu durum çocuklar için sosyolojik, psikolojik ve hukuki açıdan tehlikeli olabilmektedir.

Takipçi sayısını arttırmak, fenomen olmak gibi arzuları taşıyan ebeveynler bazen hayallerine ulaşabilmek için annelik-babalık unvanlarını kullanabilmektedir. Bazı kullanıcılar Instagram annesi olabilmek için, çok küçük yaşta çocuklarına makyaj yaparak, moda ikonu gibi giydirerek diğer kullanıcıların beğenilerine sunmakta herhangi bir sakınca görmemektedir (Erişir & Erişir, 2018).

Birçok sosyal medya kullanıcısı gibi dijital anneler de aslında, sahip olmayı hayal ettikleri hayatları sosyal medya sayfalarında paylaşmaktadır. Kendilerini akademisyen anne, ikiz annesi, üçüz annesi, çalışkan anne, koşturan anne olarak tanımlayan (Duygulu, 2019) birçok dijital annenin arzusu en iyi eş, en iyi anne, en iyi kadın olduklarını ispatlamak ve diğer anneler ile etkileşim halinde olarak bilgi paylaşımı yapmaktır (Yazıcı & Özel, 2017). Çocukları ve anne olma becerileri hakkında olumlu geri dönüşler ve beğeniler alınması ise anneleri motive etmekte ve genellikle iyi niyetle bu paylaşım döngüsüne devam etmelerine sebep olmaktadır (Yavuz, 2020).

Popüler kültür, pazarlama ve reklamcılık faaliyetlerinin de farklılaşmasına sebep olmuştur. Günümüzde markalar da ürünlerini kullanıcılara ulaştırmak için daha samimi ve güvenilir reklam üretme ihtiyacı duymaya başlamıştır. Bu amaçla micro-celebrity (fenomen) ile iş birlikleri yapmaya başlamışlardır (Aslan & Ünlü, 2016). Fenomen olma hayalindeki ebeveynlerin ise bu markalarla iş birliği yapmaya başlaması anneliğin meslek haline dönüşmesine sebep olmuştur. Bu sayede yüksek takipçiye sahip anneler, çocukları için kullandıkları ürünleri reklam ve sponsorlar arayıcılığı ile karşılayıp kazanç elde etmeye başlamıştır. Birçok marka ile işbirliği yapan anneler ebeveynlikleri üzerinden para kazanırken çocuklarına verdikleri zararın farkında bile değildir (Yavuz, 2020). Öyle ki, gerçekte çocukları için ihtiyaç duymadıkları ürünlerin tanıtımını yapmak durumunda kalan ebeveynler hem diğer ebeveynlerin hem de çocukların tüketim çılgınlığına sürüklenmesine neden olduklarının farkına varamayabiliyorlar.

Dijital ebeveynler, ticari kaygıların dışında bazen komik olduğu düşüncesiyle bazen de ilgi çekici olduğu düşüncesiyle çocuklarının birçok duygu değişim anını da sosyal medyada paylaşabilmektedir. Çocuklarının öfke nöbetlerini, ağlama krizlerini veya huysuzluk yaptığı anları kayda alıp paylaşmakta sorun görmeyen ebeveynler, bu içeriklerle çocuklarına verdikleri zararın sonuçlarıyla yıllar sonra

dahi karşılaşılabılır (Serçemeli, 2020). Çekirdek ailede kahkahalar atılarak izlenen çocukların videoları, sosyal medya da yabancılar tarafından aynı tepki ile karşılanamayabiliyor. Farklı sosyokültürel çevreden kullanıcılardan oluşan bu mecralarda, gönderilere acımasız ve eleştirel yorumlar yapıldığı sık gözlemlenen bir durumdur. Hatta birçok sosyal medya kullanıcısı gerçek kimliği ile değil sahte hesaplarla sosyal medyaya katılmaktadır. Kullanıcıların gerçek kimliklerinin dahi bilinmediği bu platformlarda, çocukların hakkında yorum yapabilme fırsatının verilmesi çocukların gelişimi açısından oldukça zararlıdır.

Sosyal medyanın ebeveynler tarafından bu şekilde kullanımının yaygınlaşması yeni suç tiplerinin ortaya çıkmasına da zemin hazırlamıştır. Örneğin; ebeveynleri tarafından çocuklara yaratılan dijital kimlikler, diğer kullanıcılar tarafından kendi çocuğuymuş gibi yeniden paylaşılabilir. Kendi görüntüleri üzerinde herhangi bir rıza dahi belirtecek yetkinliği olmayan çocuklar, ebeveyn paylaşımları sebebiyle dijital kaçırılma (digital kidnapping) tehlikesi ile karşılaşmaktadır (Ayhan & Öztürk, 2021).

Sanal ortamda bulunan verilerin hiçbir zaman tam anlamıyla ortadan kaldırılamayacağı düşünüldüğünde ebeveynlerin, çocuklarının görüntülerini paylaşma hususunda daha özenli ve dikkatli davranmaları gerekmektedir. Fiziksel olarak ulaşma imkanının olmadığı bir kitle ile çocuklarının plajda, banyoda, denizde vb. özel alanlarda görüntülerini paylaşan ebeveynler, çocukların mahremiyet alanını ihlal edebilmektedir. Çocukların görüntüleri pornografik sitelerde pedofili bireyler tarafından kullanılabilir (Akdi, 2016). Örneğin, ikiz çocuklarının tuvalet eğitimini paylaşan bir anne, daha sonra bu görüntülerin değiştirilerek pedofili bireyler tarafından sıkça kullanılan bir sitede yayımlandığı gerçeği ile yüzleşmek zorunda kalmıştır (Steinberg, 2016). Buna ek olarak, Avustralya e-güvenlik komiseri, ebeveynler tarafından masumca paylaşılan çocuk görüntülerinin çok büyük bir kısmının kategorilize edilerek pedofili sitelerinde yayımlandığını belirtmiştir (Yavuz, 2020).

Sharenting Eyleminin Türk Hukukuna Yansımaları

19. yüzyıla kadar çocukların bir birey olduğu, ailesi dahil olmak üzere herkese karşı birçok hakka sahip olduğu toplumların ne sosyal yaşantısında ne de hukuk sisteminde yer bulabilmiştir. Hatta dönemine göre gelişmiş sayılabilecek bir hukuk sistemine sahip olan Roma İmparatorluğu'nda dahi çocuk ebeveynlere ait bir mülk olarak görülmekteydi (Erkan, 1989).

Çocukların korunması amacıyla ilk kez 1912'de İsviçre'de milletlerarası bir merkez kurulması için çalışmalar yapılmıştır. Ancak 1. Dünya Savaşı nedeniyle çalışmalar kesintiye uğramıştır. Bu dönemde çocuklara fuhuş yaptırılması, çocukların köleleştirilmesi, kötü şartlarda madenlerde çalıştırılmaları gibi nedenlerle koruma altına alınma mecburiyetinin ortaya çıkması ile 1924 yılında 'Cenevre Çocuk Hakları Bildirgesi' Milletler Cemiyeti tarafından kabul edilmiştir

(Özdemir & Ruhi, 2019). Bu bildirge 1931’de Gazi Mustafa Kemal tarafından onaylanarak Türkiye tarafından da kabul görmüştür.

Çocuk haklarına ilişkin evrensel düzenlemelerin yapıldığı ikinci önemli bildirge ise 1959 tarihli ‘Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Bildirgesi’ dir. Bu bildirge ile Cenevre Bildirgesi, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi esasına göre yeniden düzenlenmiş ve eğitim, sağlık, vatandaşlık gibi birçok temel hak sağlanarak çocuklar koruma altına alınmaya çalışılmıştır. Ancak bildirgelerin iç hukukta bağlayıcı olmaması sebebi ile Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından 1989’da ‘Çocuk Haklarına Dair Birleşmiş Milletler Sözleşmesi’ oybirliği ile kabul edilmiştir. Türkiye ise 1994 yılında sözleşmeyi onaylamıştır (Akyüz, 2020; Özdemir & Ruhi, 2019).

Çocuk Hakları Sözleşmesi incelendiğinde özellikle 16. , 18. ve 19. maddeler sharenting eylemi ile ilişkilendirilebilir (Kaya & Kaya, 2017). Sözleşmenin 16. maddesi çocukların özel yaşantısını ve aile hayatını koruyacak şekilde düzenlenmiş olup, çocuğun onur ve itibarına zarar getirilemeyeceğini belirtmektedir. 18. madde de ise çocuğun yetiştirilmesi hususunda ebeveynlerin sorumlu olduğu belirtilerek çocuğun yüksek yararı her şeyin üzerinde tutulmuştur. Çocuk, bakımı ile sorumlu tutulan kimselerin yanında iken maruz kaldığı tüm istismar, kötü muamele, bedensel, zihinsel zararlardan korunması için gerekli önlemlerin alınması hususunda ise 19. madde de ebeveynlere sorumluluk verilmiştir. Ayrıca Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi m.8’de özel ve aile hayatına saygıyı düzenlemektedir. Maddeye göre aile hayatına saygı çocukları da kapsamaktadır (Erten, 2009).

Psikolojik, fiziksel ve duygusal açıdan sağlıklı bireyler ancak mutlu bir aile ortamında yetişir. Türk toplumunun aileye atfettiği değer ise oldukça fazladır. Bu nedenle çocuk yetiştirme hususunda aileye yüklenen ahlaki ve hukuki değerler çok eski çağlara dayanmaktadır. Ancak çocuk yararına konulmuş hukuki normlar tek başına yeterli olmayıp, önemli olan bu normların uygulanabilmesini sağlamaktır (Özdemir & Ruhi, 2019). Çocuğun güvenliğini sağlayabilmek amacıyla birçok mevzuatta çocuk hakları düzenlenmiştir. Ebeveynlerin çocuklarının görüntülerini sosyal medya mecralarından sıkça paylaşma eylemi çocuğun Türk Medeni Kanun¹’unda düzenlenen kişilik hakları ve velayet hükümleri başta olmak üzere birçok hakkını ihlal edici niteliktedir. Mahremiyet hakkını ihlal eden ebeveynlerin sharenting eylemi aynı zamanda Türk Ceza Kanun²’unda tanımlanan birçok suçta da örnek oluşturmaktadır. 4721 sayılı Türk Medeni Kanun’u, 5237 sayılı Türk Ceza Kanun’u ile birlikte 6698 sayılı Kişisel Verilerin Korunması Kanun³’u ve 5651 Sayılı İnternet Ortamında Yapılan Yayınların Düzenlenmesi⁴ ve Bu Yayınlar

¹ Türk Medeni Kanunu (TMK), Resmî Gazete 24607 (8 Aralık 2001), Kanun No 4721

² Türk Ceza Kanunu (TCK), Resmî Gazete 25611 (12 Ekim 2004), Kanun No 5237

³ Kişisel Verilerin Korunması Kanunu (KVKK), Resmi Gazete (7 Nisan 2006), Kanun No 6698

⁴ İnternet Ortamında Yapılan Yayınların Düzenlenmesi ve Bu Yayınlar Yoluyla İşlenen Suçlarla Mücadele Edilmesi Hakkında Kanun Kanun, Resmi Gazete (23 Mayıs 2007), Kanun No 5651

Yoluyla İşlenen Suçlarla Mücadele Edilmesi Hakkında Kanun hükümleri başta olmak üzere birçok düzenleme ile çocuklar ebeveynlerine karşı korunabilir (Akdi, 2016; Ertuğrul, 2021; Kaya & Kaya, 2017; Uzun, 2020).

Sharenting eyleminin çocuklar üzerinde neden olabileceği olumsuz hususlara yukarıda değinilmiştir. Ebeveynlerin bilinçsizce paylaşım yapması, çocuklara psikolojik zararlar başta olmak üzere birçok açıdan ciddi zararlar verebilmektedir. Kendilerine çocukları koruma görevi yüklenen ebeveynlerin bilinçsiz ve sorumsuz paylaşımlar yaparak çocuklarına verebileceği zararların ulusal mevzuattaki görünüşü incelenecektir.

1-Ulusal Mevzuata Göre Sharenting

1982 Anayasası ve Sharenting

1982 Anayasası, hem çocuk haklarına ilişkin özel düzenlemeler hem de temel ilkelerle çocukları koruma altına almaktadır. Anayasanın 2. maddesi Cumhuriyetin niteliklerini belirtirken Türkiye Cumhuriyet'inin 'sosyal devlet' olduğu hususunu açıkça belirtmiştir. Zayıf ve güçsüz kesimi korumayı amaçlayan sosyal bir devletin ise koruma kapsamına giren en önemli kesimi, çocuklardır (Akyüz, 2020).

Anayasanın 10. maddesi 3. fıkrasında kanun önünde eşitlik ilkesi açıklanırken çocuklar özel olarak belirtilmiştir. Öte yandan ailenin korunması ve çocuk hakları, 1982 Anayasasının 3. bölümünde sosyal ve ekonomik haklar ve ödevler bölümünde 41. Maddede düzenlenmiştir. Maddeye göre Türk toplumunun temelini aile oluşturmakta olup devlet, aile ve çocukların korunması için her türlü tedbiri alabilmektedir. Ayrıca çocuğun ailesi ile doğrudan ilişki sürmesi, çocuğun yüksek menfaatinin ihlal edilmemesi koşuluna bağlanmıştır. Aksi taktirde devlet çocukları korumak için tedbir almak ile yükümlüdür (Akyüz, 2020; Serçemeli, 2020).

Yukarıdakilere ek olarak, 20. madde özel hayatın gizliliğine ilişkin olup herkesin aile hayatına ve kişisel alanına saygı gösterilmesi, 42.madde de eğitim ve öğretim hakkı, 50. maddede çalışma şartları ve dinlenme hakkı düzenlenirken, 61. maddede çocukların sosyal güvenlik açısından korunma gerekliliği belirtilmiştir. 58. madde ise lüzumlu durumlarda çocukları kötü alışkanlıklardan koruması için devletin tedbir alması gerekliliğine ilişkindir (Akyüz, 2020; Erişir & Erişir, 2018; Özdemir & Ruhi, 2019).

Ebeveynlerin, küçük yaşlardan itibaren çocuklarına yarattıkları dijital kimlikler yalnızca, düşünülmeden yapılmış hatalardan ibaret değildir. Ebeveynlerin, çocukları çok sık ve aşırı paylaşması anlamına gelen over-sharenting davranışlar, aynı zamanda yukarıda örneklendirilen haklar başta olmak üzere anayasa tarafından güvence altına alınan birçok hakkın da ihlal edilmesine sebep olmaktadır (Zorluoğlu Yılmaz, 2021).

Türk Medeni Kanunu ve Sharenting

Türk Medeni Kanun kapsamında sharenting eylemi incelenirken ilk dikkat edilmesi gereken hüküm 24. Maddedir. İlgili madde hükmü “*Hukuka aykırı olarak kişilik hakkına saldırılan kimse, hâkimden, saldırıda bulunanlara karşı korunmasını isteyebilir. Kişilik hakkı zedelenen kimsenin rızası, daha üstün nitelikte özel veya kamusal yarar ya da kanunun verdiği yetkinin kullanılması sebeplerinden biriyle haklı kılınmadıkça, kişilik haklarına yapılan her saldırı hukuka aykırıdır.*” şeklinde olup, kişilik hakları hukuka aykırı şekilde ihlal edilen kimselere, bu saldırıdan korunma imkânı tanımıştır. Çocuklarının sağlık sorunlarından, yemek yeme alışkanlıklarına kadar her detayı binlerce takipçisi ile paylaşan ebeveynlerin bu paylaşımları hiç şüphesiz çocukların kişilik hakkını ihlal edebilecek niteliktedir. Ebeveynlerin paylaşımlarından ötürü sosyal hayatlarında güçlük yaşayan çocukların kişisel gelişimi de diğer çocuklara nazaran daha güçtür (Akdi, 2016). Küçük yaşlardan itibaren bu hak ihlaline maruz kalan çocukların özel alan, gizlilik ve mahremiyet duyguları zarar görmektedir. Örneğin; 2021 Ocak ayında, gizlilik ayarları herkese açık ve yaklaşık 3 milyon takipçiye sahip ünlü bir anne, 10 yaşındaki kızının regl olmaya başlamasını, kızının yüzünün görüldüğü bir fotoğraf ile sosyal medya hesabından paylaşmıştır. Bu gönderi sosyal medya kullanıcılarını ikiye bölmüş, kullanıcıların bir kısmı gönderinin normal olduğunu savunurken, diğer kısmı çocuğun mahremiyetinin ihlal edildiğini iddia etmiştir (Onedio, 2021). Tartışmanın günlerce sürmesi, küçüğün fotoğraflarının farklı platformlarda diğer kullanıcılar tarafından da paylaşılarak yorum yapılması küçüğün gelişimini olumsuz etkilemenin yanı sıra kişilik haklarını da ihlal etmektedir. Ebeveynlerin veli olarak, çocuklarının kişilik hakkını koruması ve gözetmesi gerekirken bu hak ihlalini gerçekleştiren kişiler olması ise hem toplumsal hem hukuki açıdan sorun yaratmaktadır.

Ebeveynler velayet hakkının kendilerine tanıdığı hak ve yetkileri kullanırken, çocuğun kişilik haklarını ihlal etmemeye önem göstermelidir. Keza çocuklar, ebeveynlere koşulsuz şartsız verilmiş bir varlık değildir. Bu nedenle ebeveynler her alanda çocuklarının kişilik haklarını düşünerek gözetim yükümlülüğünü yerine getirmelidir (İmamoğlu, 2005).

Sosyal medya platformlarında; başkasına ait video, fotoğraf, ses gibi verilerin izinsiz paylaşılması özel hayatın gizliliğini ihlal eden eylemlerdendir (Kaya, 2015). Benzer eylemlerin ihlal niteliği taşımaması için ilgilinin rızası alınmalıdır. Kişilik hakkının düzenlenmesine haiz hükümlerden oluşan TMK m.24/2; kişilik hakkının zedelenmesine ilişkin verilen rızanın geçerliliğini üstün nitelikteki kamusal veya özel yarar şartına bağlamıştır. Çocukları üzerinde yürütmüş oldukları sosyal medya paylaşımlarında birçok ebeveyn, mahrem görüntülerin paylaşılması hususunda çocukların iznini almamaktadır. Çocukların geçerli rızası olmadan yapılan bu paylaşımlar TMK m.24/2 gereğince kişilik hakkı ihlalidir (Kaya & Kaya, 2017). Ayrıca algılama yetenekleri ve savunma olanaklarının kısıtlılığı göz önüne

alındığında çocukların rızası daha hassas değerlendirilmelidir. Çünkü çocuklar, ebeveynleri tarafından sosyal medyada bırakılan ayak izlerinin gelecekte hangi tehlikelere neden olabileceğini tam olarak fark edemeyebilirler (Uçak, 2021).

Over-sharenting paylaşımların ebeveynler tarafından gerçekleşmesi halinde velayet hakkı ve kapsamı da incelenmelidir (detaylı bilgi için bakınız (Dural et al., 2014; Grassinger, 2009; Zevkliler et al., 2008)). TMK m.335'e göre çocuk ana ve babanın velayetine tabiidir. TMK m.339 ise ana ve babaya, küçüğün yararını göz önünde bulundurarak, eğitimi ve bakımı hususunda karar alma yetkisi tanımıştır. Ebeveynler, bu hak ve yetkileri kullanırken velayet hakkı sınırları dışına çıkmamalıdır. Çocuğun yüksek yararı ise bu hakkın sınırlarını çizer (Dural et al., 2014). Çocuk Koruma Kanunu⁵, Çocuk Haklarına Dair Birleşmiş Milletler Sözleşmesi ve Türk Medeni Kanunu'nda; küçüğün menfaati farklı terimlerle adlandırılmış olsa da ortak amaç velayet hakkının sınırlarını belirlemektir (Batıgün, 2019). Ebeveynler, çocuk hakkında karar alırken; fiziksel, psikolojik, toplumsal, eğitimsel ve hukuksal vb. tüm olguları göz önünde bulundurarak karar almalıdır. Ayrıca günlük yararlardan ziyade, küçüğün ileriki yaşamı da düşünülerek uzun vadede yarar sağlayacak kararlara yönelmelidir. Çocukları üzerindeki hak ve sorumluluklarını kullanırken, onların yüksek yararını riske atmamalıdır (Uzun, 2020).

Sosyokültürel farklılıklar aynı toplum içinde dahi farklı aile yapılarının ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. Bu nedenle 'çocuğun menfaati' kavramı keskin sınırlarla çizilememektedir. Velayet altındaki küçüğün; psikolojik, fiziksel ve duygusal gelişimi ve istismarı her olay ve çocuk için farklı sonuçlar doğurabilir. Somut olayların çocuğa etkilerini saptamak için yalnızca hukuki bilgiler yeterli olmamakta; pedagoji, psikoloji ve tıp alanında uzmanlardan da destek alınması gerekmektedir (Grassinger, 2009). Bu kapsamda sosyal medyadaki ünlerini arttırmak ve takipçi kazanmak için çocuklarını sıkça paylaşan ebeveynlerin eylemlerinin velayet hakkının sınırlarını aşp aşmadığı ve hangi sıklıkla yapılan ne tür paylaşımların sınır kapsamında kaldığının değerlendirilmesi gerekmektedir.

Toplumumuzda, özellikle ünlü anne ve babaların çocukları oldukça ilgi çekmektedir. Hatta çocuk doğmadan önce, anne ve babaya hayran olan birçok sosyal medya kullanıcısı, çocuklar için özel hesaplar açmaktadır. Hal böyle iken hem geleneksel medyada hem de sosyal medyada ünlü çiftlerin çocuklarını kısa reklam filmlerinde oynatmak veya resimlerini kullanmak için yüksek meblağlar teklif edilmektedir (Sabah, 2019). Ünlü ebeveynler kişisel sosyal medya hesaplarından, çocukları ve bir ürünü paylaşarak elde ettikleri kazançla belki de çocuklarının tüm eğitim hayatını garanti altına alabilme şansına kavuşmaktadır. Benzer durumlarda çocuğun özel yararı ve kişilik hakkının somut olaya göre ayrıca değerlendirilmesi gerekmektedir (Ertuğrul, 2021).

⁵ Çocuk Koruma Kanunu (ÇKK), Resmî Gazete 25876 (15 Temmuz 2005), Kanun No:5395

TMK m.336' ya göre evlilik devam ederken velayet hakkı ana ve babaya aittir. Ancak ebeveynlerden birisinin sosyal medyada sharenting eyleminin sebep olabileceği zararlarından korunmak için diğer eş TMK m.195' e göre hakimim müdahalesini talep edebilir (Taşkın, 2020).

Velayet hakkının yalnızca ana veya babaya verilmesini gerektiren durumlarda ise ebeveynlerin çocukları ile ilgili sosyal medya paylaşımları ve bunun etkileri de yargılamada dikkate alınmaktadır. Çocuklarının birçok halini sosyal medya hesabında paylaşan ve Instagram'da iki yüz otuz bin takipçiye sahip blogger anneye karşı eski eşi tarafından açılan velayet davasında annenin çocuklarının mahremiyetini ihlal etmesinin hukuki, sosyolojik ve psikolojik hususları mahkemece dikkate alınarak velayet babaya verilmiştir (Haber7, 2017). Velayet hakkının kullanılmasında en önemli husus çocuğun menfaati olduğundan ötürü bu hak sonsuz ve mutlak değildir. Boşanma/ evliliğin iptali sonucunda çocuk ile kişisel ilişki kurulmasına karar verilen ebeveyn, sharenting eylemi sebebi ile çocuğun menfaatini tehlikeye düşüren ebeveynin velayet hakkına müdahale edebilir. Mahkeme somut olayın özelliklerine göre koruyucu tedbirlere veya velayet hakkı değişikliğine karar verebilir (Çetinkaya, 2009; Grassinger, 2009).

Kişisel Verileri Koruma Kanunu, Unutulma Hakkı ve Sharenting

2016 yılında Resmî Gazetede yayınlanarak yürürlüğe giren 6698 sayılı Kişisel Verilerin Korunması Kanunu oldukça yeni olmasına karşın gelişen teknoloji, özel hayat ihlalleri ve temel hak ve özgürlüklere karşı yapılan ihlaller karşısında hukukumuzda önemli bir yere sahiptir. KVKK m.3/d kişisel veri kavramını tanımlamaktadır. Maddeye göre, belirli yahut belirlenebilir her türlü bilgi kişisel veriyi oluşturmaktadır. Bireylerin; ismi, kilosunu, boyu, fiziksel özellikleri, telefon numarası, kredi kartı bilgileri, eğitim ve sağlık bilgileri, fotoğrafları, videoları vb. birçok unsur kişisel veri kavramına girmektedir. Tüm bu verilerin, kaydedilmesi, aktarılması veya depolanması gibi işlemler ise m.3/e'ye göre kişisel verilerin işlenmesi eylemine vücut vermektedir. KVKK'yı göz önünde bulundurduğumuzda ebeveynlerin, çocukları ile ilgili paylaştığı görüntüler, eğitimi ve sağlığı hakkında takipçileri ile paylaştığı bilgiler çocukların kişisel verilerini oluşturmaktadır. Kanununun 5. maddesi ise kişisel verilerin ancak ilgili kişinin, 'açık rızası' dahilinde işlenebileceğini belirtmiştir.

Ebeveynlerin, çocuklara ait kişisel veri niteliğindeki görüntüleri ve diğer verileri rıza almadan paylaşması, çocuklar büyüdüğünde ebeveyn ve çocukları mahkemede karşı karşıya getirebilmektedir. Roma'da 16 yaşındaki çocuk rızası olmadan, annesinin fotoğraflarını sosyal medyada sıkça paylaşmasından rahatsız olup annesinden şikayetçi olmuştur ve mahkeme yargılama sonucunda paylaşımların sosyal medyadan kaldırılmasına ve tazminata hükmetmiştir. Mantova kentinde ise benzer bir dava görülmüş olup mahkeme fotoğrafların sosyal medyadan kaldırılmasına hükmetmiştir (Övgü, 2018). Ebeveynler tarafından

Flickr’da paylaşılan görüntülerin, yüz tanıma sistemlerini geliştirmek amacıyla hukuka aykırı olarak işlendiğini iddia edilmiştir (Hill & Krolik, 2019). Çocuklarının rızalarını almadan, kişisel verilerini işleyerek paylaşan ebeveynlerin ihlallerden sorumluluğu kaçınılmazdır (Uçak, 2021).

KVKK’da çocuklar hakkında özel düzenleme bulunmadığı için TMK hükümlerine göre değerlendirmek gerekmektedir. Ancak çocukların vereceği rızanın geçerliliği, ayırt etme güçleri ve idrak kabiliyetleri göz önüne alındığında doktrinde tartışmalara sebep olmuştur. Bizimde katıldığımız görüşe göre; zaten koruma altında olan çocuklar, teknolojinin ve sosyal medyanın tehlikelerini tam olarak algılayamayacağı için sharenting eylemine verecekleri rıza geçersiz olup kişisel verilerin işlenmesi hukuka aykırıdır (Erdoğan, 2019). Diğer görüşe göre ise küçük, vereceği rızanın sonuçlarını idrak edebilip ve makul surette hareket edebilme kabiliyetine haizse ayırt etme gücü vardır. Bu sebeple ayırt etme gücüne sahip sınırlı ehliyetsiz küçüğün vereceği rıza geçerlidir (Ertuğrul, 2021; Uçak, 2021).

Ebeveynler tarafından yapılan paylaşımların sonuçları ağır olsa da telafisi imkânsız değildir. KVKK m.7’ye göre çocuklar, kendilerine ait kişisel verilerin silinmesini ve yok edilmesini talep edebilir (Ertuğrul, 2021).

Unutulma hakkı, bireylerin internet üzerinden kendileri ile ilgili bilgilere, fotoğraflara ve verilere yer verilmemesini isteme hakkıdır. Unutulma hakkını, kişisel verileri koruma hakkından bağımsız olarak düşünemeyiz. Her iki hakkın temelinde, bireylerin geçmiş yaşamlarında kendilerini rahatsız eden eylemlerin sürekli gün yüzüne çıkarak rahatsızlık yaratmasını engellemek ve özel alana saygı yatmaktadır (Elmalıca, 2016; Karan, 2018; Küpeli, 2016). Yargıtay Hukuk Genel Kurulu bir kararda unutulma hakkını şöyle açıklamıştır: ‘‘Unutulma hakkı, *üstün bir kamu yararı olmadığı sürece, dijital hafızada yer alan geçmişte yaşanan olumsuz olayların bir süre sonra unutulmasını, başkalarının bilmesini istemediği kişisel verilerin silinmesini ve yayılmasının önlenmesini isteme hakkı olarak ifade edilebilir.*’’ (YHGK,17/06/2015).

Anayasa Mahkemesi bir kararında ise, bilişim teknolojisinin sağladığı kolaylık ve bilgilerin uzun süre internet ortamında saklanabilmesi kişiler hakkında önyargıya sebep olabilmekle beraber kişinin manevi bağımsızlığına ve haysiyetli yaşam sürebilmesin önünde engeldir (AYM, 03/03/2016).

Teknolojinin ve sosyal medyanın hayatımızda kapladığı yeri düşündüğümüzde bireylerin sırları ve özel alanları kontrolü zor bir şekilde herkese yayılabilme tehlikesi altındadır. Bununla birlikte, yıllar önce bireylerin yaptığı hatalar aniden ortaya çıkarak bireyin tüm hayatını etkileyebilmektedir.

KVKK, çocuklara ilişkin unutulma hakkını ayrıca düzenlememiştir. Ancak 2016/679 sayılı Avrupa Birliği Genel Veri Koruma Tüzüğü⁶, unutulma hakkının anlaşılması açısından önemli yer tutmaktadır (Yavuz, 2020). ABGVKT m 17/1 silme hakkı adı altında unutulma hakkını düzenlerken; veri sahibine, kendisini ilgilendiren bilgilerin silinmesi amacıyla kontrolöre başvuru hakkı tanımıştır (Ertuğrul, 2021). Ebeveynlerin yapmış olduğu paylaşımlardan rahatsızlık duyan çocuklar, paylaşımın yapıldığı sosyal medya platformuna Tüzük'ün m.17/1/c bendine dayanarak başvuru yapabilmektedir. Kişisel verilerin kaldırılmasını talep eden çocukların, talepleri “*işleme faaliyetine yönelik ağır basan meşru bir gereke bulunmaması*” durumunda kabul edilir. Bu sayede çocuk ve ebeveynler arasındaki çatışma yargı önüne taşınmadan çözülür. Ancak, ülkemizde unutulma hakkı ancak mahkeme kanalı ile erişim engelleme kararı verilmesi neticesinde çözümlenmektedir (Yavuz, 2020). Çocuğun, ailesinden şikayetçi olması psikolojik olarak küçüğü etkilemekte olsa da yukarıda verilen örneklerden de görüleceği üzere yargılamaya konu olabilmektedir.

Türk Ceza Kanunu ve Sharenting

Anne veya babası ebeveynlikleri üzerinden fenomen olma hayaline sahip olan çocukların, küçük yaşlardan itibaren mahremiyet alanı ihlal edilme tehlikesi altındadır. Ailecek gidilen tatillerde dahi sürekli videoları çekilen ve mutlu görünmeye zorlanan çocuklar ileriki yaşamlarında beğenilme kaygısı ve sürekli onaylanma ihtiyacı hissedebilir. Ayrıca duygusal yönden henüz gelişme aşamasında olan bu çocuklar, hiç tanımadıkları onlarca insanın olumlu ya da olumsuz eleştirilerine maruz kalabilmektedir. Çocukların bulunduğu postlara yapılan kırıcı ve negatif yorumlar onların gelişimini, duygusal zekasını ve özgüvenini olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Ayrıca ebeveynlerini rol model alan çocuklar, tüm özel anlarının ve görüntülerinin paylaşımını zamanla normalleştirmeye başlayabilirler. Bu nedenle hayatlarının ilerleyen dönemlerinde pişmanlık duyabilecekleri olaylar ile ilgili dijital dünyaya ayak izi bırakma tehlikesi altında kalabilmektedirler (Sezerer Albayrak, 2020b).

Aile ve çocuğun korunması amacıyla birçok kanunla TCK'da da düzenlemeler yapılmıştır. Sharenting eylemi teknolojinin gelişmesiyle hayatımıza çok hızlı girmiştir. TCK'da sharenting bazında özel düzenleme olmasa da bu eylem birçok suç tipinin içerisinde görülebiliyor. Örneğin; TCK m.232 Kötü Muamele suçu ve m.233 Aile Hukukundan Kaynaklanan Yükümlülüğün İhlali suçu düzenlenmiştir. Ayrıca, çocukların güvenliği ve esenliğinden sorumlu ebeveynlerin, çocuğun psikolojik, fiziksel ve ruhsal gelişimine zararlı olabilecek davranışları ve ihmalleri çocuk istismarı olarak değerlendirilmektedir. Yine, blogger annelerin işbirliklerine uygun konseptlerle çocuklarını hazırlamaları,

⁶ Avrupa Parlamentosu ve Konseyi Yönetmeliği (AB) 2016/679, Avrupa Birliği Resmî Gazetesi (27 Nisan 2016) <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:32016R0679&from=EN>

fotoğraflarını çekmeleri ve çocuklarının sevimliliğini reklam ve ekonomi sektöründe kullanmaları çocuğun ekonomik istismara maruz kalmasının örneğidir (Parsa & Akmeşe, 2019). TCK m.226' da müstehcenlik madde başlığında, çocukların ticari sömürüsü düzenlenmiştir.

Yargıtay bir kararında özel hayat kavramını “Kişinin sadece gözlerden uzakta, başkalarıyla paylaşmadığı, kapalı kapılar ardında, dört duvar arasındaki yaşantısı ve mahremiyetinden ibaret değil, herkesin bilmediği veya bilmemesi gereken, istenildiğinde başka kişilere açıklanabilen, tamamen kişiye hayat olayları ve bilgileri içerir” şeklinde tanımlamıştır (Yargıtay 12. Ceza Dairesi, 01/07/2013). Çocukların; paylaşmak istemeyeceği ya da sadece belirli bir kesim ile paylaşmak isteyeceği fotoğrafların, blogger anneler tarafından herkese açık ve yüksek erişimli hesaplarda paylaşılması özel hayatın gizliliğini ihlal etmektedir (Uzun, 2020). Avustralya’ da bir çocuk, yatak odası ve tuvalet gibi özel alanlarda içinde olmak üzere fotoğraflarını Facebook’tan arkadaşları ile paylaşan ebeveyninden şikayetçi olmuştur (May, 2016). Yukarıda bahsi geçen örnekler ve dava, ebeveynlerin çocukların özel hayatının gizliliğini ihlal niteliğinde olup Türk blogger anneler tarafından da sıklıkla gerçekleşen eylemlerdir. TCK m.134’te özel hayatın gizliliğini ihlal suçu müeyyidelere bağlamıştır.

İkiz çocuklarının, tuvalet eğitimlerini çevrimiçi ağlarda paylaşan bir anne, daha sonra bu görüntülere pedofili bireylerin ulaştığını, görüntüleri indirdiğini, değiştirdiğini ve zararlı sitelerde kullanıldığını öğrenmiştir (Sezerer Albayrak, 2020a). Ebeveynleri tarafından, mahremiyetleri ihlal edilen çocuklar pedofili tehlikesi ile karşı karşıyadır (Duygulu, 2019). Bu eylemler, TCK m.135 kişisel verilerin kaydedilmesi, TCK m.136 ise kişisel verileri hukuka aykırı olarak ele geçirme suçuna da vücut verebilir.

Ülkemizde çocukların uzun yıllar aileye bağımlı yaşadığı ve geleneksel Türk aile yapısı göz önüne alındığında, ebeveynlerin sharenting eylemi yukarıda bahsedilen suç tiplerine uysa da çocuklar tarafından şikayette bulunma ve korunma talebi oldukça düşüktür (Kaya & Kaya, 2017).

Sonuç

İnsan sosyal bir varlıktır. Yaşadığımız topluma ve çağa göre sosyallik algımız değişimlere uğrayabilir. Teknolojinin ilerlemesi de bireylerin iletişim kurma şekli üzerinde oldukça önemli yer kaplamaktadır. Yıllar önce aile albümleri oluşturarak anılar biriktiren bireyler, bu eylemlerini sosyal medya çağında çeşitli platformlarda fotoğraf ve videolar paylaşarak gidermeye başlamıştır.

Sosyal medya kullanıcılarının birçoğu, yakın çevresi ile yaşamlarının belli kısımlarını paylaşmaktan mutluluk duymaktadır. Kullanıcılar kendileri için önemli günleri ve kişileri, kişisel hesaplarından paylaşarak dostları ile etkileşim içinde kalmaktadır. Birçok sosyal medya kullanıcısı, çocuklarının mezuniyetini, doğum günlerini ve yaş günlerini hesaplarında yakın çevreleri ile paylaşmaktadır. Bu

paylaşımlara gelen beğeniler, kişileri mutlu etmekte ve yeni paylaşımlar yapmaya motive etmektedir. Ancak çalışmanın önceki kısımlarında dijital ebeveyn olarak nitelendirilen kullanıcılar bu paylaşma eylemini, diğer kullanıcılara nazaran daha fazla gerçekleştirmektedir. Kişisel ve özel bilgiler de dahil olmak üzere çocukları hakkında çok fazla bilgi ve veri paylaşımında bulunan ebeveynler, farkında olmadan çocuklarının özel alanını ihlal edebilmektedir.

Çocukların korunması amacı ile ulusal ve uluslararası mevzuatta birçok düzenleme bulunmaktadır. Bu düzenlemeler çocuğun fiziksel olarak korunmasının yanında psikolojik açıdan korunmasına da önem verir. Ebeveynlerin, bazen iyi niyetle bazen de farklı sebeplerden ötürü yapmış olduğu over-sharenting paylaşımlar çocuğun gelişimini etkileyebilmektedir. Kanun koyucunun, çocuk haklarının ihlalini engelleyici düzenlemelere birçok mevzuatta yer vermesi konunun öneminin kavranması açısından önemlidir.

Sharenting eylemi gerek şimdiki yaşamında gerekse gelecek yaşamında çocuklar için tehlike arz etmektedir. Muhtemel zararların önüne geçmek için ebeveynlerin bu konuda bilgilendirilmesi gerekmektedir. Ebeveynler, çocukların her anını paylaşmaktan kaçınmalıdır. Çocukları konu edinen paylaşımlar üzerinde titizce düşünülmelidir. UNICEF/NORVEÇ'in, sharenting eyleminin çocuklar üzerindeki etkisini göstermek için 2021 yılında 'Stopsharenting' başlığı ile yayınlamış olduğu video (Unicef, 2021) ve benzer uyarıları içeren haber kaynakları yaygınlaşmalı ve toplumsal bilinç arttırılmalıdır. Çocukları, kötü niyetli insanlardan koruyabilmek için ayarları herkese açık olan sosyal medya hesapları üzerinden paylaşım yapılmamalıdır. Bunun yerine sadece yakın çevre ile etkileşim halinde olunan gizli ve kişisel hesaplar tercih edilmelidir. Ayrıca toplumsal kuralların uygulanabilirliğini arttırmak için hukuk normları ile desteklemek gerekmektedir. Kanunların ilgili hükümleri etkin şekilde uygulanarak çocuk haklarını korumak gerekmektedir. Ancak çocukları ebeveynlere karşı koruma gereksinimi ortaya çıktığında dahi çocukların etkilenebileceğini unutmamak gerekir.

Kaynakça

- Acun, R. (2000). İnternet ve Telif Hakları. *Bilgi Dünyası*, 1(1), 5-25. <https://doi.org/10.15612/bd.2000.388>
- Akdi, M. (2016). Ana-Babanin Çocuğun Fotoğraf Ve Görüntülerinin Sosyal Medyada Yayınlanmasından Doğan Sorumluluğu. *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 22(3), 123-144.
- Akyüz, E. (2020). *Çocuk Hukuku Çocukların Hakları ve Korunması* (7 ed.). Pegem Akademi.
- Aslan, A., & Ünlü, D. G. (2016). Instagram Fenomenleri ve Reklam İlişkisi: Instagram Fenomenlerinin Gözünden Bir Değerlendirme. *Maltepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 3(2), 41-65.

- Ayhan, H., & Öztürk, E. (2021). Dijital Dünyada Ebeveyn Olmanın Görünürde Normal Bir Yansıması Olarak Paylaşan Ebeveynlik (Sharenting): Sharenting as an Apparently Normal Reflection of Being a Parent in the Digital World: A Literature Review. *Turkiye Klinikleri Journal of Forensic Medicine and Forensic Sciences*, 18, 165-177. <https://doi.org/10.5336/forensic.2021-82082>
- Batıgün, E. S. (2019). *Milletlerarası Özel Hukukta Çocuğun Aile İçinde Korunması* [Doctoral, Marmara Üniversitesi]. ProQuest. İstanbul.
- Brosch, A. (2016). When the Child is Born into the Internet: Sharenting as a Growing Trend among Parents on Facebook. *The New Educational Review*, 43(1), 225-235. <https://doi.org/10.15804/tner.2016.43.1.19>
- Collins. (2022). Definition of 'sharenting'. In *Collins English Dictionary*. <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/sharenting>
- Çetinkaya, V. (2009). *İnsan hakları Hukuku açısından Velayet hakkı* [Doctoral, Marmara Üniversitesi]. ProQuest. İstanbul.
- Çimke, S., Gürkan, D. Y., & Polat, S. (2018). Child rights neglect in social media: sharenting. *Güncel Pediatri: Journal of Current Pediatrics*, 16(2), 261-267.
- Dural, M., Öğüz, T., & Gümüş, M. A. (2014). *Türk Özel Hukuku Cilt III Aile Hukuku* (9 ed.). Filiz Kitabevi.
- Dursun, C. (2019). Ebeveynlerin Çocuklarını Sosyal Medyada Teşhiri: Çocuk Hakları Bağlamında Bir Değerlendirme. *Çocuk ve Medeniyet*, 4(8), 195-208.
- Duygulu, S. (2019). Sosyal Medyada Çocuk Fotoğrafları Paylaşmanın Mahremiyet İhlali ve Çocuk İstismarı Açısından Değerlendirilmesi. *TRT Akademi*, 4(8), 428-487.
- Elmalıcı, H. (2016). Bilişim çağının ortaya çıkardığı temel bir insan hakkı olarak unutulma hakkı. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 65(4), 1603-1636.
- Erdoğan, C. (2019). Çocukların Kişisel Verilerinin Korunması (Sosyal Medya Örneği Kapsamında). *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 21(2), 2445-2467.
- Erişir, R. M., & Erişir, D. (2018). Yeni Medya ve Çocuk: Instagram Özelinde “Sharenting” “Paylaşanabalık” Örneği. *Yeni Medya*, 4, 50-64.
- Erkan, S. (1989). Çocuk Hakları Üzerine. *EGİTİM VE BİLİM*, 13(73).
- Erten, S. (2009). *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 8. Maddesi Bağlamında Özel Hayatın Gizliliği Ve Korunması* İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü]. EBSCOhost.
- Ertuğrul, M. (2021). Çocuğun Kişisel Verilerinin Velisi Tarafından Sosyal Medyada Kullanılmasının Kişilik Hakkı Bakımından Değerlendirilmesi.

Yıldırım Beyazıt Hukuk Dergisi(2), 513-564.
<https://doi.org/10.33432/ybuhukuk.886576>

Grassinger, G. E. (2009). *Türk Medeni Kanununda Yer Alan Velayet Hükümleri Kapsamında Küçüğün Kişi Varlığının Korunması İçin Alınacak Tedbirler* (1 ed.). XII Levha Yayıncılık.

Haber7. (2017). *'Blogger' Anneye Şok Suçlamalar*. Retrieved 30.05.2022 from <https://www.haber7.com/guncel/haber/2366855-blogger-anneye-sok-suclamalar>

Hill, K., & Krolik, A. (2019). *How Photos of Your Kids Are Powering Surveillance Technology*. The New York Times. Retrieved 30.05.2022 from <https://www.nytimes.com/interactive/2019/10/11/technology/flickr-facial-recognition.html>

İmamoğlu, S. H. (2005). *Çocuğun Kişiliğinin Ana Babaya Karşı Korunması. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 54(2), 183-218.
https://doi.org/10.1501/Hukfak_0000000404

Karan, U. (2018). *İnternette Haber Arşivlerinde Unutulma Hakkı: İfade Özgürlüğü İhlali mi, Özel Yaşama Saygı Hakkının Doğal Sonucu Mu? Legal Hukuk Dergisi*, 16(189), 4201-4254.

Kaya, G. İ., & Kaya, U. (2017). *Bir Ebeveyn Pratiği Olarak Sharenting/ A Parental Practice: " Sharenting"*. In *In Current Debates In Education* (Vol. 5, pp. 443-455). IJOPEC Publication.

Kaya, M. (2015). *Elektronik Ortamda (Elektronik Haberleşme - İnternet - Sosyal Medya) Kişilik Hakkının Korunması* (1 ed.). Seçkin Yayınevi.

Koç, S., & Kaynak, S. (2009, 2009). *Yeni Medya Olarak İnternet ve Hukuki Kişisel Güvenlik. XIV. Türkiye'de İnternet Konferansı Bildirileri*, İstanbul.

Küpeli, C. (2016). *Şiddet Mağduru Kadınların Unutulma Hakkı. Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 22(1), 229-239.

Maraşlı Dinç, Y. (2019). *Ölümden Sonra Sosyal Medya Hesaplarının Hukuki Akibeti: Dijital Miras. TBB Dergisi*, 142, 273-287.

May, A. (2016). *18-year-old sues parents for posting baby pictures on Facebook*. Retrieved 30.05.2022 from <https://www.usatoday.com/story/news/nation-now/2016/09/16/18-year-old-sues-parents-posting-baby-pictures-facebook/90479402/>

Medin, B. (2017). *Dijitalleşen Dünyada Fikri Haklar Sorunu. Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(2), 51-68.

Onedio. (2021, 2021). *Kızı Melisa'nın Regl Olduğunu Duyuran Ceyda Düvenci, Gelen Eleştirilere Cevap Verdi!* <https://onedio.com/haber/ceyda-duvenci-kizi->

melisa-nin-regl-oldugunu-instagram-dan-duyurunca-buyuk-tartisma-yaratti-952358

Övgü, P. (2018). *Oğlunun fotoğraflarını izinsiz sosyal medyada paylaşan anne suçlu bulundu.* BBC. Retrieved 30.05.2022 from <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-42604622#:~:text=İtalya%27da%2016%20yaşındaki%20bir,mücadelesine%20babası%20da%20destek%20vermişti.>

Özdemir, H., & Ruhi, A. C. (2019). *Çocuk hukuk* (3 ed.). On İki Levha Yayınları.

Parsa, A. F., & Akmeşe, Z. (2019). Sosyal Medya ve Çocuk İstismarı: İstagram Anneleri Örneği. *Kadem Kadın Araştırmaları Dergisi*, 5(1), 163-191.

Sabah. (2019). *Burak Özçivit'in oğlu Karan'a 1 milyon TL'lik reklam teklifi! Burak Özçivit ile Fahriye Evcen'in oğulları Karan'a teklif yağdı.* Sabah. Retrieved 30.05.2022 from <https://www.sabah.com.tr/magazin/2019/12/19/burak-ozcivit-in-oglu-karana-1-milyon-tlik-reklam-teklifi-burak-ozcivit-ile-fahriye-evcenin-ogullari-karana-teklif-yagdi>

Serçemeli, C. (2020). Ebeveynlerin Sosyal Medyadaki “Over-Sharenting” Davranışlarının Hukuki Açıdan Değerlendirilmesi. *Turan-Sam*, 12(48), 229-237.

Sezerer Albayrak, E. (2020a). Sosyal Medya’da Çocuk Mahremiyeti: Ebeveynlerin İstagram’daki Çocuk Mahremiyetine Bakış Açıları. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(39), 1211-1226. <https://doi.org/10.46928/iticusbe.787870>

Sezerer Albayrak, E. (2020b). Youtube'un Çocukları. In *#Dijiçocuk* (pp. 1-30). Gazi Kitabevi.

Steinberg, S. B. (2016). Sharenting: Children's Privacy in the Age of Social Media. *Emory Law Journal*, 66(4), 839-884.

Taşkın, Ö. Ö. (2020). Velayet Hakkının Kullanılması, Velayetin Değiştirilmesi. *Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 6(1), 239-262.

Uçak, M. (2021). Kişisel Verilerin Hukuka Uygun İşlenmesinde Çocuğun Rızası. *Kişisel Verileri Koruma Dergisi*, 3(1), 41-60.

Unicef. (2021, 2021). *UNICEF Norway - Stop Sharenting (2021)* Youtube, German PSAs / PIFs. <https://www.youtube.com/watch?v=MVDd6ksBj7A>

Uzun, S. (2020). Velayet Hakkı Bağlamında Çocuğun Görüntüsünün Sosyal Medyada Paylaşılması Ve Ortaya Çıkabilecek Hukuki Meseleler. 16.

Vural, Z. B. A., & Bat, M. (2010). Yeni Bir İletişim Ortamı Olarak Sosyal Medya: Ege Üniversitesi İletişim Fakültesine Yönelik Bir Araştırma. *Journal of Yaşar University*, 20(5), 3348-3382.

WeAreSocial, & Hootsuite. (2021). *Dijital 2021:Turkey*.

Yavuz, C. (2020). Sosyal Medya Ebeveynliği ve Çocukların Unutulma Hakkı. *İzmir Barosu Dergisi*, 85(1), 15-52.

Yazıcı, T., & Özel, M. (2017). Educational and interactive dimension of motherhood on social media: A research on instagram. *International Journal of Social Sciences and Education Research*, 3(5 S), 1715-1730. <https://doi.org/10.24289/ijsser.332140>

Zevkliler, A., Havutçu, & Gürpınar, D. (2008). *Medeni Hukuk (Temel Bilgiler)* (6 ed.). Turhan Kitabevi.

Zorluoğlu Yılmaz, A. (2021). Sharenting ve Velayet Hakkının Sınırları. *Selçuk Law Review*, 29(4), 3383-3417. <https://doi.org/10.15337/suhfd.972124>

Mevzuat:

Avrupa Parlamentosu ve Konseyi Yönetmeliği (AB) 2016/679, (27 Nisan 2016), Avrupa Birliği Resmî Gazetesi <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:32016R0679&from=EN>

Çocuk Koruma Kanunu (ÇKK), (15 Temmuz 2005), Resmî Gazete 25876, Kanun No:5395

İnternet Ortamında Yapılan Yayınların Düzenlenmesi ve Bu Yayınlar Yoluyla İşlenen Suçlarla Mücadele Edilmesi Hakkında Kanun Kanun, (23 Mayıs 2007). Resmî Gazete, Kanun No:5651

Kişisel Verilerin Korunması Kanunu (KVKK), (7 Nisan 2006). Resmî Gazete, Kanun No: 6698

Türk Ceza Kanunu (TCK), (12 Ekim 2004). Resmî Gazete 25611, Kanun No 5237

Türk Medeni Kanunu (TMK), (8 Aralık 2001). Resmî Gazete 24607, Kanun No 4721

Mahkeme Kararları:

AYM, Anayasa Mahkemesi. Başvuru Numarası: 2013/5653 (2013/5653)

Yargıtay, Yargıtay 12.Ceza Dairesi. K.2013/17900 (01/07/2013)

Yargıtay, Yargıtay Hukuk Genel Kurulu. K.2015/1679 (17/6/2015).

Çatışma beyanı: Makalenin yazarı, bu çalışma ile ilgili taraf olabilecek herhangi bir kişi ya da finansal ilişkileri bulunmadığını dolayısıyla herhangi bir çıkar çatışmasının olmadığını beyan ederler.

Menâkıb-ı Evliyâ (*Buyruk*)

Rami İbrahim MAHMUT*

Özet

Şîî araştırma ve inceleme için çok verimli bir alan olduğu söylenebilir. Şîî düşüncesinin merkezinin İmâm Ali çerçevesinde oluştuğu bilinmektedir. Şîî mezhepleri imamet hakkındafarklı düşünmektedirler. Bu sebeple Şîî düşüncesinde; Zeyd'in imametine inanan Zeydiler, İsmail'in imametine inanan İsmailîler ve imamet merkezietini benimseyen başka fırkalar da ortaya çıkmıştır. Bu incelemede, Alevî-BektâşîŞîîliğine bakılmaktadır. İncelemede Rıza Yıldırım'ın *Menâkıb-ı Evliyâ (Buyruk)* kitabını okuyarak kitabın muhtevasının bir özeti sunulmaktadır. Bu kitap incelemede kitabın 567 sayfadan oluşmasından dolayı kitaptaki her şeyden söz edilmesi pek mümkün olmamaktadır. Bu yüzden, burada yazarın kısa bir biyografisinden ve ilmî hayatından başlayarak kitabın içeriği kısaca anlatılmaktadır. Kitap bir giriş ve beş bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde *Buyruk*'un tanımı, Alevîlerin yazılı mirası ve bu alanda yapılan akademik çalışmalar yazar tarafından ele alınmaktadır. Birinci bölüm "*Menâkıb-ı Evliya Hakkında Çalışma*" başlığını taşımaktadır, İkinci bölüm ise "Tarihsel ve Sosyal Arka Plan" başlığını taşımakta ve bu başlık altında müellif Türk Moğol düzeni, Türkmen Safevî yapısı ve askerî sınıf olarak Kızılbaş Alevîleri gibi çeşitli konuları ele almakta bir anlamda konunun tarihsel arka planına temas etmektedir. Üçüncü bölümünde ise *Buyruk* içerik, eser ve kaynak olarak üç kısımda ele alınmakta; dördüncü bölümde kitapta tahkik edilen Alevîlikle ilgili el yazmaları hakkında teknik bilgiler yer almaktadır. Son bölüm ise yazar tarafından toplanan yazmalardan doğrulanan tahkik edilmiş bir metni içermektedir.

Anahtar Kelimeler: Rıza Yıldırım, Alevîlik, Bektâşîlik, *Menâkıb-ı Evliyâ (Buyruk)*.

Menâkıb-ı Evliyâ (*Buyruk*)

Abstract

The field of Shiism is a very productive field for research and examination. It is known that the centre of Shiite thought was formed within the framework of Imam Ali. Shiite sects have different opinions on the issue of Imamate. For this reason, in Shiite thought; Zaydis believing in the imamate of Zayd, Ismailis believing in the imamate of Ismail, and other sects adopting the centrality of imamate also emerged. In this study, Alevi and Bektashi Shiism are examined. In the review, a summary of the content of the book was presented by reading Rıza Yıldırım's *Menâkıb-ı Evliyâ (Buyruk)*. While reviewing the book here, it is not possible to talk about everything in the book, since the book consists of 567 pages. Therefore, the content of the book is briefly explained here, starting with a short biography and the scientific life of the author. The book consists of an introduction and five chapters. In the introduction part of the book, the definition of *Buyruk*, the written heritage of Alevi and academic studies in this field are discussed by the author. The first part is titled "Study About *Menâkıb-ı Evliya*", the second part is titled "Historical and Social Background" and its sub-titles are: "Historical Background", which describes the subjects of Turkish Mongolian order, Turkmen Safavid structure and the Qizilbash Alevi Order as a military class. In the third part of the book, the author deals with *Buyruk* as content, work and source. The fourth chapter contains technical information about the manuscripts related to Alevism that have been verified in the book. In the last part of the book, it is an authenticated text verified from manuscripts collected by the author.

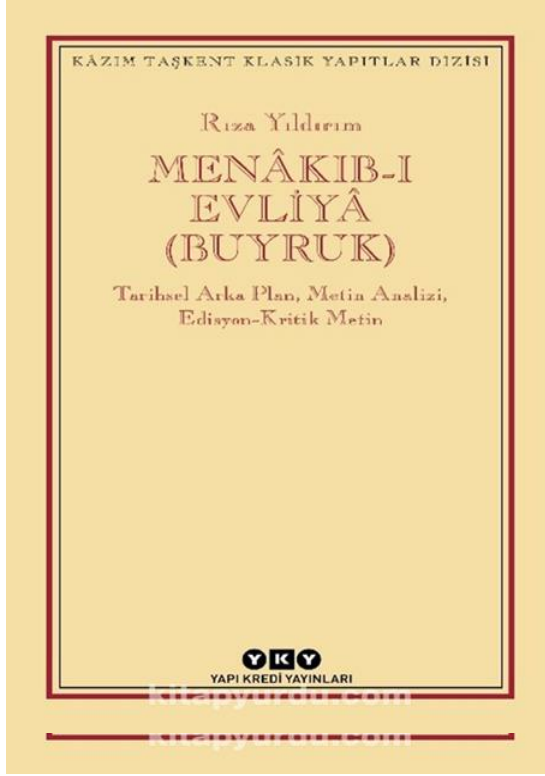
Keywords: Rıza Yıldırım, Alevism, Bektashism, *Menâkıb-ı Evliyâ (Buyruk)*.

* Dr. Öğr. Üyesi, Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi, KKTC, İslami İlimler Fakültesi Temel İslam Bilimleri Bölümü Kelam Anabilim Dalı, Lefkoşa / Kıbrıs, e-mail: ramy.elbannalum@hotmail.com
ORCID : <https://orcid.org/0000-0002-6853-1524>.

Bu makaleyi şu şekilde kaynak gösterebilirsiniz / To cite this article (APA):
Mahmut, R. İ. (2022). *Menâkıb-ı Evliyâ (Buyruk)*. *Küllîye*, 3(2), 184-189.

Makale Bilgisi / Article Information

Geliş / Received	Kabul / Accepted	Türü / Type	Sayfa / Page
03 Ağustos 2022	09 Eylül 2022	Kitap İncelemesi	184-189
03 August 2022	09 September 2022	Book Review	

Yıldırım, R. (2020). *Menâkıb-ı Evliya (Buyruk)*. Yapı Kredi Yayınları.

Rıza Yıldırım Bilkent Üniversitesi Fizik bölümünden 1998 yılında mezun olduktan sonra Kızılbaşlık ve Alevilik hakkında yükseköğrenim ve doktora yapmak üzere aynı üniversitenin tarih bölümüne başladı. 2008-2009 yılında ise Harvard Üniversitesine ve 2015-2016 yılında Boston Üniversitesine eğitim için gitti. Kendisi halen akademik çalışmalarına devam etmek için Amerika'da yaşamaktadır. Rıza Yıldırım'ın Alevilik-Kızılbaşlık hakkında yaptığı çalışmalar bu alanda yapılan en önemli çalışmalardan

sayılır. Bu çalışmaların önemi iki unsurda saklıdır. Birincisi, çalışmanın Alevilik ve Bektâşîlikle ilgili asıl kaynaklara dayanmasıdır. İkincisi; bu çalışmaların Alevilere olan önyargılı bakıştan kurtulmasıdır. Yazarın bu alanda birkaç eseri yayımlanmıştır. Bazıları şunlardır; Bektâşîliğin Doğuşu (Yıldırım, 2019, s.17) Geleneksel Alevilik (Yıldırım, 2020, s. 39), Alevîliğin Doğuşu (Yıldırım, 2017, s.47), Menâkıb-ı Evliya Buyruk.

Biz burada son kitabı biraz ayrıntılı olarak ele alacağız. İstanbul'da basılan eser 547 sayfadan oluşmaktadır. Eser; giriş ve beş bölüm içeren büyük çaplı bir çalışmadan oluşmaktadır. Giriş bölümü '*Buyruk*' sözcüğünü işlemektedir. Bilindiği üzere bu sözcük *buyurmak* sözcüğünden gelmektedir ve TDK'nın internet sayfasına göre "bir şeyin gerekli yapılması veya yapılmamasını bildiren emir" mahiyetinde olan bir sözcüktür. Nitekim aynı sitede bu sözcük "emir, ferman veya benzer nitelikte belli tasarrufun yapılmasını emreden sözcük" olarak tanımlanmaktadır. Böylece Rıza Yıldırım'ın kitabı *Menâkıb-ı Evliya* iki tırnak içinde "Emirler veya Talimatlar" olarak adlandırılabilir. Zaten bu taifenin geleneklerinde evliyaların menkıbeleri ile buyrukları arasında bir eşitleme söz konusudur. Giriş bölümü "Buyruk Nedir?" başlığını taşımakta ve aşağıdaki dört ana başlıktan oluşmaktadır:

- 1- Alevîlerin yazılı mirası ve *Buyruk*.
- 2- *Buyruk*'un kaynakları.
- 3- *Buyruk*'u esas alan akademik çalışmalar.
- 4- Şimdiki çalışma.

Bu çalışmada Rıza Yıldırım aşağıdaki üç temel noktayı ele almaktadır:

a. *Buyruk* hakkında çalışma yapan araştırmacılar arasında *Buyruk*'un Safevîler tarafından Osmanlı topraklarında bir nevi propaganda yapmak amacıyla üretildiği yönünde ortak bir görüş vardır.

b. İkinci nesil akademisyenlerin dikkatini çeken husus şu ki *Buyruk*'un belli bir kitap olmaması ve belli konularla ilgili birtakım yazılardan oluşmasıdır ve bu yazılar belli bir kategoriye bağlıdır. Bunu ilk tespit eden araştırmacı Otter-Beajean olup söz konusu buyrukların gerek yazıldığı tarih gerekse yazıldığı yer bakımından birbiriyle değişiklik göstermesinin nedenini değişik kültürlerle sahip yerlerde kullanılması olarak açıklamıştır.. Dolayısıyla bu buyrukların her nüshasının tek başına bir eser olarak ele alınması gerekmektedir.

c. Diğer bir görüş ise bu *Buyruk*'un iki temel aslının olduğu yönündedir. Birincisi; Şeyh Safi'den gelen *Buyruk*. İkincisi ise; Cafer es-Sâdık'tan gelen *Buyruk*'tur. Birincisi Safevî devletinde yazılmış diğeri ise sonra üretilmiştir.

Araştırmacının dikkat çekmek istediği husus ise *Buyruk* hakkında 1985 yılından bugüne kadar yapılan çalışmaların kısmen eksik kalmasıdır. Dolayısıyla *Buyruk*'u ele alan bu çalışmalar kapsam ve inceleyici bakış açısından noksandır. Araştırmacı, bu çalışmada gerçek kaynaklardan *Buyruk*'la ilgili el yazmalarından yararlanmaktadır. Nitekim bu kaynaklar Alevîler tarafından kutsal sayılmaktadır. Araştırmacı ayrıca, bu *Buyruk* ile ilgili el yazmalarını incelediğinde bunların Safevî kaynaklarda yazıldığını vurgulamaktadır (Yıldırım, 2020, s. 58-60).

Birinci bölüm “Menâkıb-ı Evliya Hakkında Çalışma” başlığını taşımaktadır. Bu bölümün alt başlıkları ise şunlardır; Menâkıbü'l-Asrâr Behcetü'l-Ahrâr, Şeyh Safi'nin Buyruğu -İmâm Ca'fer'in Buyruğu- Menâkıb-ı Evliya, Şeyh Safi'nin Menâkıb Mirası, Safvetü'l-Sefa, Kara Mecmua, Menâkıb-ı Evliya.

İkinci bölüm ise “Tarihsel ve Sosyal Arka Plan” başlığını taşımakta olup şu alt başlıklardan teşekkül etmektedir: Türk Moğol düzeni, Türkmen Safevi yapısı ve askeri sınıf olarak Kızılbaş Alevî Tarikat konularını anlatan “Tarihsel Arka Plan”. Sosyal arka planda ise Kızılbaşlığın sosyal ve dini sistemini inceleyerek Halifetü'l-Hulefa, Halife, Pir ve Mürebbi görevlerine değinmektedir. Bu bölümdeki son ana başlık ise Osmanlı Topraklarında Kızılbaşlık'tır. Bu başlıkta Kızılbaşlık hareketinin Anadolu kökenleri, Osmanlı egemenliği altındaki Kızılbaş cemaatleri, Alevî Kızılbaş Toplumunu ve son olarak Safevî kaynaklarına göre Anadolu Kızılbaşlığı konuları incelenmektedir.

Bu bölümde Alevî toplumunda izlenen yapı ve içerik incelenmiştir. Örneğin; Halifetü'l-Hulefa görevi devletteki büyük görevlerden biridir ve bu görevdeki kimse devlette etkin kişilerden sayılır hatta Safevîlerdeki Şah'tan da güçlüdür. Yazar, bu görevdeki kişiye örnek olarak Şahkulu Halife Kavurgalu Dulkadir'i göstermiştir. Nitekim bu kişi Şah Tahmasb'a çok yakın bir konumda olduğu, Şah tarafından kendisine sarayda özel bir oda dahi tahsis edildiği ve bu odanın Şah'ın

odasının çok yakınında olduğu kaynaklarda zikredilmektedir (Yıldırım, 2020, s. 104-105). Kuşkusuz bu görev bize Osmanlı Devleti'ndeki Şeyhülislâm görevi ve itibarını hatırlatmaktadır.

Yazar kitabında, Anadolu'daki Kızılbaş cemaatlerin Şah İsmail'in 1501 yılında tahta geçmesini çok heyecanla karşıladığını ve Osmanlı Padişahı Yavuz Selim karşısında 1514 yılındaki Çaldıran meydan muharebesinde mağlup olduğunda hayal kırıklığına uğradıklarını belirtmektedir. Sultan Selim Anadolu'daki Safevî akımına engel olmuş ardından Anadolu'daki Alevî ve Kızılbaşları yok etme çabasına girişmiştir. Rıza Yıldırım'a göre Sultan Selim bu Alevîlerin listesini hazırlayarak öldürmeye başlamıştır. Osmanlı Devleti'nin Alevîler hakkındaki notları İran Devleti ve Şah İsmail ile güçlü bağlantılarının olması, kadın erkek karışık törenlerin yapılması, içki içmeleri ayrıca namaz kılmamaları, zekât ödememeleri ve hacca gitmemeleri özet olarak sıralanabilir (Yıldırım, 2020, s. 114, 118).

Kitabın üçüncü bölümünde ise yazar *Buyruk*'u içerik, eser ve kaynak olarak ele almaktadır. Bölümün içerdiği bazı ana başlıklar şunlardır; *Menâkıb-ı Evliya*'nın içeriği. Yazar burada birkaç risaleyi açıklamaktadır mesela *Menâkıb-ı Evliya*'nın aslı, tasavvufun temeli, Halife-Mürebbi-Musahib, tarikata giriş, tarikat sualleri, üç sünnet ve dört farz, tarikat unsurları, Şeyh Abdülbâkî'in Risâlesi. Bu bölümdeki diğer ana başlıklardan bazıları ise *Menâkıb-ı Evliya*'nın iç referans kaynakları, *Menâkıb-ı Evliya*'nın kaynakları şeklindedir. *Menâkıb-ı Evliya*'nın kaynakları başlığı altında ise Safevî Tarikatı ile Türkmen Dindarlık Mirası, Bektaşî Dervişlik Yazarlığı ve Gençlik Mirası, Ehl-i Beyt Sevgisine Odaklanan Tasavvuf Mirası gibi alt başlıklar yer almaktadır. Kuşkusuz bu alt başlıklar Alevîlik itikadının oluşumuyla ilgili özet bilgi vermektedir. Nitekim bu itikat Safevî İran temellidir ve Anadolu'daki Türkmen cemaatlerindeki dindarlığı miras olarak almıştır. Buna ilaveten gerek risâlelerde gerekse tarikat adabında köklü tasavvuf unsuru da bulunmaktadır (Yıldırım, 2020, s. 141, 223).

Dördüncü bölüm kitapta tahkik edilen Alevîlikle ilgili el yazmaları hakkında teknik bilgiler yer almaktadır. Bu bölümün başlığı "Nüshalar ve Metin Kompozisyonu" şeklindedir. Bu bölüm Ana Nüshalar, Nüshalar Arasında Mukayese, Tahkik Edilen Metnin Kompozisyonu ve Nüshaların Mukayesesi, Kategoriler Arasındaki İlişki, *Menâkıb-ı Evliya*'nın El Yazmalarının Limitleri ve yazarın kitapta izlediği Transliterasyon yöntemi şeklinde alt başlıklardan oluşmaktadır.

Yazar *Buyruk/Menâkıb-ı Evliya*'nın tahkikinde on bir adet nüshayı esas almıştır (Yıldırım, 2020, s. 281). Ancak yazar, nüshaların gerek sözcük gerekse içerik bakımından *Menâkıb-ı Evliya* ile çok değişiklik arz ettiğini ileri sürmektedir. Çünkü bu nüshaların çoğaltılmasında manen rivayet esas alındığını ifade etmektedir. Dolayısıyla, nüshaların tümü Alevî buyruğuna ilişkin bir kategori

olarak ele alınması gerektiğini söylemektedir. Yazar, hazırladığı ve tahkik ettiği metinde gerek *Buyruk* metinleri gerekse Alevî bağlamında tasavvuf kavramlarını içeren metinlerin bütün bu nüshalarından yararlanmıştı. Ayrıca yazar, “Buyruk” adı verilen ve esas aldığı önemli nüshaları da beyan etmiştir (Yıldırım, 2020, s. 281, 300).

Kitabın son bölümünü oluşturan ve tahkik edilen metin ise kitabın (326-477) sayfalarında yer almaktadır. Ardından birtakım çalışmalar da yer verilmektedir. Örneğin; 478-500 arası sayfalarda Alevî geleneğinde kullanılan sözcük anlamları ele alınmaktadır. Şüphesiz bu sözlük, genel olarak Şîî araştırmaları yapan herhangi bir araştırmacının ihtiyacı duyduğu önemli eserlerden biridir.

Sonuç olarak, Yıldırım’ın çalışması Alevîlik, Bektâşîlik alanında eşine az rastlanan önemli çalışmalardan biri olsa da çalışmanın bazı noktalarında yazarın birtakım genellemelerde bulunduğu söylenebilir. Bunlardan belki de en dikkat çeken, söz konusu gelenek içerisinde üretilen *Buyruk* metninin özgün bir edebi tür olarak öne çıkarılmasıdır. Yazarın bu noktadaki görüşü başka araştırmacılar tarafından da eleştirilmiştir (Güleç, 2021, s. 389). Diğer bir nokta ise müellifin kaynak seçimidir. Bilhassa kaynak seçiminde Safevî kaynakların ağırlıkta olması, Anadolu’da gelişen Alevîliğin kendi köklerine dair yapılan yorumları belirli bir kısır döngüye sokmuştur. Nitekim *Buyruk* gibi metinlerin Alevîlik ve özellikle Anadolu Alevîliği üzerine yapılan araştırmalarda yeni bir soluk getireceği muhakkaktır. Ancak bu solüğün söz konusu araştırmaları yeni bir yola sokacağı veya onlara yeni bir araştırma eksenini kazandıracacağı noktasındaki yorumlar eldeki veriler ve araştırmanın kullandığı kaynaklar göz önüne alındığında, üzerinde tartışılabilir iddialardır. Ancak bu çeşit bir tartışma yaratabilmesi açısından esere bakıldığında, söz konusu eserin sahadaki çalışmalara önemli bir katkı sunduğu görülmektedir

Ayrıca bu eser, bu alanda araştırma yapanlar için yukarıda sözünü ettiğimiz kaynaklarla birlikte vazgeçilmez kaynak niteliğindedir. Bununla birlikte, eserde eleştiri yapılacak noktalar arasında; geçmişteki devlet kavramının bugünkünden tamamen farklı olduğu gerçeğidir. Örneğin, demokrasi ile karakterize edilen ve içindeki tüm mezhepleri eşit olarak tanıyan mevcut devlet, tarihte yoktu. Mevcut durumumuzda bile, ülkelerin çoğu, geri kalan ideolojileri bir kenara bırakmak için sistemlerini temel aldıkları belirli bir ideoloji ile karakterize eder. Ayrıca, Şah İsmail es-Safevî’nin Orta Asya Şîîliğinde özellikle İran, Azerbaycan, Afganistan ve civar bölgelerde silah zoruyla kilit rol oynadığını söylemek gerekir. Yavuz Sultan Selim’in Çaldıran Muharebesi’nde Şah’a karşı kazandığı zafer olmazsa Orta Anadolu’nun da Şîîleşeceği bilinmektedir. Osmanlı İmparatorluğu’nun doktrininin kuruluşundan beri Sünnî bir mezhep olduğu bilinmektedir. Bu kimliği dolayısıyla yazarın gücünü Safevî devletinden aldığını ve ondan büyük destek gördüğünü söylediği Orta Anadolu’daki Kızılbaş grubu, Sünnî devletin kimliğine yönelik büyük bir tehdit oluşturmuyordu. (Uzunçarşılı, 1988, s. 447) Aynı durum, Şam ve

Hicaz bölgelerinde Sünnî Abbâsi devletine yönelik bir tehdit unsuru olarak Şîî İsmailî kimliğini taşıyan Mısır ve Kuzey Afrika'daki Fâtımî devleti için de geçerlidir. Bu bağlamda Gazzâlî'nin *Fedâ'ihu'l-Bâtıniyye* adlı eserine bakmak mümkündür. (Gazzâlî, 1964, s. 2).

Kaynakça

Güleç, İ. (2021). Rıza Yıldırım, Menâkıb-ı Evliyâ (*Buyruk*): Tarihsel Arka Plan, Metin Analizi, Edisyon- Kritik Metin, *Osmanlı Araştırmaları*. İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi.

Gazzâlî, Hüccetü'l-İslâm Ebû Hâmid (1964). *Fedâ'ihu'l-Bâtıniyye*. Mısır kültür bakanlığı.

Uzunçarşılı, İ. H. (1988). *Osmanlı Tarihi*. Türk Tarih Kurumu yayınları.

Yıldırım, R. (2020). *Menâkıb-ı Evliya (Buyruk)*. Yapı Kredi Yayınları.

Yıldırım, R. (2019). *Bektâşîliğin Doğuşu. Hacı Bektaş Veli'den Balım Sultan'a*. İletişim Yayınları.

Yıldırım, R. (2017). *Alevîliğin Doğuşu. Kızılbaş Süfîliğinin Toplumsal ve Siyasal Temelleri 1300-1501*. İletişim Yayınları.

Yıldırım, R. (2020). *Geleneksel Alevîlik; İnanç, İbadet, Kurumlar, Toplumsal Yapı, Kolektif Bellek*. İletişim Yayınları